

แม่ในตำนานเทพที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่อง โศกะจิกิ และ นิฮน โมะะกิ

นางภัทรอร พิพัฒน์กุล

ศูนย์วิทยทรัพยากร

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาภาษาญี่ปุ่น ภาควิชาภาษาตะวันออก

คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2552

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

THE MOTHER IN THE MYTHS IN *KOJIKI* AND *NIHONSHOKI*

Ms. Pat-on Phipatanakul

ศูนย์วิทยุทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Arts Program in Japanese
Department of Eastern Language

Faculty of Arts
Chulalongkorn University
Academic Year 2009

Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อวิทยานิพนธ์

แม่ในตำนานเทพที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่อง โคะจิกิ
และ นิฮน โนะเกกิ

โดย

นางภัทธร พิพัฒนกุล

สาขาวิชา

ภาษาญี่ปุ่น

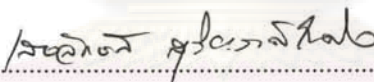
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

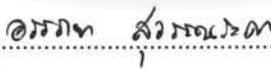
อาจารย์ ดร.อรรธยา สุวรรณระดา

คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยเป็นส่วน
หนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาวิทยาศาสตรบัณฑิต

.....คณบดีคณะอักษรศาสตร์
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประพจน์ อัสวีรุพการ)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.เสาวลักษณ์ สุริยะวงศ์ไพศาล)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก
(อาจารย์ ดร.อรรธยา สุวรรณระดา)

..... กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กัลยาณี สีสสุวรรณ)

ภัทรธร พิพัฒน์กุล : แม่ในตำนานเทพที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่อง โคะจิกิ และ นิฮน โมะเกกิ. (THE MOTHER IN THE MYTHS IN KOJIKI AND NIHONSHOKI) อ.ที่ปรึกษา
วิทยานิพนธ์หลัก : อ. ดร.อรรดา สุวรรณระดา, 160 หน้า.

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นการศึกษาภาพลักษณ์ บทบาท และอารมณ์ความรู้สึกของแม่ในตำนานเทพจากวรรณกรรมสองเรื่องคือ โคะจิกิ ซึ่งเป็นวรรณกรรมประเภทเรื่องเล่าที่เชื่อกันว่าเป็นงานประพันธ์ลายลักษณ์อักษรเล่มแรกของญี่ปุ่น และ นิฮน โมะเกกิ ซึ่งกล่าวกันว่าเป็นบันทึกทางประวัติศาสตร์แห่งชาติญี่ปุ่น โดยนำตำนานของเทพหญิงสององค์ที่มีบทบาทโดดเด่นและมีความสำคัญในฐานะแม่ที่ปรากฏในยุคแห่งเทพ ได้แก่ เทพอิสะนะมิ เทพอะมะเตะระซุ โคะโนะสะนะโนะซะกุยะบิเมะ และ โทะ โยะตะมะบิเมะ เป็นตัวอย่างประเด็นศึกษา สรุปผลได้ดังนี้

1. เทพผู้เป็นแม่ในตำนานเทพที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่อง โคะจิกิ และ นิฮน โมะเกกิ มีภาพลักษณ์ของความเป็นหญิง มีการบรรยายถึงความเป็นแม่ที่เป็นรูปธรรมและสมจริง และยังสื่อให้เห็นถึงความพิเศษและอิทธิพลเหนือธรรมชาติของเทพหญิง
2. ตำนานเทพใน โคะจิกิ และ นิฮน โมะเกกิ แสดงให้เห็นว่าการคลออดผ่านอวัยวะเพศหญิงเป็นบทบาทสำคัญของแม่ (ในตำนาน เทพชายบางองค์สามารถให้กำเนิดบุตรได้) เทพหญิงทั้งสี่มีบทบาทเป็นแม่ของทายาทเทพสวรรค์ซึ่งมีฐานะเป็นต้นตระกูลจักรพรรดิ และตำนานที่เกี่ยวกับเทพผู้เป็นแม่ยังแสดงให้เห็นถึงการแผ่ขยายอำนาจของจักรพรรดิในการรวบรวมโลกให้เป็นหนึ่งเดียว
3. การแสดงออกทางอารมณ์ความรู้สึกของเทพผู้เป็นแม่ที่มีต่อลูกที่สะท้อนผ่านวรรณกรรมเรื่อง โคะจิกิ และ นิฮน โมะเกกิ มีน้อยมาก มีเพียงความอาลัยที่ต้องพรากจากลูกปรากฏในตำนานของ โทะ โยะตะมะบิเมะช่วงท้ายของยุคแห่งเทพเท่านั้น ซึ่งแสดงการเปลี่ยนแปลงของลักษณะนิสัยจากเทพไปสู่ความเป็นมนุษย์

โคะจิกิ และ นิฮน โมะเกกิ แม้จะมีรายละเอียดปลีกย่อยในการเล่าตำนานเทพต่างกัน เนื่องจากมีวิธีการและวัตถุประสงค์การเรียบเรียงต่างกัน แต่ทั้งสองให้ความสำคัญกับแม่คล้ายคลึงกัน นับเป็นวรรณกรรมทรงคุณค่าที่สะท้อนวัฒนธรรมการดำรงชีวิตของชาวญี่ปุ่นอันผูกพันกับธรรมชาติและความศรัทธาต่อเทพ ตำนานของเทพผู้เป็นแม่ยังถ่ายทอดแนวคิดของชาวญี่ปุ่นโบราณและเจตนาของผู้เรียบเรียงที่ต้องการสื่อถึงความเชื่อมโยงระหว่างจักรพรรดิกับตำนานให้เห็นอย่างชัดเจน

ภาควิชา ภาษาตะวันออก ลายมือชื่อนิสิต
สาขาวิชา ภาษาญี่ปุ่น ลายมือชื่ออ.ที่ปรึกษาหลัก
ปีการศึกษา 2552

4980180322 : MAJOR JAPANESE

KEYWORDS : KOJIKI / NIHONSHOKI / JAPANESE MYTH / MOTHER /
GODDESS

PAT-ON PHIPATANAKUL : THE MOTHER IN THE MYTHS IN
KOJIKI AND *NIHONSHOKI*. THESIS ADVISOR : ATTAYA
SUWANRADA, Ph.D., 160 pp.

This thesis is a study of the images, roles and emotional expressions of the mothers in two literary works : *Kojiki* (*The Records of Ancient Matters*), a chronicle believed to be Japan's oldest written work, and *Nihonshoki* (*The Chronicles of Japan*) Japan's national historical record. Four goddesses who appear in the *Kamiyo* (the age of the gods) section of the two chronicles and play significant roles as mothers, Izanami, Amaterasu, Konohana no Sakuyabime, and Toyotamabime are taken as case studies. The results of the study are as follows :

1. The four goddesses have feminine images. Their motherhood is described concretely and realistically. They possess special and supernatural powers.
2. The two chronicles portray giving birth through the vagina as an important role of mothers. (In the myths, some male divinities can also give birth) The four goddesses play the role of the mothers of the divinities who are the Japanese imperial line's ancestors. The myths surrounding these mothers also relate how the emperors extend their power to unify the whole world.
3. The four goddesses rarely express their maternal feelings. Toyotamabime, who grieves at having to leave her child behind, is the only exception. This goddess appear around the end of the *Kamiyo*. Her emotional expressions reflect a shift from divine to mortal characteristics.

Even though there are differences in details between the two chronicles, due to their different methods and purposes of compilation, they are similar in giving significance to the mother. They are valuable literary works that reflect the Japanese people's way of life which is closely tied to nature and faith in divinities. The myths of the divine mothers also represent the way of thinking of the ancient Japanese people, and the compilers' clear intention in connecting the Imperial house to the myths.

Department : Eastern Languages.....

Student's Signature *Pat On Phipatanakul*.....

Field of Study : Japanese.....

Advisor's Signature *Attaya S.*.....

Academic Year : 2009.....

กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยได้รับแรงบันดาลใจในการศึกษาวรรณคดีญี่ปุ่น โดยเฉพาะวรรณกรรมโบราณคือ โคะจิกิ จากการฟังบรรยายในวิชาประวัติศาสตร์ที่อ.ดร.อรรถยา สุวรรณระดาเป็นผู้สอน นับจากนั้นอาจารย์ได้กรุณาได้รับเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ โดยได้สละเวลาให้ความรู้ ตรวจสอบแก้ไขคำแปลและอักษร แนะนำแนวทางการวิเคราะห์ตีความต้นฉบับภาษาโบราณ รวมถึงปรับปรุงการนำเสนอของผู้วิจัยให้มีความชัดเจนและเข้าใจง่ายขึ้น ด้วยความเอาใจใส่และเมตตาตลอดมา ผู้วิจัยใคร่ขอกราบขอบพระคุณไว้ ณ ที่นี้

ขอกราบขอบพระคุณรองศาสตราจารย์ ดร.เสาวลักษณ์ สุริยะวงศ์ไพศาล และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กัลยาณี สิตสุวรรณ ที่กรุณาให้คำแนะนำต่างๆ อันเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาเพื่อจัดทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ อีกทั้งยังได้กรุณาเป็นกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ด้วย

ในการค้นคว้าหาข้อมูลที่ประเทศญี่ปุ่น ผู้วิจัยใคร่ขอขอบคุณแจแปนฟาวน์เดชั่น กรุงเทพฯ ที่สนับสนุนค่าใช้จ่ายในการเดินทาง ขอขอบคุณห้องสมุดมหาวิทยาลัยวาเซดะ ขอกราบขอบพระคุณศาสตราจารย์คะโอะรุ ทะกะซะกะ(高阪薫) แห่งมหาวิทยาลัยโคเน็น อาจารย์ ดร.จุนโกะ ชะเอะกิ (左伯順子) แห่งมหาวิทยาลัยโคมิยะ อาจารย์ ดร.ฮิเดะกิ ฮิระมะทซุ(平松秀樹) แห่งมหาวิทยาลัยโอซากา ในการอนุเคราะห์ข้อมูล ให้กำลังใจในการศึกษาค้นคว้า และให้การต้อนรับผู้วิจัยอย่างอบอุ่น

ขอกราบขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชมนาด ศิริสาร อาจารย์ ดร.ฉิมะกิ อิวะอิ (岩井茂樹) ที่กรุณาให้ข้อมูลและแนะนำเกี่ยวกับเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และขอขอบพระคุณคณาจารย์ทุกท่านในสาขาวิชาภาษาญี่ปุ่นที่ได้ให้ความเอาใจใส่และคำแนะนำต่างๆ ในการจัดทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

ขอขอบคุณคุณภัทลันท์ ธนัญชัย ผู้จัดการสาขาวิชาภาษาญี่ปุ่น ที่คอยให้ข้อมูลด้านการเรียนการสอน ขอขอบคุณคุณทินภัส พาหะนิษฐ์ คุณสุภา ธีรกิตติกุล และคุณวิวันพร กิจไกรลาศ เพื่อนร่วมรุ่นของผู้วิจัยที่เป็นกำลังใจ คอยแลกเปลี่ยนข้อมูลที่เป็นประโยชน์ในการเรียนวรรณคดีญี่ปุ่น ทำให้ผู้วิจัยมีความสุขในการจัดทำวิทยานิพนธ์

สุดท้ายนี้ขอขอบคุณครอบครัวผู้วิจัยที่ให้การสนับสนุนอย่างดี และขอแสดงความระลึกถึงแม่ ที่ได้อบรมปลูกฝังให้ผู้วิจัยรักการอ่านและการศึกษา ซึ่งอาจคอยให้กำลังใจอยู่ในอีกโลกหนึ่ง

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง แผนผัง.....	ญ
สารบัญภาพ.....	ฎ
1. บทนำ.....	1
1.1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2. วัตถุประสงค์การวิจัย.....	3
1.3. สมมุติฐานการวิจัย.....	3
1.4. ขอบเขตการวิจัย.....	4
1.5. วิธีดำเนินการวิจัย.....	4
1.6. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	4
1.7. ข้อตกลงเบื้องต้น.....	4
1.8. นิยามศัพท์.....	7
1.9. ทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	8
2. ดำเนินการในวรรณกรรม.....	15
2.1. ประวัติวรรณกรรมเรื่อง โคะจิกิ และ นิสัน โมะะกิ.....	15
2.2. เปรียบเทียบตำนานเทพในวรรณกรรมทั้งสอง.....	18
2.2.1. ความหมาย.....	18
2.2.2. การศึกษาเกี่ยวกับตำนานเทพ.....	20
2.2.3 ความสำคัญของผู้หญิงที่แฝงอยู่ในตำนานเทพ.....	23
2.3. ภูมิหลังทางประวัติศาสตร์และสังคมยุคโบราณที่มีอิทธิพลต่อวรรณกรรม.....	25
2.3.1. การปกครองโดยจักรพรรดินี.....	25
2.3.2. แนวคิดและปรัชญาจีน.....	28
2.3.3. ความสัมพันธ์ระหว่างเชื้อชาติ ชนเผ่าต่างๆ.....	30
2.3.4. ความเชื่อและวัฒนธรรมท้องถิ่นดั้งเดิม.....	31

บทที่	หน้า
3. เทพอัสสะนะมิ.....	40
3.1. ภาพลักษณ์.....	40
3.1.1. สัญลักษณ์แห่งความเป็นหญิง.....	40
3.1.2. แม่ผู้ให้กำเนิด.....	42
3.1.3. ความสัมพันธ์กับความตาย.....	46
3.2. บทบาท.....	52
3.2.1. การคลอดบุตร.....	52
3.2.2. บทบาทที่เปลี่ยนไปและข้อแตกต่างของนิสนโณะกิตตอนที่ 5 ตัวบทหลัก.....	55
3.2.3. เทพมารดาแห่งแผ่นดิน.....	56
3.3. อารมณ์ความรู้สึกในฐานะแม่.....	59
4. เทพอะมะเตระระชู.....	67
4.1. ภาพลักษณ์.....	70
4.1.1. เทพแห่งดวงอาทิตย์.....	70
4.1.2. แม่ผู้ทรงพรหมจรรย์.....	82
4.2. บทบาท.....	87
4.2.1. ผู้ครองโลกสวรรค์.....	87
4.2.2. แม่ของต้นราชวงศ์จักรพรรดิ.....	90
4.2.3. การเลี้ยงดูส่งเสริมบุตร.....	95
4.3. อารมณ์ความรู้สึกในฐานะแม่.....	100
5. โคะโนะสะนะ โนะชะกุยะบิเมะ.....	105
5.1. ภาพลักษณ์.....	105
5.1.1. หญิงงาม.....	105
5.1.2. พลังและความพิเศษ.....	108
5.2. บทบาท.....	112
5.2.1. ภรรยาของเทพสวรรค์.....	113
5.2.2. แม่ของเชื้อสายเทพสวรรค์ผู้เป็นต้นราชวงศ์จักรพรรดิ.....	116
5.3. การแสดงออกถึงความรู้สึกของแม่.....	120
6. โทะโยะตะมะบิเมะ.....	125
6.1. ภาพลักษณ์.....	125

บทที่	หน้า
6.1.1. หญิงงาม.....	126
6.1.2. ธิดาของเทพแห่งท้องทะเล.....	128
6.1.3. ความแตกต่างทางเผ่าพันธุ์.....	132
6.2. บทบาท.....	133
6.2.1. แม่ของเทพผู้เป็นต้นตระกูลจักรพรรดิ.....	133
6.2.2. ผู้แทนของดินแดนแห่งทะเล.....	135
6.3. ความรู้สึกของแม่เมื่อต้องพراقจากลูก.....	136
7. บทสรุป.....	141
7.1. ภาพลักษณ์ของเทพผู้เป็นแม่ในวรรณกรรมเรื่อง โคะจิกิ และ นิสัน โมะะกิ.....	141
7.1.1. ความเป็นหญิง.....	141
7.1.2. ความเป็นแม่.....	142
7.1.3. ความพิเศษหรืออิทธิพลเหนือธรรมชาติ.....	143
7.2. บทบาทของเทพผู้เป็นแม่ในวรรณกรรมเรื่อง โคะจิกิ และ นิสัน โมะะกิ.....	145
7.2.1. การให้กำเนิดบุตร.....	145
7.2.2. แม่ของทายาทเทพสวรรค์และผู้สืบเชื้อสายราชวงศ์จักรพรรดิ.....	146
7.2.3. การแต่งงานหรือมีบุตรส่งผลต่อความสัมพันธ์ระหว่างดินแดน.....	147
7.3. อารมณ์ความรู้สึกของแม่ที่มีต่อลูกในวรรณกรรมเรื่อง โคะจิกิ และ นิสัน โมะะกิ.....	150
รายการอ้างอิง.....	153
ภาคผนวก...ความสำคัญของตำนานเกี่ยวกับเทพผู้เป็นแม่.....	156
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์.....	160

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญตารางและแผนผัง

ตารางที่		หน้า
2.1	ตารางข้อมูลพื้นฐาน เปรียบเทียบ โคะจิกิและนิฮน โคะเกกิ.....	16
2.2	แผนผังแสดงความเกี่ยวข้องระหว่างตำนานดั้งเดิมกับ โคะจิกิ และ นิฮน โคะเกกิ...	22
2.3	ผังความสัมพันธ์ของราชวงศ์จักรพรรดิช่วงที่มีการเรียบเรียงวรรณกรรม.....	28
4.1	ผังประเภทและลักษณะของเทพต่างๆ ก่อนถึงรุ่นของอิสะนะกิและอิสะนะมิ....	71
4.2	ลักษณะการเกิดของเทพต่างๆ ใน โคะจิกิ ตั้งแต่สมัยของเทพอิสะนะกิ-อิสะนะมิ	72
4.3	รายละเอียดของพิธีอุเกะอิที่ปรากฏในวรรณกรรมทั้งสอง.....	93
5.1	ความสัมพันธ์ของเทพต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับกำเนิด โคะ โนะสะนะะๆ ใน โคะจิกิ....	120
7.1	ภาพลักษณะที่เทพหญิงทั้งสี่มีร่วมกันและภาพลักษณะที่โดดเด่นเฉพาะตัว.....	144
7.2	บทบาทความเป็นแม่ของเทพหญิงทั้งสี่.....	148
7.3	แผนผังแสดงความสัมพันธ์ระหว่างแต่ละดินแดนที่ปรากฏในตำนานเทพ.....	149
7.4	สรุปภาพลักษณะ บทบาทและการแสดงความรู้สึกที่แม่มีต่อบุตรของเทพทั้งสี่...	151
ภาคผนวก	ผังแสดงการสืบทอดเชื้อสายจากเทพอะมะเตะระสุถึงจักรพรรดิจิมมุ.....	156

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
1.1	“โคะจิกิ”.....	14
1.2	“นิฮน โฉะกิ”.....	14
2.1	รูปปั้นโอโนะยะชุนะโระ.....	36
2.2	ผู้ที่เกี่ยวข้องกับารเรียบเรียงนิฮน โฉะกิทั้งสาม	36
2.3	โมะโตะโอะริ โนะรินะงะ.....	37
2.4	“โคะจิกิเค็น”.....	37
2.5	จักรพรรดินีเก็มเมะอิ	38
2.6	แผนที่ญี่ปุ่น โบราณ	38
2.7	เครื่องปั้นดินเผาโบราณ.....	39
3.1	ภาพเขียนม้วนตอนอิสะนะมิให้กำเนิดแผ่นดิน.....	64
3.2	แนวคิดเรื่องโลกทัศน์ของโมะโตะโอะริ.....	65
3.3	เครื่องปั้นดินเผา “เทพหญิงผู้มีไฟในตัว”.....	65
3.4	“ทางเชื่อมไปยังดินแดน โยะ โมะท้ซุ”.....	66
4.1	ภาพเขียนฉากเทพอะมะเตะระซุหลบเข้าถ้ำ	102
4.2	เครื่องประดับของผู้หญิงโบราณ	102
4.3	ทรงผมโบราณ เก้าสองข้างแบบชายที่เรียกว่า “มิสุระ”.....	103
4.4	ที่ทอผ้าโบราณ.....	103
4.5	ศิลปะงานแกะสลักไม้ จากการเดินทางลงจากสวรรค์ของเทพนินิงิและคณะ.....	104
4.6	สามสิ่งศักดิ์สิทธิ์ คือกระจก ดาบ และตะมะ	104
5.1	ภาพเขียน “โคะ โนะสะนะ โนะชะกุยะบิเมะ”.....	124
6.1	ภาพเขียนฉากที่เทพ โสะ โอะริไปเยือนดินแดนใต้ท้องทะเล.....	139
6.2	ภาพเขียนม้วน ฉากโตะ โยะตะมะบิเมะตั้งครุฑแก้วใกล้คลอด.....	140

บทที่ 1

บทนำ

1.1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

วรรณกรรมเรื่อง *โคะจิกิ* 『古事記』 เป็นวรรณกรรมประเภทเรื่องเล่าที่เชื่อกันว่าเป็นงานประพันธ์ลายลักษณ์อักษรเล่มแรกของญี่ปุ่น เรียบเรียงเสร็จเมื่อค.ศ.712 มีการรวบรวมตำนานเทพไว้ในส่วนที่เรียกว่า “ยุคแห่งเทพ” (Kamiyo 神代) ซึ่งมีเนื้อหาเน้นเฉพาะเรื่องราวของเทพ วรรณกรรมอีกชิ้นหนึ่งที่มีการระบุถึงตำนานเทพที่น่าสนใจไว้คล้ายคลึงกันคือ *นิฮน โมะะกิ* 『日本書紀』 กล่าวกันว่าเป็นบันทึกทางประวัติศาสตร์แห่งชาติญี่ปุ่นเล่มแรก เรียบเรียงเสร็จเมื่อค.ศ.720 วรรณกรรมทั้งสองแม้จะเรียบเรียงด้วยวิธีการและวัตถุประสงค์ต่างกัน แต่สิ่งที่เหมือนกันคือทั้งสองนับเป็นวรรณกรรมทรงคุณค่าที่เชื่อมโยงกับความเชื่อของชาวญี่ปุ่น สะท้อนให้เห็นถึงวัฒนธรรมการดำรงชีวิตอันผูกพันกับธรรมชาติและความศรัทธาต่อเทพซึ่งสถิตอยู่ทั่วไปในทุกสรรพสิ่ง

โคะจิกิ และ *นิฮน โมะะกิ* ถูกนำมาศึกษาในหลายด้าน สิ่งที่ถ่ายทอดผ่านตำนานเทพในวรรณกรรมทั้งสองอย่างชัดเจนคือ แนวคิดและความเชื่อของชาวญี่ปุ่นโบราณและเจตนาของผู้เรียบเรียงที่ต้องการสื่อถึงความเชื่อมโยงระหว่างจักรพรรดิกับตำนาน โอบะยะชิ ตะเรียว (Obayashi Taryou 大林太良) กล่าวไว้ใน “ตำนานเทพกับคติชนวิทยา” ว่า “โลกทัศน์ (Sekaikan 世界観) ของชาวญี่ปุ่นโบราณที่สะท้อนผ่านตำนานเทพ คือทุกเรื่องราวเรียงลำดับตามกาลเวลา และมีความเชื่อมโยงกัน โดยเริ่มจากเมื่อโลกสวรรค์และแผ่นดินแยกตัวกัน เกิดเทพชายหญิงที่เปรียบเหมือนบิดามารดาของสรรพสิ่ง เกิดสุริยเทพีชื่อ อะมะเตะระสุ เป็นผู้ปกครองโลกสวรรค์ และมีทายาทเป็นจักรพรรดิผู้นำของมนุษย์ต่อไป ความเชื่อมโยงระหว่างตำนานเทพกับความเป็นมาของระบอบปกครองแบบจักรพรรดิเป็นประมุขนี้ เป็นลักษณะพิเศษของตำนานเทพญี่ปุ่น”¹

หากวิเคราะห์ภูมิหลังทางประวัติศาสตร์สมัยที่มีการเรียบเรียงวรรณกรรมทั้งสองแล้ว สังเกตได้ว่า เมื่อการเรียบเรียงเสร็จสิ้นลง วรรณกรรมทั้งสองได้ถูกนำถวายแด่จักรพรรดินี (*โคะจิกิ* ถูกนำถวายแด่จักรพรรดินีเก็มมะอิ *นิฮน โมะะกิ* ถูกนำถวายแด่จักรพรรดินีเก็นโอมิ) จึงมีการเน้นเนื้อหาในตำนานเทพซึ่งเป็นส่วนต้นของวรรณกรรมและเป็นจุดเริ่มต้นของที่มาของราชวงศ์จักรพรรดิ ให้ความสำคัญกับบทบาทของเทพหญิง ผู้วิจัยจึงได้ศึกษาบทบาทของเทพหญิงในตำนานเทพ โดยเฉพาะเทพหญิงผู้เป็นแม่ซึ่งมีความสำคัญในด้านการให้กำเนิด และเปรียบเทียบลักษณะการถ่ายทอดเรื่องราว กลวิธีในการเรียบเรียงที่แตกต่างกันของวรรณกรรมทั้งสอง เพื่อ

¹ 大林太良 『神話と民俗』、桜楓社、1979年 (p. 83)

แสดงให้เห็นแนวคิดและมุมมองของชาวญี่ปุ่นโบราณเกี่ยวกับแม่ในตำนานเทพ ความสำคัญของแม่ ผู้ให้กำเนิดทายาทของสุริยเทพเพื่อเป็นผู้สืบทอดราชวงศ์จักรพรรดิ ให้มีความกระจำงชัดยิ่งขึ้น

เดนนิส ฮิโรตะ(Dennis Hirota) แปลบทความของยะมะโมะริ เทะทซุโอะเรื่อง “The Death of Gods and the Ancient Worldview”² ไว้ว่า “ในนิฮอน โมะเกะมีคำแสดงการมีตัวตนของเทพเจ้า บางคำที่แตกต่างจากใน โคะจิกิ แต่โดยทั่วไปแล้วสิ่งที่สื่อถึงการจุดและการหายไป (emergence and withdrawal) ของเทพในวรรณกรรมสองเรื่องนี้คล้ายคลึงกัน นิฮอน โมะเกะก็ระบุการไม่ตายของเทพสวรรค์ (heavenly gods) อย่างชัดเจน นอกเหนือจากกรณีเทพอิสะนะมิ ในขณะที่ใน โคะจิกิยังเป็น ที่ถกเถียงกันอยู่ในประเด็นเรื่องความตาย (funeral) วรรณกรรมทั้งสองกล่าวถึงวิธีการเกิดและการ จากไป(the manner of birth and departure) ของเทพเหมือนกัน”²

ตำนานเทพใน โคะจิกิ และ นิฮอน โมะเกะ กล่าวถึงกำเนิดพีชพรรณธัญญาหาร กำเนิดไฟ กำเนิดปรากฏการณ์ตามธรรมชาติต่างๆ ที่มาของประเพณีและพิธีกรรม ผู้วิจัยเชื่อว่าตำนานเทพได้นำ “การตายและการเกิดใหม่ของเทพ” (神の死と再生) มาเป็นส่วนประกอบ เพื่ออธิบายที่มาของธรรมชาติและลักษณะทางรูปธรรมของเทพที่อยู่ในความเชื่อของชาวญี่ปุ่น

นับจากสมัยโบราณสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน แม้ว่าสภาพแวดล้อมและสังคมจะมีการเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา แต่สิ่งที่ดำรงอยู่เสมอคือมนุษย์มีการเกิด สืบพันธุ์และตาย แม่เป็นผู้ที่มีบทบาทต่อความเป็นไปของชีวิตนั้น เป็นที่น่าสนใจว่าเมื่อเทพในวรรณกรรมมีการเกิดและตายซึ่งเป็นสัจจะลักษณะที่เหมือนมนุษย์ สตรีผู้ให้กำเนิดเทพหรือ “แม่ของเทพ” จะมีภาพลักษณ์ บทบาท และอารมณ์ความรู้สึกเหมือนมนุษย์ด้วยหรือไม่

มิอุระ ซุเกะยุกิ (Miura Sukeyuki 三浦佑之) นักวิจัยวรรณคดีผู้เชี่ยวชาญเรื่อง โคะจิกิ เขียนบทความเรื่อง “โลหิตสีแดงกับน้ำนมสีขาว” ไว้ตอนหนึ่งว่า “หากมองภาพของความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่กับลูกในตำนานเทพแล้ว มักจะเห็นภาพของแม่ชัดเจนกว่าพ่อ ญี่ปุ่นโบราณไม่ได้เป็นสังคมพ่อเป็นหลัก (父系的な社会³) แต่สายสัมพันธ์ระหว่างแม่-ลูกใกล้ชิดกว่าพ่อ ซึ่งสายสัมพันธ์นั้นเกิดจากบทบาทของแม่คือ การให้กำเนิด (産む) และการเลี้ยงดู (育てる) เมื่อเทพนินิงิไม่เชื่อว่าโคะ โนะสะนะ โนะชะกุยะบิเมะตั้งครรภ์ลูกของตน นางจึงพิสูจน์ด้วยการคลอดลูกในไฟ ในที่สุดลูกเกิดมาอย่างปลอดภัยจริง แต่ไม่ปรากฏว่าเทพนินิงิยอมเชื่อแล้วหรือไม่ ผู้ชายใช้คำแสดงความผูกพันกับลูกด้วยคำว่าเลือด โดยมีเสียงอ่าน “ชิชิ”(พ่อ) พ้องกับ “ชิ”(เลือด) (Chichi 父 =

² Yamamori Tetsuo (Edited and translated by Dennis Hirota), “Wandering Spirits and Temporary Corpses, Studies in the History of Japanese Religious Tradition”, Chapter 2 ‘The Death of Gods and the Ancient Worldview’, Nichibunken (International Research Center for Japanese Studies), 2004. (Page 45-46)

³ คำตรงกันข้ามกับสังคมแม่เป็นหลัก (母系社会 matrilineal society) ซึ่งคือการสืบทอดเชื้อสายทางฝ่ายหญิง รับลูกเขยเข้าบ้าน แต่สังคมพ่อเป็นหลักคือให้ฝ่ายชายเป็นผู้นำตระกูลและเป็นทายาทรับสืบทอดทางมรดกต่อไป ดังเช่นในญี่ปุ่นปัจจุบัน

chi 血) ส่วนคำว่านมแม่ในสมัยโบราณก็มีเสียงอ่านที่เหมือนกันคือ “จิ” Chi (乳 = ち) แสดงให้เห็นความเชื่อของชาวญี่ปุ่นโบราณว่าพ่อผูกพันกับลูกทางสายเลือด และแม่ผูกพันกับลูกด้วยน้ำนมเทพโศกุนิโนะชิฟุได้ช่วยน้ำนมแม่ ดำเนินเทพได้เน้นความสัมพันธ์อันลึกซึ้งระหว่างแม่กับลูกมากกว่าพ่อ⁴ มุมมองดังกล่าวทำให้เห็นว่าชาวญี่ปุ่นโบราณให้ความสำคัญต่อบทบาทความเป็นแม่และความสัมพันธ์ที่แนบแน่นของแม่กับลูก และความคิดนี้ปรากฏในตำนานเทพอย่างชัดเจน

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นการศึกษาภาพลักษณ์ บทบาท และอารมณ์ความรู้สึกของเทพผู้เป็นแม่ใน โคะจิกิ และ นิฮัน โมะะกิ ยุคแห่งเทพ เนื้อหาด้วยบทที่ยกมาเป็นประเด็นศึกษาคือฉากที่เทพผู้เป็นแม่ได้แสดงออกถึงบทบาทความเป็นแม่ บทบรรยายความรู้สึกที่แม่มีต่อลูก นอกจากนี้ยังได้นำงานวิจัยที่เกี่ยวกับเทพใน โคะจิกิ และ นิฮัน โมะะกิ มาวิเคราะห์ควบคู่ไปกับการศึกษาด้วยบทวรรณกรรม เท่าที่ได้ศึกษามานั้น ไม่ปรากฏการศึกษาเกี่ยวกับภาพลักษณ์ บทบาทและอารมณ์ความรู้สึกของแม่ที่มีต่อลูกในตำนานเทพใน โคะจิกิ และ นิฮัน โมะะกิ มาก่อน วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ยังเป็นงานวิจัยชิ้นแรกในประเทศไทยที่ศึกษาเชิงวิเคราะห์เปรียบเทียบภาพลักษณ์ บทบาท และอารมณ์ความรู้สึกของเทพในตำนานเทพญี่ปุ่นจากวรรณกรรมทั้งสองดังกล่าว นับเป็นประโยชน์ในการเผยแพร่ให้ทราบถึงความสำคัญของตำนานเทพ บทบาทความเป็นแม่ของชาวญี่ปุ่นโบราณ อารมณ์ความรู้สึกของแม่ที่สะท้อนผ่านตำนานเทพ อีกทั้งได้ทราบถึงความเหมือนและแตกต่างในการถ่ายทอดตำนานของเทพผู้เป็นแม่ระหว่างวรรณกรรมทั้งสอง

1.2. วัตถุประสงค์การวิจัย

1. ศึกษาภาพลักษณ์ของเทพผู้เป็นแม่ในวรรณกรรมเรื่อง โคะจิกิ และ นิฮัน โมะะกิ
2. ศึกษาบทบาทของเทพผู้เป็นแม่ในวรรณกรรมเรื่อง โคะจิกิ และ นิฮัน โมะะกิ
3. ศึกษาอารมณ์ความรู้สึกของแม่ที่มีต่อลูกที่สะท้อนผ่านวรรณกรรมเรื่อง โคะจิกิ และ นิฮัน โมะะกิ

1.3. สมมติฐานการวิจัย

1. เทพผู้เป็นแม่ในตำนานเทพที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่อง โคะจิกิ และ นิฮัน โมะะกิ แม้จะมีลักษณะบางอย่างเหนือธรรมชาติ แต่ก็มีภาพลักษณ์ของความเป็นแม่ที่คล้ายคลึงกับมนุษย์
2. ตำนานเทพใน โคะจิกิ และ นิฮัน โมะะกิ แสดงให้เห็นถึงบทบาทสำคัญของแม่ โดยเฉพาะด้านการให้กำเนิดด้วยการคลอด

⁴ 「赤い血と白い『ち』」 (三浦佑之) <http://homepage1.nifty.com/miuras-tiger/sub2-f.html> (24/9/2550)

3. อารมณ์ความรู้สึกของเทพผู้เป็นแม่ที่มีต่อลูกที่สะท้อนผ่านวรรณกรรมเรื่อง *โคะจิกิ* และ *นิฮน โมะะกิ* ไม่ต่างจากมนุษย์ อาทิ แม่ห่วงใยลูกหรือแม่เสียใจเมื่อลูกตาย เป็นต้น

1.4. ขอบเขตการวิจัย

1. ศึกษาจากที่มีการบรรยายถึงบทบาทความเป็นแม่ในวรรณกรรมเรื่อง *โคะจิกิ* 『古事記』 ภาคที่ 1 (ยุคแห่งเทพ) (上・神代) และจากที่มีเนื้อหาใกล้เคียงกันใน *นิฮน โมะะกิ* 『日本書紀』 เล่มที่ 1-2 (ยุคแห่งเทพภาคแรก-หลัง) (第一、二卷、神代 上・下)
2. ศึกษาบทบาทความวิจัยที่เกี่ยวข้องกับตำนานเทพในวรรณกรรมเรื่อง *โคะจิกิ* และ *นิฮน โมะะกิ*
3. ศึกษาบทบาทความวิจัยเกี่ยวกับภาพลักษณ์และบทบาทความเป็นแม่ของชาวญี่ปุ่นโบราณ

1.5. วิธีดำเนินการวิจัย

1. ศึกษาวรรณกรรมเรื่อง *โคะจิกิ* 『古事記』 ภาคที่ 1 (ยุคแห่งเทพ) (上・神代) เป็นหลัก ควบคู่ไปกับ *นิฮน โมะะกิ* 『日本書紀』 เล่มที่ 1-2 (ยุคแห่งเทพภาคแรก-หลัง) (第一、二卷、神代 上・下) และประวัติวรรณกรรมทั้งสองเรื่อง
2. ศึกษาบทบาทความวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาทความเป็นแม่ของชาวญี่ปุ่น บทบาทความวิจัยที่เกี่ยวกับตำนานเทพในวรรณกรรมเรื่อง *โคะจิกิ* และ *นิฮน โมะะกิ*
3. ดำเนินการเขียนวิทยานิพนธ์
4. สรุปผลการวิจัย

1.6. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้เข้าใจภาพลักษณ์ บทบาท อารมณ์ความรู้สึกที่มีต่อลูก ของเทพผู้เป็นแม่ที่สะท้อนผ่านวรรณกรรมเรื่อง *โคะจิกิ* และ *นิฮน โมะะกิ*
2. เป็นแนวทางในการศึกษาภาพลักษณ์ของแม่ในตำนานเทพอื่นๆ ต่อไป รวมถึงบทบาทความเป็นแม่ในวรรณกรรมญี่ปุ่นอื่นๆ ในสมัยใกล้เคียงกัน

1.7. ข้อตกลงเบื้องต้น

1. วัตถุประสงค์ศึกษาในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้คือ

『新編日本古典文学全集 古事記』小学館、2004年

“Shinpen Nihon Koten Bungaku Zenshuu : Kojiki”, Shougakukan, 2004.

『新編日本古典文学全集 日本書紀1』小学館、2006年

“Shinpen Nihon Koten Bungaku Zenshuu : Nihonshoki”, Shougakukan, 2006.

โดยใช้อักษรย่อ “K” หมายถึง โคะจิกิ และ “N” หมายถึง นิฮิน โมะะกิ

2. คำหรือข้อความภาษาญี่ปุ่นที่อ้างอิงครั้งแรกจะกำกับภาษาไทยและภาษาญี่ปุ่นตามลำดับ โดยภาษาญี่ปุ่นจะใส่เครื่องหมาย () แต่หากอ้างอิงซ้ำจะกำกับเพียงภาษาไทยเท่านั้น

3. ข้อความที่ผู้วิจัยอ้างอิงมาจากวรรณกรรมจะแปลเป็นภาษาไทยโดยใช้ *ตัวอักษรเอน* และใช้เครื่องหมายคำพูด 「…」 ในภาษาญี่ปุ่น และ “...” ในคำแปลภาษาไทย ในกรณีที่เป็นบทสนทนาของตัวละครในเรื่อง

4. การเรียกชื่อเทพเป็นภาษาไทย จะละคำว่า “โนะมิโกะโตะ” (Mikoto 命⁵) หรือ “โนะคะมิ” (Kami 神⁶) ซึ่งมักอยู่ท้ายชื่อเรียกเทพแต่ละองค์ และใส่คำว่า “เทพ” ไว้หน้าชื่อ ส่วนคำว่า “ฮิเมะ” หรือ “บิเมะ” (Hime 姫⁷) ที่อยู่ท้ายชื่อของเทพหญิงบางองค์ จะคงไว้เป็นส่วนหนึ่งของชื่อ ไม่ได้คำว่า “เทพ” ไว้หน้าชื่อ ในบางกรณีจะใช้เครื่องหมาย ฯ เพื่อเรียกชื่อย่อของเทพที่มีชื่อยาวมาก หรือเมื่อเรียกซ้ำ

5. ขอใช้คำแปลเมื่ออ้างอิงตัวบทของวรรณกรรมเรื่อง *นิฮิน โมะะกิ* ดังนี้

上・下	คือ ภาคแรก, ภาคหลัง
巻第…	คือ เล่มที่…
第…段	คือ ตอนที่…
一書第…	คือ ตำนานที่…
正文	คือ ตัวบทหลัก ⁸

6. แม้ว่าตัวบทในวรรณกรรมจะบรรยายด้วยภาษาในสังคมชั้นสูงของญี่ปุ่นยุคโบราณ แต่วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ไม่ได้ใช้ราชาศัพท์ในกรณีของเทพต่างๆ เพื่อให้การแปลตัวบทที่ยกมาศึกษามีความกระชับและได้อรรถรสมากขึ้น

7. การอ้างอิงตัวบทจะนำเสนอเฉพาะวะบุน (อักษรญี่ปุ่นและคันจิผสมกันโดยอ่านแบบญี่ปุ่น) ไม่นำเสนอในรูปแบบคัมบุน (อักษรคันจิล้วน)

8. ใช้ระบบถอดอักษรภาษาญี่ปุ่นซึ่งเป็นผลงานวิจัยของ ผศ.ดร.กัลยาณี สีสสุวรรณ ผศ.สุชาดา สัตยพงศ์ รศ.ดร.เสาวลักษณ์ สุริยะวงศ์ไพศาล อาจารย์สาขาวิชาภาษาญี่ปุ่น และ ผศ.ดร.

⁵ Mikoto คำเรียกต่อท้ายชื่อของเทพเจ้าหรือบุคคลที่มีฐานะสูงกว่า หรืออาจหมายถึงการรับคำสั่งจากสวรรค์ ในตำนานเทพพบนเฉพาะเทพที่มีสถานภาพสูงหรือเทพสวรรค์เท่านั้น

⁶ Kami คำเรียกต่อท้ายชื่อเทพเจ้า หรือเรียกจิตวิญญาณ ผลงานอันน่าพิศวง ขวัญหรือสิ่งที่สถิตในธรรมชาติ ในตำนานเทพพบว่า เป็นคำเรียกต่อท้ายชื่อเทพทั่วไป ซึ่งมีสถานภาพไม่สูงเท่าเทพที่เรียกว่า มิโกะโตะ

⁷ Hime, Bime คำเรียกต่อท้ายหญิงสูงศักดิ์ คือเทพีหรือเจ้าหญิง ในตำนานเทพพบว่าเรียกต่อท้ายเทพหญิงทั่วไป บางองค์อาจมี โนะคะมิ ตามท้ายคำว่า ฮิเมะ ด้วย

⁸ ใน *นิฮิน โมะะกิ* ตอนหนึ่งๆ ประกอบด้วยตำนานต่างๆ เรียบเรียงไว้ด้วยกัน โดยขึ้นต้นด้วย เซะอิบุน (Seibun) หรือในที่นี้ให้คำแปลว่า ตัวบทหลัก ซึ่งถือเป็นตำนานแรกของแต่ละตอน

สุดาพร ลักษณ์ยนาวิน อาจารย์ภาควิชาภาษาศาสตร์ และผศ.คุณฉวีพร ชำนิโรคนาสนต์ อดีต
 อาจารย์ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ทั้งนี้ระบบดังกล่าว
 กำหนดการถอดอักษรภาษาญี่ปุ่น โดยเปรียบเทียบจากอักษรโรมะจิเป็นอักษรไทย ดังนี้

สระ

อักษรโรมะจิ	อักษรไทย
(สระเสียงสั้น สระเสียงยาว)	
a , ā	อะ , อา
i , ī	อิ , อี
u , ū	อุ , อู
e , ē	เอะ , เอ
o , ō	โอะ , โอ
-ya , -yā	เอียะ , เอีย
-yu , -yū	อิ้ว , อี้ว
-yo , -yō	เอียว , เอียว

พยัญชนะ

อักษรโรมะจิ	อักษรไทย
p เมื่อเกิดต้นคำ	พ
เมื่อเกิดที่อื่น	ป
b	บ
m	ม
f	ฟ
w	ว
t เมื่อเกิดต้นคำ	ท
เมื่อเกิดที่อื่น	ต
ts	ทซ์
ch	ช
d	ด
n	น
n ที่เป็นพยัญชนะก่อพยางค์ทำหน้าที่คล้ายตัวสะกด	
เมื่อเกิดหน้าพยางค์ p, m, b	ม

เมื่อเกิดหน้า k, g, w	ง
เมื่อเกิดที่อื่น	น
n ทำหน้าที่เป็นตัวสะกดและตามด้วยสระ	น
s	ซ
sh	ฌ
z	จ
j	จ
r	ร
y	ย
k เมื่อเกิดต้นคำ	ก
เมื่อเกิดที่อื่นๆ	ก
g เมื่อเกิดต้นคำ	ก
เมื่อเกิดที่อื่นๆ	ง
h	ฮ

อย่างไรก็ตามผู้วิจัยไม่ได้ใช้ระบบถอดเสียงดังกล่าวสำหรับคำที่ใช้เป็นที่แพร่หลายแล้ว เช่น โอซากา นารา เฮอัน เอโดะ ซากุระ ซินโต เป็นต้น นอกจากนี้ การอ้างอิงชื่อและนามสกุลของชาวญี่ปุ่นจะระบุนามสกุลก่อนชื่อตามประเพณีนิยม

1.8. นิชยามศัพท์

ภาพลักษณ์ หมายถึง ลักษณะหรือท่าทีของบุคคลหรือองค์กรที่ปรากฏแก่ตา หรือความรู้สึกลึกซึ้งนึกคิดของสาธารณชน⁹

บทบาท หมายถึง การทำตามบท การร่ำตามบท โดยปริยายหมายความว่า การทำตามหน้าที่ที่กำหนดไว้ เช่น บทบาทของพ่อแม่ บทบาทของครู¹⁰

โบราณ หมายถึง คำว่า “โคะดะอิ” (Kodai 古代) ในประวัติศาสตร์ญี่ปุ่น คือสมัยราชวงศ์ยะมะโตะ (Yamato Choutei 大和朝廷) จนถึงสมัยนารา-เฮอัน (Nara-Heian 奈良・平安時代)¹¹

⁹ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรมอังกฤษ-ไทย, (กรุงเทพฯ ราชบัณฑิตยสถาน, 2545) หน้า 218

¹⁰ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542, (กรุงเทพฯ นานมีบุคส์พับลิเคชั่น, 2546) หน้า 602

¹¹ 「古代」(ยุคโบราณของญี่ปุ่น ประมาณศตวรรษที่ 4 ถึง กลางศตวรรษที่ 7)、広辞苑 第五版、岩波書店 1996.

1.9. ทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

วรรณกรรมเรื่อง โคะจิกิ และ นิฮัน โมะะกิ ได้รับความสนใจและมีการค้นคว้าศึกษาอย่างกว้างขวางในประเทศญี่ปุ่น โดยเฉพาะในภาคแรก (ยุคแห่งเทพ) ซึ่งมีเรื่องราวของตำนานเทพงานวิจัยด้านวรรณคดีของวรรณกรรมทั้งสองมักคาบเกี่ยวกับงานวิจัยด้านประวัติศาสตร์และคติชนวิทยา นักวิจัยชาวญี่ปุ่นมักนิยมศึกษาวรรณกรรมสองเรื่องนี้ในเชิงลึกเป็นแต่ละฉาก หรือเน้นเฉพาะเทพแต่ละองค์ ซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษางานวิจัยเหล่านี้ควบคู่ไปกับเนื้อหาด้วยบทวรรณกรรม ฉากที่เทพผู้เป็นแม่ได้แสดงออกถึงบทบาทความเป็นแม่ และบทบรรยายความรู้สึกที่แม่มีต่อลูก

นักวิจัยชาวญี่ปุ่นที่ศึกษาเกี่ยวกับตำนานเทพใน โคะจิกิ และ นิฮัน โมะะกิ วิเคราะห์ภาพลักษณ์และบทบาทของเทพบางองค์ หรือมีบทวิจัยวรรณกรรมเชิงสตรีศึกษา ดังนี้

อิชิมิ เคนจิ (Iizumi Kenji 飯泉健司) เขียนบทความใน “สารานุกรมเพื่อความเข้าใจโคะจิกิ” ความตอนหนึ่งว่า “แม้ว่าชาวญี่ปุ่นโบราณจะมีขนบธรรมเนียมและชีวิตความเป็นอยู่แตกต่างจากปัจจุบัน แต่ในทางจิตใจแล้ว มีอารมณ์ความรู้สึกที่เหมือนชาวญี่ปุ่นปัจจุบัน โดยเฉพาะความรู้สึกที่มีต่อชีวิตที่มนุษย์ล้วนต้องประสบ (การเกิด เติบโตเป็นผู้ใหญ่ แต่งงาน ครอบครัว ป่วย แก่ชรา ตาย ฯลฯ) อาทิ ความรู้สึกสงสัยในความซื่อสัตย์ของภรรยา (โคะโนะสะนะ โนะชะกุยะบิเมะ) สามีที่แก้ตัวเมื่อภรรยาหึงหวง (ชูชะริบิเมะ) พ่อแม่ที่อ่อนวอนให้ลูกพินิจกินชีพ (อะมะวะกะฮิโคะ) เป็นต้น กล่าวได้ว่าเรื่องราวแบบนี้เป็นสิ่งที่มนุษย์จะยังคงพูดถึงต่อไปตลอดกาล”¹²

อะกิยามะ เคน (Akiyama Ken 秋山虔) เขียนบทนำในฐานะผู้ตรวจเรียบเรียงนิตยสารรายสัปดาห์ “วรรณกรรมโบราณ โคะจิกิ 2” โดยสรุปไว้ว่า “มีเทพหญิงมากมายปรากฏใน โคะจิกิ ภาคแรก สิ่งที่ทุกนางมีเหมือนกันและทำให้วรรณกรรมเรื่องนี้มีความสนุกก็คือ ‘ความเข้มแข็ง’ เทพอิสะนะมิแค้นเคืองที่สามีทำให้ตนอับอาย หรือชูชะริบิเมะภรรยาของโองุณินุมิเป็นตัวแทนผู้หญิงที่ใจแข็ง (気の強さ) คุณิยะคะฮิเมะที่ดวงแข็ง (運の強さ) ได้วีรบุรุษมาช่วยปราบงูยักษ์ให้ โคะโนะสะนะชะกุยะที่พิสูจน์ว่าตนท้องลูกของเทพจริงด้วยการคลอดลูกในไฟ โคะโยะตะมะบิเมะที่ติดตามสามีจากใต้สมุทรมาบนโลกแสดงถึงจิตใจที่มุ่งมั่น (想いの強さ) เมื่อเทียบกับความเข้มแข็งของเทพหญิง ทำให้เห็นภาพความอ่อนแอของเทพชายเด่นชัด แสดงว่าผู้หญิงเข้มแข็งกว่าเสมอไม่ว่าในยุคสมัยไหน”¹³

ฮะยะชิ มิชิโยะชิ (Hayashi Michiyoshi 林道義) แสดงความคิดเห็นใน “วีรบุรุษในตำนานเทพญี่ปุ่น” ว่า “หากดูจากประวัติครอบครัวญี่ปุ่นในสมัยโบราณ ฝ่ายเหนือมีสังคมพ่อเป็น

¹² 飯泉健司「古事記に見る古代人の生活」、青木周平 編著『古事記がわかる事典』、日本実業出版社、2005年 (pp. 144-145)

¹³ 秋山虔 総監修、近藤啓太郎 訳『週間 日本の古典を見る 古事記二』、世界文化社、2002年5月16日発行

ใหญ่ ส่วนฝ่ายใต้มีสังคมแม่เป็นใหญ่ (父権制・母権制) แถบยะมะโตะฮิระโนะที่จักรพรรดิปกครองเป็นแบบสังคมแม่เป็นใหญ่มาก่อน เมื่อถึงสมัยค.ศ.700-800 จึงได้เริ่มมีสังคมพ่อเป็นใหญ่เข้ามาผสมผสานเป็นแบบละครึ่ง ซึ่งผู้เชี่ยวชาญเรียกว่าสังคมสองแบบ (兩系制)¹⁴ เขาได้วิเคราะห์แนวคิดเรื่องพ่อเป็นใหญ่และแม่เป็นใหญ่โดยเปรียบเทียบตำนานเทพญี่ปุ่นกับอียิปต์ว่า “ในโคะจิกิกล่าวถึงอำนาจเทพชายและหญิงสลับกันมาตลอด แสดงให้เห็นว่าจิตใจของชาวญี่ปุ่นให้ความสำคัญกับแนวคิดทั้งพ่อเป็นใหญ่และแม่เป็นใหญ่อย่างสมดุลมาตั้งแต่สมัยโบราณ วัฒนธรรมญี่ปุ่นคือการปรองดอง จัดสรรบทบาทและความสัมพันธ์ระหว่างหญิงชายให้เหมาะสม ดังนั้นการวิพากษ์วิจารณ์ว่าไม่ควรแบ่งแยกความเป็นแม่หรือความเป็นพ่อนั้นเป็นเรื่องเหลวไหล สิ่งที่ต้องทำในการจัดระบบสังคมให้ถูกต้องคือการคำนึงถึงการแบ่งหน้าที่กับการปรองดองซึ่งกันและกัน โดยแบ่งแยกความเป็นแม่และพ่อ”¹⁵

ตำนานเทพญี่ปุ่น นอกจากจะแสดงให้เห็นถึงความศรัทธาในเทพเจ้าของชาวญี่ปุ่นโบราณแล้ว ยังมักมีการศึกษาวิจัยเฉพาะเรื่องเทพหญิง ควบคู่ไปกับการศึกษาประวัติศาสตร์และคติชนวิทยา โทะเบะ ทะมิโอะ (Tobe Tamio 戸部民夫) เขียนบทความเกริ่นนำหนังสือเรื่อง “หนังสือเพื่อความเข้าใจเกี่ยวกับเทพญี่ปุ่น” ว่า “เทพในตำนานเทพญี่ปุ่นนั้น มีพื้นฐานของบุคลิกลักษณะความเป็นเทพมารดาแห่งแผ่นดิน ซึ่งเป็นแหล่งที่มาของเครื่องปั้นดินเผาโบราณสมัยโจมอน

(Jōmon no Dogū 縄文の土偶) คือความเชื่อว่าความอุดมสมบูรณ์ของผืนดิน และพลังแห่งชีวิตเป็นสมมุติเทพ เทพในตำนานเทพญี่ปุ่นจึงมักแสดงออกถึงภาพลักษณ์ของเทพผู้เป็นแม่ และผู้นำมาซึ่งความสงบร่มเย็น เทพแต่ละองค์ยังมีพฤติกรรมและการตัดสินใจที่มีความเป็นตัวของตัวเอง ในตำนานเทพญี่ปุ่น มีทั้งเทพผู้มีบทบาทหลักที่โดดเด่นด้านการคลอดบุตร และเทพที่มีบทบาทของแม่ผู้คอยให้ความช่วยเหลือและสนับสนุนเทพวิบุรุษให้พ้นภัยหรือประสบความสำเร็จ ซึ่งจะนำเสนอในหนังสือเล่มนี้”¹⁶ ในหนังสือดังกล่าวนี้ โทะเบะได้เล่าเรื่องเกี่ยวกับเทพหญิงองค์ต่างๆ ที่ปรากฏใน *โคะจิกิ* และ *นิฮน โมะะกิ* ไว้อย่างเข้าใจง่ายเพื่อให้ผู้สนใจทั่วไปได้ศึกษา

เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่าในสังคมญี่ปุ่นโบราณ เทพหญิงมีความสำคัญและมีบทบาทในการดำรงชีวิตประจำวัน ตำนานเทพได้สะท้อนแนวคิดนี้ผ่านการแสดงออกอย่างโดดเด่นถึงความ เป็นภรรยาและแม่ของเทพหญิง ฟุกุโตะ ซะนะเอะ (Fukuto Sanae 服藤早苗) เขียนบทวิจัยเกี่ยวกับความสัมพันธ์แม่-ลูกในสมัยโบราณ ชื่อเรื่อง “แม่กับลูกในสมัยโบราณ” ในหนังสือรวมบทวิจัยชื่อ “ญี่ปุ่นสมัยโบราณ เล่มที่ 12 พลังของผู้หญิง” ความตอนหนึ่งกล่าวว่า “ในสมัยโบราณคำ

¹⁴ 林道義『日本神話の英雄たち』、文藝春秋、平成 15 年(p.68)

¹⁵ เรื่องเดียวกัน (p.142)

¹⁶ 戸部民夫『「日本の女神様」がよくわかる本』PHP 研究所、2007 年 (pp.70-71)

ว่า ‘โอะยะ’ (オヤ)¹⁷ หมายถึงแม่คนเดียว ใน *โคะจิกิ* หรือ *ฟูโตะกิ* คำว่า ‘มิโอะยะ’ (Mioya 御祖) หมายถึงเทพผู้เป็นแม่ (Boshin 母神) *นิฮัน โมะะกิ* ก็ระบุว่ายุคหลังศตวรรษที่ 7 มีการใช้คำว่าโอะยะ เรียกแม่หรือย่า-ยายของจักรพรรดิ เป็นการยกย่องหรือกล่าวถึงตำแหน่งสูงส่งของของมารดา ผู้ให้กำเนิดผู้ครองประเทศ จากคำเรียกแม่นี้ ทำให้เห็นว่าศตวรรษที่ 8 แม่ยังมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับลูกมากกว่าพ่อ และคาดได้ว่าในสังคมการแต่งงานยุคนั้น ลูกจะอยู่ในความดูแลของฝ่ายแม่¹⁸ นอกจากนั้นเขายังได้วิเคราะห์หนังสือรวมกวีนิพนธ์ *มัน โยฌุ*¹⁹ ว่ามีกลอนที่ประพันธ์ถึงแม่ถึง 60 บท นับเป็น ร้อยละ 6 ของบทกวีทั้งหมด ในขณะที่กลอนที่ประพันธ์ถึงพ่อมีเพียงร้อยละ 1 ในจำนวนนั้นยังรวมกลอนที่ประพันธ์ถึงพ่อ แต่ระบุคำว่า พ่อ-แม่ (父母) หรือ แม่-พ่อ (母父) เป็นส่วนใหญ่ มีกลอนที่ระบุถึงแม่คนเดียวเพียง 1 บทเท่านั้น²⁰ ทั้ง *โคะจิกิ* *นิฮัน โมะะกิ* และ *มัน โยฌุ* จัดเป็นวรรณกรรมในช่วงสมัยใกล้เคียงกัน มีความเกี่ยวข้องกับสังคมและวัฒนธรรมญี่ปุ่นโบราณ เช่นเดียวกัน การประพันธ์กลอนถึงแม่มากกว่าพ่อใน *มัน โยฌุ* เป็นการแสดงออกถึงความผูกพันที่ลูกมีต่อแม่มากกว่าพ่อ ซึ่งผู้วิจัยคิดว่าเป็นประเด็นที่น่าศึกษาการแสดงออกด้านความสัมพันธ์แม่-ลูกใน *โคะจิกิ* และ *นิฮัน โมะะกิ* ต่อไป

มีงานวิจัยจำนวนมากที่กล่าวถึงเทพอิสะนะมิกับความตายและการให้กำเนิดเทพไฟ (คะงุทซุชิ) ซึ่งส่วนใหญ่เป็นการศึกษาในเชิงประวัติศาสตร์และคติชนวิทยา ดังตัวอย่างต่อไปนี้

อิโนะอูเอะ ฮิโระโอะ (Inoue Hiroo 井上宏生) ให้ความเห็นไว้ใน “ปวงเทพในตำนานเทพญี่ปุ่น” ว่า “การที่เทพอิสะนะมิโดนไฟไหม้อวัยวะเพศเพราะให้กำเนิดเทพไฟนั้นเป็นความคิดสร้างสรรค์ที่น่าทึ่ง การที่เทพไฟอยู่ภายในร่างกายของเทพอิสะนะมิ ซึ่งเมื่อจะคลอดลูกเทพไฟก็ต้องออกมาทางช่องคลอด ไม่แปลกที่อวัยวะเพศจะโดนไฟไหม้จนบาดเจ็บถึงตาย แต่เรื่องราวแบบนี้ให้ความรู้สึกเหมือนเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นบน โลกมนุษย์ ผู้แต่งตำนานนี้ขึ้นอาจอยากพูดถึงความรู้สึกของแม่ แนวคิดที่แม่ยอมสละชีวิตได้เพื่อลูกน่าจะเหมือนกันทั้งในสมัยโบราณและในปัจจุบัน”²¹

โคะยะยะมิ มิชิโนะริ (小林道憲) กล่าวไว้ใน “ค้นคว้าหาอดีต-โลกของโคะจิกิ นิฮัน โมะะกิ กับจิตใจคนญี่ปุ่น” ว่า “คนญี่ปุ่นโบราณเชื่ออยู่เสมอมาว่าสิ่งมีชีวิตทั้งปวงเกิดจากแผ่นดินและกลับคืนสู่แผ่นดิน เทพอิสะนะมิผู้ให้กำเนิดเกาะต่างๆ น้ำไฟและเทพอื่นๆ ซึ่งเป็นการสร้างชีวิต

¹⁷ Oya (親) ภาษาญี่ปุ่นปัจจุบันหมายความว่าได้ถึงทั้ง พ่อและแม่

¹⁸ 服籐早苗「古代の母と子」、編者：森浩一『日本の古代 第12巻 女性の力』中央公論社、昭和62年 (pp.282-283)

¹⁹ Manyōshū『万葉集』หนังสือรวมบทกวีนิพนธ์ที่เก่าแก่ที่สุดของญี่ปุ่น มีทั้งหมด 20 ม้วน ไม่ปรากฏปีที่เรียบเรียงเสร็จชัดเจน แต่กล่าวกันว่าน่าจะเป็นช่วงปลายศตวรรษที่ 8 ประกอบด้วยกลอนประเภทอะกะประมาณ 4500 บท โอโตะ โมะะ โนะ ยะกะ โมะะชิ (大伴家持) เป็นหนึ่งในผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการเรียบเรียง

²⁰ 服籐早苗「古代の母と子」、編者：森浩一『日本の古代 第12巻 女性の力』中央公論社、昭和62年 (pp.281-282)

²¹ 井上宏生『日本神話の神々』、祥伝社、2007年 (pp.62-64)

สรรพสิ่งในโลก นับเป็นแม่ของแผ่นดิน เมื่อตายแล้วไปเป็นเทพใหญ่แห่งดินแดนโยะมิที่คนตายไปอยู่ เป็นการกลับสู่ผืนดิน แสดงถึงความเชื่อเกี่ยวกับชีวิตกับแผ่นดิน (大地と生命の観念) แผ่นดินนี้มีการเกิดและตายวนเวียนอยู่เป็นวัฏจักรไม่จบสิ้น” และ “เป็นคำถามอยู่ว่า แต่เดิมชาวญี่ปุ่นโบราณเชื่อว่าความตายมีจริงหรือไม่ ความตายสำหรับพวกเขาคงไม่ต่างจากการแห้งเหี่ยวของพืช ไม่ใช่การดับสูญ พลังของชีวิตที่สถิตอยู่ในร่างกายจบลงด้วยความตาย แต่พลังนั้นยังเชื่อมโยงกับพลังชีวิตในจักรวาล ซึ่งเป็นอมตะ กลับมาได้ใหม่ตลอดกาล คนญี่ปุ่นโบราณจึงเชื่อว่าตราบโดที่วันเวลายังหมุนเวียนอยู่ คนตายก็สามารถฟื้นขึ้นใหม่ได้ ความตายเป็นแค่เพียงการที่วิญญาณหรือพลังแห่งชีวิตออกจากร่างไปเท่านั้น”²²

โคโนะ โนะบุโกะ (Kono Nobuko 河野信子) เรียบเรียงงานวิจัยเกี่ยวกับเพศชาย-หญิงในสมัยต่างๆ ในหนังสือเรื่อง “ช่องว่างทางกาลเวลาของชายและหญิง- ศึกษาทบทวนประวัติศาสตร์ผู้หญิงญี่ปุ่น เล่ม 1 ยุคหินและยุคโบราณ” ความตอนหนึ่งว่า “สัญลักษณ์แสดงถึงความเป็นแม่แห่งแผ่นดินมีความสัมพันธ์กับที่อยู่อาศัย คำว่า โอะโตะ ซึ่งหมายความว่า เตาไฟ (Hoto 火炉) พ้องเสียงกับโอะโตะ (ホト) ในความหมายว่าอวัยวะเพศหญิง แสดงความเชื่อที่ว่าไฟเป็นสัญลักษณ์ของชีวิต มีไฟอยู่ในอวัยวะเพศหญิง ซึ่งเปรียบกับไฟที่เกิดจากครรภ์ของแม่แห่งแผ่นดินหรือหมายถึงภูเขาไฟนั่นเอง”²³

โยะฉิมะ อะทซุชิโกะ (Yoshida Atsubiko 吉田敦彦) เปรียบเทียบตำนานเทพเกี่ยวกับการตายของอิสะนะมิและเทพีทอผ้าใน “ลักษณะพิเศษของตำนานเทพญี่ปุ่น” ว่า “เหตุการณ์ที่สื่อถึงการตายของเทพหญิงในกรณีทั้งสองเกิดจากการได้รับบาดเจ็บที่อวัยวะเพศโดยตรง แตกต่างตรงที่อิสะนะมิบาดเจ็บจากการคลอด้ไฟ หรือหมายถึงการถูกเผาไหม้จากไฟในตัว แต่เทพีทอผ้าถูกกระสวยแทงซึ่งเป็นการบาดเจ็บจากภายนอก” นอกจากนั้นยังกล่าวถึงความตายของอิสะนะมิและอะมะเตะระซุว่า “เมื่ออิสะนะมิตายได้ให้กำเนิดเทพต่างๆ ไม่เพียงแต่เกี่ยวข้องกับกษัตริย์เท่านั้น ยังแสดงถึงเรือ โลหะ ดินเผาซึ่งเป็นที่มาของการเกิดวัฒนธรรม แต่เรื่องราวการที่เทพซุชะ โนะ โอะโตะทำลายเรือทอผ้า และสาเหตุการตายของเทพหญิงซึ่งเป็นผู้ดำรงวัฒนธรรมเช่นประกอบพิธีกรรมหรือทอผ้า แสดงถึงการทำลายล้างวัฒนธรรม กล่าวได้ว่าในแง่นี้ ตำนานทั้งสอง (ตำนานอิสะนะกิ-อิสะนะมิกับตำนานอะมะเตะระซุ-ซุชะ โนะ โอะโตะ) มีความสัมพันธ์แนวตรงข้ามกัน (裏返し的に対応する関係) ”²⁴

²² 小林道憲『古代探求「記・紀」の世界と日本人の心』、日本放送出版協会 (NHK)、1993年 (pp. 10-11, 56-57)

²³ 鶴見和子他 監修、河野信子 編者『女と男の時空—日本女性史再考 1 ヒメとヒコの時代—原始・古代』藤原書店、1995年 (pp. 50-51)

²⁴ 吉田敦彦『日本神話の特色』、青土社、1988年 (pp. 199-201)

งานวิจัยเกี่ยวกับพฤติกรรมและการแสดงออกทางอารมณ์ของเทพหญิง ดังเช่น คูโบะ อะกิโอะ (Kubo Akio 久保昭雄) กล่าวถึงลักษณะนิสัยและพฤติกรรมของผู้หญิงในวรรณกรรมโบราณไว้ใน “ผู้หญิงในโคะจิกิ นิสัน โมะะกิ และมัน โยฌุ” สรุปความตอนหนึ่งได้ว่า “การแสดงออกทางอารมณ์เมื่อเทพชายละเมิดในข้อตกลง เมื่อเปรียบเทียบกับเทพอิสระนะมิกับโทะโยะตะมะะบิเะ ในฉากที่คล้ายคลึงกันคือเทพชายแอบดูในสิ่งที่เทพหญิงไม่ให้ดู เห็นได้ว่าอิสระนะมิซึ่งเริ่มมีนิสัยก้าวร้าวขึ้นตั้งแต่กินอาหารในดินแดนโยะมิแสดงความโกรธและไล่ตามสามี นับเป็นลักษณะพิเศษที่ต่างจากตำนานอื่น เป็นสัญลักษณ์ของผู้หญิงที่มีลักษณะแสดงออกทางอารมณ์โดยตรง (直情径行型) ขณะที่กรณคล้ายคลึงกัน โทะโยะตะมะะแสดงความอับอายและหนีไปเอง ซึ่งพฤติกรรมและลักษณะนิสัยนี้ตรงกันข้ามกับอิสระนะมิ การแสดงความเป็นตัวตนที่ชัดเจนของผู้หญิงเริ่มหายไป ในวรรณกรรมยุคโบราณของญี่ปุ่นมีแต่ผู้หญิงลักษณะแบบ โทะโยะตะมะะที่ต้องจากไปด้วยความเศร้าโศกเสียใจเอง”²⁵

จากการศึกษาบทความวิจัยที่เกี่ยวข้องบางส่วนดังสรุปไว้ข้างต้น ทำให้ทราบว่าวรรณกรรมเรื่อง *โคะจิกิ* และ *นิสัน โมะะกิ* ได้รับความสนใจและมีการค้นคว้าศึกษาอย่างกว้างขวางในประเทศญี่ปุ่น โดยเฉพาะในภาคแรก (ยุคแห่งเทพ) ซึ่งมีเรื่องราวของตำนานเทพ มีความสนุกน่าติดตาม และมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม นอกจากนี้ผู้วิจัยเห็นว่า *โคะจิกิ* มีความเป็นเรื่องเล่าที่สะท้อนให้เห็นถึงความคิดและชนบประเพณีของชาวญี่ปุ่นโบราณซึ่งเป็นรากฐานสืบทอดมาเป็นเอกลักษณ์ของสังคมญี่ปุ่นในปัจจุบัน ดังที่นักวิจัยส่วนหนึ่งได้ให้ความสนใจศึกษาทบทวนจนมีผลงานในแง่มุมใหม่ๆ ในระยะหลังนี้ ทั้งงานวิจัยด้านวรรณคดี งานวิจัยด้านประวัติศาสตร์และคติชนวิทยา เมื่อศึกษาวรรณกรรมเรื่องหนึ่งแล้วมักเลี้ยวไม่ได้ที่จะต้องศึกษาอีกเรื่องหนึ่งควบคู่กันไป ด้วย งานวิจัยของชาวญี่ปุ่นส่วนใหญ่กล่าวถึงเทพผู้เป็นแม่ในภาพลักษณ์ของ “เทพมารดาแห่งแผ่นดิน” (大地母神)²⁶ ผู้ให้กำเนิดพฤกษาหารเพื่อมวลมนุษย์ หรืองานวิจัยเกี่ยวกับเทพหญิงในเชิงสตรีศึกษา แต่เท่าที่ศึกษามาไม่ปรากฏการศึกษาเกี่ยวกับภาพลักษณ์ บทบาท อารมณ์ความรู้สึกของแม่ที่มีต่อลูกและสายสัมพันธ์ระหว่างแม่-ลูกในตำนานเทพมาก่อน

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นการศึกษาภาพลักษณ์และบทบาทความเป็นแม่ของเทพแต่ละองค์ที่มีการกล่าวถึงใน *โคะจิกิ* และ *นิสัน โมะะกิ* ยุคแห่งเทพ โดยนำพฤติกรรมและลักษณะการแสดงออกทางความรู้สึกที่มีความคล้ายคลึงกับมนุษย์ของเทพมาเป็นพื้นฐานในการวิเคราะห์ เนื้อหาตัวบทที่

²⁵ 久保昭雄『記紀・万葉の女性』武蔵野書院、平成12年 (pp.15-21)

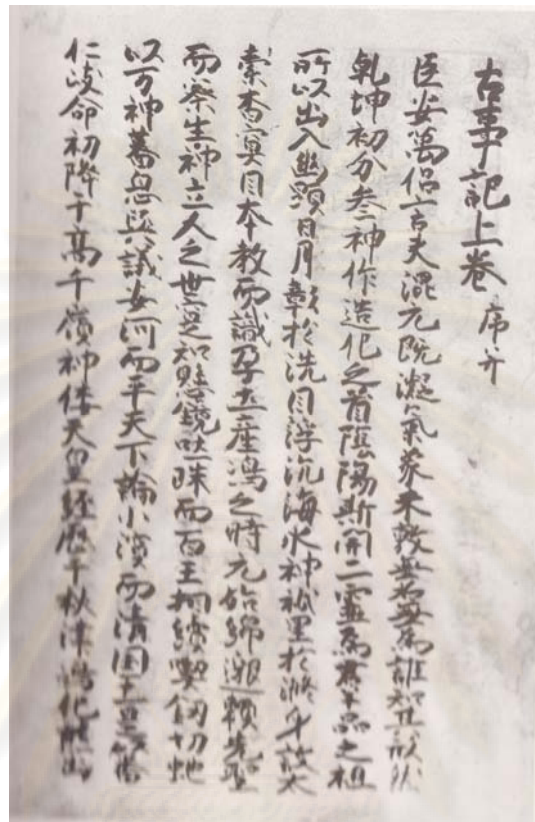
²⁶ Daichiboshin คำเรียกเทพหญิงผู้เปรียบเหมือนแม่ของแผ่นดินอันกว้างใหญ่ สันนิษฐานว่าเป็นการแปลจากภาษาอังกฤษ “Great Mother” หรือ “Earth Mother” ซึ่งเป็นการตีความของนักสตรีวิทยาในสมัยที่มีการณรงค์ด้านสิทธิสตรี (ค.ศ.1960-1970) อ้างอิงจากศัพท์คำว่า “Goddess” ในสารานุกรมชื่อ “Encyclopedia of Feminist Literary Theory” Editor: Elizabeth Kowaleski-Wallace, Garland Publishing, Inc., New York & London, 1997. (p.182)

ยกมาเป็นตัวอย่างประเด็นศึกษาคือจากที่เทพผู้เป็นแม่ได้แสดงออกถึงบทบาทความเป็นแม่ บทบรรยายความรู้สึกที่แม่มีต่อลูก ผู้วิจัยขอนำเสนอตำนานของเทพหญิงผู้เป็นแม่ในวรรณกรรมทั้งสอง โดยเน้นเทพหญิง 4 องค์ซึ่งมีบทบาทโดดเด่นและมีความสำคัญในฐานะแม่ได้แก่ อีสะนะมิ โนะมิโกะโตะ (Izanami no mikoto 伊邪那美命) อะมะเตะระชูโอมิกะมิ (Amaterasu Oomikami 天照大御神) (ซึ่งต่อไปจะกล่าวถึงในชื่อ เทพอีสะนะมิและเทพอะมะเตะระชู) โคะโนะสะนะโนะซะกุยะบิเมะ (Konohana no Sakuyabime 木花之佐久夜毘売) และโทะโยะตะมะบิเมะ (Toyotamabime 豊玉毘売) และได้้นำงานวิจัยที่เกี่ยวกับเทพใน โคะจิกิ และ นิฮน โฉะกิ มาวิเคราะห์ควบคู่ไปกับการศึกษาตัวบทวรรณกรรมด้วย นอกจากนี้ วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ยังเป็นงานวิจัยชิ้นแรกในประเทศไทยที่ศึกษาเชิงวิเคราะห์เกี่ยวกับแม่ในตำนานเทพจากวรรณกรรมเรื่อง โคะจิกิ และ นิฮน โฉะกิ อันจะเป็นประโยชน์ในการเผยแพร่ให้ทราบถึงความสำคัญของตำนานเทพ เข้าใจถึงบทบาทที่สำคัญของแม่ในความคิดของชาวญี่ปุ่นโบราณและความรู้สึกของแม่ที่ถ่ายทอดผ่านวรรณกรรมดังกล่าว ซึ่งคาดว่าจะสอดคล้องกับความรู้สึกของคนทั่วไป

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพ 1.1. “โคะจิกิ” ฉบับวัดฉินฟุคุจิ กล่าวกันว่าเป็นโคะจิกิฉบับที่เก่าที่สุดที่พบในขณะนี้ (1371-1372) 「古事記」 (真福寺本 1371-1372) 愛知県・大須観音宝生院 p. 256

ภาพ 1.2. “นิฮอน โนะกิ” ฉบับอุระเบะ อะเนะกะตะ(1286) กล่าวกันว่าเป็นฉบับที่มียุคแห่งเทพ ถูกต้องสมบูรณ์ที่สุด 「日本書紀」 卜部兼方本 (1286) 大橋寛治氏蔵 p. 257

ภาพจาก “สารานุกรมภาพประวัติศาสตร์ญี่ปุ่น เล่ม 2 โลกของตำนานเทพ” (三品彰英『図説 日本の歴史 2 神話の世界』集英社、昭和 49 年)

บทที่ 2

ตำนานเทพในวรรณกรรม

2.1. ประวัติวรรณกรรมเรื่อง โคะจิกิ และ นิฮนโอะกะกิ

ตำนานเทพญี่ปุ่น(Nihonshinwa 日本神話) ปรากฏเป็นลายลักษณ์อักษรในส่วนแรกหรือที่เรียกว่า “ยุคแห่งเทพ” (Kamiyo 神代) ของวรรณกรรมหลักสองเรื่องคือ โคะจิกิ 『古事記』 และ นิฮนโอะกะกิ 『日本書紀』 วรรณกรรมทั้งสองถูกเรียบเรียงเสร็จในสมัยคริสต์ศตวรรษที่ 8 เช่นเดียวกัน มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์และวรรณศิลป์ และเป็นที่ยุติกันดีในประเทศญี่ปุ่น นอกจากนี้ยังสะท้อนให้เห็นถึงความคิดและขนบประเพณีของชาวญี่ปุ่นโบราณซึ่งเป็นรากฐานสืบทอดมาเป็นเอกลักษณ์ของสังคมญี่ปุ่นในปัจจุบัน ดังที่นักวิจัยส่วนหนึ่งได้ให้ความสนใจศึกษาจนมีผลงานในแง่มุมใหม่ๆ ในระยะหลังนี้ งานวิจัยด้านวรรณคดีของวรรณกรรมทั้งสองมักคาบเกี่ยวกับงานวิจัยด้านประวัติศาสตร์และคติชนวิทยา เมื่อศึกษาวรรณกรรมเรื่องหนึ่งแล้วมักเล็งไม่ได้ที่จะต้องศึกษาอีกเรื่องหนึ่งควบคู่กันไปด้วย จากการศึกษาบทความวิจัยเกี่ยวกับประวัติความเป็นมา เนื้อหา และวัตถุประสงค์ในการเรียบเรียงวรรณกรรมทั้งสอง สามารถสรุปข้อมูลเบื้องต้นได้ดังรายละเอียดต่อไปนี้

โคะจิกิ (古事記) เป็นวรรณกรรมญี่ปุ่นที่เก่าแก่ที่สุดที่ยังมีหลักฐานเหลืออยู่ ประพันธ์เสร็จในปีค.ศ.712 โดยโอโนะยะซุมะโร (Onoyasumaro 太安万侶) สืบเนื่องจากพระดำริของจักรพรรดิเท็มมุ (Tenmu 天武天皇) (องค์ที่ 40) ซึ่งเห็นว่าตำนานหรือเรื่องราวที่ชาวบ้านเล่าขานกันต่อมานั้นอาจมีผิดพลาดได้ จึงมีพระประสงค์ให้คนรุ่นหลังได้รับทราบข้อเท็จจริง ได้ให้อิเอะคะโนะอะระ (Hiedanoare 稗田阿礼) ซึ่งเป็นนักเล่าเรื่อง (Kataribe 語り部) จดจำเรื่องราวเหล่านั้นไว้ แต่ยังไม่ทันจะได้สั่งให้มีการบันทึกก็สิ้นพระชนม์ลง จากนั้น 3 รัชกาลต่อมาคือในสมัยจักรพรรดิเก็มเมอิ (Genmei 元明天皇) จึงได้สั่งให้โอโนะยะซุมะโรบันทึกจากสิ่งที่อิเอะคะโนะอะระจดจำไว้ ลักษณะเด่นคือมีรูปแบบเป็นวรรณกรรมเรื่องเล่า มีบทเพลงพื้นบ้าน (Kayou 歌謡) ประกอบ

โคะจิกิ แบ่งเป็น 3 ภาค ภาคที่หนึ่ง (上卷) หรือยุคแห่งเทพ (神代) เล่าเรื่องกำเนิดโลกกำเนิดเทพต่างๆ และตำนานที่เกี่ยวกับเทพเจ้า ภาคที่ 2 (中卷) เล่าเรื่องเทพเจ้าและมนุษย์ ในสมัยจักรพรรดิจินมุ (Jinmu 神武天皇) ถึงจักรพรรดิโอจิน (Oujin 崇神天皇) ภาคที่ 3 (下卷) เล่าเรื่องของมนุษย์แต่ละสมัยตั้งแต่จักรพรรดินินโตะกุ (Nintoku 仁徳天皇) ถึงจักรพรรดินิซุอิโกะ (Suiko 推古天皇) (องค์ที่ 33)

นิฮนโอะกะกิ (日本書紀) เป็นหนังสือประวัติศาสตร์เล่มแรกของญี่ปุ่น เรียบเรียงโดยเจ้าชายโทะเนะริ (โทะเนะริฉินโน) (Tonerishinnō 舍人親王) ซึ่งเป็นพระราชโอรสองค์ที่

สามของจักรพรรดิเท็มมุ และโอโนะยะซุมะโร^{おおのやすまろ} (太安万侶) บันทึกเสร็จในปีค.ศ.720 กล่าวถึงยุคแห่งเทพ (神代) จนถึงประวัติศาสตร์สมัยจักรพรรดิจิโต (Jito ^{じとう} 持統天皇) (องค์ที่ 41) จัดเป็นหนึ่งในตำราประวัติศาสตร์แห่งชาติทั้งหกของญี่ปุ่น (六国史)¹ เนื้อเรื่องมีใจความบางส่วนโดยเฉพาะที่เกี่ยวกับตำนานเทพไกล้เคียงโคะจิกิ นับเป็นวรรณกรรมที่มีคุณค่าเนื่องจากบันทึกเหตุการณ์ด้านการเมืองการปกครองและวัฒนธรรม มีการเรียบเรียงเป็นลำดับตามปี เล่มที่ 1, 2 (卷第一、二) เป็นตำนานเทพ ลักษณะการเรียบเรียงเหมือนการนำตำนานต่างๆ มารวมไว้ในตอนเดียวกัน โดยมี “ตัวบทหลัก” (Seibun 正文) เล่าเป็นตำนานแรก ตามมาด้วยตำนานที่ 1, 2, ... ซึ่งมีเนื้อหาคล้ายคลึงกับตัวบทหลัก แต่รายละเอียดปลีกย่อย เช่น จำนวนเทพ หรือการเริ่มต้นเรื่องแตกต่างกันบ้าง ลักษณะแบบนี้เป็นสิ่งที่แตกต่างจากการเล่าตำนานใน โคะจิกิ อย่างชัดเจน

ตารางที่ 2.1 ตารางข้อมูลพื้นฐาน เปรียบเทียบโคะจิกิและนิฮนโอะกิ

หัวข้อ	โคะจิกิ	นิฮนโอะกิ
ปีที่เสร็จ	ค.ศ.712	ค.ศ.720
จำนวน	3 เล่ม	30 เล่ม
ผู้เรียบเรียง	ฮิเอะดะโนะอะระ (稗田阿礼) และ โอโนะยะซุมะโร (太安万侶) ^{おおのやすまろ}	เชื้อพระวงศ์ 6 องค์และขุนนาง 6 คนเริ่มเรียบเรียง สำเร็จโดยโทะเนริชินโน (舎人親王) และ โอโนะยะซุมะโร (太安万侶) ^{とおのやすまろ}
รูปแบบ	เขียนด้วยตัวอักษรจีน มีเสียงอ่านแบบ <i>คุน</i> และ <i>อน</i> (訓・音) ² ผสมกัน เป็นการเขียนที่มีรูปแบบพิเศษเฉพาะตัว	เขียนด้วยตัวอักษรจีน
เนื้อหา	ตั้งแต่ยุคแห่งเทพ (神代) ถึงจักรพรรดินีซุอิโกะ (องค์ที่ 33) (推古天皇)	ตั้งแต่ยุคแห่งเทพ (神代) ถึงจักรพรรดินีจิโต (องค์ที่ 41) (持統天皇)
ลักษณะพิเศษ	เรียบเรียงเป็นลายลักษณ์อักษรจากการจดจำการเล่าเรื่อง (語り部) เขียนด้วย	นำวิธีการประพันธ์แบบวรรณกรรมจีนมาใช้ เขียนเป็นตัวอักษรจีนอย่างค้ำึงถึง

¹ Rikkokushi หนังสือบันทึกเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ที่เรียบเรียงในสมัยนาระและเฮอัน 6 ชุด ซึ่งได้รับการคัดสรรให้เป็นตำราประวัติศาสตร์แห่งชาติ ได้แก่ Nihon shoki (日本書紀), Shokunihongi (続日本紀), Nihonkouki (日本後紀), Shoku Nihonkouki (続日本後紀), Nihon Montoku tennou jitsuroku (日本文徳天皇実録), Nihon Sandai jitsuroku (日本三代実録)

² คันจิ 1 ตัวอักษรมีเสียงอ่าน 2 แบบ เสียงอ่านแบบ *คุน* คือ อ่านคันจิด้วยเสียงภาษาญี่ปุ่น เสียงอ่านแบบ *อน* คืออ่านด้วยเสียงของคันจิเอง (หรืออ่านแบบจีน)

	ตัวอักษรจีนแต่มีวิธีการอ่านแบบพิเศษ	ความถูกต้องตามต้นแบบ
วัตถุประสงค์	จักรพรรดิเท็มมุ(องค์ที่ 40) มีพระราชดำริให้เรียบเรียงตำนานและเรื่องเล่าพื้นบ้านที่เล่าต่อกันมา เขียนเสร็จในสมัยจักรพรรดินีเก็มเมะอิ(องค์ที่ 43)	จักรพรรดิเท็มมุ (องค์ที่ 40)มีพระบรมราชโองการให้บันทึกเพื่อเป็นตำราประวัติศาสตร์แห่งชาติ (正史) เล่มแรกของตำราแห่งชาติทั้งหก (六国史) เสร็จในสมัยจักรพรรดินีเก็มโโม(องค์ที่ 44)
การเล่าเรื่องในยุคแห่งเทพ	เล่าเป็นเรื่องราวเดียว ต่อกันไปเรื่อยๆ	เล่าเรื่องหนึ่งก่อน จากนั้นมีเรื่องเล่าอื่นๆ อยู่ในตอนเดียวกัน โดยมีคำว่า “หนังสือเล่มหนึ่งกล่าวไว้ว่า” 「一書に曰はく」 นำหน้า

ในการศึกษาเกี่ยวกับหนังสือทั้งสองในประเทศญี่ปุ่น มักเป็นที่กล่าวกันโดยทั่วไปว่า *โคะจิกิ* เป็นวรรณกรรม(Bungakusho 文学書) ในขณะที่ *นิฮน โนะะกิ* เป็นเอกสารประวัติศาสตร์ (Rekishisho 歴史書)³ บางงานวิจัยกล่าวว่า “โคะจิกิ” ประพันธ์ขึ้นเพื่อเผยแพร่ภายในประเทศให้เห็นถึงความถูกต้องในการที่จักรพรรดิปกครองบ้านเมือง หลีกเลียงการกล่าวถึงความสัมพันธ์กับต่างประเทศ แต่ “นิฮน โนะะกิ” เรียบเรียงเพื่อเป็นตำราประวัติศาสตร์อย่างเป็นทางการของญี่ปุ่นในการเผยแพร่สู่ต่างประเทศ และมีแนวคิดแบบจีนแฝงอยู่ (Chūkokushisō 中国思想)⁴

ส่วนในประเทศไทยนั้น การศึกษาวรรณกรรมทั้งสองยังไม่แพร่หลายนัก ข้อความตอนหนึ่งใน “บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น ภาค1-4” นิยามภาษาไทย *โคะจิกิ* ว่า “หนังสือบันทึกเรื่องราวในสมัยโบราณ” และนิยาม *นิฮน โนะะกิ* ว่า “หนังสือพงศาวดารญี่ปุ่น” หนังสืออ้างอิงดังกล่าวระบุว่าทั้งสองได้ “รวบรวมขึ้นในสมัยที่นักเขียนญี่ปุ่นได้รับอิทธิพลจากปริมปราประเพณีจีนเต็มที่แล้ว ดังนั้นจึงยากที่จะชี้ให้เห็นความแตกต่างระหว่างปริมปราพื้นเมืองแท้ๆ ในหนังสือเหล่านี้ หรือเรื่องราวที่พอเชื่อถือได้ใดๆ เกี่ยวกับประวัติศาสตร์สมัยแรกๆ ของญี่ปุ่น นิยามมากมายที่เลือกมาด้วยทัศนคติที่ยืนยันถึงข้ออ้างทางศาสนา หรือทางการเมืองของราชวงศ์ที่กำลังปกครองประเทศอยู่ การกล่าวเน้นถึงบรรพบุรุษนับว่าเป็นเรื่องจริงพอๆ แม้ว่าประจักษ์พยานอื่นๆ จะระบุว่าก่อนที่ จะนำเอาการเขียนและการรวบรวมบันทึกทางชาติวงศ์วิทยาของจีนไปใช้ เรื่องชาติวงศ์วิทยาทางครอบครัวจะอยู่ในสถานะที่ออกจะสับสนอยู่มากก็ตาม”⁵ แสดงให้เห็นได้ว่าแม้กระทั่งในหนังสือ

³ 宇治谷 孟、『日本書紀(上) 全現代語訳』講談社、2007年 (まえがき)

⁴ 赤城毅彦『「古事記」「日本書紀」の解明』、文芸社、2006年 (pp. 39-40)

⁵ จันทน์ ทองประเสริฐ, ผู้แปล “บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น ภาค1-4” ราชบัณฑิตยสถาน, พ.ศ.2545, หน้า17-18

เพื่อใช้อ้างอิงในการศึกษาอารยธรรมญี่ปุ่นนั้น ยังวิเคราะห์ห้วงวรรณกรรมทั้งสองในแง่ประวัติศาสตร์ โดยให้ความสำคัญต่อหนังสือทั้งสองเล่มเท่าเทียมกันในฐานะ “พงศาวดารพื้นเมือง” ที่สำคัญของ ญี่ปุ่นในยุคแรกๆ วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ได้นำส่วนแรกของหนังสือทั้งสองที่ “บ่อเกิดลัทธิฯ” ระบุว่า เป็น “นิยาย” มาวิจัยในแง่วรรณกรรม และได้พบว่าทศนะที่แฝงอยู่เกี่ยวกับเทพผู้เป็นแม่นั้น เป็น ทศนะที่จะยืนยันถึงข้ออ้างทางศาสนาและการเมืองของราชวงศ์ที่ปกครองประเทศอยู่ และมีการ ผสมผสานความเชื่อในปรัมปราประเพณีจีนกับความเชื่อพื้นเมืองของชาวญี่ปุ่นโบราณ

2.2. เปรียบเทียบตำนานเทพในวรรณกรรมทั้งสอง

2.2.1) ความหมายของ “ตำนานเทพ”

นักคติชนวิทยาและนักมานุษยวิทยาส่วนใหญ่ยอมรับในทฤษฎีของวิลเลียม อาร์ แบสคอม (William R. Bascom) ซึ่งจัดเรื่องเล่าประเภทร้อยแก้ว (prose narrative) ว่า “นิทานปรัมปรา” (myth) คือเรื่องเล่าร้อยแก้วซึ่งในสังคมที่มีการเล่าเรื่องประเภทนี้พิจารณาว่าเป็นเรื่องจริงที่เกิดขึ้นในอดีต อันไกลโพ้น มักจะเป็นเรื่องศักดิ์สิทธิ์ (sacred) เกี่ยวข้องกับเทววิทยา (theology) และพิธีกรรม (ritual) ตัวละครสำคัญในนิทานปรัมปรามักไม่ใช่มนุษย์ แต่บ่อยครั้งที่จะมีคุณลักษณะของมนุษย์ มีบทบาทอยู่ในโลกยุคแรกๆ เมื่อโลกมีลักษณะแตกต่างจากปัจจุบัน หรืออยู่ในโลกอื่น เรื่องราวของนิทานปรัมปรามักเล่าถึงกำเนิดโลก กำเนิดของความตาย หรือเล่าถึงลักษณะของภูมิศาสตร์ และปรากฏการณ์ธรรมชาติ กิจกรรมของเหล่าเทพยดา ความรักและการมีคู่ ความสัมพันธ์ใน ครอบครัว ความเป็นมิตร ความเป็นศัตรู ชัยชนะและความพ่ายแพ้ นิทานปรัมปราอาจมี จุดประสงค์ที่จะ “อธิบาย” รายละเอียดเกี่ยวกับเครื่องมือหรืออุปกรณ์ที่ใช้ในพิธีกรรม หรืออธิบาย ว่าเหตุใดจึงต้องมีการสังเกตสิ่งต้องห้าม (tabu) (Bascom 1984: 9)⁶ ปัจจุบันชาวญี่ปุ่นได้ให้คำจำกัด ความของนิทานปรัมปรานี้ว่า “ตำนานเทพ หรือ ฉินวะ” (Shinwa 神話)

นิยามความหมายของคำว่า “ตำนานเทพญี่ปุ่น” นั้นแตกต่างไปตามแต่ละสาขาของการวิจัย ในแง่ของเทววิทยา (Shinwagaku 神話学) ได้มีการแปลความหมายจากคำว่า Myth หรือ Mythos ในเทพปกรณัมกรีกเป็นคำว่า “ฉินวะ” และเรียกตำนานเทพญี่ปุ่นว่า “นิฮอนฉินวะ” ซึ่งจัดเป็นการ บัญญัติศัพท์ในยุคหลัง แต่ในแง่วรรณคดีวิจัยแล้ว อุเอะดะ มะซะอะกิ กล่าวว่าสมัยโบราณญี่ปุ่น ไม่มีคำว่า ฉินวะ คำที่ใช้เรียกตำนานเทพที่ใกล้เคียงที่สุดน่าจะเป็นคำว่า “คังงะตะริ” (Kangatari かんがた 神語り)⁷ ซึ่งหมายความว่า “เรื่องราวเล่าขานเกี่ยวกับเทพ”

⁶ รศ.เสาวลักษณ์ อนันตศานต์ “ตำนานพื้นบ้าน” (Folk Legends) , ภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง ,พ.ศ.2547 อ้างอิงจาก “Sacred Narrative” ซึ่งอลัน ดันดีส (Alan Dundes) เขียนเกี่ยวกับบทความของเบสคอมเรื่อง “Journal of American Folklore 78 (1965)”

⁷ 上田正昭 『日本神話』 岩波書店、1973年 (p. 3)

เรื่องราวของเทพญี่ปุ่นได้ถูกเรียบเรียงไว้เป็นลายลักษณ์อักษรอย่างเป็นทางการในวรรณกรรมหลักสองเรื่องคือ *โคะจิกิ* และ *นิฮน โมะะกิ* โดยเรียกว่า “คะมิโยะ (ยุคแห่งเทพ)” (神代) และยังมีเรื่องราวของเทพต่างๆ ปรากฏตามวรรณกรรมท้องถิ่นหรือเอกสารที่มีการบันทึกเรื่องเล่าและตำนานพื้นเมืองในแต่ละท้องถิ่นที่มากมาย อาทิ “โทโนะโมะโนะงะตะริ” (Tounomonogatari 遠野物語)⁸ เรียบเรียงโดย ยะนะกะคิยะ คุนิโอะ (Yanagida Kunio 柳田邦夫) ปรมาจารย์ทางคติชนวิทยา เป็นเรื่องสั้นเชิงบทวิจัยที่รวบรวมจากเรื่องเล่าชาวบ้านในท้องถิ่นตะวันออกเฉียงเหนือของญี่ปุ่น กล่าวถึงที่มาของเทพเจ้าที่สถิตตามศาลเจ้าที่ชาวบ้านสักการะอยู่ในปัจจุบัน หรือ ตำนานพื้นเมือง (Fudoki 風土記) ต่างๆ⁹ รวมทั้ง “อิซุโมะคุนิฟูโคะกิ” (Izumokuni Fudoki 出雲国風土記) ตำนานเทพแห่งเมืองอิซุโมะ ซึ่งมีเรื่องราวเกี่ยวกับเทพต่างๆ ที่ปรากฏใน *โคะจิกิ* ด้วย

นะโอะกิ โคะจิโร (Naoki Kōjirō 直木孝次郎) นักประวัติศาสตร์ได้แสดงความเห็นเกี่ยวกับลักษณะพิเศษที่บ่งบอกถึงความเป็นตำนานเทพ ในหนังสือเรื่อง “ตำนานเทพญี่ปุ่นกับประเทศในสมัยโบราณ” ว่า “เงื่อนไขของความเป็นตำนานเทพควรมีอย่างน้อย 3 ประการคือ 1. เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับเทพต่างๆ 2. ไม่ใช่เรื่องที่แต่งโดยปัญญาชนเพียงกลุ่มเดียว แต่เป็นเรื่องที่ผู้คนเล่าต่อๆ กันมาและเชื่อถือศรัทธาเป็นวงกว้าง 3. มีความเป็นศาสนาหรือความเชื่อทางไสยศาสตร์ สามารถสร้างเสริมกฎระเบียบทางสังคมได้ จากการที่ตำนานเทพมีลักษณะดังกล่าว ทำให้ในสังคมยุคก่อนประวัติศาสตร์ ตำนานเทพมีบทบาทสำคัญในการสร้างจริยธรรมและกฎหมาย แต่ไม่อาจกล่าวได้ว่าตำนานเทพญี่ปุ่นใน *โคะจิกิ* และ *นิฮน โมะะกิ* ตรงตามเงื่อนไขทั้งสามนั้น เนื่องจากมีการนำมุมมองทางการเมืองเข้ามาในเรื่องเล่าและบันทึกเดิม จนกลายเป็นตำนานเทพที่มีจักรพรรดิเป็นจุดศูนย์กลาง”¹⁰ แม้จะมีการนำเรื่องราวในตำนานเทพญี่ปุ่นไปเปรียบเทียบกับตำนานเทพของชาติอื่นๆ มากมาย แต่เป็นที่ยอมรับอย่างแพร่หลายว่าตำนานเทพญี่ปุ่น โดยเฉพาะตำนานที่ปรากฏในวรรณกรรมสองเรื่องหลักคือ *โคะจิกิ* และ *นิฮน โมะะกิ* มีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่โดดเด่นสะท้อนแนวคิดทางสังคม การเมืองการปกครองซึ่งนำโดยจักรพรรดิแห่งราชวงศ์ยะมะโตะ (Yamato 大和) ความเชื่อและวัฒนธรรมโบราณของชาวญี่ปุ่นที่แท้จริง ลักษณะการเรียบเรียงวรรณกรรมทั้งสองมีความชัดเจนว่าเป็นการผสมผสานเรื่องเล่าและตำนานพื้นบ้านกับประวัติศาสตร์การเมือง ทำให้เนื้อเรื่องในตำนานเทพญี่ปุ่นมีทั้งความสมจริงและความเหนือธรรมชาติที่แสดงถึงความศรัทธาต่อเทพเจ้า

⁸ หนึ่งในผลงานที่สร้างชื่อเสียงให้แก่ ยานากิดะ (柳田邦夫) ตีพิมพ์เผยแพร่ครั้งแรกเมื่อปี ค.ศ. 1910 โดยสำนักพิมพ์อิวะนะมิ

⁹ “ฟูโคะกิ” ตำนานพื้นเมืองที่มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ และมักมีคุณค่าทางวรรณศิลป์ มีชื่อเรียกตามท้องถิ่นนั้นๆ

¹⁰ 直木孝次郎 『日本神話と古代国家』 講談社、2001年 (pp. 35-36)

2.2.2) การศึกษาเกี่ยวกับตำนานเทพใน โคะจิกิ และ นิสันโตะกิ

ประวัติการศึกษา โคะจิกิ และ นิสันโตะกิ นั้นยาวนาน นับย้อนไปถึงสมัยเอโดะ¹¹ ซึ่งชาวญี่ปุ่นให้ความสนใจศึกษาวรรณคดีและตำราประวัติศาสตร์อย่างกว้างขวาง โมะโตะโอะริ โนะรินะงะ (Motoori Norinaga 本居宣長 1730-1801) เป็นผู้ริเริ่มศึกษา โคะจิกิ อย่างจริงจัง เขาเป็นที่รู้จักดีในฐานะผู้เขียนตำราวิจัยชื่อ “โคะจิกิเด็น” (Kojikiden 古事記伝) โดยใช้เวลาเขียนตั้งแต่ปี ค.ศ.1763-1798 รวมทั้งหมด 44 เล่ม มุมมองของโมะโตะโอะริ มักถูกนักวิจัยในยุคหลังวิพากษ์วิจารณ์ ตัวอย่างเช่น ยะจิมะ อิสุมิ (Yajima Izumi 矢嶋泉) แสดงความเห็นไว้ใน “แนวคิดเชิงประวัติศาสตร์ในโคะจิกิ” ดังนี้ “โมะโตะโอะริ โนะรินะงะกล่าวว่า นิสันโตะกิ เป็นความพยายามเลียนแบบงานเขียนของจีน มีเรื่องราวที่ผิดจากข้อเท็จจริงสมัยโจได (Joudai 上代)¹² มากมาย แต่กล่าวชื่นชม โคะจิกิว่า เป็นการนำเรื่องราวที่ถ่ายทอดมาแต่โบราณมาเรียบเรียง การใช้ถ้อยคำและการสื่อถึงจิตใจมีความกลมกลืน ตรงตามความจริงสมัยโจได (อ้างอิงจาก โคะจิกิเด็น เล่ม 1) มุมมองของโมะโตะโอะริแห่งนี้ไม่ถูกต้อง เป็นที่เข้าใจได้ชัดเจนว่า นิสันโตะกิ ได้รับอิทธิพลจากเอกสารประวัติศาสตร์จีน แต่ในการบันทึกโคะจิกินั้นก็ไม่มีเหตุผลรับรองว่าไม่เกี่ยวข้องกับแนวคิดความเป็นชาติซึ่งแผ่ขยายมาจากแนวคิดการปกครองประเทศของจีน โมะโตะโอะริในฐานะนักวิจัยชาติวิทยา (Kokugaku 国学) จำเป็นต้องให้ความสำคัญกับโคะจิกิ”¹³ อย่างไรก็ตามตำราวิจัยของโมะโตะโอะรินับเป็นหนังสือประวัติศาสตร์วรรณคดีอันทรงคุณค่า ที่ผู้สนใจยังนำมาใช้ประกอบการศึกษา โคะจิกิ และ นิสันโตะกิ สืบต่อมาจนถึงปัจจุบัน นอกจากจะเพื่อให้เข้าใจวรรณกรรมทั้งสองได้ลึกซึ้งขึ้นแล้ว ยังเผยไว้ซึ่งแนวคิดและสังคมที่ผู้คนในสมัยเอโดะมีต่องานเขียนและประวัติศาสตร์สมัยโบราณด้วย

การศึกษาลักษณะพิเศษของวรรณกรรมทั้งสองที่นักวิจัยญี่ปุ่นนิยมคือการศึกษาในเชิงเปรียบเทียบ โดยเฉพาะส่วนของตำนานเทพ ทฤษฎีของอุเอะดะ มะซะอะกิ (Ueda Masaaki 上田正昭) เป็นที่รู้จักและยอมรับกันอย่างแพร่หลาย เขาได้สรุปลักษณะพิเศษของตำนานเทพในวรรณกรรมทั้งสองไว้ในหนังสือชื่อ “วิเคราะห์เรื่องตำนานเทพของญี่ปุ่น” มีใจความโดยย่อว่า แม้ว่าผู้คนจะเรียก โคะจิกิ กับ นิสันโตะกิ รวมกันว่า “คิกิฉินวะ” (Kikishinwa 記紀神話) แต่

¹¹ สมัยการปกครองของรัฐบาลนำโดยโชกุนตระกูลโตะกุกะวะ ค.ศ.1603-1867 เป็นสมัยที่บ้านเมืองเริ่มสงบร่มเย็น มีความเจริญทางเศรษฐกิจ สังคมพอค้ำมีบทบาท ช่วงกลางของสมัยเอโดะเป็นยุคแห่งการศึกษาค้นคว้าปรัชญาจีน ประวัติศาสตร์และวรรณคดีญี่ปุ่น มีการนำเทคโนโลยีใหม่มาใช้กับเกษตรกรรมและอุตสาหกรรม

¹² Joudai bungaku เป็นสมัยที่เก่าแก่ที่สุดการจัดลำดับสมัยของวรรณคดีญี่ปุ่น นับจากวรรณกรรมที่เป็นการบันทึกตำนานโบราณจนถึงสมัยนาระ โดยทั่วไปมักหมายความถึง โคะจิกิ นิสันโตะกิ พุโตะกิต่างๆ และกวีนิพนธ์มันโยชู

¹³ 矢嶋泉 『古事記の歴史意識』 吉川弘文館、2008年 (pp. 132-133)

ลักษณะการเล่าเรื่องราวในยุคแห่งเทพของตำนานทั้งสองนั้นมีความแตกต่างกันมาก ดังรายละเอียดต่อไปนี้¹⁴

1. จำนวนเทพที่ปรากฏในยุคแห่งเทพ โคะจิกิมี 267 องค์ ขณะที่ นิฮน โมะะกิในดัวบทหลักมี 66 องค์ นอกเหนือจากดัวบทหลักมี 115 องค์ (นับรวมกันได้ 181 องค์)
2. โคะจิกิ ให้ความสำคัญกับ เทพผู้สร้างทั้งสาม (造化三神) ซึ่งได้แก่ เทพอะมะโนะมินะกะนุฉิ เทพทะกะมิมุซุอิ และเทพกะมิมุซุอิ (天之御中主神、高御産巢日神、あめのみなかぬしのかみ たかみむすひのかみ 神産巢日神) ด้วยการระบุเป็นเทพอันดับต้นๆ ส่วนนิฮน โมะะกิกล่าวถึงในฉากที่ 4 แทนที่จะเป็นดัวบทหลัก แต่ได้เน้นความสัมพันธ์กับจักรพรรดิด้วยการเลือกอักษร “จักรพรรดิ” (皇) มาประกอบในชื่อของเทพทะกะมิมุซุอิ (高皇産靈尊)
3. ฉากพิธีสาบานหรือ “อุกะเออิ” (誓約) ระหว่างเทพอะมะเตะระซุและเทพซุชะโนะโอะ ในโคะจิกิ เทพซุชะโนะโอะได้พิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตนโดยให้กำเนิดเทพหญิง 3 องค์ แต่ นิฮน โมะะกิ กลับให้กำเนิดเทพชาย 5 องค์เป็นการแสดงความบริสุทธิ์
4. ตำนานการเดินทางไปเยือนดินแดนแห่งความตายหรือโยะมิโนะคุนิ (黄泉国) นิฮน โมะะกิไม่ได้ระบุไว้ในดัวบทหลัก
5. ตำนานการสร้างความสะดวกให้ดินแดนโลกมนุษย์หรืออะมิสะระโนะนะกะทซุคุนิ (葦原の中つ国) มีรายละเอียดสำคัญที่แตกต่างกันหลายประเด็น อาทิ โคะจิกิให้เทพอะมะเตะระซุและเทพทะกะมิมุซุอิเป็นผู้บัญชาการ แต่นิฮน โมะะกิให้เทพทะกะมิมุซุอิสั่งการองค์เดียว เป็นต้น

อุกะเอะตะ มะชะอะกิชังแสดงความเห็นไว้ว่า มีความแตกต่างในการเล่าตำนานเทพระหว่างวรรณกรรมทั้งสองอีกมากมาย จึงไม่อาจกล่าวถึงรวมกันเหมือนเป็นตำนานเดียวกันว่า คิกิฉินวะได้ นอกจากนี้ยังมีตำนานที่ปรากฏใน โคะจิกิ แต่ไม่ปรากฏใน นิฮน โมะะกิ (เช่น ตำนานเกี่ยวกับเทพโอคุนิโนฉิ) หรือที่มีเฉพาะใน นิฮน โมะะกิ เท่านั้น (เช่น ตำนานที่เทพทซุกิโยะมิง่าเทพอุกะ โมะะชิ) อย่างไรก็ตาม ลักษณะพิเศษที่เหมือนกันในวรรณกรรมทั้งสองคือ การเรียงลำดับเรื่องราวในประวัติศาสตร์ยุคแห่งเทพ (Kamiyoshi 神代史) ตำนานเทพในวรรณกรรมทั้งสองต่างถูกรวบรวมไว้ในกรอบเดียวกัน เริ่มจากเมื่อดินฟ้าแยกตัวจากกัน การให้กำเนิดเกาะต่างๆ การให้กำเนิดเทพต่างๆ การรวบรวมบ้านเมืองให้สงบ ทายาทของสุริยเทพที่เดินทางมาปกครองโลกมนุษย์ จนถึงตำนานของอุมิชะชิและยะมะชะชิ (ต้นราชตระกูลของจักรพรรดิ)¹⁵

¹⁴ 上田正昭 『日本の神話を考える』 小学館、2001年 (pp. 37-40)

¹⁵ Ibid. (p. 40)

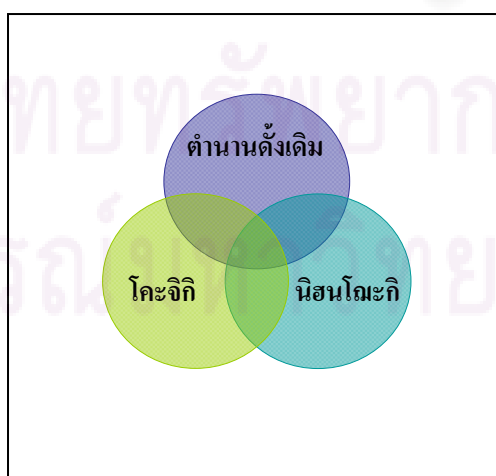
ลักษณะพิเศษของตำนานเทพที่ปรากฏในวรรณกรรมทั้งสอง แม้จะมีความแตกต่างในด้านรายละเอียดของการเล่าเรื่อง แต่ลักษณะการเรียบเรียงตำนานตั้งอยู่บนกรอบเดียวกัน หรืออาจกล่าวได้ว่าตำนานเทพในวรรณกรรมทั้งสองมีแก่นเรื่องและลำดับการดำเนินเรื่องเหมือนกัน ผู้วิจัยเชื่อว่าเหตุผลสนับสนุนประการหนึ่งที่บ่งบอกความเป็นจริงนี้คือ ประวัติการเรียบเรียงและแหล่งที่มาของตำนานเทพที่วรรณกรรมทั้งสองใช้อ้างอิงเป็นแหล่งเดียวกัน

ปัจจุบันการค้นคว้าวิจัยถึงลำดับการเรียบเรียง *โคะจิกิ* และ *นิฮน โมะะกิ* ว่าเรื่องใดเริ่มก่อนหรือหลังนั้นยังไม่ยุติ แต่ความเห็นของนักวิจัยส่วนใหญ่มีแนวโน้มว่าวรรณกรรมทั้งสองถูกเขียนขึ้นพร้อมๆ กันดังที่ อุเมะซะวะ อิเซอิโตะ (Umesawa Iseizou 梅沢伊勢三) สรุปเหตุผลไว้ดังนี้¹⁶

1. วรรณกรรมทั้งสองมีตัวบทที่สัมพันธ์กัน (เนื้อเรื่อง ชื่อจักรพรรดิ ฯลฯ) แสดงให้เห็นว่ามีที่มาจากตำนานและเรื่องราวทางประวัติศาสตร์เดียวกัน
2. ลักษณะการวางตัวอักษรที่ใช้เชื่อมประโยคเหมือนกัน แสดงว่าแหล่งตำราอ้างอิงเป็นตัวอักษรจีนเล่มเดียวกัน (旧記)
3. ทั้งสองไม่มีการอ้างอิงซึ่งกันและกัน *โคะจิกิ* เรียบเรียงตามลำดับยุคสมัย *นิฮน โมะะกิ* เรียบเรียงโดยยึดตามรูปแบบตำราจีนเดิมเป็นสำคัญ

วรรณกรรมทั้งสองเรียบเรียงในสมัยใกล้เคียงกัน การเรียบเรียงดำเนินตามคำสั่งของจักรพรรดิเช่นเดียวกัน แม้จะมีข้อแตกต่างด้านกลวิธีการบันทึกและเนื้อหาของตำนานที่ปรากฏ แต่แก่นเรื่องโดยรวมเหมือนกัน อาจกล่าวได้ว่าเนื้อเรื่องที่วรรณกรรมทั้งสองนำมาเรียบเรียงนั้นมีที่มาจากตำนานเทพดั้งเดิมเดียวกัน ขณะที่ *โคะจิกิ* ดำเนินเรื่องราวเป็นเรื่องเดียวติดต่อกัน *นิฮน โมะะกิ* อ้างถึงตำนานหลายเรื่องที่มีรายละเอียดแตกต่างกันมารวมไว้ในตอนเดียวกัน

ตารางที่ 2.2 แผนผังแสดงความเกี่ยวข้องระหว่างตำนานดั้งเดิมกับ *โคะจิกิ* และ *นิฮน โมะะกิ*

¹⁶ 赤城毅彦 『「古事記」「日本書紀」の解明』、文芸社、2006年 (p. 69) อ้างอิงจาก 梅沢伊勢三 『記紀批判』 (pp. 187-188)

ตำนานเทพเป็นหัวข้อในการวิจัยหลายสาขา เนื่องจากมีเนื้อหาครอบคลุมประวัติศาสตร์ คติชนวิทยา เทววิทยา เนื้อหารายละเอียดในแต่ละตำนานที่ปรากฏในวรรณกรรมทั้งสองมีความแตกต่างกัน ทำให้การศึกษาความแตกต่างในด้านวรรณคดีวิจัยมักนิยมเน้นประเด็นปลีกย่อยโดยวิเคราะห์เชิงลึก วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นการศึกษาเน้นเฉพาะส่วนที่เป็นตำนานของเทพหญิงผู้มีความโดดเด่นในฐานะผู้เป็นแม่ในวรรณกรรมเรื่อง *โคะจิกิ* และ *นิฮน โมะะกิ* ซึ่งผู้วิจัยต้องการนำเสนอโดยให้ความสำคัญกับตำนานในวรรณกรรมทั้งสองเท่าเทียมกัน มิใช่วิเคราะห์หาความแตกต่างแต่เพียงอย่างเดียว จากแนวคิดที่ว่าตำนานเทพในวรรณกรรมทั้งสองมีแหล่งที่มาจากตำนานเทพดั้งเดิมเดียวกันดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจึงได้ศึกษาภูมิหลังทางประวัติศาสตร์โดยเฉพาะประวัติการเรียบเรียงวรรณกรรมทั้งสอง ว่ามีอิทธิพลต่อการนำเสนอเรื่องราวของเทพหญิงหรือไม่อย่างไร ดังจะชี้แจงต่อไป

2.2.3) ความสำคัญของผู้หญิงที่แฝงอยู่ในตำนานเทพ

ข้อแตกต่างของตำนานเทพใน *โคะจิกิ* และ *นิฮน โมะะกิ* อีกประการหนึ่งที่มีมักเป็นที่กล่าวถึงคือ *โคะจิกิ* มีกลวิธีการประพันธ์ที่มีความเป็นผู้หญิงแฝงอยู่ ให้ความสำคัญกับค่านิยมและพฤติกรรมของเทพหญิงแตกต่างจาก *นิฮน โมะะกิ* ดังที่ อุเอะดะ มะซะอะกิ (上田正昭) วิเคราะห์จากการตัดสินใจชนะในพิธีเสี่ยงทายระหว่างเทพอะมะเตะระซุและเทพซุซะโนะโอะ ว่า “การที่โคะจิกิกล่าวว่ ถ้าบุตรเกิดเป็นผู้หญิงถือเป็นผู้ชนะ ในขณะที่นิฮน โมะะกิกล่าวว่ บุตรเกิดเป็นชายถือว่ ชนะ นับว่ วรรณกรรมทั้งสองมีแนวคิดเกี่ยวกับหญิง-ชาย และการประเมินคุณค่าแตกต่างกัน นำเชื่ได้ว่ ฟูจิเอะดะ โนะอะระ อาจเป็นผู้หญิง”¹⁷ อุเอะดะ มะซะอะกิ ยังได้เขียนงานวิจัยเกี่ยวกับประวัติการขึ้นครองราชย์ของผู้หญิงไว้ใน “จักรพรรดินีของญี่ปุ่นโบราณ” ว่า “ประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 7-8 มีจักรพรรดินีถึง 8 องค์ (Suiko 推古、Kougyoku 皇極、Saimei 斉明、Jitou 持統、Genmei 元明、Genshou 元正、Kouken 考謙、Shoutoku 称徳) เขาได้ตั้งข้อสังเกตว่ การเรียบเรียงวรรณกรรมทั้งสองสำเร็จคาบเกี่ยวกับช่วงสมัยของจักรพรรดินีเกินมะอิ และเกินโฌ อีกทั้งราชวงศ์สุดท้ายที่ปรากฏนั้น *โคะจิกิ*- สมัยซุอิโกะ *นิฮน โมะะกิ* - สมัยจิโต ซึ่งเป็นจักรพรรดินีทั้งสองพระองค์ วรรณกรรมทั้งสองจึงแฝงเรื่องราวเบื้องหลังที่ควรศึกษาในมุมมองของประวัติราชวงศ์จักรพรรดินีที่น่าสนใจต่อไป”¹⁸

¹⁷ 赤城毅彦『「古事記」「日本書紀」の解明』、文芸社、2006年 (p. 251) อ้างอิงจาก 上田正昭『対談古事記の成立とその性格』『日本古代文化の探究・古事記』p. 315 (社会思想社、1977年)

¹⁸ 上田正昭『古代日本の女帝』講談社、1996年 (pp. 14-23)

มุชะเบะ อิอะโอะ(長部日出雄) กล่าวในหนังสือ “ข้อเท็จจริงของ โคะจิกิ” นำเสนอความเห็นล่าสุดเกี่ยวกับ อิอะคะโนะอะระ ว่า “เกือบหนึ่งในสามส่วนของยุคแห่งเทพใน โคะจิกิได้บรรยายถึงตำนานเทพแห่งเมืองอิสุโมะ ซึ่งมีเทพชื่อโอะนะโมะชิโนะคะมิ (大穴持神)¹⁹ ผู้แข็งแกร่งในการรบและเป็นนักกรัก มีภรรยาชื่อชูเซะริบิเมะ เนื้อเรื่องมีการประคาร์มระหว่างหญิงชาย แต่จบลงด้วยความปรองคอง แสดงถึงจุดยืนของผู้ประพันธ์ว่าอยู่ข้างภรรยาหลวง (Mukaime 嫡妻²⁰) อาจเป็นการยืนยันได้ว่า อิอะคะโนะอะระเป็นนักประพันธ์หญิงคนแรกของญี่ปุ่น”²¹

ในอีกมุมมองหนึ่ง โอวะ อิวะโอะ(Oowa Iwao 大和岩雄) กล่าวถึงความแตกต่างของวรรณกรรมสองเรื่องนี้ไว้ใน “วิเคราะห์การเรียบเรียง โคะจิกิ” โดยวิเคราะห์จากเนื้อหาและเพลงพื้นบ้าน(Kayou 歌謡) ว่า “โคะจิกิ เน้นที่พลังของ แม่ (ผู้หญิง) ตำนานและเพลงพื้นบ้านใน โคะจิกิ ดูเหมือนว่าจะเขียนด้วยมุมมองของผู้หญิง โดยเฉพาะมีเพลงพื้นบ้านและเรื่องราวที่กล่าวถึงพลังอันลึกลับของความเป็นแม่มากมาย เทพโอะคุนิโนะชิ ฟึ้นคินชิฟด้วยน้ำนมแม่และยังรอดจากอันตรายด้วยผ้าของชูเซะริบิเมะ ซึ่งเรื่องราวตอนนี้ไม่ปรากฏในนิฮอน โมะะกิ”²²

ข้อถกเถียงว่าอิอะคะโนะอะระเป็นหญิงหรือไม่ยังไม่เป็นที่ยุติจริง แต่นักวิจัยส่วนใหญ่ได้ยอมรับตรงกันว่ามีการบรรยาย โคะจิกิ ด้วยลักษณะที่แสดงความเป็นหญิงอย่างชัดเจน มีการขุดพบหลุมฝังศพของอิอะคะโนะอะระ ซึ่งเป็นการยืนยันว่านักเล่าเรื่องผู้นี้มีตัวตนจริง หรืองานวิจัยล่าสุดที่มุชะเบะ อิอะโอะ เขียนหนังสือรวมบทความชื่อ “ข้อเท็จจริงของ โคะจิกิ” โดยกล่าวว่า “ภาพลักษณ์ของอิอะคะโนะอะระในสมัยเมจิคือเป็นชายชราผมหงอก แต่ตำนานเทพใน โคะจิกิ หลายจุดที่มีการเล่าเรื่องด้วยมุมมองของผู้หญิง หรือมีความหมายแฝงเกี่ยวกับข้อคิดเห็นเรื่องความเป็นหญิง ซึ่งเป็นลักษณะของการมีผู้เล่าเรื่องเป็นหญิง เมื่อครั้งที่อิอะคะโนะอะระเล่าตำนานให้โอะโนะยะชูมะ โระตามคำสั่งของจักรพรรดินั้น คงจะเล่าด้วยน้ำเสียงที่เป็นชาย แต่จิตใจของผู้เล่ามีความเป็นหญิง”²³ เนื่องจากทั้ง โคะจิกิ และ นิฮอน โมะะกิ ต่างมีเนื้อเรื่องบางตอนที่อ้างอิงจากแหล่งที่มา หรือตำนานดั้งเดิมเดียวกัน ความเป็นหญิงจึงน่าจะแสดงออกได้คล้ายคลึงกันด้วย แม้ว่าเรื่องราวการตายและฟึ้นคินชิฟของเทพโอะคุนิโนะชิ(Ookuninushi 大国主神) ซึ่งมีเนื้อหาเหมือนกับตำนานเทพแห่งเมืองอิสุโมะ และกล่าวถึงบทบาทสำคัญของเทพผู้เป็นแม่ในการช่วยเหลือตัวเอกของเรื่องตลอดเวลานั้น ไม่มีปรากฏใน นิฮอน โมะะกิ แต่นั่นก็ไม่ได้หมายความว่า

¹⁹ Ounamochi no kami อีกชื่อหนึ่งของเทพโอะคุนิโนะชิ เทพผู้เคยถูกกลืนเกล้ง แต่ภายหลังยิ่งใหญ่เกรียงไกร ปกครองดินแดนมนุษย์ ท้ายสุดได้ขกดินแดนให้เชื้อสายของเทพอะมะเตะระสุ หรือองค์สุริยเทพ

²⁰ มุคะอิเมะ (向かい女) หมายความว่าภรรยาหลวง

²¹ 長部日出雄 『「古事記」の真実』、文藝春秋、2008年 (pp. 27-18)

²² 大和岩雄 『古事記成立考』、大和書房、1988年 (pp. 209-212)

²³ 長部日出雄 『「古事記」の真実』、文藝春秋、2008年 (pp. 27-28)

นิฮน โมะเกกิ จะไม่ได้ให้ความสำคัญกับเทพผู้เป็นแม่ หรือไม่มีการสื่อถึงความเป็นหญิงเลย นิฮน โมะเกกิ ได้ละตำนานเทพโอคุนิโนมิ ไว้ด้วยเหตุผลทางการเมือง คือเน้นความสำคัญของราชวงศ์จักรพรรดิคือชนเผ่ายะมะโตะ มากกว่าชนเผ่าอิสุโมะที่ถูกรุกราน แต่กล่าวถึงบทบาทสำคัญของเทพหญิงผู้เป็นแม่อื่นๆ ไว้ชัดเจนไม่น้อยกว่า โคะจิกิ โดยมีการระบุถึงรายละเอียดของพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ ที่แสดงถึงการเน้นย้ำความเป็นจริง(reality) ให้คนรุ่นหลังได้ศึกษาอีกด้วย

มีงานวิจัยในเชิงเปรียบเทียบระหว่างวรรณกรรมทั้งสองมากมายที่กล่าวว่า โคะจิกิ ให้ความสำคัญกับความเป็นผู้หญิงหรือความเป็นแม่มากกว่า นิฮน โมะเกกิ ดังที่ได้ยกตัวอย่างไปแล้วข้างต้น เช่นบทความของอุเอะดะ มะซะอะกิ ที่วิเคราะห์ว่า โคะจิกิ ประเมินคุณค่าของหญิงมากกว่าชาย หรือที่โอวะ อิวะโอะกล่าวว่า โคะจิกิ เน้นพลังของ แม่ (ผู้หญิง) โดยระบุตำนานและเพลงพื้นบ้านในมุมมองของผู้หญิง

แต่จากการศึกษาเนื้อหาเกี่ยวกับบทบาทของเทพหญิงผู้เป็นแม่ในวรรณกรรมทั้งสองควบคู่ไปแล้ว ผู้วิจัยเห็นว่า นิฮนโมะเกกิ ก็ได้กล่าวถึงความเป็นแม่และให้ความสำคัญกับผู้หญิงไม่ยิ่งหย่อนไปกว่า โคะจิกิ เลย ดังจะขอนำตำนานของเทพหญิงผู้เป็นแม่ โดยเน้นเทพหญิง 4 องค์ซึ่งมีบทบาทโดดเด่นและมีความสำคัญในฐานะแม่เป็นตัวอย่างประเด็นศึกษาได้แก่ เทพอิสะนะมิ เทพอะมะตะระซุ โคะโนะสะนะ โนะชะกุยะบิเมะ และโทะโยะตะมะบิเมะ

2.3. ภูมิหลังทางประวัติศาสตร์และสังคมยุคโบราณที่มีอิทธิพลต่อการเรียบเรียงวรรณกรรม

2.3.1) การปกครองโดยจักรพรรดินี

ในคำนำ (Jo 序) ของ โคะจิกิ ระบุว่าเนื่องจากจักรพรรดิเห็นมุทรวงตระหนักว่าตำนานและเรื่องราวต่างๆ ที่เล่าขานกันมาอาจมีข้อผิดพลาด หรือสูญหายไปตามกาลเวลา จึงมีพระประสงค์จะเรียบเรียงข้อมูลเป็นลายลักษณ์อักษรให้มีความถูกต้อง โดยให้ ฮิเอะดะ โนะอะระะ (ひえだのあれ 稗田阿礼) ขณะนั้นมีอายุ 28 ปี เป็นคนเฉลียวฉลาด สามารถจดจำได้ดี เล่าเรื่องราวที่ได้รับฟังมาให้ โอโนะยะซุมะโร (おのやすまる 太安万侶) บันทึกไว้ การเรียบเรียง โคะจิกิ ต้องระงับไปครั้งหนึ่งเนื่องจากการเสด็จสวรรคตของจักรพรรดิเห็นมุ หลังจากนั้น 30 ปี จักรพรรดินีเก็มเมะอิได้มีพระราชโองการให้เริ่มการเรียบเรียงขึ้นอีกครั้ง โอโนะยะซุมะโร (おのやすまる 太安万侶) ใช้เวลาประมาณ 4 เดือนจึงเรียบเรียงเสร็จ นำทูลเกล้าถวายแก่จักรพรรดินีเก็มเมะอิ

ในการเรียบเรียง นิฮน โมะเกกิ ก็สืบเนื่องจากพระราชดำริของจักรพรรดิเห็นมุเช่นกัน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นหนังสือประวัติศาสตร์แห่งชาติ ผู้เรียบเรียงประกอบด้วยเชื้อพระวงศ์ข้าราชการ และโอโนะยะซุมะโร (おのやすまる 太安万侶) เข้าร่วมด้วย ใช้เวลา 40 ปีจึงสำเร็จ โทะเนะริชินโน (とねり 舍人親王) ได้นำถวายแก่จักรพรรดินีเก็มโฌ นิฮน โมะเกกิ นี้ไม่มีคำนำเหมือน โคะจิกิ จึงไม่

ทราบว่าผู้เรียบเรียงแบ่งส่วนการทำงานอย่างไร กล่าวกันว่าในครั้งนั้น ฟุจิวะระโนะฟูอิโตะ (Fujiwara no Fuhito 藤原不比等) ซึ่งเป็นผู้มีอำนาจมากได้มีอิทธิพลต่อการเรียบเรียงด้วย ตั้งแต่ปีค.ศ. 710 จักรพรรดินีเก็มเมะอิได้ย้ายเมืองหลวงเป็นเฮโจเกียว (Heijoukyou 平城京) อย่างเป็นทางการ นับเป็นการเริ่มต้นสมัยนารา ในสมัยนารามีจักรพรรดิทั้งหมด 7 องค์ 4 องค์ ในจำนวนนั้นเป็นจักรพรรดินี อุอะคะ มะซะอะกิได้ชี้แจงเหตุผลสรุปความได้ดังนี้

จักรพรรดินีเก็มเมะอิเดิมใช้ชื่อว่า เจ้าหญิงอะเบะ เป็นพระราชธิดาองค์ที่ 4 ของจักรพรรดิ เท็นชิ (Tenchi 天智天皇) ส่วนจักรพรรดินีจิโตผู้เป็นพระภคินีต่างพระมารดานั้นเป็นพระราชธิดาองค์ที่ 2 กระนั้นพระมารดาของทั้งสองพระองค์ต่างเป็นบุตรในตระกูลโซกะ (Soga 蘇我) จึงกล่าวได้ว่าจักรพรรดินีทั้งสองทรงมีความสัมพันธ์ทางสายพระโลหิตอย่างแนบแน่นทั้งสายของพระราชบิดาและพระมารดา จักรพรรดินีจิโตได้ทรงมีพระประสงค์ให้เจ้าชายคุซะกะเบะ (Kusakabe Koushi 草壁皇子) ที่ทรงโปรดที่สุด อภิเษกสมรสกับเจ้าหญิงอะเบะซึ่งเป็นพระชนิษฐาที่มีพระชนมายุห่างจากพระนาง 17 ชันษาและมากกว่าเจ้าชาย 1 ชันษา ซึ่งแสดงถึงความผูกพันและความเอ็นดูที่พระนางทรงมีต่อจักรพรรดินีเก็มเมะอิ ภายหลังเจ้าชายคุซะกะเบะทรงประจวบและสิ้นพระชนม์ไปเมื่ออายุ 28 ปี ก่อนที่จะได้สืบราชสมบัติ จักรพรรดินีจิโตทรงแต่งตั้งให้เจ้าชายคะรุผู้เป็นพระราชนัดดาให้เป็นจักรพรรดิ(พระนามว่าจักรพรรดิมนมุ) ต่อจากพระนางท่ามกลางเสียงคัดค้านจากพระบรมวงศานุวงศ์ อย่างไรก็ตาม จักรพรรดิมนมุทรงประจวบและสิ้นพระชนม์ไปด้วยพระชันษาเพียง 25 แม้ว่าจะอภิเษกสมรสและมีพระโอรสกับบุตรสาวของฟุจิวะระโนะฟูอิโตะ (藤原不比等) แต่พระโอรสนั้นมีพระชนมายุเพียง 7 ชันษา และมารดาไม่ได้เป็นเชื้อพระวงศ์ ดังนั้นจักรพรรดินีเก็มเมะอิจึงทรงสถาปนาพระองค์เองขึ้นเป็นจักรพรรดินีก่อน จากนั้นได้ทรงอ้างว่ามีพระพลานามัยอ่อนล้าและสละราชสมบัติให้กับจักรพรรดินีเก็นโธต่อ กล่าวกันว่า การสืบพระราชสมบัติจากเก็มเมะอิเป็นเก็นโธนี้มีเบื้องหลัง เนื่องจากจักรพรรดินีเก็มเมะอิทรงสามารถยกพระราชบัลลังก์ให้เจ้าชายโอะบิโตะ (Obitokoushi 首皇子) ซึ่งเป็นพระราชนัดดา (หลานย่า) ก็ได้ เพราะเจ้าชายทรงพระชนมายุขณะนั้น 15 ชันษาแล้ว และเมื่อจักรพรรดินีเก็นโธเสด็จขึ้นครองราชย์แล้ว เก็มเมะอิก็ยังทรงคอยอุปถัมภ์อยู่เบื้องหลัง ในสมัยจักรพรรดิองค์ต่อมา นั้น ล้วนมีเชื้อสายเกี่ยวพันกับตระกูลฟุจิวะระ²⁴

สมัยของจักรพรรดินีเก็มเมะอิ การเมืองระส่ำระสายไม่มั่นคง แขนงฝ่ายทหารได้ตั้งระบบการปกครองใหม่ อำนาจบริหารบ้านเมืองของจักรพรรดิเริ่มถูกบั่นทอน ผลงานชิ้นสำคัญของจักรพรรดินีเก็มเมะอิคือการเรียบเรียง *โคะจิกิ* ซึ่งอุอะคะ มะซะอะกิยังเห็นว่าการที่เนื้อหาใน *โคะจิกิ* เน้นส่วนของยุคแห่งเทพหรือ “คะมิโยะ” มากกว่า *นิฮน โดะกิ* นั้น น่าจะมีความเกี่ยวข้องกับ

²⁴ 上田正昭『古代日本の女帝』講談社、1996年 (pp. 165-185)

กับความรู้สึกหวาดหวั่นเรื่องการเมืองภายในประเทศของจักรพรรดินีเก๋มเมะอิ²⁵ ส่วนในการเรียบเรียง *นิฮน โมะะกิ* ฟุจิระระ โนะฟูอิโตะได้เข้ามามีบทบาทอย่างมาก พร้อมๆ กับที่สังคมยุคนั้นเป็นยุคที่มีการเปลี่ยนแปลงลักษณะทางการเมืองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชเต็มรูปแบบ เป็นข้าราชการระดับสูงมีอำนาจบริหารประเทศ วรรณกรรมนี้เป็นความคาดหวังหนึ่งที่ฟุจิระระ โนะฟูอิโตะตั้งใจจะใช้ในการเจรจาต่อรองและเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ *นิฮน โมะะกิ* สำเร็จลงในขณะที่จักรพรรดินีเก๋มเมะอียังทรงมีพระชนม์ชีพอยู่

เมื่อมองจากการเมืองในประวัติศาสตร์สมัยที่มีการเรียบเรียงวรรณกรรมทั้งสองทำให้เห็นว่า เมื่อการเรียบเรียงเสร็จสิ้นลง วรรณกรรมทั้งสองได้ถูกนำถวายแก่จักรพรรดินี (*โคะจิกิ* ถูกนำถวายแก่จักรพรรดินีเก๋มเมะอิ *นิฮน โมะะกิ* ถูกนำถวายแก่จักรพรรดินีเก็นโฌ) โดยเฉพาะอย่างยิ่งจักรพรรดินีเก๋มเมะอิ ซึ่งมีบทบาทเด่นชัดในการเรียบเรียง ในช่วงที่การเมืองมีความเข้มข้นจากอำนาจที่สูงขึ้นเรื่อยๆ ของฟุจิระระ โนะฟูอิโตะ แม้ว่าการเรียบเรียง *นิฮน โมะะกิ* จะได้รับอิทธิพลจากฟุจิระระ โนะฟูอิโตะไม่น้อย แต่ผู้วิจัยเชื่อว่าอำนาจทางการเมืองทั้งเบื้องหน้าและเบื้องหลังของจักรพรรดินีเก๋มเมะอิ เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้มีการเน้นเนื้อหาในตำนานเทพซึ่งเป็นส่วนต้นของวรรณกรรมทั้งสองและเป็นจุดเริ่มต้นของที่มาของราชวงศ์จักรพรรดิ ด้วยการให้ความสำคัญกับบทบาทของเทพหญิง โดยเฉพาะเทพหญิงผู้เป็นแม่ซึ่งมีบทบาทหลักคือการทำกำเนิดทายาทเชื้อสายเทพสวรรค์ ลักษณะการถ่ายทอดเรื่องราว กลวิธีในการเรียบเรียงของวรรณกรรมทั้งสอง ทำให้ ตระหนักถึงความสำคัญของแม่ในฐานะผู้ให้กำเนิดผู้สืบทอดราชวงศ์จักรพรรดิ

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

²⁵ Ibid. (p. 188)

สองพลังคือพลังแห่งเพศหญิงและพลังแห่งเพศชาย เมื่อพลังทั้งสองมาประสมกันจะก่อให้เกิดสรรพสิ่งมากมายในธรรมชาติ “หยาง” แปลว่า แสงอาทิตย์ “หยิน” แปลว่าเงามืด สองพลังนี้มีความตรงกันข้ามแต่ไม่ขัดแย้งกัน เป็นพลังที่ประกอบซึ่งกันและกันในเชิงสร้างสรรค์²⁶ โคะจิกิ และ นิฮัน โมะะกิ เริ่มเรื่องตั้งแต่ตำนานการจุดไฟของเทพต่างๆ เมื่อผืนฟ้าและแผ่นดินยังไม่แยกตัวออกจากกัน เมื่อเทพรุ่นของอิสะนะมิและอิสะนะกิมีการแบ่งเพศเป็นชายและหญิงที่ชัดเจน ให้กำเนิดเทพยุคต่อมา กล่าวได้ว่า เทพชายหญิงทั้งสองเปรียบเหมือนตัวแทนพลังงานหยินและหยาง ก่อกำเนิดพลังอันยิ่งใหญ่ในธรรมชาติเมื่อมีการประสมรวมตัวกัน

อิทธิพลของความเชื่อเรื่องธาตุทั้งห้า (Gogyōsetu 五行説) จากจีนคือ สรรพสิ่งเกิดขึ้นและเปลี่ยนแปลงไปเนื่องจากธาตุทั้งห้า ได้แก่ น้ำ ไฟ ทอง ไม้ และดิน (水火金木土) น้ำแพ้ต่อดินแต่สามารถชนะไฟ ไฟชนะทอง ไม้ให้กำเนิดไฟและไฟให้กำเนิดดิน²⁷ ความเชื่อนี้ปรากฏในแทบทุกตอนของวรรณกรรมทั้งสอง โดยในการศึกษาจากที่เทพหญิงผู้เป็นแม่มีบทบาทโดดเด่น พบว่าเนื้อความมีการใช้คำว่า “ไฟ” ซึ่งเป็นธาตุหลักธาตุหนึ่งเป็นสัญลักษณ์สื่อถึงความสำคัญของเพศหญิงในหลายความหมาย ดังจะนำเสนอรายละเอียดต่อไป

ฟูนะซะมิ ยูตะกะ(Funahashi Yutaka 舟橋豊) กล่าวไว้ใน “ธรรมชาติพรรณนาของชาวญี่ปุ่นโบราณ – ศึกษาจากโคะจิกิเป็นหลัก” ว่า “การกำเนิดสรรพสิ่งในโคะจิกินั้น การประสมระหว่างพลังงานหยิน-หยางเพียงเท่านั้นยังไม่พอ เพราะไม่สามารถชี้แจงความหลากหลายของปรากฏการณ์ในธรรมชาติได้อย่างถี่ถ้วน ตำนานกำเนิดเทพไฟจึงเป็นเหมือนการปฏิเสธขั้นตอนการให้กำเนิดของอิสะนะมิและอิสะนะกิ และเหมือนการเกริ่นนำเพื่อเริ่มเรื่องราวการให้กำเนิดใหม่ที่เกิดจากหลักการที่ซับซ้อนมากขึ้นคือ จิตทั้งห้า-ธาตุทั้งห้า (Goki, Gogyō 五気・五行)”²⁸

จากการศึกษาด้านานของเทพหญิงใน โคะจิกิ และ นิฮัน โมะะกิ ทำให้เห็นว่าแนวคิดและปรัชญาจีน โดยเฉพาะความเชื่อเรื่องหยิน-หยางและธาตุทั้งห้า สะท้อนให้เห็นในฉากที่เทพผู้เป็นแม่มีพฤติกรรมโดดเด่น มีความสำคัญต่อเนื้อหาของตำนาน และยังสื่อความหมายที่เป็นการอธิบายการเปลี่ยนแปลงและความเป็นไปของโลก เช่น การใช้คำแทนตัวเทพอิสะนะมิว่าเทพหยิน (in 陰) จนกระทั่งแต่งงานและให้กำเนิดบุตร เป็นการเปรียบถึงพลังงานของเพศหญิง-ชาย หรือในตำนานของโทะ โยะตะมะบิเมะซึ่งเป็นธิดาเทพแห่งทะเล มีคุณสมบัติเป็นน้ำ ต้องพราวจากเทพโสะ โอะริผู้สามี ซึ่งมีคุณสมบัติเป็นไฟ เนื่องจากเปรียบเทียบธาตุน้ำและไฟตามความเชื่อของปรัชญาจีน เป็นต้น

²⁶ ดร.ทวีวัฒน์ ปุณฺชกรวิวัฒน์ “ศาสนาและปรัชญาในจีน ทิเบต และญี่ปุ่น” สำนักพิมพ์สุภาพใจ พ.ศ.2545 (หน้า 36)

²⁷ 『日本国語大辞典』第5巻、編者：日本大辞典刊行会、小学館、昭和48年 (p. 685)

²⁸ 舟橋豊『古代日本人の自然観—「古事記」を中心に』審美社、平成2年(pp. 119-120)

2.3.3) ความสัมพันธ์ระหว่างเชื้อชาติ ชนเผ่าต่างๆ

เมื่อประมาณศตวรรษที่ 6-7 หรือช่วงก่อนการเรียบเรียงวรรณกรรมเรื่อง *โคะจิกิ* และ *นิฮน โมะเกกิ* นั้น ประเทศญี่ปุ่นแบ่งออกเป็นหลายบ้านเมือง มีการทำสงครามช่วงชิงอำนาจ ราชวงศ์ยะมะโตะได้เป็นรัฐบาลกลางปกครองประเทศ ในปี 672 เกิดสงครามกลางเมืองชื่อ “จินชิน โนะรัน” (Jinshin no ran 壬申の乱) ทำให้อำนาจการปกครองประเทศตกเป็นของจักรพรรดิเท็มมุ พระองค์ทรงมีดำริว่าตำราประวัติศาสตร์จะเป็นพื้นฐานในการปกครองโดยมีจักรพรรดิเป็นประมุข ทำให้บ้านเมืองมีความเป็นปึกแผ่นมั่นคง วรรณกรรมทั้งสองเล่มจึงถูกเรียบเรียงขึ้นด้วยวัตถุประสงค์หลักที่คล้ายคลึงกัน

คุโด ทะกะชิ (Kudou Takashi 工藤隆) กล่าวในหนังสือ “ต้นกำเนิดโคะจิกิ” ความตอนหนึ่งว่า “ใน *โคะจิกิ* และ *นิฮน โมะเกกิ* ไม่มีการระบุถึงตำนานของเผ่าพันธุ์อื่นๆที่พ่ายแพ้ต่อชนชาติของจักรพรรดิเลย นอกจากตำนานเทพอิสุโมะ (Izumo Shinwa 出雲神話) และตำนานเทพฮะยะโตะ (Hayato Shinwa 隼人神話) อิสุโมะเป็นอาณาจักรที่ยิ่งใหญ่ในบริเวณริมฝั่งทะเลญี่ปุ่น ก่อนที่เผ่ายะมะโตะจะโจมตีจนครองดินแดนได้ ในนิฮน โมะเกกิก็ได้กล่าวถึงตำนานการยกเมืองซึ่งสะท้อนการเปลี่ยนแปลงของอำนาจในการปกครองได้อย่างชัดเจน ประวัติศาสตร์ดั้งเดิมและพิธีกรรมบูชาเทพเจ้าตามความเชื่อของอิสุโมะมีบทบาทอยู่ไม่น้อย ส่วนเผ่าฮะยะโตะนั้นเป็นชนเผ่าที่สร้างความวุ่นวายหลายครั้งแก่รัฐบาลกลางจนถึงช่วงต้นค.ศ.700 โคะจิกิมีฉากการสู้รบระหว่างพี่น้องในตำนานเขื่อนดินแดนแห่งท้องทะเล มีการระบุไว้อย่างชัดเจนว่าพี่ชายชื่อเทพโสะเคะริผู้พ่ายแพ้นั้นเป็นบรรพบุรุษของเผ่าฮะยะโตะ แม้จะไม่ได้เป็นชนเผ่าผู้ครองแผ่นดินแต่ก็มีความสัมพันธ์กับราชวงศ์จักรพรรดิ”²⁹

เมืองอิสุโมะ (Izumo 出雲) ปัจจุบันเป็นส่วนตะวันออกของจังหวัดชิมะเนะ (Shimane 島根県) เป็นที่ลุ่มมีความอุดมสมบูรณ์ ทำการเกษตรเป็นหลัก ตำนานเทพแห่งเมืองอิสุโมะนี้มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับตำนานเทพใน *โคะจิกิ* และ *นิฮน โมะเกกิ* มาก มีตัวละครที่โดดเด่นคือเทพชูชะโนะโอะ ผู้ค้นพบดินแดนและสร้างเมืองอิสุโมะ และเทพโอกุนิฮุมิ ซึ่งเป็นเทพวีรบุรุษองค์หนึ่งใน *โคะจิกิ* ด้วย ฉากที่เทพหลักสององค์นี้มีบทบาทปรากฏใน *โคะจิกิ* ถึง 1 ใน 3 ของยุคแห่งเทพ มะทซุมาเอะ ทะกะชิ (Matsumae Takeshi 松前健) วิจัยในหนังสือ “ตำนานเทพอิสุโมะ” สรุปความตอนหนึ่งได้ว่า “หากวิเคราะห์จาก *โคะจิกิ* จะเห็นว่า เทพแห่งเมืองอิสุโมะมักจะมีลักษณะเป็นเทพแห่งเกษตรกรรม มีชื่อแสดงถึง น้ำ ดิน ฯลฯ แต่เทพสวรรค์ซึ่งเป็นเทพแห่งดินแดนทะเลอะมะโนะฮะสะวะ ส่วนใหญ่เป็นเทพที่มีความสามารถทางการสงคราม การปะทะกันระหว่างเทพฝ่ายอิสุโมะกับฝ่ายเทพสวรรค์สะท้อนสภาพความเป็นจริงทางการเมืองที่อยู่เบื้องหลังตำนานเทพ

²⁹ 工藤隆 『古事記の起源』中央公論新社、2006年 (pp. 54-55)

ทั้งเทพที่มีความสำคัญทางวัฒนธรรมซึ่งเป็นฝ่ายพ่ายแพ้และเทพสวรรค์ซึ่งเป็นฝ่ายมีอำนาจครองเมือง ต่างได้รับการศรัทธาและสักการะอยู่จนถึงทุกวันนี้”³⁰ จะเห็นได้ว่า ตำนานเทพ โดยเฉพาะในวรรณกรรมเรื่อง *โคะจิกิ* นั้น พยายามแสดงเจตนารมณ์ในการเรียบเรียงให้เห็นว่า แม้ว่าบ้านเมืองจะตกอยู่ในอำนาจของเทพผู้เป็นทายาทของสุริยเทพซึ่งเป็นเทพสวรรค์ หรืออาจเปรียบได้กับราชวงศ์แห่งยะมะโตะ แต่การทำสงครามเพื่อรวบรวมชนเผ่าต่างๆ ให้เป็นประเทศหนึ่งเดียวกันนั้นเป็นสิ่งถูกต้อง ในตำนานที่ระบุถึงการยินยอมยกเมืองให้อีกฝ่ายหนึ่งแต่โดยดีของเทพโอกุนิบุมิ เป็นการสื่อความหมายในแง่ความปรองดอง ไม่ใช่เพียงเรื่องของชัยชนะหรือพ่ายแพ้ ตำนานเทพยังได้รับการถ่ายทอดต่อมา ไม่ว่าจะเป็นเทพแห่งดินแดนใด ล้วนมีวีรกรรมอันน่ายกย่อง หรือเป็นเทพที่สถิตในธรรมชาติเพื่อคุ้มครองดูแลมนุษย์ให้มีความสุขสงบ หรือเป็นเทพผู้สืบทอดวัฒนธรรม ชาวญี่ปุ่นปัจจุบันยังมีประเพณีบูชาเทพตามศาลเจ้าต่างๆ มีพิธีกรรมที่เกี่ยวกับเทพเจ้าและวิญญาณ รวมทั้งความเชื่อในศาสนาชินโต ซึ่งล้วนเป็นมรดกตกทอดทางวัฒนธรรมจากตำนานเทพทั้งสิ้น

ตำนานเทพในวรรณกรรมทั้งสองเป็นอีกแหล่งข้อมูลหนึ่งในการศึกษาประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างชนชาติต่างๆ ของญี่ปุ่นสมัยโบราณ ความถูกต้องในการขยายอำนาจการปกครองของจักรพรรดิ รวบรวมหลายดินแดนให้เป็นหนึ่งเดียว เพื่อความสงบสุขของปวงชน เป็นแก่นเรื่องที่เล่าขานสืบทอดกันมาในรูปของตำนานเทพ โดยเฉพาะใน *โคะจิกิ* และ *นิฮอนโตะกิ* ซึ่งระบุถึงรายละเอียดเกี่ยวกับความเชื่อและวัฒนธรรมของชนเผ่าอิสุโมะและยะมะโตะ นับว่าเป็นการให้ความสำคัญต่อชนเผ่าอื่นนอกเหนือจากชนเผ่าของจักรพรรดิผู้ปกครองประเทศด้วย ผู้วิจัยยังได้พบว่าในตำนานของเทพผู้เป็นแม่ที่ได้ศึกษามานั้น มีเนื้อหาที่สะท้อนให้เห็นการแบ่งแยกดินแดนและรวมดินแดนเป็นหนึ่ง จากการแต่งงาน คลอดบุตร และแยกจากบุตรของเทพหญิง 4 องค์ ดังจะนำเสนอรายละเอียดในแต่ละบทต่อไป

2.3.4) ความเชื่อและวัฒนธรรมท้องถิ่นดั้งเดิม

ชาวญี่ปุ่นโบราณเชื่อในเทพเจ้าที่สถิตอยู่ตามสรรพสิ่งในธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็นก้อนหิน ต้นไม้ ถ้ำ แม่น้ำลำธาร และศรัทธาต่อเทพผู้บันดาลความอุดมสมบูรณ์ของพืชผลในการเกษตร เทพผู้คุ้มครองเมื่อเจ็บป่วยหรือมีทุกข์ภัย มีพิธีกรรมมากมายที่เกี่ยวข้องกับบูชาเทพ ศาลเจ้า หรือศาสนาชินโตที่ยังสืบทอดมาจนถึงทุกวันนี้

ตำนานเทพในวรรณกรรมทั้งสองสะท้อนให้เห็นความสำคัญของความเชื่อและวัฒนธรรมของชาวญี่ปุ่นโบราณ ดังที่ มะทซึมะอะ ทะเกะมิ (松前健) กล่าวใน “ปวงเทพทั้งหลายของญี่ปุ่น”

³⁰ 松前健 『出雲神話』 講談社、昭和 51 年 (pp. 12-16)

เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อของชาวญี่ปุ่นโบราณกับตำนานเทพ สรุปลักษณะตอนหนึ่งได้ว่า “ชาวญี่ปุ่นโบราณเชื่อว่าเรื่องราวในตำนานเทพเป็นความจริง และคิดว่าตำนานเหล่านั้นเป็นพื้นฐานของการดำรงชีวิตและพฤติกรรมของพวกเขา ตำนานเทพไม่ใช่ ‘ความเป็นจริงทางประวัติศาสตร์’ แต่สามารถแสดงบทบาทและมีอิทธิพลต่อสังคมโบราณหรือสังคมปิดในฐานะ ‘ความจริงทางศรัทธา’ (信仰的事実) เทพส่วนใหญ่ที่ปรากฏในโคะจิกิและนิฮน โนะะกินั้น เดิมเป็นเพียงเทพเจ้าที่สถิตอยู่ตามความเชื่อของชนพื้นเมืองในท้องถิ่นต่างๆ ไม่เกี่ยวข้องกับชาติบ้านเมืองหรือราชวงศ์จักรพรรดิแต่อย่างใด หากลอกเปลือกแสดงลักษณะทางการเมืองของวรรณกรรมออกแล้ว จะเห็นสภาพการณ์ดั้งเดิมคือเทพทั้งหลายเป็นเทพอารักษ์(Mamorikami 守り神) ผู้มีหน้าที่คุ้มครองชาวประมงและชาวไร่ชาวนาทัวไป”³¹ แม้ว่าแนวคิดในการรวบรวมอาณาจักรและสร้างศรัทธาความภักดีต่อราชวงศ์จักรพรรดิจะเป็นเหตุผลหลักในการเรียบเรียงวรรณกรรมทั้งสอง แต่จากงานวิจัยของมะทซึมะเอะซึ่งวิเคราะห์ว่าการเมืองเป็นเพียงเปลือกนอก ทำให้เข้าใจได้ว่า เทพทั้งหลายที่เป็นแกนหลักของตำนานเทพนั้น คือปวงเทพที่ชาวญี่ปุ่นโบราณเคารพนับถือและมีบทบาทในการดำรงชีวิต และการประกอบอาชีพทางการเกษตรมาตั้งแต่ก่อนที่จะมีการเรียบเรียงวรรณกรรม

เพ็ญศรี กาญจนมัยแปลบทความชื่อ “Understanding Japan” ไว้ใน “ชินโต จิตวิญญาณของญี่ปุ่น” ว่า “คำว่า คามิ (kami) ในความหมายที่นิยมกันนั้น หมายถึงเทพเจ้าทั้งหมดที่อยู่ในสรรพสารและในโลก อันปรากฏอยู่ในตำนานนิยายทั้งหลาย ยิ่งกว่านั้น คามิ ยังเป็นเสมือนภูตวิญญาณที่เป็นที่สักการบูชากันอยู่ตามวิหารชินโต ตามหลักการแล้ว มนุษย์ นก สัตว์ ต้นไม้ พืชภูเขา มหาสมุทร อาจสามารถเป็นคามิได้ ในสมัยโบราณนั้น อะไรที่เป็นสิ่งน่าเลื่อมใส มีคุณสมบัติพิเศษ หรือเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดความรู้สึกเกรงขามจะถูกเรียกว่า คามิ”³² นอกจากในแง่ของความเชื่อที่เป็นรากฐานของศาสนาชินโตแล้ว สำหรับชาวญี่ปุ่นโบราณ ตำนานเทพยังเป็นคำตอบของคำถามมากมายเกี่ยวกับโลก ธรรมชาติและมนุษย์ ว่าทำไมสรรพสิ่งจึงเกิดขึ้น ตายไป หรือมีสภาพอย่างที่เราเห็นนั้น

โอโนะ ซุซุมุ (Oono Susumu 大野晋) กล่าวไว้ในสารานุกรมนิยามศัพท์เรื่อง “คามิ” 『神』 ว่า “โคะจิกิ บรรยายการเกิดโลกว่า ในครั้งนั้นเทพที่จุดขึ้นไม่มีร่างปรากฏให้เห็น (Kakurimi かくりみ) ต่อมาเมื่อเทพที่จุดขึ้นมีการแบ่งเพศเป็นหญิงชายแล้ว เทพต่างๆ ในตำนานจึงเริ่มมีพฤติกรรมเหมือนมนุษย์”³³ ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่าเทพใน โคะจิกิ นับจากยุคของเทพอิสะนะกิ

³¹ 松前健 『日本の神々』 中央公論社、1993 年 (pp. 195-206)

³² เพ็ญศรี กาญจนมัย “ชินโต จิตวิญญาณของญี่ปุ่น”, คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, พ.ศ.2525 (หน้า 29) อ้างอิง International Society for Education Information, Inc., Understanding Japanese, “Japanese Festival”, No.25. 1970.

³³ 大野晋 『一語の辞典 「神」』、三省堂、1997 年 (p. 10)

และเทพธิดะนะมิจึงมีการเกิด ชายหญิงมีเพศสัมพันธ์กัน และมีการตาย ซึ่งล้วนเป็นพฤติกรรมของมนุษย์ ทว่าอย่างไรก็ตามในความเชื่อของชาวญี่ปุ่นที่สะท้อนผ่านตำนานเทพคือเทพไมโซมนุษย์ ย่อมมีลักษณะของปาฏิหาริย์เพื่อสร้างความน่าเลื่อมใสศรัทธา เทพจึงไม่ตายแล้วสูญสลาย กลับมีการเกิดใหม่ในรูปแบบต่างๆ ที่ส่งผลต่อมนุษย์และธรรมชาติในหลากหลายแง่มุม

การศึกษาประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นควบคู่ไปกับตำนานเทพใน โคะจิกิ และ นิฮน โมะเกกิ ทำให้เห็นภาพความสัมพันธ์ระหว่างชีวิตความเป็นอยู่ในสังคมชาวญี่ปุ่นโบราณกับภาพของวัฒนธรรมที่สะท้อนผ่านวรรณกรรมทั้งสอง หลักฐานทางประวัติศาสตร์ในยุคโจมอน-ยะโยอิ (Joumon-Yayoi 縄文・弥生)³⁴ จำนวนมากเกี่ยวข้องกับผู้หญิงและการตั้งครรภ์ ทั้งตะเกียงรูปผู้หญิง เครื่องปั้นดินเผารูปหญิงกับทารก เครื่องปั้นประเภทโคะกู (Dogu 土偶) ซึ่งเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ยุคแรกที่ทรงคุณค่าของญี่ปุ่นตั้งแต่ก่อนมีหลักฐานเป็นลายลักษณ์อักษรนั้น ล้วนเป็นรูปปั้นของผู้หญิงทั้งสิ้น กล่าวได้ว่าในยุคโบราณ ชาวญี่ปุ่นให้ความสำคัญกับผู้หญิงโดยเฉพาะผู้เป็นแม่ และยกย่องศรัทธาในเทพเจ้า เนื้อหาในตำนานเทพก็สื่อถึงความสำคัญของเพศหญิงในฐานะผู้ให้กำเนิดและอิทธิฤทธิ์ของเทพหญิงที่เกี่ยวข้องกับเกษตรกรรมและความอุดมสมบูรณ์ ควรค่าต่อการเคารพสักการะ

สุรินทร์ ภูงจร กล่าวถึงปรัชญาการเกิดจากหลักฐานทางโบราณคดีว่า “นักโบราณคดีมักตีความข้อมูลเกี่ยวกับปรัชญาการเกิดจากส่วนหนึ่งคือ โบราณวัตถุต่างๆ เช่นรูปแกะสลักรูปวีนิส (Venus Figurine) เป็นสัญลักษณ์ของผู้หญิงรูปร่างอ้วนในลักษณะของการตั้งครรภ์ ซึ่งนักโบราณคดีและนักมานุษยวิทยาส่วนใหญ่เชื่อว่ากลุ่มสังคมดั้งเดิมยุคแรกที่มีพฤติกรรมในการล่าสัตว์ เก็บอาหารจากป่าและเคลื่อนย้ายถิ่นฐานอยู่ตลอดเวลา นั้น อาจเป็นกลุ่มสังคมที่นับถือผู้หญิงเป็นใหญ่ (Matrilineal) ซึ่งหมายความว่า ผู้หญิงจะเป็นผู้ทำหน้าที่ในการผลิตประชากรให้แก่กลุ่มชน โดยคัดเลือกผู้ชายที่มีสุขภาพแข็งแรงเป็นผู้ทำหน้าที่ผสมพันธุ์สืบต่อไป สังคมในลักษณะนี้ ผู้หญิงมักมีอำนาจควบคุมทางเศรษฐกิจของกลุ่ม”³⁵ หากใช้ทฤษฎีนี้วิเคราะห์เนื้อหาในฉากที่มีเทพหญิงให้กำเนิดสรรพสิ่งของวรรณกรรมทั้งสอง จะเห็นได้ว่าตำนานเทพให้เทพหญิงมีบทบาทสำคัญในการคลอดบุตรหรือก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ เพื่อแสดงถึงอำนาจควบคุมทางสังคม ไม่ว่าจะเป็นการให้กำเนิดไฟของเทพธิดะนะมิเป็นที่มาของวัฒนธรรมขณะเดียวกับแบ่งพรหมแดน

³⁴ ยุคโจมอน (joumon jidai) เริ่มเมื่อประมาณ 10,000 ปีก่อนคริสตศักราช มีการขุดพบซากเครื่องปั้นดินเผาและอุปกรณ์ในการดำรงชีพของมนุษย์ยุคโบราณมากมาย เป็นที่มาของเครื่องปั้นที่มีชื่อเรียกว่า โจมอนโคะกิ นับเป็นประวัติศาสตร์ชนชาติญี่ปุ่นสมัยแรก ถัดมาคือยุคยะโยอิ (yayoi jidai) เมื่อประมาณ 4 ปีก่อนคริสตกาลจนถึง คริสตวรรษที่ 3 ซึ่งเป็นยุคที่เริ่มมีการเกษตร มีเครื่องโลหะใช้ มีวัฒนธรรมที่แพร่ขยายมาจากแผ่นดินใหญ่

³⁵ สุรินทร์ ภูงจร, ข้อมูลและบรรณนิทัศน์เกี่ยวกับการเกิด, คณะอนุกรรมการฝ่ายเอกสารและวิชาการเรื่องการเกิด ในโครงการจัดนิทรรศการข้อมูลทางมานุษยวิทยาของไทยเรื่องประเพณีเกี่ยวกับชีวิต, มหาวิทยาลัยศิลปากร พ.ศ.2534

ระหว่างความเป็น-ความตาย การคลอดของโคะโนะฮะนะโนะชะกุยะบิเมะแสดงพลังอันยิ่งใหญ่ของผู้หญิงพร้อมกับให้กำเนิดทายาทแห่งเทพสวรรค์ เรื่องราวการแต่งงานและคลอดของโทะโยะตะมะบิเมะแสดงการผสมผสานและแบ่งแยกของแผ่นดิน-แผ่นน้ำ และความยิ่งใหญ่ของอะมะเตะระชูโอมิกะมิ ผู้เป็นเทพหลักที่ปกครองโลกสวรรค์ ต้นราชวงศ์จักรพรรดิ

นอกจากนั้นโบราณสถานที่แสดงถึงวัฒนธรรมโบราณเกี่ยวกับการคลอดบุตร นักประวัติศาสตร์สันนิษฐานว่าโรงคลอดที่ขุดค้นพบมีการสูมไฟมูมหนึ่ง หรือกลางบ้าน หลุมศพของแม่และทารกที่ตายขณะคลอดพบว่าชาวโบราณมักผ่าท้องศพแม่เพื่อนำทารกออกมาแยกฝัง โดยมีความเชื่อว่าจะทำให้วิญญาณของทารกสามารถออกมาเกิดใหม่ได้ หรือทารกที่คลอดแล้วเสียชีวิตจะถูกนำไปใส่หม้อ-ไหดินเผาที่ไม่ปิดฝาแล้วฝังไว้ไม่ไกลจากตัวบ้าน แสดงถึงความปรารถนาของแม่ที่อยากให้วิญญาณทารกออกมาจากหลุมแล้วกลับมาเกิดใหม่ในครรภ์ของตนอีก³⁶ แนวคิดเรื่องการเกิดและตาย (Shiseikan 死生観) นี้ สะท้อนผ่านฉากการให้กำเนิดและการตายของเทพในวรรณกรรมทั้งสองอย่างชัดเจน

ทฤษฎีคติชนวิทยาเกี่ยวกับพลังลึกลับของผู้หญิง มลทินกับการให้กำเนิด ไฟกับการชำระมลทิน และหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่แสดงให้เห็นวัฒนธรรมโบราณเกี่ยวกับผู้หญิง การคลอดและไฟ มีความสอดคล้องกับเนื้อหาที่สื่อถึงความสำคัญของเทพหญิงผู้เป็นแม่ในตำนานเทพที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่อง โคะจิกิ และ นิสันโมะเกกิ ดังจะนำเสนอรายละเอียดโดยยกตัวอย่างเรื่องราวของเทพหญิง 4 องค์ต่อไป

สรุป

1. โคะจิกิ 『古事記』 และ นิสันโมะเกกิ 『日本書紀』 เรียบเรียงในสมัยใกล้เคียงกัน มีเนื้อหาในยุคแห่งเทพ (神代) ใกล้เคียงกัน เนื้อเรื่องเกี่ยวกับเทพผู้เป็นแม่มีที่มาจากตำนานเทพดั้งเดิมเดียวกัน
2. หากไม่นับตำนานเทพโอะคุนิโนมิแล้ว นิสันโมะเกกิ กล่าวถึงบทบาทสำคัญของเทพผู้เป็นแม่และมีน้ำเสียงแสดงความชื่นชมไม่น้อยกว่า โคะจิกิ
3. วรรณกรรมทั้งสองได้รับอิทธิพลทางการเมืองในการเรียบเรียง โดยเฉพาะเนื้อหาเกี่ยวกับเทพผู้เป็นแม่ จากการจัดจักรพรรดินีมีบทบาทในการปกครองประเทศในสมัยนั้น

³⁶ 楠戸義昭 『神と女の古代』 毎日新聞社、1999年 (pp. 38-40)

4. เนื้อหาในตำนานเทพป่องแนวคิดและปรัชญาจีนคือ หยิน-หยางและธาตุทั้งห้าอย่างชัดเจน นอกจากนี้ยังสะท้อนแนวคิด ความเชื่อและพิธีกรรม ความสัมพันธ์ระหว่างชนเผ่าต่างๆ ในสมัยโบราณ
5. วรรณกรรมทั้งสองระบุถึงความเชื่อและวัฒนธรรมดั้งเดิมของชาวญี่ปุ่น โดยเฉพาะด้านความเชื่อเรื่องเทพเจ้า พลังลึกลับของผู้หญิง พิธีกรรมเกี่ยวกับการคลอดบุตร

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพ 2.1 รูปปั้นไอโนะยะซุมะโระ 「太安万侶像」 (多神社蔵) p. 10-11

神野志隆光・大庭みな子『新潮古典文学アルバム 1 古事記・日本書紀』新潮社、2002 年

ภาพ 2.2 ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการเรียบเรียงนิพนธ์โอะกะกิทั้งสาม โทะนะริจินโนอยู่ตรงกลาง ยะซุมะโระอยู่ทางขวา ชิอะคะโนะอะระอยู่ทางซ้าย

伝冷泉為恭画「舍人親王画像」(模写・東京大学資料編纂所蔵) p. 14

伝冷泉為恭画「舍人親王画像」(模写・東京大学史料編纂所蔵)。記紀編纂に携わった三人、舍人親王を中に太安万侶(右)と稗田阿礼

ภาพ 2.3 โมะโตะโอะริ โนะรินะงะ (本居宣長) นักวิจัยที่มีบทบาทในการเผยแพร่และศึกษา
“โคะจิกิ” 「本居宣長六十一歳自画自賛像」

ภาพ 2.4 “โคะจิกิเด็น”

<http://www.norinagakinenkan.com/norinaga.html>

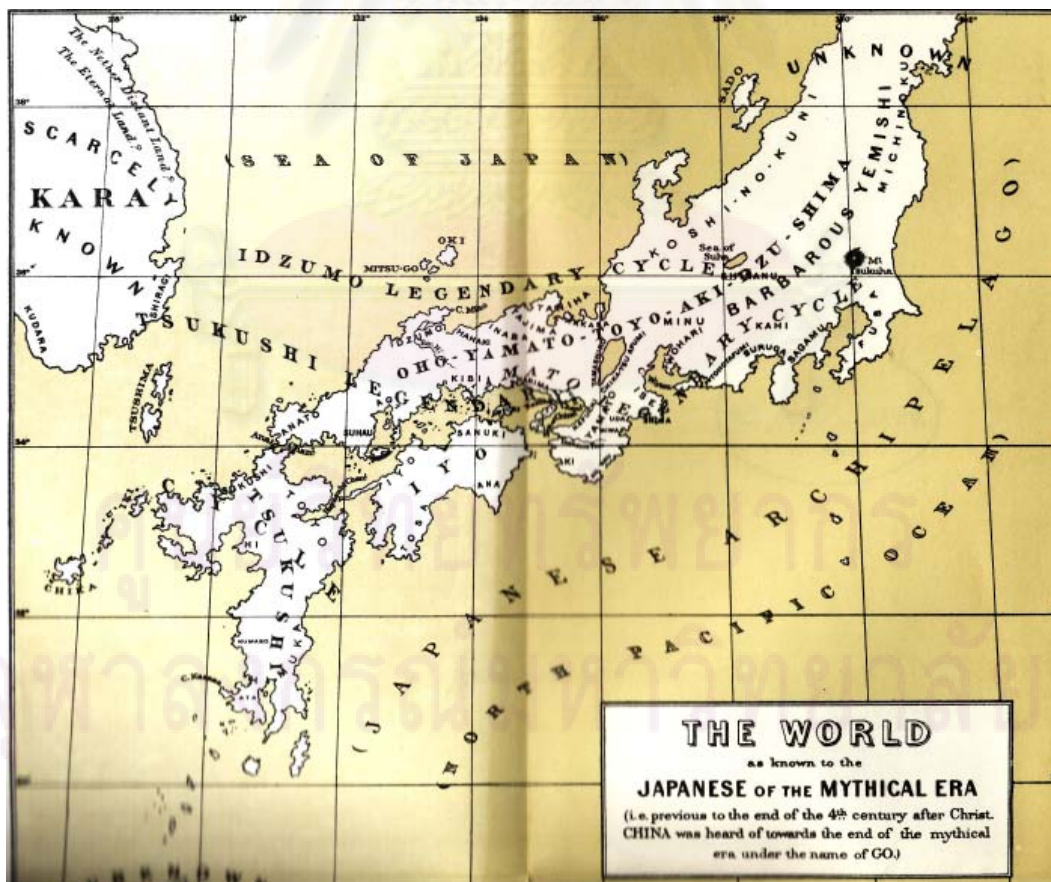

ภาพ 2.5 จักรพรรดินีเก็มเมะอิ (元明天皇)

ครองราชย์ตั้งแต่ ค.ศ.707-715 สวรรคตในขณะที่ทรงมีพระชนมายุ 61 ชันษา
http://ht-36.at.webry.info/200611/article_4.html

ภาพ 2.6 แผนที่ญี่ปุ่นโบราณ จากวรรณกรรม “โคะจิกิ” ฉบับแปลเป็นภาษาอังกฤษ

ภาพ 2.7 เครื่องปั้นดินเผาโบราณ

“ชาวญี่ปุ่นโบราณเชื่อกันว่ามีเทพสถิตอยู่ในสรรพสิ่ง ธรรมชาติ และเชื่อว่าเครื่องปั้นดินเผาที่มีวิญญูณแห่งเทพสถิตอยู่ รูปปั้นหญิงตั้งครรภ์หรืออุ้มบุตรก็แสดงให้เห็นความหวังและการภาวนาขอพรให้เทพคุ้มครอง ตามความคิดของชาวญี่ปุ่นที่อยากให้เกิดปลอดภัย มีบุตรมาก และเลี้ยงดูง่าย”

อ้างอิงจากหนังสือเรื่อง “ค้นพบญี่ปุ่น ชุคนุคคล” ฉบับที่ 3 “ผู้หญิงในสมัยราชวงศ์โบราณ”

『日本発見・人物シリーズ』第3号「古代王朝の女性」昭和57年、編集：坪田五雄、暁教育図書

▶妊婦の土偶 子孫の繁栄、豊かな実りを妊婦に託し祈念した(青森県龍ヶ岡遺跡)

顔なき母

古代日本人は森羅万象すべてに神が宿るとして信じた。霊的なものを求めた。土器にすら魂があると思っただけではないだろうか。粘土で形をつくる彫塑の技法は縄文時代の初期からはじまったのだが、その技術をいかしてつくった男や女の姿に、創造の喜びに酔ったような奔放で自由な表現をみるのは勝手だが、それだけでは間違いだらう。そこには古代人の敬虔な祈りがある。妊娠している女や子を抱く女の裏には、安産や多産や育児を祈る原初の日本人の思惟がある。失われた顔は温かな思いをたたえていたに違いない。

▶子供を抱く土偶(東京都八王子市宮田出土)

▶女 縄文晩期(鹿児島県加世田市上加世田遺跡)

▼妊婦の土偶 縄文中期(長野県茅野市尖石)

▼顔のない土偶(茨城県利根町花輪台貝塚)

บทที่ 3

เทพอิสະนะมิ

(อิสະนะมิโนะมิโกะโตะ K: 伊邪那美命 N: 伊奘冉尊)

ตำนานของเทพอิสະนะมิบรรยายไว้ในช่วงแรกของวรรณกรรมทั้ง โคะจิกิ และ นิฮัน โมะะกิ เป็นช่วงยุคแรกของการกำเนิดโลกและปวงเทพ มีความสำคัญในตำนานเทพญี่ปุ่นมากเนื่องจากเป็นเทพหญิงองค์แรกที่ทำให้กำเนิดแผ่นดินและเทพต่างๆ โดยนางและเทพอิสະนะมิเป็นเทพคู่องค์แรกที่มีการแต่งงานและคลอดบุตร นางได้รับการกล่าวขวัญว่าเป็น “เทพมารดาแห่งแผ่นดิน” (Daichi Boshin 大地母神) โตะเบะ ทะมิโอะ (Tobe Tamio 戸部民夫) ได้ให้เหตุผลการเรียกชื่อนี้ไว้ใน “หนังสือเพื่อความเข้าใจเกี่ยวกับเทพหญิงญี่ปุ่น” ว่าเนื่องจากกิจกรรมหลักของนางคือการให้กำเนิดสรรพสิ่ง¹ นอกจากนั้น ตำนานสำคัญส่วนหนึ่งเกี่ยวกับเทพอิสະนะมิคือ นางต้องเสียชีวิตเพราะให้กำเนิดเทพไฟ และไปจุติในดินแดนหลังความตาย นับว่านางเป็นเทพที่มีความสัมพันธ์กับการเกิดการแต่งงาน และความตาย ซึ่งเป็นวัฏจักรของชีวิตมนุษย์ ตำนานของนางที่ถ่ายทอดผ่านวรรณกรรมทั้งสองจึงมีความสมจริง สะท้อนให้เห็นความคิดและจินตนาการของสังคมญี่ปุ่นโบราณได้เป็นอย่างดี

ผู้วิจัยจะขอมองย้อนไปอีกแง่มุมหนึ่ง คือศึกษาเทพอิสະนะมิในเรื่องของความเป็นแม่ เนื่องจากนางเป็นเทพหญิงที่มีความโดดเด่นในเรื่องการให้กำเนิดสิ่งที่มีผู้สนใจวิจัยไว้อย่างกว้างขวาง

3.1. ภาพลักษณ์

วรรณกรรมทั้งสองสะท้อนให้เห็นภาพลักษณ์ของเทพอิสະนะมิที่โดดเด่นคือ เทพผู้เป็นสัญลักษณ์แห่งความเป็นหญิง แม่ผู้ให้กำเนิดสรรพสิ่ง และเทพผู้มีความสัมพันธ์กับความตาย

3.1.1) เทพผู้เป็นสัญลักษณ์แห่งความเป็นหญิง

โคะจิกิ และ นิฮัน โมะะกิ ได้ระบุว่าเทพอิสະนะมิเป็นเทพหญิงอย่างชัดเจน อีกทั้งยังเป็นเทพหญิงที่กำเนิดพร้อมกับเทพชาย เป็นเทพคู่ที่เปรียบเหมือน “หยิน” และ “หยาง” ซึ่งเป็นพลังของเพศชายและเพศหญิง สามารถให้กำเนิดสรรพสิ่งในโลกตามแนวคิดเรื่อง “หยิน-หยาง” ของลัทธิเต๋า เกี่ยวกับการประสมพลังเพศหญิงและชายในธรรมชาติ² โดยมีเทพอิสະนะมิและอิสະนะมิเป็น

¹ 戸部民夫 『「日本の女神様」がよくわかる本』、PHP 研究所、2007 年 (p.72)

² ดร.ทวีวัฒน์ ปุณศรีวิวัฒน์ “ศาสนาและปรัชญาในจีน ทิเบต ญี่ปุ่น” , สุขภาพใจ, พ.ศ.2545 (หน้า35-36)

ตัวแทนพลังงานดังกล่าวก่อเกิดโลกขึ้น วรรณกรรมทั้งสองใช้คำที่แสดงถึงความเป็นผู้หญิงกับเทพองค์นี้ดังนี้

โคะจิกิ Imo 妹 Omina 女人 女 Haha 妣
 นิสน โมะะกิ Mekami 陰神 Otome 少女 Haha 母 Nanimo 妹 Imo 妹
 ดังตัวอย่างต่อไปนี้

其の妹に告らして曰ひしく、「女の先づ言ひつるは、良くあらず」といひき。

(เทพอิสะนะกิ) จึงกล่าวแก่ภรรยาว่า “ผู้หญิงพูดขึ้นก่อนนั้นไม่ดี”

(โคะจิกิ หน้า 33)

陽神は左より旋り、陰神は右より旋りたまふ。

เทพหยาง(อิสะนะกิ) วนจากซ้าย ส่วนเทพฮิน(อิสะนะมิ) วนวนจากขวา

(นิสน โมะะกิ ตอนที่ 4 ตัวบทหลัก หน้า 25-26)

จะเห็นได้ว่า นอกจากอิสะนะมิจะอยู่ในฐานะภรรยา (จากคำที่เทพอิสะนะกิใช้เรียกนาง) แล้ว นิสน โมะะกียังบ่งชี้ให้นางเป็นตัวแทนของพลังเพศหญิงซึ่งเป็นบ่อเกิดของพลังงานอันยิ่งใหญ่ เมื่อรวมกับพลังเพศชาย โดยการใช้คำว่า “เทพฮิน” Mekami (陰神) ซึ่งไม่ปรากฏว่ามีใช้คำเดียวกันนี้กับเทพหญิงองค์อื่น เช่นเดียวกับที่คำว่า “เทพหยาง” Okami (陽神) นั้นหมายถึงเทพอิสะนะกิเท่านั้น ที่น่าสังเกตคือ หลังจากที่เทพทั้งสองมีเพศสัมพันธ์ และเทพอิสะนะมิเริ่มให้กำเนิดแผ่นดินและเทพต่างๆ แล้ว การใช้คำแสดงพลังงานฮิน-หยางก็ไม่มีปรากฏอีกเลย

ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ ภัฏเสน เขียนบทความเรื่อง “ความสำคัญของสัญลักษณ์เพศหญิงในปรัชญาเต๋า” ความตอนหนึ่งว่า “ในลัทธิเต๋า ฮิน-หยางกลายเป็นสารัตถะแห่งตรีภาพและบ่อเกิดแห่งความสามัคคีกลมเกลียวอันเป็นผลเนื่องมาจากสัมพันธ์ภาพกับตรีภาพนั้น จวงจื่อ บทที่ 21 กล่าวว่า “ฮินสมบูรณ์มีลักษณะนิ่งเฉยดุจเจ้าแผ่นดิน หยางสมบูรณ์เต็มไปด้วยลักษณะแห่งอำนาจ และการกระทำเป็นพลังจากสวรรค์ สัมพันธ์ภาพระหว่างพลังทั้งสองทำให้เกิดความพอดีและเป็นบ่อเกิดแห่งสรรพสิ่ง...”³ ฉากการแต่งงานของเทพอิสะนะกิ-อิสะนะมิในตำนานเทพญี่ปุ่นได้สะท้อนแนวคิดของทฤษฎีนี้ที่ญี่ปุ่นรับมาจากจีนอย่างชัดเจน การแทนชื่อเทพอิสะนะมิว่า Mekami (陰神) ที่สิ้นสุดลงเมื่อเกิดการประสมพลังงานหญิง-ชาย น่าจะสื่อให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงของตัวเทพหญิงองค์นี้ ว่าได้มีการ “เปลี่ยนสภาพ” จากการเป็นเพียงตัวแทนเพศหญิงเป็นเทพผู้ให้กำเนิด

³ ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ ภัฏเสน “กัมภีร์เต๋า ฉบับสมบูรณ์ พร้อมอรรถกถา” สำนักพิมพ์สยาม, พ.ศ.2545 (หน้า184-191)

ชะกะโมะโตะ มะชะรุ(Sakamoto Masaru 坂本勝) กล่าวไว้ใน “วิธีการอ่านโคะจิกิ” ว่า “โคะจิกิ และนิฮน โมะะกิ” ได้นำตำนานเทพดั้งเดิมที่เล่าขานสืบต่อกันมาสังเคราะห์แตกยอด สร้างเป็นตำนานเทพใหม่ตามค่านิยมและแนวคิดที่เป็นเอกลักษณ์ กรณี นิฮน โมะะกิ นั้นต้องสร้างสรรค์ให้เป็นวรรณกรรมที่สื่อไปยังประเทศจีนได้ด้วย ดังนั้นจึงมีการเน้นหลักการของทฤษฎีหยิน-หยางที่เป็นปรัชญาโบราณของจีน ประเด็นนี้เป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้วิธีการบรรยายตำนานของนิฮน โมะะกิแตกต่างจากโคะจิกิ⁴ การใช้คำแทนตัวเทพอิตะนะมิและอิตะนะกิที่ปรากฏใน นิฮน โมะะกิ ว่า เทพหยินและเทพหยางนั้น จึงส่งเสริมให้ความแตกต่างของวัตถุประสงค์ในการถ่ายทอดตำนานเทพของวรรณกรรมทั้งสองมีความชัดเจนขึ้น

3.1.2) แม่ผู้ให้กำเนิด

ในภาวะที่โลกยังมีสภาพเหมือนโคลน ไม่มีการแบ่งพื้นที่เป็นน้ำ ฟ้า และแผ่นดินอย่างชัดเจน เทพต่างๆ จูติขึ้นมาเอง และไม่มีร่างกายที่เป็นรูปธรรม ต่อมาในสมัยเทพ 7 รุ่นแรก (神世七代) มีการแบ่งเป็นเทพหญิงและชาย เทพคู่รุ่นสุดท้ายคือ เทพอิตะนะกิและเทพอิตะนะมิ ได้มีการสมรสเป็นครั้งแรกและให้กำเนิดเทพรุ่นหลังต่อมา โอโนะ ซุซุมุ(Ono Susumu 大野晋) กล่าวไว้ในสารานุกรมนิยามศัพท์เรื่อง “คามิ” Kami 『神』 ว่า “โคะจิกิ บรรยายการเกิดโลกว่า ในครั้งนั้นเทพที่จูติขึ้นไม่มีร่างปรากฏให้เห็น (Kakurimi かくりみ) ต่อมาเมื่อเทพที่จูติขึ้นมีการแบ่งเพศเป็นหญิงชายแล้ว เทพต่างๆในตำนานจึงเริ่มมีพฤติกรรมเหมือนมนุษย์”⁵ ดังนั้น นับได้ว่าลักษณะที่เหมือนมนุษย์ของเทพที่ปรากฏในวรรณกรรม เริ่มต้นตั้งแต่บทสนทนาของเทพอิตะนะกิและเทพอิตะนะมิเมื่อถามว่าร่างกายของแต่ละองค์สมบูรณ์แล้วหรือยัง

โคะจิกิ บรรยายบทสนทนาอันนำไปสู่การมีเพศสัมพันธ์ของเทพสององค์นี้ไว้ดังนี้

しか いざなぎのみこと のりたま あ あま
爾くして、伊邪那岐命の 詔 ひしく、「我が身は、成り成りて成り余れる処一
処あり。故、此の吾が身の成り余れる処を以て、汝 が身の成り合はぬ処を刺し
ふさぎて、国土を生み成さむと以為ふ。生むは、奈何に。」とのりたまひしに、伊
邪那美命の答へて曰ひしく、「然、善し」といひき。

เทพอิตะนะกิจึงถามนางว่า “ร่างกายของข้าสมบูรณ์ดีแล้ว แต่มีส่วนหนึ่งที่เกินมา จึงอยากจะเอาส่วนเกินของข้านี้สอดใส่เข้ากับส่วนที่เจ้ายังขาดอยู่ เพื่อให้กำเนิดแผ่นดิน เจ้าคิดว่าการให้กำเนิดนี้ดีหรือไม่” เทพอิตะนะมิได้กล่าวตอบว่า “ได้ ดีแล้ว”

(โคะจิกิ หน้า 32-33)

⁴ 坂本勝 『古事記の読み方』 岩波書店、2003年 (p.98)

⁵ 大野晋 『一語の辞典 神』、三省堂、1997年 (p.10)

นิสน โมะะกิกล่าวถึงจากนี้คล้ายคลึงกัน แต่ได้ระบุเพศของเทพทั้งสองอย่างชัดเจนว่า

をかみ
陽神の日はく、「吾が身にも雄元の処有り。吾が身の元の処を以ちて、汝が身の
をのもと
元の処に合せむと思欲ふ」とのたまふ。是に陰陽始めて 違 合 し夫婦と為りた
こ こ め を
まとのまぐはひ いもせ な
まふ。

เทพชายกล่าวว่า “ร่างของข้ามีต้นตอแห่งความเป็นชายอยู่ ข้าต้องการจะเอาส่วนนี้
ประสานให้เข้ากับต้นตอแห่งร่างกายของเจ้า” ดังนั้นเทพผู้ทรงพลังแห่งเพศชายและหญิง
(หยิน-หยาง) จึงได้ผสมเข้าด้วยกันเป็นครั้งแรก กลายเป็นสามีภรรยา

(นิสน โมะะกิ หน้า 27)

นอกจากนั้นนิสน โมะะกิ ตอนที่ 4 ด้านหน้าที่ 5 ได้บรรยายละเอียดว่า

つい まぐはひ
遂に合交せむとして、其の術を知りたまはず。時に 鶴 鴿 有り、飛び来り其の
そ すべ
にはくなぶり
きた
かしらを うごか
ふたはしらのかみみそこなは まね すなは とつぎのみち え
首尾を揺す。二 神 見 して学び、即ち 交 道 を得たまふ。

เมื่อเทพทั้งสองจะร่วมประเวณีกัน ต่างไม่เข้าใจวิธีการ ขณะนั้นมีนกเซกิเรบินมา มันโยก
หัวและหาง เทพทั้งสองเห็นดังนั้นจึงทำตามและเข้าใจวิธีแห่งการสมพาส

(นิสน โมะะกิ หน้า 33)

แม้ในปัจจุบัน ชาวญี่ปุ่นยังยึดถือว่านกเซกิเร(Wagtail) เป็นผู้สอนให้มนุษย์รู้จักวิธีการ
ร่วมประเวณี และจัดให้เป็นสัตว์สิริมงคลสำหรับพิธีแต่งงานด้วย อาจกล่าวได้ว่า นิสน โมะะกิ ได้
แฝงจินตนาการที่แยบยลให้ผู้ฟังคล้อยตามได้ และมีความเป็นรูปธรรมโดยอ้างถึงสัตว์ที่มีจริง เพื่อ
สนับสนุนเรื่องราวของเพศสัมพันธ์และการให้กำเนิดให้มีความสมจริง

คุโบะ อะกิโอะ(Kubo Akio 久保昭雄) วิเคราะห์ภาพลักษณ์จากชื่อของเทพอิสะนะมิไว้
ใน “ผู้หญิงในโคะจิกิ นิสน โมะะกิ และมันโยฌู” ว่า “คำว่า อิสะ หมายถึง ซา เป็นการเรียกชกชวน
อีกฝ่ายหนึ่ง นะ ทำหน้าที่เป็นคำช่วยกริยาเหมือนคำว่า โนะ ส่วน กิ กับ มิ เป็นคำแสดงความเป็น
ชายและหญิง (อ้างอิงจากเซงอรรถใน นิสน โมะะกิ ฉบับสำนักพิมพ์อิวะนะมิ โดย โอโนะ ชูซุมุ(大
野晋))⁶ ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่า อิสะนะมิ หมายถึง ‘หญิงที่ชกชวนให้มาแต่งงาน’⁷ มุมมองนี้แสดง
ให้เห็นว่าชื่อของเทพหญิงองค์นี้ก็คือความหมายของการมีเพศสัมพันธ์หรือการแต่งงาน ซึ่งอาจ
วิเคราะห์รวมถึงชื่อของเทพอิสะนะกิ ในแง่เดียวกันได้ว่า ‘ชายที่ชกชวนให้มาแต่งงาน’ กล่าวได้ว่า
ชื่อของเทพคู่นี้บ่งบอกถึงความเป็นคู่สามีภรรยาหรือการมีความสัมพันธ์ทางเพศของชายและหญิง

⁶ 大野晋 『岩波日本古典文学大系日本書紀上』 補注

⁷ 久保昭雄 『記紀・万葉の女性』 武蔵野書院、平成 12 年 (p.15)

จากการสมพาสของอิสะนะกิและอิสะนะมิในวรรณกรรมทั้งสองได้ระบุถึงความแตกต่างทางกายภาพระหว่างหญิงชายอย่างเป็นรูปธรรม และนับเป็นครั้งแรกที่เทพคู่ได้มีความสัมพันธ์แบบสามีภรรยา สะท้อนความคิดชาวญี่ปุ่นโบราณเรื่องกำเนิดของชีวิตอย่างเรียบง่ายว่า ชีวิตเกิดจากการร่วมเพศของชายหญิง และหญิงเป็นผู้ตั้งครรภ์และคลอด ซึ่งเป็นธรรมชาติของวงจรชีวิตมนุษย์ นอกจากนี้ จากคำพูดเชิงขอความเห็นของอิสะนะกิใน *โคะจิกิ* ว่าจะขอให้อิสะนะมิให้กำเนิดบุตรร่วมกันนั้น ยังแสดงให้เห็นว่าชายจำเป็นต้องได้รับความเห็นชอบหรือความร่วมมือจากหญิงจึงจะสามารถให้กำเนิดได้

วรรณกรรมทั้งสองยกย่องให้เทพอิสะนะกิ-อิสะนะมิ เป็นเทพคู่สามีภรรยาที่เป็นเทพผู้ให้กำเนิดสรรพสิ่ง เป็นตัวแทนของเพศชายและเพศหญิง เป็นเทพคู่แรกที่มีการบรรยายในวรรณกรรมทั้งสองว่ามีการสมพาสและคลอดบุตรโดยเทพหญิง เทพอิสะนะมิให้กำเนิดเกาะและเทพต่างๆ มากมาย โยะมิคะ อะทซุชิโกะ (Yoshida Atsuhiko 吉田敦彦) กล่าวไว้ในหลายบทความว่า “อิสะนะมิมิคุณสมบัติเหมาะสมที่จะได้รับการขนานนามว่า เทพมารดาแห่งแผ่นดิน (Daichi Boshin 大地母神) เนื่องจากได้ให้กำเนิดเมืองและเทพต่างๆ อีกทั้งเป็นมารดาของปรากฏการณ์ธรรมชาติที่มีอิทธิพลต่อมนุษย์ นอกจากทำให้สรรพสิ่งเกิดแล้วยังทำให้ตายได้ด้วย”⁸ หรือ โคะบะยะมิ มิชิโนะริ (Kobayashi Michinori 小林道憲) กล่าวไว้ใน “ค้นคว้าหาอดีต-โลกของโคะจิกิ นิสน โฉะกิกับจิตใจคนญี่ปุ่น” ว่า “คนญี่ปุ่นโบราณเชื่ออยู่เสมอว่าสิ่งมีชีวิตทั้งปวงเกิดจากแผ่นดินและกลับคืนสู่แผ่นดิน เทพอิสะนะมิผู้ให้กำเนิดเกาะต่างๆ น้ำไฟและเทพอื่นๆ ซึ่งเป็นการสร้างชีวิตสรรพสิ่งในโลก นับเป็นแม่ของแผ่นดิน เมื่อตายแล้วไปเป็นเทพใหญ่แห่งดินแดนโยะมิที่คนตายไปอยู่ เป็นการกลับสู่ผืนดิน แสดงถึงความเชื่อเกี่ยวกับชีวิตกับแผ่นดิน (大地と生命の観念) แผ่นดินนี้มีการเกิดและตายวนเวียนอยู่เป็นวัฏจักรไม่จบสิ้น”⁹

โอะงิฮาระ ชิซุรุ (Ogihara Shitzuru 萩原千鶴) กล่าวถึงเทพอิสะนะมิในเชิงสตรีศึกษาไว้ใน “ตำนานเทพในญี่ปุ่น โบราณกับวรรณกรรม” ว่า “อิสะนะมิเป็นเทพผู้ให้กำเนิดสิ่งต่างๆ มากมาย ต้องตายเพราะคลอดเทพไฟ กลายเป็นเทพผู้ยิ่งใหญ่ในดินแดนโยะมิ กำหนดให้มนุษย์ตาย การที่อิสะนะมิเป็นทั้งผู้ให้กำเนิดและทำให้ตายนี้ นักวิจัยด้านมานุษยวิทยาและเทพปกรณัมศาสตร์ต่างอธิบายว่าเป็นบทบาทของเทพมารดาแห่งแผ่นดิน (大地母神) ที่คลบนันดาลาให้พืชพรรณเติบโตและเหี่ยวแห้งไป วนเวียนอยู่เสมอทุกปี แต่อย่างไรก็ตามเรื่องราวตอนนี้แสดงให้เห็นว่าเทพชายหรืออิสะนะกิมองว่าผู้หญิงมีหน้าที่ให้กำเนิดบุตร (「女性」= 出産機能) ทั้งชีวิตของอิสะนะมิมิแต่การให้กำเนิด พลังการให้กำเนิดของผู้หญิงเป็นสิ่งที่โลกต้องการ ในโคะจิกิ อิ

⁸ 吉田敦彦 『日本神話』 PHP 研究所、2006年 (p.110)

⁹ 小林道憲 『古代探求「記・紀」の世界と日本人の心』、日本放送出版協会 (NHK)、1993年 (pp. 10-11)

สถานะมิเปลี่ยนแปลงสภาพเป็นเทพในดินแดนหลังความตาย นางเลือกที่จะปฏิเสธสามี ไม่กลับไปมีชีวิต และให้กำเนิดอีก แสดงให้เห็นถึงความรู้สึกต่อต้านความคิดของชายที่ว่าหญิงต้องเป็นเหมือนเครื่องให้กำเนิดบุตร”¹⁰ จากบทความนี้ทำให้เห็นว่า ภาพลักษณ์ของเทพอิสะนะมิที่สะท้อนผ่านวรรณกรรมทั้งสอง คือตัวแทนของผู้หญิงที่เป็นแม่ผู้ให้กำเนิด แต่ผู้วิจัยยังไม่สามารถยืนยันได้ว่า “ผู้หญิงคือผู้ที่มีหน้าที่ให้กำเนิดบุตร” เป็นมุมมองของเทพอิสะนะมิ เนื่องจากในตำนานเทพนั้น เทพอิสะนะมิเองก็สามารถให้กำเนิดบุตรได้แม้จะไม่ใช่ด้วยวิธีการ “คลอด” ก็ตาม การที่เขาไปตามภรรยาเป็นไปด้วยความเสน่หาอาลัย และน่าสังเกตว่าวรรณกรรมทั้งสองไม่ได้ระบุว่าเทพอิสะนะมิต้องการให้ภรรยากลับไปเพื่อคลอดบุตรให้ เทพอิสะนะมิแสดงความโศกเศร้าต่อการตายของภรรยาใน โคะจิกิ ว่า

「愛しき我がなに妹の命や、子の一つ木に易らむと謂ふや」とのりたまひ
て、すなはち御枕方に匍匐ひ、御足方に匍匐ひて哭きし
“ภรรยาที่รักของข้าเอ๋ย เจ้าจะแลกชีวิตตนเองเพื่อบุตรคนเดียวหรือ” ว่าแล้วเทพอิสะ
นะมิก็นั่งตัวลงชบด้านหมอนของนาง และชบลงด้านเท้าของนาง เกือบกลิ้งตัวรำไห่
(โคะจิกิ หน้า 42-43)

เทพอิสะนะมียังได้กล่าวเมื่อเขาเดินทางไปตามภรรยาในดินแดนแห่งความตายว่า

「愛しき我がなに妹の命、吾と汝と作れる国、未だ作り竟らず。故、還
るべし」
“เทพผู้เป็นภรรยาสุดที่รักของข้าเอ๋ย บ้านเมืองที่ข้าและเจ้าสร้างขึ้นนั้นยังไม่เสร็จสิ้นเลย
ขอให้กลับไปเกิด”
(โคะจิกิ หน้า 45-46)

คำพูด “ข้าและเจ้า” ที่ปรากฏนี้ เป็นการเน้นย้ำให้เห็นชัดว่า บ้านเมืองซึ่งหมายถึงบุตรนั้น เกิดจากการกระทำร่วมกันของสามีภรรยา เทพอิสะนะมิต้องการให้ภรรยากลับไป นัยหนึ่งอาจต้องการให้กำเนิดบุตรร่วมกันอีก หรือต้องการสร้างบ้านเมืองต่อให้เสร็จสิ้น ซึ่งจากคำพูดเพียงเท่านี้ไม่สามารถระบุได้ชัดเจน แต่เป้าหมายหลักที่เทพอิสะนะมิถ่ายทอดมาในวรรณกรรมคือเขารู้สึกคิดถึงนางและต้องการได้มีชีวิตร่วมกับภรรยาอีก

การแสดงออกถึงอารมณ์ความรู้สึกของเทพอิสะนะมิใน นิฮอน โมะะกิ ก็คล้ายคลึงกัน ดังนี้

¹⁰ 萩原千鶴『日本古代の神話と文学』、塙書房、1998年 (pp. 269-272)

い ぎ なきのみこと いも おもほ すなは も がり ところ
伊弉諾 尊、其の妹を見むと欲し、乃ち殯斂の処に到ります。

เทพีสะนะกิดคิดถึง(อยากพบ)ภรรยา จึงเดินทางไปยังสุสานที่ฝังศพของนาง

(นิฮน โมะะกิ ตอนที่ 5 ในตำนานที่ 9 หน้า 54-55)

な かな から
「汝を悲しぶるが故に來りつ」

“ข้ามาเพราะเศร้าโศกถึงเจ้า”

(นิฮน โมะะกิ ตอนที่ 5 ในตำนานที่ 10 หน้า 56)

จะเห็นได้ว่าวรรณกรรมทั้งสองได้ระบุเหตุผลที่เทพีสะนะกิไปตามภรรยาอย่างชัดเจน และยังบรรยายถึงความโศกเศร้าเสียใจที่ภรรยาตาย เทพีสะนะกิอาจมีภาพลักษณ์เป็นเทพมารคา ผู้ให้กำเนิด แต่มิได้หมายความว่าเทพชาย (หรือสามี) มองนางว่ามีหน้าที่ให้กำเนิดเพียงอย่างเดียว

3.1.3) ความสัมพันธ์กับความตาย

นอกเหนือจากตัวบทหลัก(Seibun 正文) ของ นิฮน โมะะกิ ตอนที่ 5 ซึ่งไม่ระบุว่าเทพีสะนะกิสิ้นชีพแล้วนั้น หลังตายนางไม่ได้คลอดบุตรอีก ซึ่งหมายความว่าภาพลักษณ์ของแม่ผู้ให้กำเนิดสิ้นสุดลงเมื่ออิตะนะมิกลอดเทพไฟและต้องไปจุติในดินแดนหลังความตาย สภาพของนางเปลี่ยนไปเป็นคล้ายซากศพ น่ารังเกียจ และมีมลทิน ทำให้เทพีสะนะกิที่ได้พบเห็นนางต้องชำระร่างกายตนเพื่อล้างมลทินที่ติดตัวมาจากการไปเยือนดินแดน โยะ โมะะทซ์

โคะจิกิ เล่าเรื่องตอนที่เทพีสะนะกิไปตามภรรยาตน โดยเทพีสะนะกิตอบดังนี้

く や は や こ よ も つ へ ぐ ひ し しか う る は あ
「悔しきかも、速く來ねば、吾は黄泉戸喫を為つ。然れども、愛しき我が
な せ の 命 の 入 り 來 坐 せ る 事 恐 き が 故 に 、 還 ら む と 欲 ふ 。 且 く 黄 泉 神 と 相
あ げ つ ら あ れ な か
論 は む 。 我 を 視 る 事 莫 れ 」

“น่าเสียดาย เพราะท่านไม่รีบมา ข้าจึงได้กินอาหารในดินแดน โยะ โมะะทซ์ เสียแล้ว ถึง
กระนั้นในเมื่อสามีที่รักได้อุตสาหะเดินทางมาตาม ข้าก็คิดจะกลับไป จะไปปรึกษาเทพแห่ง
โยะ โมะะทซ์ (黄泉神) สักครู่ โปรดอย่าได้มองข้า”

(โคะจิกิ หน้า 45)

ส่วนใน นิฮน โมะะกิ ตำนานที่คล้ายคลึงกันที่สุดคือ ตอนที่ 5 ตำนานที่ 6 เมื่อเทพีสะนะกิ
ไปตามภรรยา เทพีสะนะกิได้กล่าวดังนี้

な せ な に お そ あ れ す で よ も つ へ ぐ ひ しか
「吾が夫君の尊、何ぞ來ますことの晩きや。吾已に黄泉之籠しつ。然りと、
い へ ど あ れ い ね や す こ み
雖も吾寝息まむ。請ふ、な視たまひそ」

“ท่านผู้เป็นสามีของข้าอวย เหตุใดจึงมาล่าช้านัก ข้าได้กินอาหารในดินแดน โยะ โมะทะซุไปแล้ว และข้าก็กำลังจะนอน ขอท่านจงอย่าได้มองข้า”

(นิสน โมะทะกิ หน้า 45)

เนื้อความตอนนี้เล่าตำนานใกล้เคียงกันคือ เทพธิดาสะนะมิกกล่าวว่าเสียชายที่สามีมาถึงช้านางได้รับประทานอาหารในดินแดน โยะ โมะทะซุไปแล้ว ซึ่งเป็นเหตุผลว่าทำไมนางถึงไม่สามารถกลับไปกับสามีได้อีก แต่เนื่องจากสามีอุตสาหามาตาม นางจึงอยากกลับไป ทั้งนี้เชิงอรรถที่ 10 ของ นิสน โมะทะกิ (หน้า 45) อธิบายไว้ว่า “ความเชื่อหนึ่งของชาวญี่ปุ่นโบราณคือหากได้รับประทานอาหารที่ทำจากเตาในดินแดน โยะ โมะทะซุแล้วจะไม่สามารถกลับมาสู่ดินแดนคนเป็นได้อีก” นอกจากนั้น โคะจิกิ ระบุว่านางต้องไปขออนุญาตเทพแห่ง โยะ โมะทะซุ (Yomotsukami 黄泉神) โดยเชิงอรรถที่ 8 (หน้า 45) กล่าวว่า “เทพองค์นี้ไม่มีปรากฏในตอนอื่น สันนิษฐานได้ว่าเป็นเทพที่อยู่ในดินแดน โยะ โมะทะซุ ไม่มีความเกี่ยวข้องกับดินแดนอะมิสะระ โนะนะกะทะซุกุนิ” อย่างไรก็ตามใน นิสน โมะทะกิ ไม่มีที่ใดกล่าวถึงเทพองค์นี้ แม้ว่าในตัวของพระพุทธรูปว่าเทพธิดาสะนะมิอ้างว่านางกลับไปกับสามีไม่ได้เนื่องจากได้รับประทานอาหารในดินแดน โยะ โมะทะซุไปแล้ว แต่สาเหตุหลักที่ทำให้เทพธิดาสะนะมิและเทพธิดาสะนะมิต้องแยกจากกันอย่างถาวร น่าจะเป็นเพราะการที่เทพธิดาสะนะมิฝ่าฝืนข้อต้องห้าม คือการจุดไฟมองดูกรรขยา ทั้งๆ ที่นางได้ขอร้องไว้แล้วว่าไม่ให้แอบดู

โคะจิกิ บรรยายว่า เมื่อเทพธิดาสะนะมิขอไม่ให้สามีแอบมองนาง แต่เทพธิดาสะนะมิกรรอนานจนทนไม่ไหว เขาใช้สิ่งหนึ่งของหริวจุดเป็นไฟส่องดู ภาพที่เทพธิดาสะนะมิได้เห็นมีดังนี้

うじたかれころろきて、頭には大雷居り、胸には火雷居り、腹には黒雷居り、陰には析雷居り、左の手には若雷居り、右の手には土雷居り、左の足には鳴雷居り、右の足には伏雷居り、并せて八くさの雷の神、成り居りき。

หนอนแมลงวัน ไตยั่วเหยี้ยเต็มร่าง บนศีรษะเกิดสายฟ้าโออิเกะทสุซึ(ใหญ่) บนอกเกิดสายฟ้าโสะโนะอิเกะทสุซึ(ไฟ) บนท้องเกิดสายฟ้าคุโรอิเกะทสุซึ(สีดำ) ที่อวัยวะเพศหญิงเกิดสายฟ้าชะกุอิเกะทสุซึ(ฟ้าผ่า) มือซ้ายเกิดสายฟ้าวะกะอิเกะทสุซึ(อ่อนเยาว์) มือขวาเกิดสายฟ้าทซุซึอิเกะทสุซึ(ดิน) เท้าซ้ายเกิดสายฟ้านะรุอิเกะทสุซึ(ร้อง) เท้าขวาเกิดสายฟ้าฟุซุอิเกะทสุซึ(หมอบ ตะแคง) รวมเป็นเทพแห่งสายฟ้า 8 องค์ได้กำเนิดขึ้น

(โคะจิกิ หน้า 45-46)

เมื่อเทพธิดาสะนะกิได้เห็นดังนั้นก็รู้สึกตระหนก (見^み畏^{かしこ}みて)¹¹ จึงรีบหนีไป

นิสน โฉะกิ ตอนที่ 5 ตำนานที่ 6 (หน้า 45) บรรยายว่า เมื่อเทพธิดาสะนะกิไม่เชื่อคำของภรรยาที่กำลังจะนอน และจุดไฟดูก็เห็นร่างของเทพธิดาสะนะมิบวมอืดมีน้ำเหลืองไหล และมีหนอนแมลงวันทะลักออกมา(膿^{うみ}沸^わき虫^{うじ}流^たれたり) และในตอนเดียวกันตำนานที่ 9 (หน้า 55) บรรยายว่าร่างของนางพองบวม มีสายฟ้าแปดชนิดเกิดอยู่บนร่าง(脹^は満^たれ太^た高^{たか}へり。上^{かみ}に八^{やく}色^しの雷^{いかづち}公有^り) สภาพของเทพธิดาสะนะมิที่ระบุนในวรรณกรรมทั้งสอง แม้จะถูกมองว่าคล้ายคลึงกับสภาพศพ ซึ่งมีความเชื่อมโยงกับความตาย และมีความน่ารังเกียจจนเป็นเหตุให้เทพธิดาสะนะกิต้องทำพิธีมิโซะจิ เพื่อชำระล้างมลทิน แต่ในอีกแง่มุมหนึ่ง สภาพของนางในดินแดนโยะโมะที่ชุนนี้ บ่งบอกถึงความพิเศษและอภินิหารของเทพธิดาสะนะมิ

เทพธิดาสะนะกิตำถึงการมีมลทินแปดเปื้อนเมื่อออกมาจากดินแดนโยะโมะที่ชุนดังตัวอย่างต่อไปนี้

「吾^{あれ}は、いなしこめ、しこめき穢^{きたな}き国^{いた}りに到^ありて在^かりけり。故^み、吾^みは御^み身の^み禊^{みそぎ}を為^せむ」

“ข้าได้ไปที่เมืองที่สกปรกน่ารังเกียจมาเสียแล้ว จะต้องชำระล้างมลทินออกจากร่างกาย”

(โคะจิกิ หน้า 49)

มีการใช้คำว่า “ฉิโกะ” (Shiko 醜) ซึ่งหมายถึงสิ่งน่ารังเกียจ และ “คิตะนะกิ” (Kitanaki 穢き) ซึ่งหมายถึงสกปรก เมื่อสิ่งเหล่านี้เกาะติดตัวมาจึงต้องชำระล้างขจัดออกไป โดยเรียกพิธีการนี้ว่า “มิโซะจิ” (Misogi 禊) คือการชำระมลทินโดยล้างด้วยน้ำตามความเชื่อของชาวญี่ปุ่นโบราณ¹²

นิสน โฉะกิ ตอนที่ 5 ตำนานที่ 6 มีบรรยายถึง “มลทินที่เกิดจากการมองสิ่งสกปรก” ว่า

「吾^{あれ}意^{おも}はずも不^い須^な也凶^{きた}目^なき汚^き穢^き国^きに到^きにけり」

“ข้าไม่คิดเลยว่า ต้องมาที่เมืองที่มองแล้วมีแต่ความสกปรก¹³ น่ารังเกียจจริง”

(นิสน โฉะกิ ตำนานที่ 6 หน้า 45)

「吾^{あれ}前^{さき}に不^い須^な也凶^{きた}目^なき汚^き穢^き処^きに到^きる。故^か、吾^が身^みの濁^{けが}穢^れを滌^{すす}ぎ去^さらむ」

¹¹ Mikashikomite มองเห็นแล้วตระหนก หวั่นหวาด กลัว อาจรวมถึงอาการโกรธด้วย มีการใช้คำนี้บรรยายความรู้สึกของเทพธิดาสะนะมิเมื่อเข้าไปหลบในถ้ำ

¹² 桜井徳太郎(編者)『民間信仰辞典』東京堂出版、昭和 62 年 (p.278)

¹³ Ina (รูปปฏิเสฐ) Shikomeki (ตาที่มองแล้วแปดเปื้อนมลทิน ความสกปรกเกิดจากการมอง) Kitanaki (สกปรก น่ารังเกียจ) จากเชิงอรรถที่ 20 นิสน โฉะกิ ฉบับโฉะกุ๊กัง หน้า 45

เมื่อสักครู่ ข้าไปเห็นสถานที่ที่มองแล้วเกิดความสทกปรกน่ารังเกียจ จึงจะชำระล้างมลทิน
นั้นออกไปเสียจากกาย

(นิฮน โมะเกกิ ตำนานที่ 6 หน้า 48-49)

ただ みづか よもつくに これすで よ けがれ すす ほら
但し 親ら 泉国を 見たまへり。此既に 祥からず。故、其の 穢悪を 濯ぎ 除はむ
おもは と 欲し、乃ち 往きて 粟門と 速吸名門とを 見す。

เทพอิสระนะกิได้ไปเห็นดินแดน โยะ โมะที่ซู่ด้วยตนเอง ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่คืออย่างยั้ง เขาจึงคิด
ว่าต้องชำระล้างมลทินออกจากตัวเสีย จึงรีบเดินทางไปดูกระแส่น้ำทะเลอะวะ โนะ โตะ¹⁴
และทะเลอะวะชะอุอินะ โตะ¹⁵

(นิฮน โมะเกกิ ตำนานที่ 10 หน้า 57)

คำแปลภาษาญี่ปุ่นปัจจุบันใน นิฮน โมะเกกิ ฉบับ โมะเกะกุคังซึ่งเป็นตัวบทหลักที่ใช้อ้างอิงใน
วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ล้วนใช้คำว่า “เมืองที่มองแล้วสทกปรก มีมลทิน” (見る目も穢らわしい国)
(หน้า 45) กล่าวได้ว่า นิฮน โมะเกกิ ได้เน้นถึงสาเหตุในการเกิดมลทิน ว่าเป็นเพราะเทพอิสระนะกิได้
มองสิ่งที่ไม่ควรมอง ซึ่งอาจหมายถึงการแอบมองคู่วงหลังความตายของเทพอิสระนะมิที่ั้งๆ ที่นาง
ขอไม่ให้มอง คือการละเมิดข้อห้าม หรืออาจหมายถึงการได้เห็นสภาพอันน่ารังเกียจของเทพอิสระ
นะมิก็ได้ ในพิธีมิโสะจึงนั้นระบุถึงการล้างตาของเทพอิสระนะกิ โดยเทพอะมะเตะระชะ (天照大御
神) ถือกำเนิดเมื่อเขาล้างตาข้างซ้าย และเทพทซุกุโยะมิ (Tsukuyomi no mikoto 月読命) ถือกำเนิด
เมื่อเขาล้างตาข้างขวา นับว่าการชำระล้างตาเนื่องจากเกิดมลทินจากการมองเห็นนั้นมีความ
เชื่อมโยงกัน อีกนัยหนึ่งคือร่างที่ตายแล้วของเทพอิสระนะมินำมาซึ่งการชำระล้างมลทินเพื่อให้
กำเนิดเทพผู้ยิ่งใหญ่ทั้งสาม (Mikiko 三貴子¹⁶) ตำนานของเทพอิสระนะมิเล่าเรื่องราวที่แสดงให้เห็น
ความสัมพันธ์ระหว่างความเป็น-ความตาย การตายของนางนำมาสู่การให้กำเนิดเทพไฟ ซึ่งมี
คุณประโยชน์ต่อมนุษย์ และยังเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดดวงอาทิตย์ซึ่งเป็นที่มาของสรรพสิ่งใน
โลก สะท้อนแนวคิดของชาวญี่ปุ่นโบราณว่าวัฏจักรของชีวิตและความตายหมุนเวียนเปลี่ยนกันอยู่

¹⁴ ปัจจุบันคือกระแสน้ำวนนะรุโตะ (鳴門) ตั้งอยู่ระหว่างเกาะมิโตะกับเกาะอะวะชิมะ

¹⁵ หมายถึงกระแสน้ำวนที่เชี่ยวกราก ไหลแรง และจุดสิ่งต่างๆ ลงไปในก้นทะเลได้อย่างรวดเร็ว

¹⁶ Mikiko หมายถึงเทพผู้สูงส่ง ผู้ยิ่งใหญ่ทั้งสาม ได้แก่ เทพอะมะเตะระชะ (ดวงอาทิตย์) เทพทซุกุโยะมิ (ดวงจันทร์) และ เทพชะ
ชะ โนะ โอะ (พายุ) ซึ่งตำนานเทพโนโตะจิกิ ระบุว่าเกิดจากการชำระล้างตาและจุมูกของเทพอิสระนะกิ ภายหลังกลับจากการเขื่อน
ดินแดน โยะ โมะที่ซู่

เสมอ เมื่อมีการตายย่อมมีการเกิด แม้ในสังคมปัจจุบัน ชาวญี่ปุ่นยังมีความคิดว่าชีวิตและความตาย เป็นของคู่กัน โดยเรียกรวมว่า “ฉิเซอิกัน” (Shiseikan 死生観¹⁷)

โอบะยะฉิ ทะเรียว (Obayashi Taryō 大林太良) นักวิจัยตำนานเทพในเชิงคติชนวิทยา กล่าวไว้ใน “ตำนานเทพกับคติชน” ว่า “ญี่ปุ่นโบราณมีแนวคิดเรื่องอีกโลกหนึ่ง (Takaikan 他界観) ซึ่งไม่ได้หมายถึงดินแดนใดเพียงดินแดนเดียว การที่คนตายจะไปยังดินแดนใดนั้น ขึ้นอยู่กับ วิธีการตายของบุคคล ไม่ใช่ฐานะทางสังคมของเขา กรณีของเทพอิสระนะมิตายตอนที่คลอเคลียไฟ สอดคล้องกับความเชื่อที่สืบทอดต่อมาถึงยุคสมัยหลังว่า หญิงที่ตายทั้งกลมจะกลายเป็นภูติผีปีศาจ (Yōsei 妖怪) ไม่ได้ไปยังอีกโลกหนึ่งที่คนที่ตายด้วยสาเหตุอื่นไปอยู่กัน ความเชื่อที่ว่าความ ตายจากการคลอดไม่เหมือนความตายอย่างอื่นนั้นแพร่กระจายในกลุ่มเกษตรกร และยังมีวงกว้าง ครอบคลุมเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ด้วย ทว่า ตำนานที่เทพอิสระนะมิได้ไปยังดินแดน โยะโมะทงูเป็นการเล่าขานถึงดินแดนแห่งหนึ่งที่อยู่ตายด้วยวิธีผิดปกติจะไปอยู่ ชาวญี่ปุ่นโบราณ ถือว่าเป็นอีกโลกหนึ่งที่ไม่ได้โหดร้ายนัก”¹⁸ ในมุมมองของคติชนวิทยา ญี่ปุ่นสมัยโบราณมีความ เชื่อว่าผู้หญิงโดยเฉพาะผู้หญิงท้องนั้นมีความพิเศษ บทความของโอบะยะฉิได้ชี้ให้เห็นถึงประเด็น ความตาย ว่าการตายตอนคลอดเป็นวิธิตายที่แตกต่างจากการตายทั่วไป ผู้วิจัยเห็นว่าแม้ว่าดินแดน โยะโมะทงูจะเปรียบเหมือนอีกโลกหนึ่งที่ผู้ตายจะไปอยู่ แต่ภาพลักษณ์ของเทพอิสระนะมิหลังตาย จากการคลอดย่อมต้องแตกต่างจากภาพลักษณ์ของนางเมื่อก่อนตาย หรือแม้แต่ภาพลักษณ์ของ ผู้หญิงที่ตายด้วยวิธีการอื่น บทบรรยายถึงสภาพที่เทพอิสระนะมิได้เห็นแล้วต้องเกิดความตระหนก หวาดกลัว และรวมถึงรังเกียจนั้น ยืนยันให้เห็นความแตกต่าง และสภาพของผู้หญิงที่ตายทั้งกลม ได้อย่างชัดเจน

นอกจากเทพอิสระนะมิเป็น “เทพผู้ตาย” แล้ว ตำนานในวรรณกรรมทั้งสองยังระบุว่าเป็น “ผู้ให้ความตายแก่มนุษย์” ด้วย

伊邪那美命言ひしく、「愛^{うるは}しき我がなせの命、如此^{かくせ}為ば、汝^{ひとくさ}の国の人草、
ひとひ ちかしらくび一日に千頭^{のりたま}絞^りり殺^さむ」といひき。爾^{なむちしかせ}くして、伊邪那岐命^{ちいほ} 詔^{うぶや}ひしく、
 「愛^{うるは}しき我がなに妹^{もち}の命、汝^{ちたりし}然^ち為ば、吾^{ちいほ}一日に千五百^{ちいほたりうま}の産屋^{ちいほ}を立てむ」と
かれのりたまひき。是^{なづ}を以て、一日に必ず千人^{よもつおほかみ}死^しに、一日に必ず千五百^{ちいほ}人生^るる
 ぞ。故^{ゆゑ}、其^{その}の伊邪那美命^{いせなみのみこと}を号^{なづ}けて黄泉津^{よみ}大神^{おほかみ}と謂^いふ。

¹⁷ Shiseikan แนวคิดเกี่ยวกับความตายและการเกิด คือการคิดถึงวิธีการมีชีวิตอยู่ และวิธีการตาย (จากพจนานุกรม โคจิเอ็น ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 5 สนพ.อิวะนะมิ)

¹⁸ 大林太良 『神話と民俗』 桜楓社、1979年 (pp 87-88)

เทพีสะนะมิกล่าวว่า “สามีที่รักของข้า ในเมื่อท่านทำเช่นนี้ ข้าจะบีบคอฆ่าคน¹⁹ใน
ดินแดนของท่านเสียวันละหนึ่งพันคน” เทพีสะนะกิจึงได้กลับว่า “ภรรยาที่รักของข้า
หากเจ้าทำเช่นนั้น ข้าจะสร้างโรงคลอดวันละพันห้าร้อยโรง” ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา โลกเรา
จึงมีคนตายวันละพันคน และมีคนเกิดวันละพันห้าร้อยคน นอกจากนั้น เทพีสะนะมียัง
ได้รับการขนานนามว่า โยะ โมะทะชูโอกะมิ²⁰

(โคะจิกิ หน้า 49)

うつく なせ かくの いまし し くにたみ ひ ちかしら
「愛しき吾が夫君、如此言りたまはば、吾は汝の治らす国民、日に千頭
を縊り殺さむ」

“สามีที่รักของข้า หากท่านกล่าวเช่นนั้น ข้าจะบีบคอฆ่าประชาชนในบ้านเมืองของท่าน
เสียวันละพันคน”

(นิฮน โมะะกิ หน้า 47)

เทพีสะนะมิหลังจากได้ไปจุดยั้งดินแดน โยะ โมะทะชูแล้ว นอกจากจะยุติการให้กำเนิด
สรรพสิ่งแล้ว นางยังเป็นผู้ทำให้มนุษย์ต้องพบกับความตายอยู่ทุกเมื่อเชื่อวัน ในขณะที่เทพีสะนะ
กิผู้เป็นสามีได้สนับสนุนให้มนุษย์ถือกำเนิด (ด้วยการสร้างโรงคลอด)²¹ เป็นจำนวนมากกว่าที่ตาย
ในทุกวัน และแยกทางกับนางอย่างเด็ดขาด ทางเชื่อมระหว่างดินแดนความเป็นและความตายถูก
ขวางกั้นด้วยหินผา ตำนานการแยกทางกันของเทพสามภรรยาคุณนี้เป็นการอธิบายถึงการแยกจากกัน
ของดินแดนแห่งชีวิตและความตาย โคะจิกิ ยังระบุชัดเจนว่าเทพีสะนะมิเป็นเทพผู้ยิ่งใหญ่ใน
ดินแดนแห่งความตายต่อไป สะท้อนให้เห็นภาพลักษณ์ของเทพหญิงที่เป็นผู้กำหนดความตาย
ให้แก่มนุษยชาติ และอาจสื่อความหมายถึงการปกครองผู้ตายที่ได้ไปจุดยั้งดินแดน โยะ โมะทะชูด้วย
ตำนานของเทพีสะนะมิที่ปรากฏในวรรณกรรมทั้งสอง แสดงให้เห็นว่าเทพองค์นี้มี
ภาพลักษณ์หลักคือเป็นสัญลักษณ์ของเพศหญิง เทพผู้เป็นมารดาของสรรพสิ่ง และหลังตายนาง
กลายเป็นเทพผู้มีความสัมพันธ์กับความตายของมนุษย์

¹⁹ Hitokusa เขียนด้วยอักษรที่แปลว่ามนุษย์และอักษรที่แปลว่าดินหญ้า ในตำนานเทพญี่ปุ่น จากนี้เป็นฉากแรกที่กล่าวถึงมนุษย์
เนื่องจากตัวละครที่ปรากฏในยุคแห่งเทพล้วนแล้วแต่เป็นเทพทั้งสิ้น

²⁰ Yomotsu Okami เทพผู้ยิ่งใหญ่ในดินแดน โยะ โมะทะชู

²¹ ตัวบทไม่ได้กล่าวว่า เทพีสะนะกิให้กำเนิดมนุษย์ โดยหลีกเลี่ยงการใช้คำว่า “คลอด” หรือ “ทำให้เกิด” (生む) แต่ใช้คำว่า
“สร้างโรงคลอด” (産屋) เป็นสัญลักษณ์แทน จึงอธิบายได้ว่ามนุษย์น่าจะเกิดจากการคลอดโดยแม่เป็นผู้คลอด

3.2. บทบาท

ตำนานของเทพอิสะนะมิแสดงให้เห็นบทบาทที่โดดเด่นคือ การคลอดบุตร โดยเฉพาะเมื่อบุตรคือเทพไฟ ซึ่งเป็นผลให้นางต้องจบชีวิตและแยกจากสามี สะท้อนให้เห็นแนวคิดว่าดินแดนแห่งความเป็นและความตายแยกออกจากกัน นางมีบทบาทที่เปลี่ยนแปลงในทุกฉากอย่างเห็นได้ชัด และมีความแตกต่างกันระหว่าง โคะจิกิ และ นิสน โมะเกกิ เป็นประเด็นที่มีการศึกษาวิจัยอย่างกว้างขวาง นอกจากนี้ คำเรียกเชิงยกย่องว่าเทพอิสะนะมิมิลักษณะที่สอดคล้องกับ “เทพมารดาแห่งแผ่นดิน” (地母神 หรือ 大地母神²²) ก็สืบเนื่องมาจากบทบาทในการให้กำเนิดสรรพสิ่งของนาง ดังรายละเอียดต่อไปนี้

3.2.1) การคลอดบุตร

ใน โคะจิกิ เทพอิสะนะมิเป็นเทพที่ได้ถูกกำหนดให้แต่งงานกับเทพอิสะนะกิ และให้กำเนิดบุตรร่วมกัน ปรากฏคำบรรยายดังนี้

是に、天つ神 諸 の 命 以て、伊邪那岐命・伊邪那美命の二柱の神に 詔 はく、「是のただよへる 国を修理ひ固め成せ」とのりたまひ、天の沼矛を賜ひて、言依し賜ひき。

เมื่อนั้น บรรดาเทพสวรรค์ทั้งหลายพากันเฝ้าเทพอิสะนะกิและเทพอิสะนะมิพลางขอร้องว่า “ขอให้ท่านจัดการให้แผ่นดินที่ยังคุกรุ่นอยู่นี้มีสภาพเรียบร้อยอย่างที่เราควรจะเป็นด้วยเถิด” อีกทั้งได้มอบหอกอะเมะ โนะ นุ โสะ โคะ²³ ให้เพื่อดำเนินการ

(โคะจิกิ หน้า 31)

ความตอนนี้นำมาแสดงให้เห็นว่าเทพทั้งสองได้รับมอบหมายจากเทพสวรรค์ให้ดำเนินการสร้างแผ่นดิน หรือหมายถึงการให้กำเนิดเกาะต่างๆ โดยมีหอกอะเมะ โนะ นุ โสะ โคะเป็นสัญลักษณ์แสดงความศักดิ์สิทธิ์ของปางเทพ เทพอิสะนะกิและอิสะนะมิจึงเป็นประจักษ์ดังเทพคู่สามีภรรยาผู้แทนจากสวรรค์ ต้องร่วมกันให้กำเนิดแผ่นดิน จะขาดผู้ใดผู้หนึ่งไม่ได้

²² Chiboshin หมายถึง mother goddess คือเทพีหรือเทพเจ้าที่เชื่อกันว่าเป็นหญิงที่สามารถมอบพลังแห่งชีวิตจากผืนแผ่นดินให้แก่มนุษย์ ความเชื่อดังกล่าวเป็นความเชื่อที่มีความเป็นสากล สอดคล้องกันในท้องถิ่นต่างๆ ทั่วโลกมาตั้งแต่ยุคโบราณ พบได้ในเอกสารสำคัญทางศาสนาสมัยโบราณ เช่น คัมภีร์พระเวท หรือคัมภีร์ไบเบิล (จากนิยามในพจนานุกรมศาสนศาสตร์ สนพ. มหาวิทยาลัยโตเกียว 『宗教学辞典』 東京大学出版会、1973年 pp.539-540)

²³ Ame no nu hoko คือ หอกที่ประดับตกแต่งด้วยลูกแก้วที่เทพแห่งสวรรค์ประทานให้ ความหมายของชื่อหอกนี้ตามตัวอักษรคือ “อะเมะ” หมายถึงสวรรค์ “นู” หมายถึง “โคลน” และ “โสะ โคะ” หมายถึง “หอก” เทพอิสะนะกิและอิสะนะมิจะใช้หอกนี้กวาดโลกที่อยู่ขึ้นสภาพโคลนและให้แข็งขึ้นจนกลายเป็นแผ่นดิน

ตำนานที่เกี่ยวกับบทบาทของเทพิสะนะมิในการให้กำเนิดบุตรที่สำคัญและเป็นประเด็นที่มีการวิจัยอย่างกว้างขวางคือการคลอดเทพไฟ ในวรรณกรรมทั้งสองระบุถึงฉากนี้ไว้ดังรายละเอียดต่อไปนี้

โคะจิกิบรรยายว่า

次に火之夜芸速男神を生みき。亦の名は火之炫毘古神と謂ひ、亦の名は火之迦具土神と謂ふ。此の子を生みしに因りて、みほとを炙かえて病み臥して在り。たぐりに成りし神の名は、金山毘古神。次に金山毘売神。次に尿に成りし神の名は、波邇夜須毘古神、次に波邇夜須毘売神。次に尿に成りし神の名は、弥都波能売神、次に和久産巢日神。此の神の子は、豊宇気毘売神と謂ふ。故、伊邪那美神は、火の神を生みしに因りて、遂に神避り坐しき。

凡そ伊邪那岐、伊邪那美の二はしらの神の共に生める島は、壹拾肆の島ぞ。又、神は参拾伍はしらの神ぞ。

จากนั้นนางได้คลอดเทพิโนะยะวิสะยะโอะ หรืออีกชื่อหนึ่งคือ เทพิโนะคะคะบิโกะ หรืออีกชื่อหนึ่งคือ เทพิโนะคะงุ่ซุชิ จากการคลอดบุตรองค์นี้ทำให้อวัยวะเพศของเทพิสะนะมิถูกเผาไหม้จนป่วยหนัก อาเจียนออกมาเป็นเทพชื่อเทพะนะยะมะบิโกะและเทพะนะยะมะบิเะ อุจจาระออกมาเป็นเทพชื่อเทพะนิยะซุบิโกะและเทพะนิยะซุบิเะ ปัสสาวะออกมาเป็นเทพชื่อเทพมิ่ซุสะ โนะเะและเทพวะกุมุซุชิ ซึ่งมีบุตรคือเทพโตะโยะ อุเกะบิเะ จากนั้นเทพิสะนะมิได้สิ้นชีพลงเพราะการคลอดเทพไฟนี้เอง เทพิสะนิกิและเทพิสะนะมิได้ร่วมกันให้กำเนิดเทพต่างๆ รวมทั้งสิ้นเป็นเกาะ 14 เกาะ และเทพ 35 องค์

(โคะจิกิ หน้า 41)

นิฮน โมะเกกิ ตอนที่ 5 ตำนานที่ 2 กล่าวว่

次に火神軻遇突智を生みたまふ。時に伊奘冉尊、軻遇突智の為に焦かれて終ります。其の終りまさむとする間に、臥して土神埴山姫と水神罔象女を生みたまふ。即ち軻遇突智、埴山姫を娶り稚産霊を生む。此の神の頭の上に蚕と桑と生り、臍の中に五穀生れり。

เมื่อคลอดเทพไฟชื่อคะงุ่ซุชิแล้วเทพิสะนะมิถูกไฟไหม้เพราะคะงุ่ซุชิจนสิ้นชีพ ขณะที่ป่วยหนักจนจะสิ้นชีพนั้นได้ให้กำเนิดเทพคินชื่อสะนะนิยะมะฮิเะ และเทพน้ำชื่อมิ่ซุสะ โนะเะ จากนั้นคะงุ่ซุชิก็แต่งงานกับสะนะนิยะมะฮิเะและให้กำเนิดวะกุมุซุชิ บนศีรษะของเทพองค์นี้มีหนอนไหมและใบหม่อน และมีธัญพืชในสะดือ

(นิฮน โมะเกกิ หน้า 39-40)

จากการคลอดเทพไฟในวรรณกรรมทั้งสองคล้ายคลึงกัน คือเทพอิตะนะมิคลอดเทพไฟแล้วสิ้นชีพ โคะจิกิและนิฮน โมะเกกิ ตอนที่ 5 ตำนานที่ 6 กล่าวถึงเรื่องราวหลังจากอิตะนะมิสิ้นชีพแล้ว เทพอิตะนะมิไปตามที่ดินแดนหลังความตายที่เรียกว่าโยะโมะโทซุโนะกุนิ กลับมาชำระล้างมลทินด้วยพิธีมิโซะงิ (禊) ให้กำเนิดบุตรซึ่งเป็นเทพผู้ยิ่งใหญ่สามองค์ หนึ่งในนั้นคือเทพอะมะเตะระซุหรือสุริยเทพี เป็นต้นตระกูลของราชวงศ์จักรพรรดิ เนื้อหาส่วนนี้แตกต่างจากในดัวบทหลัก(正文) ของนิฮน โมะเกกิ ตอนที่ 5 มาก เนื่องจากดัวบทหลักกล่าวว่าเทพอิตะนะมิ-อิตะนะมิ ร่วมกันให้กำเนิดเทพผู้ยิ่งใหญ่ทั้งสามและกำหนดหน้าที่ให้เทพอะมะเตะระซุและเทพโทซุโยะมิปกครองฟากฟ้าแดนสวรรค์ ส่วนเทพซุชะโนะโอะซึ่งนิสัยไม่ดีให้ไปดินแดนเนะโนะคุนิอันแสนไกล อย่างไรก็ตาม นิฮน โมะเกกิ ตอนที่ 5 ในตำนานที่ 2-10 ล้วนกล่าวว่าอิตะนะมิสิ้นชีพจากการคลอดเทพไฟ

เรื่องราวของเทพอิตะนะมิในการให้กำเนิดเทพไฟ สามารถอธิบายแนวคิดและพิธีกรรมของชาวญี่ปุ่นโบราณถึงความสำคัญของไฟในการยังชีพ และยังทำให้เห็นถึงความสำคัญของเทพหญิงองค์นี้ในฐานะผู้ให้กำเนิดไฟ พกุกษาอาหารและอื่นๆ อันล้วนเป็นประโยชน์ต่อมวลมนุษย์ ดังงานวิจัยมากมายที่กล่าวถึงความสำคัญของการคลอดเทพไฟ อาทิ โยะมิคะ อะทซุอิโกะ(吉田敦彦) กล่าวถึงความตายของอิตะนะมิไว้ใน “ลักษณะพิเศษของตำนานเทพญี่ปุ่น” ว่า “เมื่ออิตะนะมิตายได้ให้กำเนิดเทพต่างๆ ไม่เพียงแต่เกี่ยวข้องกับกษัตริย์เท่านั้น ยังแสดงถึงเรือ โลหะ ดินเผาซึ่งเป็นที่มาของการเกิดวัฒนธรรม”²⁴ สอดคล้องกับที่โอบะยะมิ ทะเรียว(大林太良) กล่าวไว้ใน “สืบทอดจากตำนานเทพ” ว่า “การนำไฟมาใช้เป็นจุดเริ่มต้นที่มนุษย์ยุคโบราณเริ่มหุงหาอาหาร สังเกตได้จากตำนานกำเนิดไฟมักเชื่อมโยงกับตำนานกำเนิดพืชพรรณธัญญาหาร ตำนานเทพญี่ปุ่นก็เช่นกัน ในโคะจิกิกล่าวว่าเทพอิตะนะมิป่วยจากการให้กำเนิดเทพไฟ จึงปีศาจจะเป็นเทพน้ำและเทพพกุกษาอาหาร และในนิฮน โมะเกกิกล่าวว่า เทพอิตะนะมิป่วยแล้วให้กำเนิดเทพดินและเทพน้ำ จากนั้นเทพไฟก็แต่งงานกับเทพน้ำและให้กำเนิดเทพพกุกษาอาหาร”²⁵ นอกจากนี้ โมะริยะ โทะมิอิโกะ(Moriya Toshihiko 守屋俊彦) วิจัยเรื่อง “ตำนานการเกิดเทพไฟ” ไว้ว่า “ตำนานเทพที่อธิบายเรื่องการจุดไฟหุงต้ม เผาป่าทำไร่ พิธีบูชาไฟ ตีเหล็กทำดาบ ภูเขาไฟและปรากฏการณ์ธรรมชาติบางอย่างที่เชื่อมโยงกับไฟ ได้ถูกรวบรวมไว้ที่ตำนานการเกิดเทพไฟนี้ นอกจากนี้จากพิธีกรรมจุดไฟที่ระบุในตำนานเทพยังแสดงให้เห็นถึงประเพณีเกี่ยวกับอำนาจของกษัตริย์ในสมัยโบราณและไฟอันศักดิ์สิทธิ์ (Seika 聖火) ด้วย”²⁶

²⁴ 吉田敦彦、『日本神話の特色』、青土社、1988年 (pp. 199-201)

²⁵ 大林太良『神話の系譜』、講談社、1993年(p. 221)

²⁶ 守屋俊彦「火神出生の神話」『日本文学研究資料叢書 日本神話』、日本文学研究資料刊行会、昭和45年 (pp. 146-152)

นอกจากเทพธิดะจะถูกลงโทษให้เป็นเทพหญิงองค์แรกที่ต้องแต่งงานกับเทพชายและให้กำเนิดดินแดนซึ่งเป็นที่อยู่ของมนุษย์ต่อไปแล้ว นางเป็นผู้ให้กำเนิดเทพไฟ เทพแห่งธรรมชาติ การเกษตร และพิธีการในการดำรงชีวิตมากมาย อันมีคุณูปการต่อมนุษยชาติ การให้กำเนิดบุตรของเทพธิดะจะมีความเป็นรูปธรรม โดยการระบุถึงการมีเพศสัมพันธ์กับเทพชาย หรือการให้กำเนิดบุตร “ร่วมกัน” กับเทพธิดะจะกิ และการคลอดผ่านอวัยวะเพศหญิง เป็นการเล่าตำนานที่มีความสมจริง ที่ทั้ง *โคะจิกิ* และ *นิฮอน โมะะกิ* ให้ความสำคัญไว้คล้ายคลึงกัน นอกจากนี้เทพธิดะจะกิยังเป็นผู้ให้กำเนิดไฟซึ่งมีความหมายถึงการสืบทอดอำนาจในการปกครองบ้านเมืองหรือเป็นสัญลักษณ์ของความยิ่งใหญ่ของจักรพรรดิ ซึ่งถ่ายทอดผ่านตำนานเทพจากสำคัญๆ ไว้ตลอดทั้งเรื่อง ดังจะนำเสนอส่วนที่เกี่ยวข้องกับเทพผู้เป็นแม่ในบทต่อไป

3.2.2) บทบาทที่เปลี่ยนไป

เทพธิดะจะกิเป็นตัวละครที่มีการเปลี่ยนแปลงที่เห็นได้ชัดในทุกฉาก ใน *โคะจิกิ* อาจแบ่งได้ดังนี้

- (1) ตัวแทนพลังเพศหญิง “หยิน” มีหน้าที่ประสมกับ “หยาง” เพื่อสร้างสรรค์สิ่ง
- (2) แม่ผู้ให้กำเนิด คลอดแผ่นดิน เทพต่างๆ
- (3) ยุติการให้กำเนิดเมื่อคลอดเทพไฟ เปลี่ยนรูปเป็นเทพแห่งโยะมิโนะคุนิที่น่ารังเกียจ บันดาลความตายให้แก่มนุษย์

นางมีภาพที่เต็มไปด้วยมลทิน(Kegare 穢れ) จากการคลอดและจากความตาย โดยมีคำบรรยายสภาพความทุกข์ทรมานด้วยอาการป่วยต่างๆ จากการคลอดเทพไฟ คำบรรยายถึงสภาพร่างกายลักษณะเหมือนศพในโลกหลังความตาย

โคโนะมิ ทะกะมิทซุ(Kōnoshi Takamitsu 神野志隆光) กล่าวไว้ใน “โลกทัศน์ของโคะจิกิ” ว่าวรรณกรรมสองเรื่องนี้มีโลกทัศน์ (Sekaikan 世界観) ที่ต่างกัน²⁷ คือใน *โคะจิกิ* พูดถึงดินแดนโยะมิโนะคุนิ(Yominokuni 黄泉国) (โลกหลังความตาย) อะมิฮะระโนะนะกะทซุคุนิ (Ashihara no nakatsukuni 葦原中国) (โลกมนุษย์) และทะกะอะมะโนะฮะระ (Takaamanohara 高天原) (โลกสวรรค์) แยกออกจากกันอยู่ได้อย่างชัดเจน แต่ในนิฮอน โมะะกิกล่าวว่าการแบ่งแยกของดินแดนล้วนเกิดจากพลังงานหยิน-หยางซึ่งเป็นแนวคิดที่รับมาจากจีน โดยมีเทพธิดะจะกิและธิดะจะกิเป็นตัวแทนพลังงานดังกล่าวก่อเกิดโลกขึ้น ประเด็นสำคัญที่สร้างความแตกต่าง

²⁷ 神野志隆光『古事記の世界観』吉川弘文館、昭和 61 年 (p. 32)

ระหว่างทั้งสองเรื่องคือการที่อิสะนะมิตายและเดินทางไปยังโยะมิโนะคุนิในโคะจิกิ ด้วยการที่นางไม่ตายใน *นิฮัน โมะะกิ* (ตัวบทหลัก)²⁸

งานวิจัยของโคโตะมิแสดงให้เห็นว่าตัวบทหลัก(正文) ของ *นิฮัน โมะะกิ* ตอนที่ 5 เปรียบเหมือนภาพรวมโครงสร้างของวรรณกรรม หากวิเคราะห์กำเนิดเทพอะมะเตะระซุผู้เป็นสัญลักษณ์แสดงถึงดวงอาทิตย์และให้กำเนิดเชื้อสายจักรพรรดิต่อมานั้น จะเห็นได้ว่าขณะที่ตัวบทหลักของ *นิฮัน โมะะกิ* ให้นางกำเนิดจากเทพคู่ชายหญิง *โคะจิกิ* ให้นางกำเนิดจากเทพชายองค์เดียวด้วยพิธีอันศักดิ์สิทธิ์ ความแตกต่างในเรื่องชี้ให้เห็นถึงความแตกต่างของวัตถุประสงค์ในการถ่ายทอดตำนานเทพของวรรณกรรมทั้งสอง คือ *โคะจิกิ* มีความเป็นเรื่องเล่า-ตำนาน ต้องการเน้นให้เห็นถึงความสูงส่งและอำนาจของจักรพรรดิซึ่งเป็นเชื้อสายของเทพ การเป็นเรื่องเล่าเอื้ออำนวยให้ใส่สีสันเพื่อให้เรื่องราวนั้นชัดเจนและสนุกมากขึ้นได้ แต่ *นิฮัน โมะะกิ* มีวัตถุประสงค์ในการเรียบเรียงคือเพื่อเป็นเอกสารอ้างอิงทางประวัติศาสตร์ จึงต้องมีเรื่องราวที่สมจริงแม้จะกล่าวถึงความยิ่งใหญ่ของเทพผู้ให้กำเนิดตระกูลจักรพรรดิ ขณะเดียวกันต้องสร้างภาพให้เทพเหล่านั้นผ่องใสบริสุทธิ์ เป็นที่น่าเคารพเลื่อมใส

เทพอิสะนะมิในตัวบทหลัก(正文) ของ *นิฮัน โมะะกิ* ตอนที่ 5 จึงมีความสำคัญอันยิ่งใหญ่อีกประการหนึ่งคือ นางมีฐานะเป็นมารดาผู้ให้กำเนิดเทพอะมะเตะระซุ ซึ่งเป็นต้นตระกูลจักรพรรดิ สันนิษฐานคำกล่าวอย่างยกย่องว่านางเป็นมารดาแห่งสรรพสิ่ง รวมถึงมนุษย์ บทบาทที่เปลี่ยนไปจึงมีเพียงสองขั้นตอนได้แก่

(1) ตัวแทนพลังเพศหญิง “หยิน” มีหน้าที่ประสมกับ “หยาง” เพื่อสร้างสรรพสิ่ง

(2) แม่ผู้ให้กำเนิด ครอบคลุมแผ่นดิน เทพต่างๆ รวมทั้งเทพอะมะเตะระซุ

นางมีภาพที่ผ่องใสปราศจากมลทิน ไม่มีการบรรยายถึงร่างกายที่มัวหมองจากการคลอดหรือความตาย

3.2.3) เทพมารดาแห่งแผ่นดิน

มีการค้นคว้าวิจัยกันอย่างกว้างขวางในญี่ปุ่นว่า เทพอิสะนะมิมิมีลักษณะที่สอดคล้องกับคำกล่าว “เทพมารดาแห่งแผ่นดิน” (地母神 หรือ 大地母神) ในวรรณกรรมทั้งสองล้วนกล่าวถึงบทบาทหลักของนางว่านางเป็นผู้ให้กำเนิดสรรพสิ่ง นับจากได้เริ่มให้กำเนิดเกาะต่างๆ จนถึงการให้กำเนิดปวงเทพที่เป็นที่นับถือสักการะของชาวญี่ปุ่น สืบทอดเป็นประเพณีและพิธีกรรมในการบูชาเทพเจ้าซึ่งสถิตในธรรมชาติ หรือเพื่อขอพรให้ประสบความสำเร็จในการประกอบอาชีพ

²⁸ 神野志隆光『古事記と日本書紀—「天皇神話」の歴史』講談社現代新書、1999年 (pp. 72-73, 76-77)

นะงะโนะ คะสุโอะ(Nagano Kazuo 長野一雄) เขียนบทวิจัยชื่อ “อิสุโมะ ส่วนหนึ่งในการสร้างเมือง” ในหนังสือรวมบทวิจัยชื่อ “ความคิดและการแสดงออกของวรรณกรรมโบราณ” เรียบเรียงโดย โทะยะ ทะกะอะกิ มีเนื้อหาตอนหนึ่งเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างเทพชชะโนะโอะกับแม่ สรุปได้ดังนี้ “เทพชชะโนะโอะปรารถนาที่จะเดินทางไปยัง ‘ดินแดนของแม่ ดินแดนนะโนะคะตะซุกุณี’ (妣の国根の堅州国) คำว่า ‘แม่’ ที่ใช้อักษร ฮะฮะ (Haha 妣) ซึ่งกล่าวกันว่าหมายถึง ‘แม่ที่ตายไปแล้ว’ น่าจะมีความหมายว่า แม่แห่งแผ่นดิน (地母神) การเล่าเรื่องในโคะจิกินั้นรวบรวมกันไปทำให้เข้าใจยากว่าทำไมเทพชชะโนะโอะถึงยอมขัดคำสั่งพ่อ ดินรนจะไปหาแม่ทั้งๆ ที่ตนเกิดจากการทำพิธีมิโสะจิงของพ่อ ไม่น่าจะมีความสัมพันธ์กับแม่เลย เนื่องจากเทพชชะโนะโอะเป็นบรรพบุรุษของอิสุโมะซึ่งเดินทางลงมาจากสวรรค์ ต้องสร้างแผ่นดินเอง การเรียกร้องจะไปยังดินแดนนะโนะคะตะซุกุณีจึงเป็นเหมือนการเตรียมสร้างและปกครองดินแดนหนึ่ง ดินแดนนั้นมีการระบุถึงสัตว์ต่างๆ ที่อาศัยอยู่ในดิน เช่น หนู ตะขาบ กิ้งกือ งู เป็นต้น สะท้อนภาพของดินแดนใต้ดิน การปกครองดินแดนใต้ดินของเทพชชะโนะโอะจึงเปรียบเหมือนพลังแห่งการดูแลรักษาพืชพรรณที่เติบโตอยู่บนดิน หรือสื่อถึงการปกครองโลกมนุษย์ด้วยการส่งเสริมสนับสนุนจากใต้ดิน”²⁹ โลกทัศน์ที่ไม่ชัดเจนเกี่ยวกับดินแดนนะโนะคะตะซุกุณียังคงทำให้เกิดคำถามอยู่จนถึงปัจจุบันว่า ดินแดนนี้กับดินแดนโยะมินั้นเป็นที่เดียวกันหรือไม่ อยู่ใต้ดินหรือบนดิน อย่างไรก็ตามผู้วิจัยขอแนะนำประเด็นเกี่ยวกับการกล่าวถึงแม่ของเทพชชะโนะโอะมาศึกษาเพิ่มเติม ตัวอย่างใน *นิฮน โมะะกิ* ตอนที่ 5 ดังนี้

ตัวบทหลัก

- เทพอิสะนะกิและอิสะนะมิร่วมกันให้กำเนิดเทพชชะโนะโอะ เทพอิสะนะมิไม่ตายและไม่ได้ไปยังดินแดนโยะมิ

ตำนานที่ 1 (หน้า 39)

- เทพอิสะนะกิเป็นผู้สั่งให้เทพชชะโนะโอะไปดินแดนนะโนะคุนิ

素戔鳴尊これさがそこなひやぶは是性くだ残おのくに害しることを好む。故、下して根国を治らしめたまふ。

เทพชชะโนะโอะมีนิสัยชอบก่อความเดือดร้อน จึงให้ลงจากสวรรค์ไปปกครองดินแดน

นะโนะคุนิ

ตำนานที่ 2 (หน้า 39)

- เทพอิสะนะมิให้กำเนิดเทพชชะโนะโอะก่อนคลอดเทพไฟแล้วตาย เทพผู้เป็นพ่อและแม่สั่งให้เขาลงจากสวรรค์ไปปกครองดินแดนนะโนะคุนิ

²⁹ 長野一雄「国作りの核たる出雲—その象徴的意味」、『古代文学の思想と表現』編者：戸部高明、新典社研究叢書 124、新典社、平成 12 年 (pp88-94)

ตำนานที่ 6 (หน้า 51)

- เทพธิดาสะนะกิถามว่าทำไมเทพซุชะโนะโอะจึงเอาแต่รำไห้ เขาตอบว่า

「吾は母に根国に 従はむと欲ひ、只に泣くのみ」

“ข้าอยากเดินทางไปยังดินแดนเนะโนะกุนิ มารดาแห่งแผ่นดิน จึงได้แต่ร้องไห้อยู่เช่นนี้”

เชิงอรรถในนิพนธ์ โมะะกิ ได้อธิบายไว้ว่า แม่ (Haha 母) ในที่นี้เป็นคำเรียกโดยทั่วไป ไม่ได้หมายถึงเทพธิดาสะนะมิ เพราะเทพซุชะโนะโอะเกิดจากการทำพิธีมิโสะจึงของเทพธิดาสะนะมิ ประโยคนี้จึงหมายความว่า เขาติดตามมารดา ไปยังดินแดนเนะโนะกุนิซึ่งอยู่ใต้ดิน (根国 = 地底の国) ซึ่งเป็นรากศัพท์ของคำว่า แผ่นดินอันเป็นเสมือนมารดา (母なる大地) ³⁰

หากวิเคราะห์ด้วยบทของ โคะจิกิ ในประเด็นเดียวกัน พบว่ามีการกล่าวถึงดินแดนเนะโนะคะตะซุคุนิจด้วยการใช้คำว่า ดินแดนของแม่ และใช้ อักษร 妣 ซึ่งไม่ปรากฏในนิพนธ์ โมะะกิ ถึงสองครั้งดังนี้

「僕は、妣が国の根之堅州国に罷らむと欲ふが故に、哭く」

เทพซุชะโนะโอะตอบกับเทพธิดาสะนะกิผู้เป็นบิดาว่าร้องไห้เพราะต้องการจะไปดินแดนของมารดา ดินแดนเนะโนะคะตะซุ (หน้า 55)

「僕は、妣が国に往かむと欲ひて、哭く」

เทพซุชะโนะโอะเล่าให้เทพอะมะเตะระซุฟังว่าตนได้ตอบผู้เป็นพ่อว่าร้องไห้เพราะอยากไปยังดินแดนของมารดา (หน้า 57)

เชิงอรรถใน โคะจิกิ อธิบายไว้ว่า อักษร 妣 หมายถึง “แม่ที่ตายไปแล้ว” (Nakihaha 亡母) โดยทั่วไปไปหมายความถึงเทพธิดาสะนะมิ แต่เนื่องจากเทพซุชะโนะโอะไม่ได้เกิดจากครรภ์มารดา ประเด็นนี้จึงยังเป็นคำถามอยู่ การอ้างว่าเนะโนะคะตะซุคุนิจเป็นดินแดนเดียวกับโยะมิโนะคุนิจฟังไม่ขึ้น เนื่องจากเป็นชื่อเรียกโลกคนละโลกกัน อักษร “เนะ” (Ne 根) หมายถึงดินแดนอันแสนไกล ไม่น่าจะหมายถึงดินแดนใต้ดินเนื่องจากมีคำว่า “คะตะซุ” (Katasu 堅州) ซึ่งแปลว่า “ดินแดนแข็งที่อยู่ใจกลาง” คั่นอยู่³¹

พจนานุกรมรากศัพท์อักษรคันจิ (漢字源) ก็นิยามว่าอักษร 妣 หมายถึง “แม่ที่ตายไปแล้ว” โดยมาจากการผสมอักษร 女 กับ 比 หมายความว่าผู้หญิงที่อยู่เคียงข้างพ่อ นั่นคือ แม่

³⁰ 新編日本古典文学全集 2 『日本書紀』 2006 年、注 12 (p.51)

³¹ 新編日本古典文学全集 1 『古事記』 2004 年、注 4-5 (pp.54-55)

งานวิจัยของนะงะโนะ คะสุโอะทำให้เห็นภาพของดินแดนนะโนะคะตะซุกุณีว่าอยู่ใต้ดิน และแสดงเหตุการณ์ที่เทพซุชะโนะโอะเป็นบรรพบุรุษของผูกรองเมืองอิสุโมะ เขากล่าวว่า “แม่” ที่เทพซุชะโนะโอะหมายถึงคือ “แม่แห่งแผ่นดิน” โดยไม่ได้เจาะจงว่าหมายถึงเทพิสะนะมิด้วยหรือไม่ เมื่อนำตัวบทในนิสนโอะกิมาศึกษาเพิ่มเติม พบว่าตัวบทบางส่วนกล่าวว่าเทพซุชะโนะโอะเกิดจากพ่อและแม่ร่วมกันให้กำเนิด ซึ่งหมายความว่าเทพิสะนะมิเป็นผู้คลอด เช่นเดียวกับการให้กำเนิดเทพไฟ อีกทั้งเทพซุชะโนะโอะยังไปครองดินแดนนะโนะคุนิตามคำสั่งของพ่อ การกระทำของเทพซุชะโนะโอะมีเหตุผลรองรับอย่างชัดเจน ต่างจากโคะจิกิ แม้ในตอนที่ 5 ดำเนินที่ 6 นิสนโอะกิกกล่าวว่าเทพซุชะโนะโอะรำไห่อยากไปดินแดนของมารดา เนื้อหาในฉากนี้เหมือนกับในโคะจิกิ แต่ นิสนโอะกิ ใช้อักษร 母 แทนอักษร 妣 ซึ่งไม่ใช่การชี้บ่งถึงแม่ที่ตายไป หรือคือเทพิสะนะมิ แต่เป็นการเปรียบเทียบว่าแผ่นดินเป็นเสมือนมารดา

ผู้วิจัยเห็นด้วยกับงานวิจัยของนะงะโนะ ที่ว่านะโนะคุนิหรือนะโนะคะตะซุกุณีเป็นดินแดนที่อยู่ใต้ดิน แต่เป็นคนละดินแดนกับโยะมิโนะคุนิที่เทพิสะนะมิตายแล้วไปอาศัยอยู่

เนื่องจากเทพิสะนะมิมิฐานะเป็นภรรยาของพ่อ ซึ่งเทียบเท่ากับแม่ของเทพซุชะโนะโอะ และการกล่าวถึงดินแดนนะโนะคุนิ ที่ถูกโยงความสัมพันธ์เข้ากับดินแดนของแม่ที่ตายไปแล้ว ทำให้ดูเหมือนเทพิสะนะมิมิมีความเป็น “แม่แห่งแผ่นดิน” อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยเห็นว่าวรรณกรรมทั้งสองไม่ได้ระบุว่าเทพิสะนะมิเป็นเทพมารดาแห่งแผ่นดิน (地母神) การกล่าวยกย่องให้นางเป็นเสมือนเทพมารดาแห่งแผ่นดินนั้น เป็นการตีความในยุคหลัง ซึ่งน่าจะนิยามจากการวิเคราะห์บทบาทการให้กำเนิดสรรพสิ่งต่างๆ อันมีประโยชน์ต่อการดำรงชีพของมนุษย์ ซึ่งนักวิจัยชาวญี่ปุ่นหลายคน รวมทั้ง โยะมิคะ อะทซุฮิโกะ กล่าวว่าเทพิสะนะมิเป็นเทพมารดาแห่งแผ่นดินไว้ในหลายบทความดังที่ได้อ้างอิงถึงแล้วข้างต้น

3.3. อารมณ์ความรู้สึกในฐานะแม่

เทพิสะนะมิมิมีการแสดงอารมณ์ที่บ่งบอกถึงความเป็นหญิงอย่างชัดเจนในฉากแต่งงาน หรือการตัดพ้อต่อว่าสามีหลังจากที่นางไปอยู่ในดินแดนหลังความตายแล้ว แต่น่าสังเกตว่า นางมิได้มีการแสดงออกทางอารมณ์ใดๆ ที่เกี่ยวกับการให้กำเนิดบุตรเลย มีเพียงความรู้สึกทางกายคืออาการป่วยต่างๆ เมื่อคลอดเทพไฟ อีกทั้งยังไม่ปรากฏการบรรยายถึงความรู้สึกที่นางมีต่อบุตรในทั้งสองวรรณกรรม ทั้งๆ ที่นางได้ให้กำเนิดบุตรเป็นแผ่นดินและปวงเทพมากมาย และมีความโดดเด่นในฐานะ “แม่ผู้ให้กำเนิด”

หลังจากที่เทพิสะนะมิคลอดเทพไฟและสิ้นชีพลงแล้ว ในโคะจิกิ (หน้า 42) เทพิสะนะมิ แสดงความเศร้าเสียใจว่า 「愛しき我がなに妹の命や、子の一つ木に易らむと謂ふや」 “ภรรยาที่รักของข้าเอ๋ย เจ้าจะแลกชีวิตตนเองเพื่อบุตรคนเดียวเชียวหรือ” และใน นิสนโอะกิ

ตอนที่ 5 จาก 6 (หน้า 43) เขากล่าวว่า 「唯一児を以ちて、我が愛しき妹に替へつるかも」 “เพื่อบุตรเพียงหนึ่งคน ต้องแลกกับชีวิตของภรรยาที่รักของข้า” จากนั้นเขาร้องให้ทำให้เกิดเทพต่างๆ จากน้ำตา และชักดาบออกฟันเทพไฟถึงแก่ความตาย ประเด็นการ “พลีชีพ” เพื่อบุตรของอิสะนะมินี่เป็นที่อภิปรายกันอย่างแพร่หลาย ควะเออิ ฮะยะโอะ (Kawai Hayao 河合隼雄) กล่าวถึงความสำคัญของไฟโดยเปรียบเทียบตำนานเทพญี่ปุ่นกับตำนานเทพกรีกใน “ตำนานเทพกับหัวใจของชาวญี่ปุ่น” ว่า “เทพหญิงผู้ยิ่งใหญ่ (อิสะนะมิ) เสียสละชีวิตของตนเพื่อให้เกิดไฟซึ่งมีความสำคัญมากต่อมนุษย์ เช่นเดียวกับตำนานการขโมยไฟของโพรมิทีอุส”³² การตายของเทพอิสะนะมิทำให้เกิดไฟขึ้นในโลกก็จริง แต่ผู้วิจัยยังมีข้อกังขาว่า วรรณกรรมทั้งสองมิได้กล่าวถึงเจตนาารมณ์ของตัวเองว่าต้องการจะพลีชีพเพื่อคลอดเทพไฟ คำพูดของเทพอิสะนะมิที่เศร้าใจเมื่อต้องเสียภรรยาไปนั้น แสดงความรู้สึกเสียใจในการแลกชีวิตภรรยา กับบุตรเพียงหนึ่งคน ทั้งๆ ที่ทั้งสองร่วมกันให้กำเนิดบุตรมาแล้วมากมาย ซึ่งเป็นความคิดเห็นส่วนบุคคลของผู้เป็นพ่อและสามีเพียงฝ่ายเดียว

แม้ว่าบทความของโอะงิฮะระ ชิทัสุรุ (萩原千鶴) จะอ้างถึงเทพอิสะนะมิว่า ผู้หญิงที่เปรียบเหมือนเครื่องให้กำเนิดบุตร (出産機能)³³ จากการตีความในตัวบท ผู้วิจัยเห็นว่ายากที่จะกล่าวว่าเทพอิสะนะมิมิมีความรู้สึกละอายใจในการคลอดหรือความตายของตน แม้วรรณกรรมทั้งสองจะบรรยายว่า เทพอิสะนะมิซึ่งเป็นสามีโสภณเสร้างกับการจากไปของนาง หรือเกิดแค้นลูกซึ่งเป็นสาเหตุให้แม่ต้องตาย แต่ไม่มีการบรรยายว่าเทพอิสะนะมิรู้สึกเสียใจหรือดีใจ นางยอมรับการตั้งครุฑและให้กำเนิดบุตร เหมือนเข้าใจว่าเรื่องเหล่านี้เป็นหน้าที่หรือเป็นธรรมชาติของตน นางคลอดเทพไฟเหมือนกับคลอดบุตรคนอื่นๆ เพียงแต่ลักษณะพิเศษของเทพไฟ (คือเป็นไฟ เผาไหม้ได้) ทำให้นางต้องป่วยและตาย คำพูดที่นางกล่าวเมื่อเทพอิสะนะมิมาตามในดินแดนโยะโมะทังชูในโคะจิกิ มีดังนี้

「悔しきかも、速く来ねば、吾は黄泉戸喫を為つ。然れども、愛しき我がなせの命の入り来坐せる事、恐きが故に、還らむと欲ふ。且く黄泉神と相論はむ。我を視ること莫れ」

“น่าเสียใจ เพราะท่านไม่รีบมา ข้าจึงได้กินอาหารในดินแดนโยะโมะทังชูเสียแล้ว ถึงกระนั้นในเมื่อสามีที่รักได้อุตส่าห์เดินทางมาตาม ข้าก็คิดจะกลับไป จะไปปรึกษาเทพแห่งโยะโมะทังชูสักครู่ โปรดอย่าได้มองข้า”

(โคะจิกิ หน้า 45)

³² 河合隼雄『神話と日本人の心』岩波書店、2003年 (p.70)

³³ 萩原千鶴『日本古代の神話と文学』、塙書房、1998年 (pp. 269-272)

ตีความได้ว่า เทพธิดาสะนะมิตกลงใจว่าจะกลับเพราะเห็นใจและผูกพันกับสามี ไม่ได้มีความรู้สึกต้องการหรือไม่ต้องการให้กำเนิดบุตร

นิฮน โมะเกกิ ตอนที่ 5 ตำนานที่ 10

「あれいまし すで吾う汝にといかに已またいにこ国とどまを生らみむき。如何いかにぞまたい更生あかこむとどまこととどまをとどま求とどまめとどまむとどまや。吾あはこ此とどまのとどま国とどまにとどま留とどまらとどまむ。共いにい去いぬいべいからいず」

“ข้าได้ให้กำเนิดเมืองต่างๆ ร่วมกับท่านจบสิ้นแล้ว ยังต้องการมีชีวิตอยู่ต่อไปทำไมอีกเล่า ข้าจะสถิตอยู่ในดินแดนแห่งนี้ ไม่ขอกลับไปกับท่านอีก”

(นิฮน โมะเกกิ ตอนที่ 5 ตำนานที่ 10)

หากพิจารณาย้อนไปก่อนคำพูดประโยคนี้ ในตอนและฉากเดียวกัน เทพธิดาสะนะกิไปถึงดินแดนโยะมิ กล่าวต่อเทพธิดาสะนะมิว่าเขามาเพราะเศร้าใจกับความตายของนาง เทพธิดาสะนะมิขอร้องไม่ให้เขามอง แต่เขาก็มอง ทำให้นางอับอายจึงบอกว่าจะขอมองเขาบ้าง เทพธิดาสะนะกิจึงละอายใจรีบหนีกลับ ก่อนกลับเขาบอกนางว่า “จะแยกทางกัน ไม่ยอมแพ้เจ้าหรือ” ทั้งสองปะทะกัน เทพธิดาสะนะกิยังกล่าวอีกว่า “ข้าอ่อนแอเองที่เศร้าเสียใจให้เจ้า” เทพธิดาสะนะมิจึงได้กล่าวดั่งข้างต้น โดยให้เทพผู้พิทักษ์หนทางสู่ดินแดน โยะโมะทังซุ (よもつちもりひと 泉守道者) เป็นผู้นำความมาบอกต่อเทพธิดาสะนะกิ อาจตีความได้ว่า เทพธิดาสะนะมิไม่ได้ปฏิเสธที่จะไปให้กำเนิดอีก เพียงแต่นางเชื่อว่าหน้าที่นั้นจบลงแล้ว การพูดว่าไม่ต้องการกลับไปยังดินแดนที่จากมา อาจเป็นการพูดด้วยความน้อยใจที่ถูกลูกสามีขอแยกทาง หรือต้องการเอาชนะ

หากนำการคลอคลออิรุโกะ (Hiruko 水蛙子) บุตรที่ไม่สมบูรณ์แล้วใส่แพทิ้งไปมาวิเคราะห์ประกอบ จะเห็นได้ว่าผู้ที่ตัดสินใจทิ้งบุตร ไม่ใช่เทพธิดาสะนะมิเพียงผู้เดียว แต่เป็นการตัดสินใจร่วมกันของสามีภรรยา โคะจิกิ ระบุว่า 「はか二柱はかのはか神はかのはか議はかりはかてはか云はかはく、今はか吾はかがはか生はかめはかるはか子はか、良はかくはかあはからはかず」 “เทพทั้งสองได้หารือกันว่า บุตรที่เราให้กำเนิดมานี้ไม่ดี...” (หน้า 34-35) ส่วนนิฮน โมะเกกิ ตอนที่ 5 ด้วยบทกลอนนั้นได้ให้เหตุผลของความจำเป็นต้องทิ้งบุตรหรือไม่นับว่าอิรุโกะเป็นบุตร โดยระบุถึงความไม่สมบูรณ์ประกอบของอิรุโกะ ว่า 「す已みにと三い歳へとあしなほあしなほ雖あもあ、脚あ猶あしなほ立あたあず」 “แม้จะอายุสามขวบแล้ว เขาก็ยังยืนไม่ได้” (หน้า 37)

เทพธิดาสะนะมิเป็นเทพที่มีลักษณะหลายประการที่ใกล้เคียงกับมนุษย์ ความโดดเด่นของตำนานเกี่ยวกับนางคือการตายของนาง ซึ่งเป็นที่วิเคราะห์ศึกษากันอย่างกว้างขวาง แม้ในการนิยาม “ความตายของเทพ” ก็ยังไม่มีที่ยุติ เนื่องจากชาวญี่ปุ่นเชื่อกันว่าเทพไม่ตาย เพียงแต่ย้ายสถานที่สถิตเท่านั้น วรรณกรรมทั้งสองบรรยายการตายของนางว่า

故、伊邪那美神は、火の神を生みしに困りて、^{つひ かむさ ま}遂に神避り坐しき。
จากนั้นเทพอิสะนะมิได้สิ้นชีพลงเพราะการคลอดเทพไฟนี้เอง

(โคะจิกิ หน้า 41)

時に伊弉冉尊、軻遇突智の為に^{や かむさ}焦かれて終ります。
เทพอิสะนะมิถูกไฟไหม้เพราะ^{คะงุ}คะงุที่ชู้ชินสิ้นชีพ

(นิฮน โมะะกิ หน้า 39-40)

จะเห็นได้ว่า ตำนานดังกล่าวใช้คำว่า “คะมุชะรุ” (Kamusaru ^{かむさ}神避る) แปลว่า “การจากไปของเทพ, การสิ้นสูญของเทพ” เมื่อกล่าวถึงความตายของเทพ ทะนะกะ ทะกะมิ(Tanaka Takashi 田中卓) กล่าวใน “ตำนานเทพกับความจริงในประวัติศาสตร์” ว่า “ตำนานการคลอดแล้วตายของเทพอิสะนะมิแฝงความเชื่อต่างๆ อาทิ ‘การคลอดยากทำให้ชีวิตแม่มีอันตราย’ หรือ ‘แม้แต่เทพก็ยังตาย’ ความเชื่อนี้สะท้อนการดำรงชีวิตของมนุษย์ทั่วไป ไม่ได้แสดงว่าเทพมีความเป็นที่สุด (Zettaiteki 絶対的) หรือเป็นนิรันดร์”³⁴ เขาได้แสดงความเห็นว่าไม่สามารถคาดหวังกับการศึกษาความจริงในประวัติศาสตร์ที่เฉพาะเจาะจงจากตำนานการคลอดแล้วตายของเทพอิสะนะมิ เนื่องจากเป็นตำนานที่สะท้อนพฤติกรรมและชีวิตความเป็นอยู่ของมนุษย์ทั่วไป ผู้วิจัยเห็นว่า ตำนานเทพอิสะนะมิสะท้อนลักษณะของเทพที่มีความเป็นมนุษย์หรือมีพฤติกรรมที่คล้ายคลึงกับมนุษย์ แต่ขณะเดียวกัน วรรณกรรมทั้งสองได้บรรยายถึงคุณสมบัติอิทธิฤทธิ์ของนางในฉากการคลอด ซึ่งเป็นลักษณะพิเศษของเทพผู้เป็นแม่ที่มนุษย์ธรรมดาไม่สามารถทำได้ นับเป็นความเยบยลของตำนานเทพญี่ปุ่น ที่ได้นำภาพชีวิตจริงของมนุษย์มาเล่าขานโดยผสมผสานกับความเหนือธรรมชาติของเทพ เพื่อให้เกิดความสมจริงน่าเชื่อถือ สร้างความศรัทธาต่อเทพ จนเกิดเป็นพิธีกรรมบูชาเทพเจ้าและประเพณีต่างๆ ซึ่งบางอย่างยังคงสืบทอดอยู่จนถึงปัจจุบัน

ในงานวิจัยของโคะบะยะมิ มิชิโนะริ(Kobayashi Michinori 小林道憲) ใน “ค้นคว้าหาอดีต-โลกของโคะจิกิ นิฮน โมะะกิกับจิตใจคนญี่ปุ่น” ได้แบ่งประเภทเทพเจ้าในความเชื่อของชาวญี่ปุ่น โบราณ โดยกล่าวถึงเทพผู้เหมือนมนุษย์ (Jinkakushin 人格神) ว่า “คนโบราณรู้สึกว่ามีพลังอันน่าพิศวงสถิตอยู่ในธรรมชาติ เคารพในจิตวิญญาณ ต่อมาเมื่อมนุษย์มีการรวมกลุ่มเป็นสังคม จิตวิญญาณของมนุษย์ที่ตายแล้วจะไปจุติในธรรมชาติ กลายเป็นเทพต่างๆ มนุษย์จึงให้ความเคารพสักการะเทพเจ้าในรูปแบบของเทพที่มีลักษณะเดียวกับมนุษย์คือ มีความรู้สึก เสร้าโกรธ และพึงพอใจ”³⁵ หากวิเคราะห์พฤติกรรมของเทพอิสะนะมิที่มีบรรยายในวรรณกรรมทั้งสอง

³⁴ 田中卓『神話と史実 田中卓作集 1』国書刊行会、昭和 62 年 (p.31)

³⁵ 小林道憲『古代探求「記・紀」の世界と日本人の心』、日本放送出版協会 (NHK)、1993 年 (pp. 31-33)

แล้ว จะเห็นได้ว่านางขาดคุณสมบัติเพียงประการเดียวของการเป็นเทพผู้เป็นแม่ที่มีความเหมือนมนุษย์ นั่นคือ ไม่มีส่วนใดบรรยายถึงความรู้สึก เศร้า โกรธ และพึงพอใจที่นางมีต่อลูก

สรุป

1) **ภาพลักษณ์** - เทพมารดาแห่งแผ่นดิน เทพหญิงผู้ถูกกำหนดให้มีเพศสัมพันธ์กับเทพชายและมีหน้าที่ให้กำเนิดสรรพสิ่ง ภาพลักษณ์ของแม่ผู้ให้กำเนิดสิ้นสุดลงเมื่ออัสนะมิกลอดเทพไฟและต้องไปจุติในดินแดนหลังความตาย สภาพของนางในดินแดนดังกล่าวไม่เหมือนมนุษย์ทั่วไป บ่งบอกถึงความพิเศษและอภินิหารของเทพอัสนะมิ นอกจากนี้นางยังเป็นเทพผู้มอบความตายแก่มนุษย์

2) **บทบาท** - ให้กำเนิด (ด้วยการคลอด) แผ่นดิน เทพต่างๆ ธรรมชาติ ไฟและพฤษภษาหาร ใน *นิฮิน โฉะกิ* ตอนที่ 5 ตัวบทหลักยังระบุว่านางเป็นผู้ให้กำเนิดเทพอะมะเตระระชู ซึ่งเป็นบรรพสตรีของราชวงศ์จักรพรรดิ ดำเนินการแยกทางกันของนางกับเทพอัสนะมิผู้เป็นสามี เป็นการอธิบายถึงการแยกจากกันของดินแดนแห่งชีวิตและความตาย มีบทบาทเป็นเทพในโลกหลังความตาย

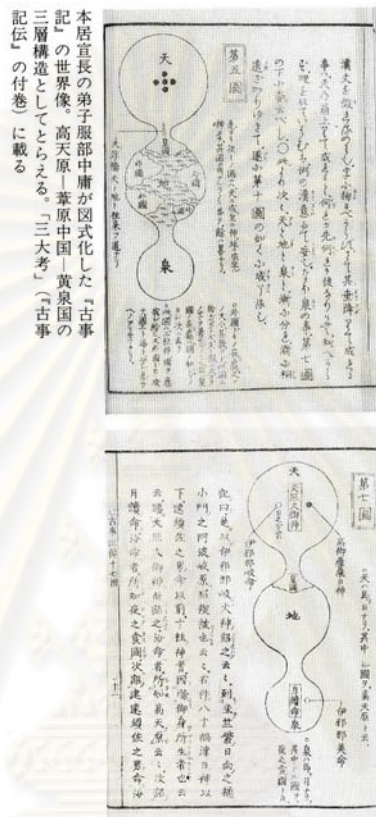
3) **อารมณ์ความรู้สึก** - ไม่แสดงออกถึงความรู้สึกใดๆ ที่มีต่อลูก ทั้งๆ ที่มีการแสดงอารมณ์พึงพอใจหรือโกรธแค้นต่อสามี

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพ 3.1 ภาพเขียนม้วน(Emaki) เทพอิสระนะกิและอิสะนะมิกำลังร่วมกันให้กำเนิดแผ่นดิน 「神代繪卷」 『日本発見・人物シリーズ』 第3号 「古代王朝の女性」 昭和 57 年、編集：坪田五雄、暁教育図書

ภาพ 3.2 แนวคิดเรื่องโลกทัศน์ของโมะ โตะ โอะริที่ถูกศิษย์ของเขาเขียนเป็นภาพไว้
 神野志隆光・大庭みな子『新潮古典文学アルバム 1 古事記・日本書紀』
 新潮社、2002年「三大考」（古事記伝の付巻）p. 26

ภาพ 3.3 เครื่องปั้นดินเผา “เทพหญิงผู้มีไฟในตัว” ตามคำนิยามของโยะมิคะ อะทซุอิโกะ
 「火を宿す女神」 P1-72

「顔面付釣手型土器」（長野県伊那市教育委員会）吉田敦彦『週間朝日百科 日本の歴史 36』12/14 昭和 61 年、朝日新聞社

ภาพ 3.4 “ทางเชื่อมไปยังดินแดนโยะโมะทซุ” ภาพเขียนผลงานของอะโอะกิ ชิเงรุ(Aoki Shigeru1903)

黄泉比良坂 (よもつひらさか) (1903 年) (東京藝術大学大学美術館) 青木 繁
<http://db.am.geidai.ac.jp/object.cgi?id=3458>

บทที่ 4

เทพอะมะเตะระซุ

อะมะเตะระซุโอมิกะมิ (K: 天照大御神 N: 天照大神)

เป็นที่เข้าใจโดยทั่วกันว่าเทพอะมะเตะระซุคือ “สุริยเทพี” (Hi no kami 日の神) ดังปรากฏในชื่อของนางในตัวอักษร “อะมะ” (Ama 天) แปลว่า บนฟ้าหรือสวรรค์ ผสมกับ “เตะระซุ” (Terasu 照) แปลว่าส่องแสง หรือส่องประกายเจิดจ้า เทพอะมะเตะระซุเป็นเทพหญิงที่เปรียบเหมือนตัวละครเอกของตำนานเทพใน โคะจิกิ และ นิฮน โมะะกิ เนื่องจากมีบทบาทต่อเนื่องตั้งแต่เมื่อนางถือกำเนิดจนจบภาคแรก (ยุคแห่งเทพ) ตำนานเทพญี่ปุ่นยกย่องให้นางเป็นดวงอาทิตย์ที่เปรียบเหมือนเทพแห่งธรรมชาติอันดับหนึ่ง เป็นผู้นำสูงสุดในการปกครองดินแดนทะกะอะมะโนะฮะระ(Takaamanohara 高天原) อีกทั้งเป็นบรรพสตรีของราชตระกูลจักรพรรดิด้วย การถือกำเนิดของนางที่บันทึกไว้ใน โคะจิกิ และ นิฮน โมะะกิ มีความแตกต่างกัน โดยเฉพาะในตัวบทหลัก (正文) ของ นิฮน โมะะกิ ตอนที่ 5 ซึ่งกล่าวว่านางเกิดจากเทพสามภรรยาคือเทพฮิสะนะกิ-ฮิสะนะมิ ความแตกต่างของเนื้อหาในวรรณกรรมทั้งสองได้รับการค้นคว้าวิจัยอย่างกว้างขวางในหลายสาขาวิชา นอกจากนั้นยังมีตำนานที่โดดเด่นเกี่ยวกับเทพอะมะเตะระซุ อาทิ ฉากพิธีอุเกะอิ (誓約)¹ กับน้องชายคือเทพฮะซุซุชะ โนะ โอะ (Hayasusanoo no Mikoto 速須佐之男命) (ต่อไปจะเรียกว่า เทพซุซุชะ โนะ โอะ) เพื่อให้กำเนิดบุตร ฉากการหลบเข้าถ้ำอันเป็นเหตุให้ทั่วโลกตกอยู่ในความมืดมิด จนปวงเทพต้องประกอบพิธีเชิญให้นางกลับออกมาใหม่ เป็นต้น บทบาทของนางมีความสำคัญในแทบทุกตอนของตำนานเทพในวรรณกรรมทั้งสอง ตำนานเหล่านั้นแสดงให้เห็น และเป็นที่มาของประเพณีบูชาดวงอาทิตย์ของเกษตรกร พิธีกรรมต่างๆ ในราชสำนัก สัญลักษณ์ของอำนาจยิ่งใหญ่ในการปกครองบ้านเมือง รวมถึงพิธีในศาลเจ้าหรือแม้แต่การตั้งศาลเจ้าภายในบ้านเรือนทั่วไปตามหลักของศาสนาชินโต ซึ่งยังคงดำรงอยู่ในชีวิตประจำวันของชาวญี่ปุ่นยุคปัจจุบัน

ไม่เพียงแต่ในญี่ปุ่นเท่านั้นที่เทพอะมะเตะระซุเป็นที่รู้จักดี นักวิจัยชาวต่างชาติในหลายแขนงการศึกษาก็ได้ให้ความสำคัญกับเทพองค์นี้ เนื่องจากเชื่อกันว่านางเป็นที่มาของระบอบการปกครองโดยจักรพรรดิเปรียบเสมือนสมมุติเทพ เบซิล ฮอล แชมเบอร์เลน(Basil Hall Chamberlain) เป็นผู้แปลวรรณกรรมเรื่อง โคะจิกิ เป็นภาษาอังกฤษเป็นคนแรก (พิมพ์ครั้งแรกปีค.ศ. 1883) โดยก่อนหน้านั้นเขาเขียนบทความมากมายเกี่ยวกับ โคะจิกิ ตั้งแต่ประมาณปีค.ศ.1880 เนื้อหาของบทความมักเกี่ยวข้องกับเทพอะมะเตะระซุ เขาเรียกนางว่า “เทพีแห่งแสงสว่างอันยิ่งใหญ่บนสวรรค์” (the Heaven Shining Great August Deity) ในต้นฉบับร่างในครั้งแรก ภายหลัง

¹ Ukei เป็นพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ ประกอบเพื่อแสดงสัตย์บาน หรือเสี่ยงทายต่อเทพเจ้า ให้เป็นที่ประจักษ์ว่าผิดหรือถูก ดีหรือไม่ดี

ในฉบับแปลที่สมบูรณ์แล้วเขาใช้คำว่า “เทพอะมะเตะระซุผู้ยิ่งใหญ่และเกรียงไกร” (the Great and Grand Goddess Amaterasu)² หรือ โดแนลด์ แอล ฟิลิปปี (Donald L. Philippi) ผู้แปล *โคะจิกิ* เป็นภาษาอังกฤษในยุคถัดมาก็ยังคงคำว่า สิ่งทีโอ โนะยะซุซุมะ โระพยายามถ่ายทอดผ่านวรรณกรรมนี้มี 2 ประเด็นหลักคือ “การสืบทอดเชื้อสายจากดวงอาทิตย์ของราชวงศ์จักรพรรดิ” (Imperial Sun-Lineage) และ “ข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ในสมัยโบราณ” (Ancient Dicta of Former Age)³ เป็นที่ทราบกันอย่างกว้างขวางว่าเทพอะมะเตะระซุมีสถานะเป็นเหมือนตัวเอกในการดำเนินเรื่องโดยรวมของตำนานเทพ นับว่าเป็นเทพที่มีบทบาทโดดเด่นและมีความสำคัญในการศึกษาวรรณกรรมทั้งสอง

พอล วาเลย์ (Paul Varley) กล่าวถึงนางในบทวิจัยเกี่ยวกับประวัติของเทพเจ้าและตำนานความตอนหนึ่งกล่าวถึงคำว่า “ชิน โคะกุ” (神国)⁴ ดังนี้ “ประเทศญี่ปุ่นอันเกรียงไกรเป็นแผ่นดินแห่งเทพ (divine land) เทพบรรพบุรุษจากสวรรค์ (The heavenly progenitor) เป็นผู้สร้างเมืองขึ้นแล้วสุริยเทพี (the sun goddess) ก็ส่งทายาทผู้สืบเชื้อสาย จากนางมาครอบครองอำนาจชั่ววันรันคร์ ประเด็นนี้มีเพียงแค่ที่ญี่ปุ่นเท่านั้น ไม่พบตัวอย่างใดที่เหมือนกันในประเทศอื่นอีก นี่คือเหตุผลที่ญี่ปุ่นถูกขนานนามว่าเป็นดินแดนแห่งเทพ”⁵ เขายังตั้งข้อสังเกตว่าการที่เทพอะมะเตะระซุส่งทายาทของตนมาเป็นตั้งราชวงศ์จักรพรรดิและปกครองบ้านเมืองสืบมานั้น เป็นเหตุผลหนึ่งที่ทำให้ญี่ปุ่นมีผู้ครองเพียงสายเดียว และเป็นตำนานเทพที่ยิ่งใหญ่ที่สุดของประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นที่มีบทบาทสำคัญคือเป็นเครื่องมือในการใช้อำนาจ

ในอีกมุมมองหนึ่ง เคลาส์ อันโตนิ (Klaus Antoni) กล่าวถึงตำนานเทพแห่งอิสุโมะ (出雲神話) โดยให้ความสำคัญว่าเป็นการนำเสนอความเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นพื้นเมือง สะท้อนประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมอันบริสุทธิ์ของญี่ปุ่น (pure Japan) เทพเมืองอิสุโมะมีบทบาทเชิงต่อต้านอย่างชัดเจนกับเทพแห่งยะมะโตะและที่ซุกุชิ (Tsukushi 筑紫) ในวรรณกรรมคลาสสิกเรื่องโคะจิกิ

² สรุปความจากบทบรรณาธิการในวรรณกรรมแปล “Ko-Ji-Ki Record of Ancient Matters”, translated by Basil Hall Chamberlain, The Asiatic Society of Japan, Tokyo, 1973.

³ “KOJIKI”, translated by Donald L. Philippi, University of Tokyo Press, 1968. (อ้างอิงจากคำนำผู้แปลในฉบับพิมพ์ครั้งที่ 6 ปีค.ศ.1992 หน้า 8)

⁴ Shinkoku นักวิจัยชื่อ Lafcadio Hearn (1850-1904) ให้คำจำกัดความไว้ว่า “SHINKOKU is the sacred name of Japan – Shinkoku, ‘The Country of the Gods’; and of all Shinkoku the most holy ground is the land of Izumo. , Glimpses of Unfamiliar Japan (Hearn 1997:p172) อ้างอิงจาก Klaus ANTONI “Izumo as the ‘Other Japan’ : Construction vs. Reality”. (http://japanese-religions.jp/publications/assets/JR30_a_Antoni.pdf)

⁵ Varley, H.P. (1980: 49) A Chronicle of Gods and Sovereigns: The Jinnou Shoutouki of Kitabatake Chikafusa, New York: Columbia University Press. (Translation of Kitabatake’s history of Japan.) อ้างอิงจากหัวข้อ “Shinto” , Encyclopedia of PHILOSOPHY (volume 8) Edward Craig: General Editor, Routledge, London and New York, 1998. (p.751)

และ นิสิน โมะะกิ ซึ่งตำนานเทพทั้งสองเน้นเนื้อหาเกี่ยวกับวัฒนธรรมดั้งเดิมของราชวงศ์จักรพรรดิเป็นหลัก⁶ เป็นที่กล่าวกันว่าจักรพรรดิญี่ปุ่นที่สืบทอดเป็นราชวงศ์เดียวกันมาตั้งแต่โบราณนั้นเป็นเชื้อสายของชนเผ่าอะมะโตะ ซึ่งขยายอำนาจมาปกครองดินแดนแถบอิสุมะ ตำนานเทพใน โคะจิกิ และ นิสิน โมะะกิ จึงถูกเรียบเรียงด้วยเนื้อหาที่แสดงเจตนารมณ์ว่าการรวบรวมบ้านเมืองให้เป็นปึกแผ่นของจักรพรรดิคือความชอบธรรม ผู้วิจัยเชื่อว่าตำนานเกี่ยวกับเทพอะมะเตะระซู ซึ่งมีฐานะเป็นเทพบรรพสตรีแห่งราชวงศ์จักรพรรดิ จำเป็นต้องมีเนื้อหาแสดงถึงอำนาจและพลังพิเศษของตัวนาง รวมถึงการถ่ายทอดมาสู่ลูกหลาน ในขณะที่เดียวกัน ต้องมีความเชื่อมโยงกับวัฒนธรรมท้องถิ่นดั้งเดิม โดยเฉพาะเรื่องชีวิตความเป็นอยู่ของชนพื้นเมืองที่มีความผูกพันกับธรรมชาติและเกษตรกรรม เพื่อให้เกิดการสื่อสารกับบุคคลทั่วไปในวงกว้าง ทั้งชนชั้นสูงและชนชั้นสามัญในเผ่าพันธุ์ต่างๆ หรือกล่าวได้ว่า ตำนานเทพในวรรณกรรมทั้งสองมีความสำคัญคือทำให้จักรพรรดิมีภาพลักษณ์อันเปรียบเสมือนสมมติเทพ ได้รับความเคารพและศรัทธา โดยมีเทพอะมะเตะระซูเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการถ่ายทอดให้เกิดความสมจริงและมีเหตุมีผล

ตำนานเกี่ยวกับเทพอะมะเตะระซูยังถูกนำมาศึกษาเพื่อชี้แจงประเด็นความแตกต่างระหว่าง โคะจิกิ กับ นิสิน โมะะกิ ด้วย ดังที่ คะนะเอิ เซอิชิ วิจัยไว้ใน “ข้อแตกต่างระหว่าง โคะจิกิ กับ นิสิน โมะะกิ – วิธีการนำเสนอเทพอะมะเตะระซู” สรุปได้ว่า “มีข้อแตกต่าง 5 ประเด็นคือ 1. ชื่อของนางในโคะจิกิ มีอักษร “มิ” (Mi 御) แต่ นิสิน โมะะกิ ไม่มี แสดงให้เห็นว่าในโคะจิกิ นางต้องโดดเด่นกว่าเทพอื่น และเทพผู้มีบทบาทอยู่ก่อนนางจะไม่ปรากฏอีกหรือค่อยความสำคัญลง 2. ในโคะจิกิ นางได้รับพระมะ อันศักดิ์สิทธิ์เมื่อเกิดมา แต่ใน นิสิน โมะะกิ มีคำอธิบายว่าเพราะนางมีแสงส่องสว่างบิดาจึงให้ครองแผ่นดินฟ้า 3. พิธีอุกะเอมิมีเนื้อหาต่างกัน 4. นิสิน โมะะกิ ให้เทพอะมะเตะระซูถูกเทพซุชะ โนะ โอะทำร้ายได้รับบาดเจ็บ 5. ในโคะจิกิ เทพทะกะมิมุซุอิ มีบทบาทสำคัญในการตัดสินใจทางการเมืองควบคู่ไปกับเทพอะมะเตะระซู จากข้อแตกต่าง 5 ประการนี้ทำให้เห็นว่า โคะจิกิ ประสงค์จะแสดงให้นางเป็นความถูกต้องชอบธรรมที่สุด(Zettaika 絶対化) และเหมาะสมในการเป็นบรรพสตรีของราชวงศ์จักรพรรดิ แต่ นิสิน โมะะกิ เป็นข้อมูลทางประวัติศาสตร์ที่อ้างจากหลายตำนานในที่ต่างๆ เท่านั้น ไม่จำเป็นต้องเน้นว่าเป็นความจริงหรือไม่”⁷

ผู้วิจัยขอนำเสนอการศึกษาเทพอะมะเตะระซูในอีกแง่มุมหนึ่งที่มีความเกี่ยวข้องกับอำนาจทางการเมืองและเกษตรกรรมของญี่ปุ่นโบราณ คือในฐานะที่นางเป็นเทพหญิงผู้เป็นแม่ โดยแบ่งประเด็นเป็น 3 หัวข้อคือ ภาพลักษณ์ บทบาท และการแสดงอารมณ์ความรู้สึกของแม่ ที่ปรากฏในโคะจิกิ และ นิสิน โมะะกิ ยุคแห่งเทพ

⁶ Klaus ANTONI “Izumo as the ‘Other Japan’ : Construction vs. Reality”, Japanese Religions 30 (1&2), p.4. (http://japanese-religions.jp/publications/assets/JR30_a_Antoni.pdf)

⁷ 金井清一「古事記と日本書紀の違い―天照大御神の扱い方」『国文学研究資料館講演集 12 上代の文学』、国文学研究資料館、平成 3 年(p.105-120)

4.1. ภาพลักษณ์

สารานุกรมเทพปกรณัมและตำนาน (Shinwa Densetsu Jiten 神話伝説辞典) อธิบายถึงเทพอะมะเตะระซุว่า “เทพอะมะเตะระซุมีอีกชื่อหนึ่งคือ โอฮิรุเมะมุชิ (Ōhirumemuchi 大日靈貴) เป็นที่เข้าใจกันดีว่านางมีคุณสมบัติเป็นสุริยเทพซึ่งเป็นบรรพสตรีแห่งราชวงศ์จักรพรรดิ แต่ในตำนานยุคแห่งเทพนั้น นางปรากฏองค์ในฐานะต้นราชตระกูลของจักรพรรดิบ่อยครั้ง ทำให้ภาพลักษณ์ด้านเทพแห่งดวงอาทิตย์พราเลือนไป จากการบรรยายถึงการดูแลวิหารทอผ้าในโคะจิกิ หรือการบวงสรวงในพิธีเกี่ยวกับผลผลิตใหม่ในนิฮน โมะะกิ ทำให้เห็นว่านางไม่ได้มีความเป็นเทพที่คล้ายมนุษย์เพียงอย่างเดียว แต่มีลักษณะพิเศษคือเป็นมิโกะ(巫女)⁸ ผู้สัการะเทพเจ้าเองด้วย โดยหลักการแล้วคำว่า ฮิรุเมะ หมายถึงเทพหญิงผู้เป็นดวงอาทิตย์ แต่โอะริงุชิ ฌิโนะบุ(折口信夫)⁹ กล่าวว่าอาจหมายถึง “ภรรยาของดวงอาทิตย์” (Hi no Tsuma 日の妻) คือภรรยาของเทพแห่งดวงอาทิตย์ได้”¹⁰

ผู้วิจัยขอนำเสนอภาพลักษณ์ของเทพอะมะเตะระซุในด้านที่เกี่ยวกับความเป็นแม่ คือประเด็นการเป็นเทพหญิงที่มีลักษณะของเทพแห่งดวงอาทิตย์ ซึ่งนอกจากจะมีความหมายเชื่อมโยงกับลักษณะของพลังงานในธรรมชาติ ซึ่งมีพลังให้พืชพรรณธัญญาหารกำเนิดและเติบโตเพื่อประโยชน์ของมวลมนุษย์แล้ว การที่นางเป็นดวงอาทิตย์ผู้ดูแลดินแดนทั้งชั้นฟ้าและโลกให้มีแสงสว่างยามกลางวัน ยังเป็นตำนานยืนยันการที่จักรพรรดิญี่ปุ่นสืบทอดเชื้อสายจากเทพสวรรค์ ให้ผู้คนทั่วไปตระหนักถึงอำนาจของทายาทแห่งดวงอาทิตย์และเกิดความเคารพศรัทธา และอีกประเด็นหนึ่งที่เป็นที่กล่าวถึงอย่างกว้างขวางคือภาพลักษณ์ของแม่ผู้มีความบริสุทธิ์ มีบุตรทั้งที่เป็นหญิงพรหมจารี ก็นับเป็นลักษณะพิเศษที่เทพอะมะเตะระซุแตกต่างจากเทพหญิงองค์อื่นๆ ทั้งปวง

4.1.1) เทพแห่งดวงอาทิตย์

เทพในตำนานเทพญี่ปุ่น มีการบรรยายถึงการเกิดในหลายรูปแบบ ดังที่โอบะยะชิ ทะเรียว (Ōbayashi Taryou 大林太良) กับมะซุเดะ คะทซุมิ (Masuda Katsumi 益田勝美) ร่วมกันวิจัย

⁸ Miko หญิงผู้ให้บริการรับใช้เทพเจ้า ร่ายรำบูชาเทพ สามารถสื่อสารกับเทพและถ่ายทอดคำของเทพเจ้าสู่คน ในสมัยโบราณเชื่อว่าต้องเป็นสาวพรหมจารี

⁹ Origuchi Shinobu (1887-1953) ปราชญ์ นักคิดชนวิทยา เป็นผู้พัฒนาการศึกษาคิดชนวิทยาในญี่ปุ่น โดยการผสมผสานศาสตร์แห่งชาติวิทยากับวิถีการดำเนินชีวิตของชาวญี่ปุ่นโบราณ รวมทั้งศิลปะการแสดง มีผลงานวิจัย วรรณกรรมและกวีนิพนธ์มากมาย

¹⁰ 『神話伝説辞典』東京堂出版、昭和41年 (p.38-39)、(参考：松村武雄「日本神話の研究」第2巻、折口信夫「天照大神」社会民俗辞典所収、松本信広「日本の神話」)

ไว้ในหัวข้อ “บ้านเกิดของตำนานเทพ” เกี่ยวกับแนวคิดการเกิดของเทพโดยศึกษาจากการปรากฏตัวของเทพต่างๆ ใน โคะจิกิและนิฮน โมะเกกิ สรุปลงได้ดังนี้¹¹

1. เทพที่เกิดจากตัวเอง (Jisei 自生) คือเทพที่อยู่ดีๆ ก็ปรากฏตัวขึ้นเองตามธรรมชาติ เช่น เทพทะกะมิมุซุบิ (高産靈)

2. เทพที่เกิดจากการมีสัมพันธ์ทางเพศระหว่างหญิงชาย (Shosei 所生) เป็นวิธีการเกิดที่เป็นธรรมชาติที่สุด ไม่ว่าจะวัฒนธรรมหรือบ้านเมืองใดก็ล้วนมีตำนานการเกิดเทพด้วยลักษณะเช่นนี้สอดคล้องกัน

3. เทพที่เปลี่ยนรูปจากสิ่งอื่นมาเป็นเทพ (Kasei 化生) เช่นเทพที่เกิดจากอาเจียนปีศาจ ฯลฯ ของเทพอิสะนะมิ เป็นต้น

4. เทพที่เกิดในรูปแบบเช่นเดียวกับเทพหญิงสามองค์กับเทพชายห้าองค์ที่เกิดเมื่อเทพอะมะเตะระซุและเทพซุซะโนะโอะทำพิธีอุเกะอิ กรณีนั่นสิ่งที้นำมาประกอบพิธีถือเป็นเหตุผลในการเกิดของเทพ ไม่ใช่เทพเกิดจากสิ่งนั้น (Isei 依生)

ตาราง 4.1. ผังแสดงประเภทและลักษณะของเทพต่างๆ ก่อนถึงรุ่นของอิสะนะกิและอิสะนะมิ

เทพผู้สถิตอยู่อีกแห่งหนึ่ง (別天神)	เทพผู้สร้างทั้งสาม- เทพอะมะโนะมินะกะนุมิ 天之御中主神 (造化三神) - เทพทะกะมิมุซุอิ 高御産巢日神 - เทพคะมุซุอิ 神産巢日神 - เทพอะมะมิอะกะบิอิโกะทังชิ 宇摩志阿斯訶備比古遲神 - เทพอะมะโนะโตะโกะคะชิ 天之常立神	ไม่ปรากฏร่าง ไม่มีคู่
เทพเจ็ดรุ่นในยุคแห่งเทพ (神世七代) เทพคู่ชาย-หญิง	- เทพคุนิโนะโตะโกะคะชิ 国之常立神 - เทพโตะโอะกุโมะ 豊雲野神 - เทพอุอิทังชิ - เทพอิโมะซุอิทังชิ 宇比地邇神・妹須比智邇神 - เทพทังชิโนะงุอิ - เทพอิโมะอิทังชิ 角杵神・妹活杵神 - เทพโอะโสะโตะโนะทังชิ- เทพอิโมะโอะโตะโนะเบะ 意富斗能地神・妹大斗乃弁神 - เทพโอะโมะคะรุ - เทพอิโมะอะยะกะมิโกะเนะ 於母陀流神・妹阿夜訶志古泥神 - เทพอิสะนะกิ - เทพอิสะนะมิ	ไม่มีคู่

¹¹ 大林太良・益田勝実「神話のふるさと」、『日本文学の歴史(第1巻)神と神を祭る者』角川書店、昭和42年(p.292)

เทพต่างๆ ส่วนใหญ่ในตำนานเทพญี่ปุ่นมีทั้งความเป็นมนุษย์คือมีรูปร่าง มีความรู้สึก ขณะที่มีความเป็นเทพคือมีอิทธิฤทธิ์เหนือธรรมชาติ ทั้งเทพหญิงและชายสามารถให้กำเนิดเทพได้ หลังจากที่เทพต่างๆ มีการแบ่งเพศที่ชัดเจน และเทพอิสระนะกิ-อิสระนะมิซึ่งเป็นผู้สุดท้ายของเทพ เจ็ดรุ่นในยุคแรก มีความสัมพันธ์ทางเพศกันและให้กำเนิดบุตรจากการคลอดเป็นครั้งแรก โดยมีรูปแบบดังนี้

ตาราง4.2. ลักษณะการเกิดของเทพต่างๆ ในโคะจิกิ ตั้งแต่สมัยของเทพอิสระนะกิ-อิสระนะมิ

เทพผู้ให้กำเนิด	วิธีการ	เทพผู้เป็นบุตร	ความเป็นไปหลังเกิด
เทพอิสระนะกิ(ซ)	มิโอะงิ(ล้างหน้า)	เทพอะมะเตะระซุ เทพทซุกุโยะมิ เทพซุชะ โนะ โอะ	เป็นเทพผู้ยิ่งใหญ่ทั้งสาม ปกครองอาณาจักรต่างๆ
	มิโอะงิ (ล้างส่วน ต่างๆ ของร่างกาย)	เทพยะ โอะมะงะทซุอิ(八十禍津 日神) ๗๗ รวม 11 องค์	เทพสถิตในศาลเจ้าต่างๆ
	เกิดจากเสื้อผ้า- เครื่องประดับ	เทพทซุกิทะทซุฟูนะ โตะ(衝立船 戸神) ๗๗ รวม 12 องค์	เทพสถิตในศาลเจ้าต่างๆ
เทพอิสระนะมิ(ญ)	เกิดจากอาเจียน ปีศาจ ๗๗ ส่วน ต่างๆของร่างกาย	เทพวะงุมุซุอิ (和久産巢日神) ๗๗ รวม 15 องค์	เทพแห่งธรรมชาติ
เทพอิสระนะกิ-อิ อิสระนะมิ	เทพหญิงคลอด	เกาะต่างๆ 14 เกาะ เทพ 35องค์	ธรรมชาติ
เทพคะงุทซุชิ (迦 具土神)	เกิดจากส่วนต่างๆของ ร่างที่ตายแล้ว	เทพต่างๆ ที่เกี่ยวกับไฟ 17 องค์	ภูเขาไฟ การใช้ไฟในการ ดำรงชีวิตของคน
เทพอะมะเตะระซุ (ญ)	อุกะอิ(เทพซุ ชะ โนะ โอะอมลุกแก้ว ที่เป็นของนางไว้แล้ว พ่นออกมา)	เทพมะชะคะทซุอะคะทซุคะชิชะ ยะปะอะมะ โนะ โอะมิโอะมิมิ(正 勝吾勝勝速日天之忍穂耳命) ๗๗ ซึ่งเป็นเทพชาย 5 องค์	เทพสถิตในศาลเจ้าต่างๆ , เทพผู้เป็นต้นตระกูล จักรพรรดิ
เทพซุชะ โนะ โอะ (ซ)	อุกะอิ(เทพอะมะเตะ ระซุอมคาบของเขาไว้ แล้วพ่นออกมา)	เทพหญิง 3 องค์	เทพสถิตในศาลเจ้าสามแห่งที่ เป็นที่นับถือของชาวประมง
เทพนิงิ-โคะ โนะ อิสระนะ	เทพหญิงคลอด	เทพเทพโอะคะริ เทพโอะซุเซะริ และเทพโอะโอะริ	ต้นราชวงศ์จักรพรรดิ

เทพโอะโอะริ- โทะโอะตะมะ	เทพหญิงคลอด	เทพอะมะทะซุอิตะกะอิโกะนะงิชะ ตะกะอะอะยะสุกิอะอะสุ	ต้นราชวงศ์จักรพรรดิ
----------------------------	-------------	--	---------------------

สังเกตได้ว่าเทพผู้เป็นชายที่สืบเชื้อสายวงศ์ตระกูลต่อไปมักเกิดจากการมีสัมพันธภาพทางเพศของเทพคู่ชาย-หญิง โดยเทพหญิงเป็นผู้ตั้งครรภ์และให้กำเนิดด้วยการคลอดบุตรผ่านอวัยวะเพศหญิง ในตำนานเกี่ยวกับเทพหญิงผู้เป็นแม่ที่ยกมาเป็นประเด็นศึกษาในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ส่วนใหญ่มีการบรรยายจากการคลอดบุตร และให้ความสำคัญกับการแต่งงานระหว่างหญิง-ชาย ดังได้นำเสนอรายละเอียดไว้ในบทที่ 3 5 และ 6 ลักษณะของการให้กำเนิดบุตรโดยผ่านการมีเพศสัมพันธ์และคลอดนี้ ไม่มีระบุในตำนานของเทพอะมะเตะระซุ อีกทั้งกำเนิดของตัวเทพอะมะเตะระซุเองก็ขาดความชัดเจน ผู้วิจัยเห็นว่าภาพลักษณ์ของการเป็นเทพแห่งดวงอาทิตย์ เป็นเหตุผลหนึ่งที่ทำให้ผู้เรียบเรียงวรรณกรรมทั้งสองจำเป็นต้องสร้างความแตกต่าง ให้นางมีลักษณะที่พิเศษไม่เหมือนเทพหญิงองค์อื่น

ขอชี้แจงเกี่ยวกับกำเนิดของเทพอะมะเตะระซุดังต่อไปนี้

โคะจิกิ กล่าวว่า เมื่อเทพโอะสะนะกิเดินทางกลับมาจากโลกแห่งความตายแล้ว เขาารู้สึกว่าร่างกายเต็มไปด้วยความสกปรกและมีมลทิน¹² จึงได้ชำระตัวในลำธารซึ่งเรียกว่าพิชิมิโอะชะงิ(Misogi 禊) ทำให้เกิดเทพต่างๆ ขึ้นจากพิชินี้ เทพอะมะเตะระซุเกิดจากการล้างตาข้างซ้าย เทพทซุกุโยะมิ (Tsukuyomi no mikoto つくよみのみこと 月 読 命) เกิดจากการล้างตาข้างขวา และเทพซุชะโนะโอะเกิดจากการล้างจมูก เทพโอะสะนะกิปลื้มดีใจเป็นอย่างมากว่าตนได้ให้กำเนิด 3 เทพผู้ยิ่งใหญ่ หรือรวมเรียกว่า “มิกิโกะ” (Mikiko 三貴子) และมอบสร้อยลูกแก้ว¹³ ให้เทพอะมะเตะระซุพร้อมกับสั่งให้ปกครองดินแดนสวรรค์ ดังตัวบทกล่าวว่า

すなは みくびたま を
即ち御頸珠の玉の緒、もゆらに取りゆらかして、天照大御神に賜ひて、詔
な たかあまのほら
ひしく、「汝が命は、高天原を知らせ」と、事依して賜ひき。

จากนั้น (เทพโอะสะนะกิ) ก็ส่งสายสร้อยคอร้อยลูกแก้วของตนให้ เสียงลูกแก้วกระทบกัน
ยามสร้อยแก้วงไกวฟิ่งเพราะพริ้ง แล้วเอ่ยปากมอบหมายให้เทพอะมะเตะระซุไปปกครอง
ดินแดนทะเลอะมะโนะชะระ

¹² Kegare (穢れ) ชาวญี่ปุ่นโบราณหมายความว่าสกปรก มีมลทิน ป่วยไข้ ต้องมีพิธีชำระล้างที่เรียกว่า “มิโอะชะงิ” (禊) หรือ “โอะสะระอิ” (大祓い) ด้วยน้ำหรือการใช้ไฟเผา ชาวบ้านเชื่อกันว่ามลทินจะมีเมื่อคลอดบุตร ผู้หญิงมีประจำเดือน และความตาย อ้างอิงจาก “สารานุกรมความเชื่อชาวบ้าน” (『民間信仰辞典』編者：桜井徳太郎、東京堂出版、昭和62年 p.107)

¹³ Tama(玉) ลูกแก้วหรือลูกประคำ สมัยโบราณนิยมเป็นรูปทรงคล้ายผลมะม่วง เรียกว่า “มะงะคะมะ” (勾玉) เชื่อกันว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เพราะคำว่า “ทะมะ” นี้มีเสียงพ้องกับคำว่า “ทะมะ” (霊) ที่แปลว่า วิญญาณ เทพ ความศักดิ์สิทธิ์

(โคะจิกิ หน้า 53)

เนื้อหาของตัวบทหลัก (正文)¹⁴ ของ นิสัน โมะะกิ ตอนที่ 5 แตกต่างจากตำนานที่ 2-10 ในตอนเดียวกันและต่างจาก โคะจิกิ คือกล่าวว่าเทพอัสะนิกิ-อัสะนะมิร่วมกันให้กำเนิดเทพผู้ยิ่งใหญ่ทั้งสามคือเทพอะมะเตะระชะ เทพทซุกุโยะมิ และเทพซุชะโนะโอะ โดยไม่กล่าวถึงโลกแห่งความตายหรือดินแดนโยะมิโนะคุนิ

นิสัน โมะะกิ ตอนที่ 5 ตัวบทหลัก บรรยายการเกิดเทพอะมะเตะระชะโดยระบุรูปพรรณของนางไว้ชัดเจนว่ามีแสงส่องสว่าง เป็นการแสดงให้เห็นภาพลักษณ์ของดวงอาทิตย์ ดังนี้

是に共に日神を生みたまふ。大日靈貴と号す。此の子光華明彩しく、六合の内に照り徹る。

แล้วเทพทั้งสองจึงร่วมกันให้กำเนิดเทพแห่งดวงอาทิตย์ ให้ชื่อว่า โออิรุเมะ โนะมุชิ บุตรแห่งเทพองค์นี้เปล่งแสงสว่างสดใส ส่องจิตเข้าไปไกลทั่วแผ่นดินแผ่นฟ้า¹⁵

(นิสัน โมะะกิ หน้า 36-37)

นอกเหนือจากตัวบทดังกล่าว นิสัน โมะะกิ ตอนที่ 5 ตำนานที่ 2-10 ระบุว่าเทพอัสะนะกิให้กำเนิดเทพผู้ยิ่งใหญ่ทั้งสามคือเทพอะมะเตะระชะ เทพทซุกุโยะมิ และเทพซุชะโนะโอะ ภายหลังจากเดินทางกลับจากดินแดนโยะมิโนะคุนิ ด้วยพิธีมิโสะะงิ (禊) เชื่อกันว่าเป็นพิธีศักดิ์สิทธิ์สามารถขจัดมลทินได้ ซึ่งเนื้อหาคล้ายคลึงกับที่ปรากฏใน โคะจิกิ

โคโนะมิ ทะกะมิทซุ(Kōnoshi Takamitsu 神野志隆光) กล่าวไว้ใน “โลกทัศน์ของโคะจิกิ” ว่าวรรณกรรมสองเรื่องนี้มีโลกทัศน์ (Sekaikan 世界観) ที่ต่างกัน¹⁶ คือในโคะจิกิพูดถึงดินแดนโยะมิโนะคุนิ(黄泉国) (โลกหลังความตาย) อะมิยะระ โนะนะกะทซุกุนิ(葦原 中国) (โลกมนุษย์) และทะกะอะมะ โนะอะระ (高天原) (โลกสวรรค์) แยกออกจากกันอยู่ได้อย่างชัดเจน แต่ในนิสัน โมะะกิกกล่าวว่า การแบ่งแยกของดินแดนล้วนเกิดจากพลังงานหยิน-หยางซึ่งเป็นแนวคิดที่รับมาจากจีน โดยมีเทพอัสะนะกิและอัสะนะมิเป็นตัวแทนพลังงานดังกล่าวก่อเกิดโลกขึ้น

¹⁴ Seibun ใน นิสัน โมะะกิ คือตำนานแรกในแต่ละตอน ซึ่งนักวิจัยมักให้ความสำคัญกว่าตำนานอื่นที่อยู่ในตอนนั้นๆ

¹⁵ 六合 หมายถึง ทิศทั้งสี่ (เหนือใต้ ตะวันออก ตะวันตก) รวมกับดินแดนสวรรค์และโลก (天地) ซึ่งหมายความว่าทั่วโลก หรือทั่วประเทศ

¹⁶ 神野志隆光 『古事記の世界観』 吉川弘文館、昭和 61 年 (p. 32)

ประเด็นสำคัญที่สร้างความแตกต่างระหว่างทั้งสองเรื่องคือการที่อิสระมีตายและเดินทางไปยังโยะมิโนะคุนิในโคะจิกิ กับการที่นางไม่ตายในนิฮน โมะะกิ¹⁷

งานวิจัยของโคโนะฉิแสดงให้เห็นว่าตัวบทหลัก(正文) ของ *นิฮน โมะะกิ* เปรียบเหมือนภาพรวมโครงสร้างของวรรณกรรม หากวิเคราะห์กำเนิดเทพอะมะเตะระชูผู้เป็นสัญลักษณ์แสดงถึงดวงอาทิตย์และให้กำเนิดเชื้อสายจักรพรรดิต่อมานั้น จะเห็นได้ว่าขณะที่ตัวบทหลักของ *นิฮน โมะะกิ* ให้นางกำเนิดจากเทพคู่ชายหญิง *โคะจิกิ* ให้นางกำเนิดจากเทพชายองค์เดียวด้วยพิธีอันศักดิ์สิทธิ์ ความแตกต่างในเรื่อง ชี้ให้เห็นถึงความแตกต่างของวัตถุประสงค์ในการถ่ายทอดตำนานเทพของวรรณกรรมทั้งสอง คือ *โคะจิกิ* มีความเป็นเรื่องเล่า-ตำนาน ต้องการเน้นให้เห็นถึงความสูงส่งและอำนาจของจักรพรรดิซึ่งเป็นเชื้อสายของเทพ แต่ *นิฮน โมะะกิ* มีวัตถุประสงค์ในการเรียบเรียงคือเพื่อเป็นเอกสารอ้างอิงทางประวัติศาสตร์ จึงต้องมีเรื่องราวที่สมจริงแม้จะกล่าวถึงความยิ่งใหญ่ของเทพผู้ให้กำเนิดตระกูลจักรพรรดิ

นอกจากเรื่องกำเนิดของเทพอะมะเตะระชูแล้ว ตำนานที่นางมีความโดดเด่นที่สุดของตำนานเทพในวรรณกรรมทั้งสอง และยังเป็นตำนานที่แสดงภาพลักษณ์ความเป็นเทพแห่งดวงอาทิตย์ของนางได้อย่างชัดเจน คือเรื่องราวตอนที่เทพชูชะ โนะ โอะก่อกวนจนนางต้องหลบเข้าไปในถ้ำอะมะ โนะ อิวะ โตะ (Amanoiwato 天岩戸)

ใน *โคะจิกิ* เทพชูชะ โนะ โอะประพฤติตัวเกร ก่อเหตุร้ายคือโยนม้าที่ถลกหนังกลับทางเข้าไปในวิหารเทพีทอผ้าที่อะมะเตะระชูดูแลอยู่ ทำให้เทพธิดาองค์หนึ่งตกใจทำกระสวยทอผ้า¹⁸ แทนที่อวัยวะเพศของตนจนถึงแก่ความตาย เมื่อทราบเรื่องเทพอะมะเตะระชูจึงหลบเข้าไปซ่อนองค์ในถ้ำ *โคะจิกิ* ใช้คำบรรยายความรู้สึกของอะมะเตะระชูตอนนั้นว่า “กะมิโกะมิเตะ” (Kashikomite 畏みて) ซึ่งหมายความว่าหวาดหวั่นพรึ่พรึง ตระหนก กลัว ในขณะที่ *นิฮน โมะะกิ* ตัวบทหลักมีเนื้อหาแตกต่างไปคือ ผู้ที่ได้รับบาดเจ็บจากกระสวยทอผ้าคือตัวเทพอะมะเตะระชูเอง หรือในตำนานที่สองระบุว่านางป่วยเพราะนั่งทับอุจจาระที่น้องชายถ่ายทิ้งไว้บนเครื่องบวงสรวงสักการะ วรรณกรรมทั้งสองมีคำบรรยายความรู้สึกของนางซึ่งเป็นเหตุผลในการหลบเข้าไปในถ้ำดังนี้

「故是に、天照大御神、見畏み、天の石屋戸を開きて、刺しこもり坐しき。爾くして、高天原皆暗く、葦原中国 悉く闇し。此れに因りて常夜往きき。是に万の神の声は狭蠅なす満ち、万の妖は悉く発りき。

¹⁷ 神野志隆光 『古事記と日本書紀—「天皇神話」の歴史』講談社現代新書、1999年 (pp. 72-73, 76-77)

¹⁸ Hi (梭) อุปกรณ์ชิ้นหนึ่ง(กระสวย) ที่ใช้กับที่ทอผ้า ลักษณะเป็นรูปทรงคล้ายเรือพาย ปลายสองข้างเรียวยแหลม ด้านในเป็นช่องสำหรับใส่ด้าย

เทพอะมะเตะระซุเห็นแล้วเกิดความหวาดกลัวจึงเปิดประตูถ้ำอะมะ โนะอิวะยะ โคะแล้วเข้าไป
ไปซ่อนองค์ด้านใน ถับพลันทั้งดินแดนทะเลอะมะ โนะฮะระและดินแดนอะมิฮะระ โนะ
นะกะทซุคุนิกิมีคึด เทพทั้งหลายต่างร้องระงมราวกับแมลงวัน เกิดเหตุเภทภัยนานา
(โคะจิกิ หน้า 63)

「是の時に、天照大神、^{おどろ}驚動きたまひて、^ひ梭を以て^{みみ}身を傷ましめたまふ。此
に^よりて、^い発愠りて、乃ち天石窟に入りまして、^{あまのいはや}磐戸を閉して^{いわと}幽居す。
(เมื่อเทพซุชะ โนะ โอะ โยมนำสวรรค์ที่ถลกหนังกลับทางเข้าไปในวิหารเทพที่ถ้ำ) เทพอะ
มะเตะระซุจึงตกใจ ทำให้กระสวยทอผ้าที่มองคัจฉันเจ็บปวด จากนั้นนางเข้าไปในถ้ำอะ
มะ โนะอิวะยะ และปิดประตูถ้ำซ่อนองค์ภายในนั้นด้วยความโกรธ

(นิสน โมะเกกิ ตอนที่ 7 ตัวบทหลัก หน้า 76)

日神の^{にひなへ}新嘗き^{まし}こしめさむとする時に及至りて、^{いな}素戔鳴尊、^{すなは}則ち^{にひなへのみや}新宮の御
^{ひそか}席の下に、^{くそま}陰に自ら送糞る。日神、^し知ろしめさずして、^{ただみまし}慳に^あ席の上に坐た
^{これ}まふ。是に^よりて日神、^{みみ}体挙りて^{やくさ}不平みたまふ。故、^{かれ}以ちて^{いかりうら}恚恨みたま
^{すなは}ひ、^{あまのいはや}廻ち^ま天石窟に居まし、^{いはと}其の^さ磐戸を閉したまふ。

ขณะที่เทพแห่งดวงอาทิตย์กำลังเตรียมเสวยเครื่องบวงสรวงในพิธีฉลองผลผลิตใหม่ที่
เก็บเกี่ยวได้อยู่ นั่น เทพซุชะ โนะ โอะ แอบมาถ่ายอุจจาระไว้ที่ใต้ฐานประทับในศาลา
บวงสรวง เทพแห่งดวงอาทิตย์นั่งลงบนฐานโดยไม่รู้ แล้วเกิดอาการตระครันตะครอไม่
สบายทั่วทั้งกาย ป่วย¹⁹ ในทันที นางจึงรู้สึกโกรธแค้น เข้าไปในถ้ำอะมะ โนะอิวะยะแล้ว
ปิดประตูถ้ำเสีย

(นิสน โมะเกกิ ตอนที่ 7 ตำนานที่ 2 หน้า 81)

ในนิสน โมะเกกิ ตำนานที่ 2 นี้ เทพอะมะเตะระซุเคยใจกว้างต่อการกระทำของน้องชาย ไม่
เคยโกรธไม่ว่าเขาจะทำการใดๆ จนกระทั่งเมื่อเขาถ่ายอุจจาระใต้ฐานนั่งในพิธีบวงสรวง นางไม่
สามารถให้อภัยต่อพฤติกรรมนี้ จึงน่าจะเป็นไปได้ว่าเทพซุชะ โนะ โอะ ได้ทำเรื่องที่เป็นความผิด
ร้ายแรง แสดงให้เห็นว่าคนญี่ปุ่นโบราณซึ่งมีอาชีพหลักคือเกษตรกรรมนั้นเห็นว่าพิธีบวงสรวงเทพ
เจ้าในการเก็บเกี่ยวผลผลิตใหม่ได้เป็นประเพณีที่สำคัญ การทำสิ่งที่ผิดระบอบประเพณีหรือสิ่งที่
ตรงข้ามกับธรรมเนียมดั้งเดิมจึงถือเป็นบาปที่จะทำให้เทพเจ้าไม่ให้อภัยและดลบันดาลให้เกิด
เภทภัย หรือทำให้พืชผลได้รับความเสียหายจากภัยธรรมชาติ ความเชื่อนี้ยังสืบทอดมาจนถึงทุก
วันนี้

¹⁹ Yakusamu หรือ Iyakusamu (弥臭む) อาจแปลว่า ไม่สบายตัว รู้สึกไม่ปกติ (อ้างอิงจากเซ็งอรรถที่ 23 หน้า 81)

นักวิจัยชื่อ โยะมิตะ อะทซุชิโกะ (吉田敦彦) วิเคราะห์ลักษณะนิสัยของเทพอะมะเตะระชูจากการตีความ โคะจิกิ จากนั้นไว้ดังนี้ “อะมะเตะระชูรู้สึกไม่พอใจจากเหตุการณ์นี้อย่างรุนแรงจึงหลบเข้าไปในถ้ำ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าอะมะเตะระชูมีความเมตตากรุณา แต่ให้อภัยไม่ได้กับการนองเลือดหรือการฆ่ากัน”²⁰ คำกล่าวนี้อ้างถึงเนื้อหาใน โคะจิกิ ซึ่งเกิดความตายขึ้น และเป็นความตายที่น่าสยดสยองเนื่องจากเทพีทอผ้าอุกกระสวยแห่งที่อวัยวะเพศ อีกทั้งในเชิงอรรถที่ 11 (หน้า 63) ยังกล่าวไว้ว่า “ความตายถือเป็นมลทินที่มากที่สุดในการศักดิ์สิทธิ์อันเกี่ยวกับเทพ” (死は神事にとって最大のけがれとなる)²¹ จะเห็นได้ว่า โคะจิกิ ไม่ให้เทพอะมะเตะระชูได้สัมผัสกับลักษณะที่เกี่ยวกับมลทิน ความตาย หรืออวัยวะเพศ แสดงถึงเจตนารมณ์ของผู้เรียบเรียงว่าเทพแห่งดวงอาทิตย์ต้องมีภาพลักษณ์ที่บริสุทธิ์ผุดผ่อง เป็นการยกย่องว่าเปรียบเหมือนเทพผู้สูงส่งและมีความศักดิ์สิทธิ์ แตกต่างจากเทพหญิงทั่วไป ในขณะที่ภาพลักษณ์ของเทพอะมะเตะระชูใน นิฮน โมะกิ ซึ่งระบุอย่างชัดเจนว่าร่างกายของนางส่องแสงสว่าง สัมกับความเป็นเทพแห่งดวงอาทิตย์ แต่ยังมีเหตุการณ์ที่ทำให้นางรู้สึกโกรธ การแสดงอารมณ์ของนางเป็นพฤติกรรมที่คล้ายมนุษย์ ทำให้การหลบเข้าถ้ำของนางมีความเป็นเหตุเป็นผลและสมจริงมากขึ้น

เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นหลังจากเทพอะมะเตะระชูเข้าไปในถ้ำแล้วคือโลกเกิดความมืดมิด ทำให้ปวงเทพต้องพากันหาทางให้นางกลับออกมาส่องแสงสู่โลกเหมือนเดิม

โคะจิกิ เล่าตำนานว่า เมื่อเห็นเช่นนั้นบรรดาเทพทั้งหลายจึงมาชุมนุมกันเพื่อหาทางแก้ไขเตรียมไถ่มาฆัน กระจกเงาแผ่นใหญ่ จัดกิ่งไม้มะชะกะกิประดับด้วยลูกแก้ว ฟ้ายาวและน้ำเงินเพื่อบวงสรวง เทพอะมะโนะอุซุเมะ (Amenouzume no mikoto 天宇受売の命) ซึ่งนำเอาวัลย์มาพันแขนและใช้กิ่งไม้มะชะกะกิเสียบบนศีรษะ โบกโบชะชะ เริ่มรำรำด้วยจังหวะสนุกสนาน จนเสื้อผ้าหลุดลุ่ยเห็นเต้านม ฝ้านุ่งก็ตกลงไปจนถึงอวัยวะเพศ บรรดาเทพเห็นแล้วต่างพากันหัวเราะ จนดินแดนทะเลอะมะโนะฮะระรันสะเทือน เทพอะมะเตะระชูได้ยินเสียงก็แปลกใจแค้นประตู่ถ้ำออกมาถาม เทพอะมะโนะอุซุเมะจึงตอบไปว่า “ทุกคนยินดีที่จะมีเทพซึ่งยิ่งใหญ่กว่าท่านมา” ว่าแล้วเทพฟูโตะตะมะก็เตรียมส่งกระจกฉายให้เทพอะมะเตะระชูดู นางยิ่งแปลกใจก้าวมาใกล้ขึ้นทันใดนั้นเทพอะมะโนะฮะชิกระโอะซึ่งแอบอยู่หลังประตูจึงลุดแขนอะมะเตะระชูออกมาจากถ้ำพร้อมกันนั้นเทพฟูโตะตะมะก็เอาฉิมะนะวะ (เชือกยันต์) คล้องปิดด้านหลังบอกว่าไม่ให้เทพอะมะเตะระชูเข้าไปอีก คำบรรยายเมื่ออะมะเตะระชูออกมาจากถ้ำ กล่าวว่า

²⁰ 吉田敦彦 『日本神話の特色』 青土社、1988. (p. 20)

²¹ 『新編日本古典文学全集 古事記』 小学館、2004 年 (p. 63)

故、天照大御神の出で坐しし時に、高天原も葦原中国と、自ら照り明ること得たり。

เมื่อเทพอะมะเตะระซุออกมาจากถ้ำ ทะกะอะมะ โนะสะระและดินแดนอะมิสะระ โนะนะกะที่ซุกุนั้นก็กลับมาสว่างขึ้นอีกครั้ง

(โคะจิกิ หน้า 67)

ภาพลักษณ์ของนางที่เป็นเสมือนดวงอาทิตย์ ความยิ่งใหญ่ในฐานะผู้เป็นแสงสว่างให้แก่ดินแดนทั่วหล้า และอำนาจในการปกครองสวรรค์ โดยแผ่อิทธิพลไปถึงโลกมนุษย์ด้วยนั้นปรากฏในตำนานจากนี้ นอกจากเป็นที่รู้จักกันแพร่หลายแล้ว ยังเป็นที่มาของวัฒนธรรมและพิธีกรรมต่างๆ ที่บางอย่างยังสืบทอดมาจนถึงปัจจุบันด้วย เสาวลักษณ์ สุริยะวงศ์ไพศาล ผู้เชี่ยวชาญการศึกษาบทละครโน²² กล่าวไว้ว่า “ตำนานนี้มักมีการกล่าวถึงเสมอในหนังสือคำสอนทางดนตรี นักแสดงละครโนถือเอาเรื่องนี้เป็นจุดกำเนิดของศิลปะการแสดงของพวกเขา และเชื่อว่าตนเองเป็นผู้แสดงถวายเทพเจ้าตั้งแต่สมัยโบราณจนปัจจุบัน การแสดงละครโนจึงมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับพิธีกรรมในศาสนาชินโต”²³ นอกจากนี้ยังมีตำราเรียนบทละครโนซึ่งเนื้อหาตอนหนึ่งสรุปได้ว่า “วรรณกรรมสำคัญที่เป็นที่รวมของเทพนิยายและนิยายปรัมปราของญี่ปุ่นที่เป็นแรงบันดาลใจให้แก่นักแสดงบทละครโนประเภทที่ 1 ได้แก่ โคะจิกิ และนิฮอน โฉะกิ ซึ่งที่มาของบทละครโนประเภทที่ 1 ทั้งหมดจะได้แก่เทพนิยายและนิยายปรัมปราเกี่ยวกับศาลเจ้าต่างๆ อาทิ เรื่อง อะมะ (繪馬) ในองค์ที่สอง เป็นต้น”²⁴

เนื้อหาในหนังสือแปล “ฟูมิกะเด็น ทฤษฎีการละครญี่ปุ่น” (Fushikaden 風姿花伝) กล่าวไว้ในบทที่ 4 ว่าด้วยการแสดงถวายเทพเจ้า ซึ่งเขียนโดยเซอะมิ (Zeami 世阿弥) บุคคลสำคัญที่เป็นผู้พัฒนาละครโนให้เป็นศิลปะการแสดงที่งดงามและยิ่งใหญ่สืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน ตอนหนึ่งมีดังนี้ “ในยุคแห่งเทพเจ้า เมื่อองค์อะมะเตะระซุโอมิกะมิ (องค์สุริยะเทพ) หลบซ่อนองค์อยู่ในถ้ำอะมะ โนะอะวะ โตะ อันเป็นเหตุให้พื้นพิภพตกอยู่ในความมืดมิด เทพคานางฟ้าจำนวนมากมายได้พากันไปชุมนุม ณ เขาอะมะ โนะกะงุยะมะ แล้วเริ่มร่ายรำคะงุระ (การขับร้องและร่ายรำถวายเทพเจ้า) กับเซะอิโน (การแสดงตลกหลังการร่ายรำคะงุระ) เพื่อเป็นการเอาพระทัยองค์อะมะเตะระซุ ในบรรดาเทพคานางฟ้าทั้งหลายนี้มีองค์หนึ่งนามว่า อะมะ โนะอุซุเมะ โนะมิโกะ โตะ

²² Noh (能) หรือ Nōgaku (能楽) ศิลปะการแสดงชั้นสูงของญี่ปุ่น ประกอบด้วยการร่ายรำและร้องอย่างปราณีตบรรจง มีจำนวนผู้แสดงน้อย เวทีมีลักษณะเรียบง่าย ดูสง่างาม

²³ จากเชิงอรธบทที่ 4, เสาวลักษณ์ สุริยะวงศ์ไพศาล, “ฟูมิกะเด็น ทฤษฎีการละครญี่ปุ่น”, สำนักพิมพ์บำรุงสาสน์, พ.ศ.2533

²⁴ เสาวลักษณ์ สุริยะวงศ์ไพศาล “ศึกษายบทละครโน” ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, พ.ศ. 2529

นางได้ก้าวออกไปยืนอยู่ข้างหน้า ในมือถือกิ่งชะกะกิ(ไม้ไม้ผลัดใบชนิดหนึ่ง ในลัทธิชินโตถือว่าเป็นต้น ไม้ศักดิ์สิทธิ์มาแต่โบราณ) ที่ประดับด้วยมิตะ (แถบผ้าขาวพันทบกัน ปัจจุบันใช้กระดาษแทน) แล้วเปล่งเสียงขับร้องอีกทั้งกระแทกเท้าเสียงดังเป็นจังหวะอยู่ท่ามกลางแสงจากกองไฟ นางร้องและร่ายรำในลักษณะอาการที่ตกอยู่ในภวังค์ประจวบคนเข้าทรง เมื่อองค์อะมะเตะระซุได้ยินเสียงขับร้องแว่วมาจึงแ้มประคุด้าออกนิตหนึ่ง ทันใดนั้น ทิวพื้นพิภพก็กลับสว่างไสวอีกครั้ง และใบหน้าของเหล่าเทพยดานางฟ้าก็แลดูขาวสว่าง กล่าวกันว่า การขับร้องร่ายรำในครั้งนั้นเป็นจุดเริ่มต้นของการแสดงละครโน”²⁵

ตำนานตอนเทพอะมะเตะระซุหลบเข้าถ้ำได้บรรยายรายละเอียดของพิธีกรรม โดยมีเทพอะมะโนะอุซุเมะ (天宇受売の命) เป็นเทพหญิงที่มีบทบาทสำคัญมากในการเชิญให้เทพอะมะเตะระซุออกจากถ้ำ จากการร่ายรำที่ทำให้บรรดาเทพยดาบังเกิดความกลัวจนเทพอะมะเตะระซุเปล่งใจส่งผลให้แสงสว่างกลับคืนสู่โลกอีกครั้งนั้น ทำให้เทพอะมะโนะอุซุเมะได้รับการยกย่องให้เป็นเทพแห่งศิลปะการแสดงและความบันเทิง กล่าวกันว่านางเป็นต้นกำเนิดการแสดงของญี่ปุ่นที่เรียกว่าคะงุระ (Kagura 神楽) หมายถึงการแสดงขับร้องและร่ายรำเพื่อถวายแด่เทพเจ้า และมีการนำลักษณะการร่ายรำหน้าถ้ำของโคะจิกิมาใช้ในงานเทศกาลตามศาลเจ้าในศาสนาชินโตด้วย กล่าวกันว่าคะงุระมีรากศัพท์มาจากคำว่าคะมุกุระ (Kamukura 神座) ซึ่งหมายถึงที่ประทับของเทพ จึงเป็นที่เชื่อกันว่าการแสดงของอะมะโนะอุซุเมะเป็นคะมิงะกะริ (Kamigakari 神懸り) ก็ไม่ใช่เพื่อทำให้เทพหัวเราะเท่านั้น แต่ถือเป็นการร่ายรำเพื่อบูชาดวงอาทิตย์ (เทพอะมะเตะระซุ) เพื่อพรให้ส่องแสงสว่างเกิดประโยชน์ต่อโลกและมวลมนุษย์ ขอร้องให้ดูแลให้พืชผลอุดมสมบูรณ์ การร่ายรำในฉากนี้จึงเป็นที่นิยมอย่างมากอยู่แม้ในปัจจุบัน

นอกจากความสำคัญเกี่ยวกับประวัติของศิลปะการแสดงญี่ปุ่นแล้ว ตำนานเทพจกนี้ นับเป็นตำนานที่มีชื่อเสียงทั้งใน โคะจิกิ และนิฮน โมะะกิ เช่นเดียวกับหลายประเทศในโลกซึ่งล้วนมีตำนานหรือเรื่องเล่าเกี่ยวกับดวงอาทิตย์หลบซ่อนตัวและกลับมาใหม่อีกครั้ง เพื่ออธิบายเกี่ยวกับปรากฏการณ์สุริยุปราคา

ประมาณกลางฤดูหนาว ชาวญี่ปุ่นได้รับประเพณีหนึ่งจากจีนที่สืบทอดมาแต่โบราณ เรียกว่าโทจิ (Toji 冬至) เป็นการเรียกวันที่มีกลางวันสั้นที่สุด กลางคืนนานที่สุด ผู้คนอาจมีเคราะห์ร้ายหรือป่วยได้ง่าย วันนี้ถือเป็นวันที่พืชผลทางการเกษตรต้องอ่อนแอเพราะได้รับแสงอาทิตย์น้อย ชาวไร่ชาวนาต่างรู้สึกหวาดกลัวว่าจะเกิดภัยอันตราย จึงมีเทศกาลยิ่งใหญ่มากมายเชิญเทพเจ้ามาเยือนหมู่บ้าน และขอพรให้คืนชีวิตให้พืชผลใหม่²⁶ และนิยมแช่น้ำร้อนในสัฟโลไม้ซ้อยุซุ (Yusu 柚

²⁵ เสาวลักษณ์ สุริยะวงศ์ไพศาล, “ฟูมิกะเค็น ทฤษฎีการละครญี่ปุ่น”, สำนักพิมพ์บำรุงสาส์น ,พ.ศ.2533

²⁶ 『日本民俗辞典』大塚民俗学会編、弘文堂、平成3年 (p.487)

子) เพื่อให้ร่างกายอบอุ่น คำเรียกวันนี้ว่า โทจิ นี้มีคำอ่านพ้องเสียงกับคำว่า โทจิ ที่แปลว่า เชียวยา ด้วยน้ำร้อน (Toji 湯治) กล่าวกันว่าความเชื่อนี้สืบเนื่องมาจากเทพแห่งดวงอาทิตย์หรืออะมะเตะระซุฮุออนแอลงจากเหตุการณ์ในฉากเข้าถ้ำนี้เอง²⁷ ในช่วงวันโทจิของทุกปี ในราชสำนักญี่ปุ่นยังมีการจัดงานที่เรียกว่า ชินคนซะอิ (Chinkonsai 鎮魂祭) หมายถึงวันสวดมนต์เพื่อปลอบโยนดวงวิญญาณหรือเพื่อขอให้เทพเจ้าปกป้องรักษาขวัญ เทศกาลนี้คือพิธีกรรมเชิญขวัญซึ่งหนีหายไปจากร่างกายของจักรพรรดิให้กลับคืนมา ซึ่งนักวิจัยหลายคนเชื่อว่าการนำเทพแห่งดวงอาทิตย์มาเปรียบกับพิธีนี้ นับว่ามีความเหมาะสมน่าเชื่อถือ²⁸

นิฮน โฉะกิ ได้ระบุถึงความเป็นเทพแห่งดวงอาทิตย์ที่ชัดเจนมากอีกฉากหนึ่ง ที่กล่าวถึงความสัมพันธ์ของเทพอะมะเตะระซุกับเทพทซุกุโยะมิ ซึ่งไม่มีบรรยายใน โคะจิกิ กล่าวคือ

เมื่อเทพอิสะนะกิให้กำเนิดเทพทั้งสามแล้วก็สั่งให้เทพอะมะเตะระซุครองดินแดนทะเลมะโนะซะระ เทพทซุกุโยะมิให้ครองดินแดนบนฟ้าเคียงคู่กับดวงอาทิตย์ ส่วนเทพซุซะโนะโอะให้ครองดินแดนแห่งท้องทะเล เมื่อเทพอะมะเตะระซุขึ้นไปอยู่บนฟ้าแล้วก็กล่าวแก่เทพทซุกุโยะมิว่า นางได้ฝันว่ามีเทพชื่ออุเคะโมชิ (Ukemochi no kami 保食神) อยู่บนดินแดนอะมิซะระโนะนะกะทซุกุนิ ขอให้เทพทซุกุโยะมิไปดู เมื่อได้รับคำสั่งเขาก็ปฏิบัติตาม และได้พบว่านางสามารถหมุนสิริระ และมีสิ่งต่างๆ ออกมาทางปาก ทั้งปลาทะเล สัตว์ป่าและนก เทพทซุกุโยะมิเห็นดังนั้นก็โกรธว่านางเอาสิ่งที่คายออกมาจากปากให้เขาเป็นภัตตาหาร เป็นเรื่องที่สกปรกน่ารังเกียจ เขาจึงชักดาบออกมา นางจากนั้นก็ไปเล่าความต่อเทพอะมะเตะระซุ เป็นสาเหตุให้นางโกรธและลั่นวาจาว่าจะไม่พบกับเทพทซุกุโยะมิอีกเลย ฉากนี้จึงเป็นเหตุผลอธิบายธรรมชาติว่ากลางวันและกลางคืนแยกออกจากกันอย่างเด็ดขาดอย่างไร ดังคำบรรยายว่า

時に天照大神、怒りますこと 甚しくして曰はく、「汝は是悪神なり。相見えじ」とのたまひ、乃ち月夜見尊と一日一夜、隔離りて住みたまふ。
 ฝั่งแล้วเทพอะมะเตะระซุจึงกล่าวด้วยความโกรธว่า “เจ้าเป็นเทพที่ร้ายกาจ ข้าไม่ต้องการจะเห็นหน้าเจ้าอีกต่อไป” จากนั้นก็แยกกันอาศัยกับเทพทซุกุโยะมิ เป็นกลางวันและกลางคืนตั้งแต่นั้นมา

(นิฮน โฉะกิ ตอนที่ 5 ตำนานที่ 11 หน้า 60-61)

²⁷ 中西進『日本神話の世界』平凡社 1991. (p. 56)

²⁸ 吉田敦彦、島崎晋『面白いほどよくわかる古事記』日本文芸者 2005. (p. 47)

โคะจิกิ กล่าวถึงเทพหญิงที่มีลักษณะคล้ายกับเทพอุกะโมชิ ชื่อเทพโอกะทซุฮิเมะ (Ooketsuhime no Kami 大気都比売の神) เป็นเทพที่สามารถนำอาหารออกมาจากร่างกายได้ กำลังเตรียมอาหารด้วยการนำออกมาจากจมูกข้าง อุจจาระออกมาข้าง เทพซุชะโนะโอะคิดว่าเป็น สิ่งสกปรกจึงฆ่านางเสีย ร่างของนางได้ให้กำเนิดสิ่งต่างๆ ออกมาดังนี้ หนอนใหม่จากศึรยะ เมล็ดข้าวจากตาทั้งสอง ข้าวฟ่างจากหูทั้งสอง ถั่วแดงจากจมูก ข้าวสาลีจากอวัยวะเพศ ถั่วเหลืองจากก้น จากนั้นเทพคะมุซุอิก็นำสิ่งต่างๆนี้ไปให้เพาะพันธุ์กันต่อไป จึงเป็นต้นกำเนิดของการเลี้ยงไหม และการปลูกพืชผล ความตายของเทพโอกะทซุฮิเมะเป็นที่มาของพืชพรรณและเกษตรกรรม ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อมวลมนุษยชาติ เป็นลักษณะเช่นเดียวกันกับเทพอุกะโมชิใน *นิฮน โมะะกิ* ที่ร่างที่ตายแล้วกลายเป็นธัญพืช

คุโด ทะกะชิ (Kudo Takashi 工藤隆) กล่าวไว้ใน “ต้นกำเนิดของโคะจิกิ” ว่า “เรื่องราวใน *นิฮน โมะะกิ* น่าจะเป็นตำนานดั้งเดิม คือความเชื่อโบราณเรื่องการแยกจากกันของดวงอาทิตย์และดวงจันทร์ ส่วน *โคะจิกิ* นำเทพซุชะโนะโอะซึ่งเป็นผู้ยิ่งใหญ่ในตำนานเทพอิสุโมะมาเป็นผู้ฆ่าแทนที่เทพทซุคุโยะมิ เพื่อให้เกิดบทบาทของวีรบุรุษในการดำเนินเรื่องตอนต่อไป”²⁹

จากนกกำเนิดเทพอะมะเตะระซุ ตำนานที่นางหลบเข้าถ้ำ และตำนานเกี่ยวกับเทพหญิงผู้เป็นที่มาของธัญพืชดังกล่าวข้างต้น ได้แสดงให้เห็นภาพลักษณ์ของความเป็นเทพแห่งดวงอาทิตย์ของเทพอะมะเตะระซุ โดยกล่าวถึงคุณสมบัติที่นางเปล่งแสงสว่างจากกาย การหายตัวไปทำให้โลกเกิดวิกฤติ พืชพรรณแห้งเหี่ยว นางมีส่วนในการนำเมล็ดพันธุ์ให้มนุษย์ได้ใช้ในการเกษตร เปรียบเสมือนดวงอาทิตย์ที่เป็นแหล่งพลังงานสู่โลก โดยผู้วิจัยมีข้อสังเกตเพิ่มเติมว่า ใน *นิฮน โมะะกิ* มีบทบรรยายถึงภาพลักษณ์ของดวงอาทิตย์ที่ชัดเจนและเป็นรูปธรรมมากกว่า *โคะจิกิ* ไม่ว่าจะเป็นการระบุว่านางเกิดจากเทพอิสะนิกิ-อิสะนะมิคุสามิกรรยา ซึ่งแสดงว่านางเกิดจากการตั้งครุฑและคลอบุตรโดยเทพหญิง เป็นการเกิดตามธรรมชาติที่สมจริง บ่งบอกถึงการมีตัวตนที่ชัดเจนของนาง การเน้นถึงภาพแสดงการเป็นเทพผู้ส่องแสงสว่างตอนที่นางเกิด หรือตำนานกลางคืนกลางวัน อาจกล่าวได้ว่า แม้ว่าวรรณกรรมทั้งสองจะถ่ายทอดตำนานของนางว่าภาพลักษณ์ของเทพแห่งดวงอาทิตย์เหมือนกัน สื่อความหมายถึงพลังงานตามธรรมชาติที่ทำให้สรรพสิ่งดำรงชีวิตอยู่ได้ แต่เทพอะมะเตะระซุใน *นิฮน โมะะกิ* มีรูปลักษณะคล้ายคลึงกับมนุษย์มากกว่าที่นางมีลักษณะคล้ายสัญลักษณ์ใน *โคะจิกิ* ซึ่งเน้นความเป็นเทพ ที่มีความพิเศษ บริสุทธิ์และสูงส่ง ต่างจากเทพหญิงองค์อื่นๆ

²⁹ 工藤隆 『古事記の起源』、中央公論新社、2006年 (pp. 128-129)

4.1.2) แม่ผู้ทรงพรหมจรรย์

เทพอะมะเตะระซูให้กำเนิดบุตรชาย 5 องค์จากพิธีอุกะเออิ ที่ทำกับเทพซุชะโนะโอะ บุตรเกิดโดยการพ่นออกทางปาก ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า นางให้กำเนิดบุตรต่างๆ ที่ไม่เคยมีเพศสัมพันธ์กับชายใด เนื้อหาที่ระบุอย่างสอดคล้องกันในวรรณกรรมทั้งสองว่า เทพอะมะเตะระซูเป็นมารดาผู้ทรงพรหมจารีนั้น นับว่ามีความพิเศษน่าสนใจ ควรค่าในการศึกษาต่อไป

คุโบะ อะกิโอะ(久保昭雄) กล่าวถึงลักษณะของเทพอะมะเตะระซูใน “ผู้หญิงในโคะจิกิ นิสัน โมะเกกิ และมัน โยฌู” ว่า “การที่ *นิสัน โมะเกกิ* และ *มัน โยฌู* ระบุถึงอีกชื่อหนึ่งของนางคือ *ฮิรุเมะ* (Hirume 日女) ซึ่งหมายความว่า ภรรยาของดวงอาทิตย์ หรือ *มิโกะ* ผู้ได้ถวายตัวต่อเทพแห่งดวงอาทิตย์ วิเคราะห์ได้ว่านางเป็นเทพที่มีลักษณะของแม่ผู้ตั้งครรภ์โดยการสัมผัสแสงอาทิตย์ (日の光に感じて^{ほら}孕む母としての要素) สังคมเกษตรกรรมดั้งเดิมเคารพนับถือเทพแห่งดวงอาทิตย์ เทพอะมะเตะระซูต้องเป็นทั้งเทพผู้ปกครองบนฟ้า (หรือเป็นดวงอาทิตย์เอง) และยังต้องเป็นผู้ที่อุทิศตัวสักการะเทพบนฟ้าด้วย”³⁰ นอกจากนี้ เขายังชี้แจงถึงการนางมีความเกี่ยวพันกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์สามประการที่เป็นเหมือนเครื่องราชกกุธภัณฑ์ของจักรพรรดิ (三種の神器³¹) สองในสามสิ่งนั้นคือ กระจก และ ทะมะ(ลูกแก้ว) ว่า “กระจกเป็นเหมือนสัญลักษณ์แทนดวงอาทิตย์ ขาดไม่ได้ในการบวงสรวงแสดงความเคารพเทพแห่งดวงอาทิตย์ ส่วนเรื่องทะมะนั้น *โคะจิกิ* ระบุว่าเทพแห่งสรวงของคี่ชื่อ มิคุระตะนะ โนะคะมิ (御倉板挙神) บังชี้ถึง อุกะมิโนะตะมะ (倉稻魂) ซึ่งเป็นเทพในศาลเจ้าที่คุ้มครองดูแลผลผลิตทางการเกษตร จึงน่าจะกล่าวได้ว่า เทพอะมะเตะระซูเปรียบเหมือนแม่ ครองแผ่นดินอันกว้างใหญ่ และบันดาลให้เกิดพืชผลออกงอกงามอุดมสมบูรณ์”

ภาพลักษณ์ความเป็นเทพแห่งดวงอาทิตย์ ทำให้เกิดจินตนาการเชื่อมโยงกับความสามารถในการบันดาลให้ผลผลิตอุดมสมบูรณ์ เนื่องจากเกษตรกรรมในยุคโบราณต้องอาศัยธรรมชาติเป็นหลัก ประเพณีดั้งเดิมที่สืบทอดกันมาคือการจัดพิธีบวงสรวงขอพรจากเทพคาฟ้าดิน หากวิเคราะห์จากตัวบทใน *โคะจิกิ* และ *นิสัน โมะเกกิ* เป็นหลัก จะเห็นได้ว่าลักษณะของ *มิโกะ* หรือหญิงผู้รับใช้เทพนั้น ไม่ได้ถูกเน้นมากนัก หรืออีกนัยหนึ่ง วรรณกรรมทั้งสองเรียบเรียงขึ้นโดยเจตนาแสดงให้เห็นอำนาจของจักรพรรดิ แม้ว่าเทพอะมะเตะระซูอาจเป็นผู้นำที่ยิ่งใหญ่ ปกครองดินแดนสวรรค์ แต่อีกลักษณะหนึ่งคือมีความเกี่ยวข้องกับเกษตรกรรมและธรรมชาติ ซึ่งเป็นการสื่อถึงชนทุก

³⁰ 久保昭雄『記紀・万葉の女性』武蔵野書院、平成12年 (p.30-32)

³¹ Sanshu no Shinki ได้แก่ กระจกยะตะ 八咫鏡 (やたのかかみ) และลูกแก้วยะชะกะนิ โนะมะวะตะมะ 八咫瓊勾玉 (やさかのまがたま) ที่ปวงเทพทำขึ้นเพื่อใช้ในพิธีเชิญให้เทพอะมะเตะระซูออกมาจากถ้ำ คาบคุชะนะงิ 草薙劍 (くさなぎのつるぎ) ที่เทพซุชะโนะโอะ ได้มาจากการปราบยักษ์แปดหัว ทั้งสามสิ่งนี้นอกจากเป็นเครื่องหมายแสดงอำนาจของจักรพรรดิแล้วยังเชื่อกันว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีวิญญาณแห่งเทพสถิตอยู่ สืบทอดมาตั้งแต่ยุคแห่งเทพจนถึงจักรพรรดิในยุคปัจจุบัน

เล่าพันธุ์ ทำให้ผู้คนทั่วไปยอมรับนับถือ กล่าวได้ว่านางมีความเป็นแม่ในลักษณะที่พิเศษไม่เหมือนใคร เนื่องจากความเป็นดวงอาทิตย์และความสามารถให้กำเนิดบุตรทั้งที่เป็นหญิงพรหมจารี ผู้วิจัยมองว่าการที่คุโอะ อะกิโอะใช้ชื่อของสร้อยพยายามเชื่อมโยงเทพแห่งการเกษตรกับความเป็นแม่ของเทพอะมะเตะระซุ นั้น ยังไม่ชัดเจนนัก เนื่องจากในวรรณกรรมทั้งสองระบุถึงเทพที่ชื่ออุกะมิ โนะตะมะที่เขาอ้างถึงเป็นเทพแห่งธรรมชาติที่เทพิสะนะกิและอิสะนะมิให้กำเนิด หากกล่าวถึงแม่ของพืชผลน่าจะเป็นลักษณะของเทพโอเกะที่ซุชิเมะใน *โคะจิกิ* หรือเทพอุกะโมชิใน *นิฮน โมะะกิ* มากกว่า ซึ่งมีบรรยายชัดเจนว่าเกิดธัญพืชจากร่างที่ตายแล้วของพวกนาง

มีบางงานวิจัยที่กล่าวว่าเทพแห่งดวงอาทิตย์ของญี่ปุ่นนี้เป็นเทพชาย หรือไม่มีเพศซึ่งที่ชัดเจน ยะมะงะมิ อิทัสุมะ (Yamagami Itsumo 山上伊豆母) วิเคราะห์ไว้ใน “ความเชื่อเรื่องเทพมารดาของชาวญี่ปุ่น” ว่า “อะมะเตะระซุผู้เป็นต้นตระกูลจักรพรรดินั้น ในยุคดึกดำบรรพ์เป็นหญิงผู้รับใช้เทพ (Miko 巫女) ประจำองค์สุริยเทพซึ่งเป็นชาย ถือว่าเป็นตัวแทนของเทพไม่มีเพศชายหรือหญิง ต่อมาหลังจากเกิดเหตุต้องเข้าถ้ำแล้ว นางได้ออกมาอีกครั้งและกลายเป็นเทพีแห่งดวงอาทิตย์ ดังนั้นชื่อของนางจึงไม่มีคำว่า อิเมะ ซึ่งแสดงความเป็นหญิงต่อท้าย”³² หรือ มะทัซุมุระ คะสุโอะ (Matsumura Kazuo 松村一男) เขียนบทความที่ได้รับการแปลเป็นภาษาอังกฤษและเผยแพร่โดยสถาบันวิจัยวัฒนธรรมญี่ปุ่น มหาวิทยาลัยโคะกุกะกูอิน (國學院大學日本文化研究所) ในหัวข้อ “ในบรรดาผู้หญิง วิเคราะห์เปรียบเทียบตำนานเทพของทฤษฎีพัฒนาการของเทพอะมะเตะระซุ” โดยให้นิยามนางว่าเป็น “แม่ผู้ทรงพรหมจารี” (Virgin Mother) และกล่าวว่า “เทพอะมะเตะระซุเป็นบรรพสตรีแห่งราชวงศ์จักรพรรดิ ซึ่งถือกำเนิดอย่างปราศจากมลทิน จัดว่ามีฐานะสูงส่งกว่าเทพหญิงองค์ใด แต่ยังคงมีประเด็นปัญหาว่าเทพชายเป็นผู้ให้กำเนิดนาง และสภาพสังคมของผู้หญิง รวมทั้งแนวคิดเกี่ยวกับหญิงและชายของชาวญี่ปุ่นโบราณยังไม่ชัดเจน ภาพลักษณ์ของเทพองค์นี้จึงควรจัดอยู่ตรงกลางระหว่างหญิงและชาย”³³

แต่จากตัวบทใน *โคะจิกิ* และ *นิฮน โมะะกิ* ได้ระบุไว้ชัดเจนว่าเป็นหญิง ดังตัวอย่างในตำนานที่นางแต่งกายเป็นชายเพื่อเตรียมรับเทพซุชะ โนะ โอะ นื่องชายผู้ประพฤติตัวเป็นอันธพาล ดังนี้

³² 山上伊豆母『日本の母神信仰』大和書房、1998年 (p.39)

³³ Matsumura Kazuo “‘Alone among Women’: A Comparative Mythic Analysis of the Development of Amaterasu Theology”, Translated by Norman Havens ตีพิมพ์ใน

“Contemporary Papers on Japanese Religion 4”, Institute for Japanese Culture and Classics, Kokugakuin University, 1998. (<http://www2.kokugakuin.ac.jp/ijcc/wp/cpjr/kami/index.html> 25/9/2550)

すなは みかみ と ま すなは ひだりみぎ みかづら
 即ち御髪を解き、御みづらに纏きて、乃ち左右の御みづらに、亦、御縵
 に、亦、左右の御手に、各 八尺の勾璫の五百津のみすまるの珠を纏き持ち
 て、そびらには千入の鞆を負ひ、ひらには、五百入の鞆を付け、亦、いつの
 たかとも は ゆぼら かたには むかもも ふ あわゆき
 竹鞆を取り佩かして、弓腹を振り立てて、堅庭は、向股に踏みなづみ、沫雪
 の如く蹶ゑ散して、いつの男と建ぶ。

ว่าแล้วนางก็สยายผมลง รวบและมัดผมใหม่โดยแบ่งด้านซ้ายและขวาเป็นทรงผมแบบชาย
 มือทั้งสองข้างถือสร้อยเส้นยาวที่ร้อยด้วยลูกแก้วชะชะกะ โนะมะงะทะมะ³⁴ จำนวนมาก
 เตรียมลูกธนูไว้ด้านหลังพันดอก และด้านหน้าอีกห้าร้อยดอก เอาปลอกแขนไม้ไผ่ออก
 กระชับธนูไว้บริเวณท้องเตรียมพร้อมสำหรับการต่อสู้ เมื่อย่ำลงบนดินแข็ง ฝุ่นดินก็ลอย
 ขึ้นคลุ้งตกลงราวกับหิมะ นางแสดงตัวเข้มแข็งกล้าแกร่งเยี่ยงชาย

(โคะจิกิ หน้า 56-57)

เชิงอรรถที่ 2 (หน้า 56) อธิบายคำว่า “มีทสุระ”(Mizura みづら) ว่าเป็นการมัดผมเป็น
 ทรงผมของผู้ชาย และเชิงอรรถที่ 10 (หน้า 57) อธิบายประโยคที่ว่า “แสดงตัวเป็นดังชาย” (いつの
 男と建ぶ) ว่าเป็นการที่เทพอะมะเตะระซุซึ่งเป็นหญิงแสดงความห้าวหาญราวกับชาย³⁵ ปรากฏใน
 ตำรา “วรรณกรรมโบราณของญี่ปุ่น” กล่าวว่า “สมัยโคะฟุน (古墳時代³⁶) ทรงผมแบบชาย
 เรียกว่า มีทสุระ (美豆良、角髪) คือแบ่งผมบนศีรษะเป็นสองข้าง พับผมลงมาแล้วมัดไว้
 บริเวณหูทั้งสอง ในโคะจิกิระบุว่าเทพอิสะนะกิกิทำผมแบบนี้³⁷ ในสมัยโบราณทั้งหญิงและชาย
 อาจมัดผมไว้ได้ แต่ฉากนี้บรรยายรายละเอียดว่าเทพอะมะเตะระซุสยายผมลง จากที่อาจจะมัดอยู่
 เหมือนหญิง และมัดใหม่เป็นทรงผมแบบชาย

ใน นิสน โมะเกิ เทพซุชะ โนะ โอะใช้สรรพนามเรียกเทพอะมะเตะระซุที่สื่อให้เห็นว่านาง
 เป็นพี่สาว เช่น

故、暫く高天原に向ひ、姉と相見えて、後に永に退りなむと欲う。

³⁴ Yasaka ชื่อเรียกลูกแก้ว หนึ่งในสามของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เป็นเครื่องแสดงอำนาจของราชวงศ์จักรพรรดิ Magatama คือ
 ลูกแก้วรูปร่างเหมือนผลมะม่วง เชื่อกันว่าเป็นเครื่องรางของขลังที่เปี่ยมด้วยพลังอำนาจ

³⁵ อ้างอิงจากเชิงอรรถใน 『新編日本古典文学全集 古事記 1』小学館、2004 年

³⁶ Kofun Jidai สมัยที่มีสิ่งก่อสร้างโบราณโดยเฉพาะสุสานจำนวนมาก เป็นสมัยต่อจากสมัยยะโยะอิ คือตั้งแต่ปลายศตวรรษที่
 3 ถึงประมาณศตวรรษที่ 7 อารยธรรมการขุดดินเพื่อฝังศพเริ่มตั้งแต่สมัยยะโยะอิ ต่อเนื่องมาถึงสมัยโคะฟุนด้วย เป็นช่วงที่
 บ้านเมืองมีระบบการปกครองที่เป็นปึกแผ่นและเจริญรุ่งเรือง

³⁷ 室伏信助、小林祥次郎、武田友宏、鈴木真弓、『日本の古典』、角川春樹、昭和 61 年
 (p.14)

ข้าจะไปยังดินแดนทะเลกะมะโนะฮะระสักพักหนึ่ง เพื่อพบพี่สาวที่รัก จากนั้นจะจากไปตลอดกาล ไม่หวนกลับมาอีก

(นิฮิน โฉะกิ ตอนที่ 6 ดั้วบทหลัก หน้า 61)

เชิงอรรถที่ 19 (หน้า 61) กล่าวว่า คำว่า “นะเนะ” ที่เทพซุชะ โนะ โอะเรียกพี่สาวนั้น เป็นคำเรียกสรรพนามบุรุษที่ 2 ที่หมายถึง “ที่รัก” ส่วนตัวอักษร 姉 นั้นสื่อถึงเทพอะมะเตะระซุ³⁸

ในนิฮิน โฉะกิ มีบทบรรยายว่าเทพซุชะ โนะ โอะเรียกนางว่า “นะเนะ” หลายครั้ง หรือในฉากเทพซุชะ โนะ โอะก่อเหตุร้ายจนเป็นเหตุในเทพอะมะเตะระซุเข้าไปหลบในถ้ำก็แสดงความเป็นหญิงของนางไว้ ตัวอย่างใน โคะจิกิ มีดังนี้

天照大御神、忌服屋いみはた や いまに坐して、神御衣かむみ そ おを織らしめし時に、其の服屋はた やの頂いたをだき穿ち、天の斑馬あめ ふちうまを逆剥さかぎに剥はぎて、随おとし入れたる時に、天の服織女はとりめ、見驚みきて、梭ひに陰上ほとを衝つきて死しにき。

ขณะที่เทพอะมะเตะระซุอยู่ในวิหารทอผ้า ให้เทพีทออารมณ์แห่งเทพอยู่นั้น (เทพซุชะ โนะ โอะ) ก็ทบทหลังคาวิหารทอผ้าจนเป็นช่อง แล้วโยนม้าสวรรค์หลากสี³⁹ ที่ถลกหนังกลับทางลงไป เทพีทอผ้าแห่งสวรรค์เห็นเข้าก็ตกใจ ทำให้กระสวยแทงเข้าที่อวัยวะเพศของนาง ถึงแก่ความตาย

(โคะจิกิ หน้า 63)

又、天照大神、方まさに神衣かむみそを織りて斎服殿いむはたどのに居ましますを見て、則ち天斑駒あまのふちこまをさかはぎにし、殿おほとののいらかを穿うちて投いげ納りる。是の時に、天照大神おどろ、驚動おどきたまひて、梭ひを以もて身みを傷いたましめたまふ。

เมื่อเทพซุชะ โนะ โอะเห็นว่าขณะนั้น เทพอะมะเตะระซุกำลังทอผ้าอันเป็นอารมณ์แห่งเทพอยู่ในวิหารทอผ้าศักดิ์สิทธิ์พอดี จึงโยนม้าสวรรค์หลากสีที่ถลกหนังกลับทางเข้าไปในวิหาร ทันใดนั้น เทพอะมะเตะระซุตกใจ จึงทำให้กระสวยทอผ้าที่มองเห็นเจ็บปวด

(นิฮิน โฉะกิ ตอนที่ 7 ดั้วบทหลัก หน้า 75-76)

³⁸ อ้างอิงจากเชิงอรรถใน 『新編日本古典文学全集 日本書紀 1』小学館、2006 年

³⁹ Fuchiuma หรือ Fuchikoma คือม้าที่มีหลายสีผสมกัน หรือมีสีอ่อนแก่หลากหลายอยู่ด้วยกัน

またひのかみはたどの ま すなは ふちこま いけはぎ おほとの なげい
 且日神織殿に居します時に、則ち斑駒を生剥にし、其の殿の内に納る。
 すべ こ もろもろのわざ ことごとく これあづきな しか いへど むつまじきみこころ
 凡て此の諸事、尽に是無状し。然りと雖も、日神、恩親之意あり
 て、愠りたまはず恨みたまはず、皆平心を以ちて容したまふ。

แล้วเมื่อเทพแห่งดวงอาทิตย์อยู่ที่วิหารทอผ้า (เทพซุชะ โนะ โอะ) โยนม้าลากสี่ที่ถลกหนัง
 ทั้งเป็นใส่เข้าไปในวิหาร เรื่องทั้งหลายทั้งปวงนี้ล้วนเป็นการกระทำที่แสดงพฤติกรรมเยี่ยง
 อินทพาล แต่กระนั้น เทพอะมะเตะระซุซึ่งเปี่ยมจิตเมตตา ไม่มีความโกรธหรือแค้นเคือง
 เลยสักน้อย กลับให้อภัยด้วยความโอบอ้อมอารี

(นิสน โมะะกิ ตอนที่ 7 ตำนานที่ 2 หน้า 81)

คำแปลภาษาญี่ปุ่นปัจจุบันในตำนานที่ 2 นี้ยังระบุว่า เทพซุชะ โนะ โอะ โยนม้าเข้าไปใน
 วิหาร ทำให้ความศักดิ์สิทธิ์มีมลทิน (神聖さを汚した)⁴⁰

แม้ว่าใน นิสน โมะะกิ แต่ละฉากจะให้เหตุผลในการหลบเข้าถ้ำของเทพอะมะเตะระซุ
 แตกต่างกัน แต่เหตุการณ์การก่อวินาศกรรมที่เทพซุชะ โนะ โอะกระทำนั้นมีเนื้อหาดคล้ายคลึงกับที่บรรยาย
 ใน โคะจิกิ คือเขาโยนม้าถลกหนังเข้าไปในวิหารทอผ้า โดยเทพอะมะเตะระซุเป็นผู้ดูแลการทอผ้า
 ซึ่งเป็นอาภรณ์แห่งเทพอยู่ หรือแม้กระทั่งระบุว่านางเป็นผู้ทอผ้าเองดังเช่นในดัวบทหลัก ตอนที่ 7
 ความสัมพันธ์ระหว่างเทพอะมะเตะระซุกับการทอผ้า นั้น สะท้อนให้เห็นความเป็นหญิงของนาง
 เนื่องจากผู้หญิงชาวญี่ปุ่นโบราณนั้นมีงานหลักคือการทอผ้า และถือเป็นสิ่งที่ไม่ยุ่งเกี่ยวกับ

คะโนะ มะซะนะ โอะ (Kano Masanao 鹿野政直) และ โอะริบะ คิโยะ โคะ (Horiba
 Kiyoko 堀場清子) ร่วมกันเขียนหนังสือรวมบทความสำหรับการศึกษาของเยาวชนเรื่อง “ยุคสมัย
 ของยาย แม่ และลูกสาว” ความตอนหนึ่งกล่าวถึงการทอผ้ากับผู้หญิงว่า “การทอผ้าเป็นงานของ
 ผู้หญิงตั้งแต่โบราณกาล มีเทพปรกรณ์และตำนานมากมายในทั่วโลกที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ของ
 ผู้หญิงและการทอผ้า ตำนานเทพญี่ปุ่นกล่าวถึงเทพอะมะเตะระซุว่าถูกเทพซุชะ โนะ โอะกลั่นแกล้ง
 ขณะที่ทออาภรณ์ของบรรดาเทพอยู่ในวิหารทอผ้าอันศักดิ์สิทธิ์ และยังมีตำนานวันทะนะบะตะ⁴¹ ที่
 เล่าเรื่องของชายเลี้ยงวัวกับหญิงทอผ้า เรื่องราวเหล่านี้สะท้อนความจริงของสังคมเกษตรกรรมใน
 อดีตที่ทำงานหลักของผู้ชายคืองานในไร่ นา ส่วนผู้หญิงคือการทอผ้า ผู้หญิงญี่ปุ่นทอเสื้อผ้าของตน
 และครอบครัวมาจนถึงปลายศตวรรษที่ 19 คุณสมบัติการเป็นเจ้าสาวได้อย่างหนึ่งคือการทอผ้า
 เก่ง”⁴²

⁴⁰ อ้างอิงจากคำแปลในหน้า 81 『新編日本古典文学全集 日本書紀 1』小学館、2006 年

⁴¹ Tanabata (七夕) เทศกาลสำคัญจัดในวันที่ 7 เดือน 7 ของทุกปี มีต้นกำเนิดจากตำนานโบราณของจีน เล่าถึงคู่รักคือดวงดาว
 ชายเลี้ยงวัวกับดวงดาวหญิงทอผ้าจะข้ามกลุ่มดาวทางช้างเผือกมาพบกันได้เพียงปีละครั้ง หรือหมายถึงหญิงทอผ้า(織女星)

⁴² 鹿野政直、堀場清子 『祖母・母・娘の時代』、岩波書店、1991 年(p.6-7)

โทเบะ ทะมิโอะ (Tobe Tamio 戸部民夫) เขียนกล่าวถึงเทพีทอผ้าไว้ในหนังสือเรื่อง “หนังสือเพื่อความเข้าใจเกี่ยวกับเทพีญี่ปุ่น” ว่า “สมัยโบราณ การทอผ้าเป็นงานของผู้หญิง ดังปรากฏในตำนานเทพและเรื่องเล่าดั้งเดิม ว่าหญิงทอผ้าผู้งดงามและบริสุทธิ์เปรียบเหมือนสื่อกลางเชื่อมโยงระหว่างโลกมนุษย์กับโลกอื่น ดังนั้นหญิงทอผ้าจึงสะท้อนภาพลักษณ์ของมิโกะ- หญิงผู้รับใช้เทพเจ้า ผ้าทอในสมัยโบราณถือเป็นเครื่องสักการะเทพเจ้าที่สูงที่สุด และก็หรือหูกที่ใช้ทอผ้าก็เป็นอุปกรณ์อันศักดิ์สิทธิ์(神聖な道具) ผู้ที่จะสัมผัสสิ่งนี้ได้ต้องเป็นหญิงผู้ที่ได้รับคัดเลือกว่าปราศจากมลทิน”⁴³

สังเกตได้ว่าความเกี่ยวพันของเทพอะมะเตะระซูกับการทอผ้า นั้น สะท้อนภาพลักษณ์หญิงผู้ไร้ราศี นอกจากนี้ ในฉากเทพซุชะโนะโอะกัตันแกลิ่งจนนางต้องหลบเข้าถ้ำนั้น โคะจิกิ บรรยายว่าเทพีทอผ้าถูกระสายทิมที่อวัยวะเพศถึงแก่ความตาย ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของการเกิด “มลทิน” (Kegare 穢れ) และแม้ว่า นิฮนโอะกิจะบรรยายว่าเทพอะมะเตะระซูเป็นผู้ได้รับบาดเจ็บ แต่ไม่ได้ใช้คำว่า “อวัยวะเพศ” (Hoto ほと) และ “ตาย” ประเด็นดังกล่าวน่าจะเป็นกลวิธีอันแยบยลที่ผู้เรียบเรียงวรรณกรรมทั้งสองหลีกเลี่ยงไม่ให้เทพอะมะเตะระซูประสบกับสภาวะมีมลทิน ภาพลักษณ์หญิงพรหมจารีผู้บริสุทธิ์จึงปรากฏชัดเจน

4.2. บทบาท

ดังที่กล่าวไปแล้วว่า เทพอะมะเตะระซูโดดเด่นในฐานะเทพแห่งดวงอาทิตย์ ซึ่งมีความเชื่อมโยงกับการเป็นบรรพสตรีของราชวงศ์จักรพรรดิญี่ปุ่น บทบาทในฐานะแม่ของนางจึงดูเหมือนมีความสำคัญค่อนข้างน้อย ไม่มีปรากฏว่ามีผู้กล่าวถึงมากนัก ผู้วิจัยขอชี้แจงโดยแบ่งเป็นบทบาทของแม่ผู้เป็นผู้อุปการะโลกสวรรค์ การให้กำเนิดทายาทที่จะดำรงตำแหน่งต้นตระกูลจักรพรรดิมีหน้าที่ปกครองโลกมนุษย์ต่อไป และแนวคิดเกี่ยวกับการเลี้ยงดูส่งเสริมบุตร

4.2.1) ผู้ครองโลกสวรรค์

ตำนานในวรรณกรรมทั้งสองต่างระบุว่าเทพอะมะเตะระซูเป็นผู้ปกครองดินแดนบนฟ้าที่ชื่อ ทะกะอะมะโนะฮะระ นางยังได้รับทมะซึ่งเป็นเครื่องแสดงอำนาจในการปกครอง และมีการมอบหมายให้ทายาทของตนลงมาเป็นผู้อุปการะบ้านเมืองซึ่งเทพโอะคุนิอุมิสร้างไว้เป็นปีกแผ่น

故、ふたはしらの二の神のたま喜こほびいへどていま曰ごとはく、「吾くすびにあやが息多いとしと雖も、未いまだ此こゝの若わかく靈たま異ことしき児こ有あらず。久ひさしく此こゝの国くにに留とどむべからず。自ま当まさに早すむく天あめに送おくりて、授さづ

⁴³戸部民夫『「日本の女神様」がよくわかる本』PHP 研究所、2007年 (p.186)

くるに天上の事を以ちてすべし」。是の時、天地相去ること未だ遠からず。
 故、天柱を以ちて、天上に挙げまつりたまふ。
 (เมื่อให้กำเนิดเทพอะมะเตะระซูแล้ว) ทั้งสอง (เทพอิสะนะกิและอิสะนะมิ) ก็ปลาบปลื้มดี
 ใจกล่าวว่า “ถึงเราจะมีลูกมากมาย แต่ยังไม่เคยมีลูกคนไหนที่เปี่ยมพลังนำพิศวงเช่นนี้มา
 ก่อน ไม่ควรจะให้สถิตอยู่ในดินแดนนี้นานเกินไป ต้องรีบส่งไปยังแดนสวรรค์ เพื่อ
 ปกครองโลกบนฟ้า” ครั้งนั้นดินแดนโลกและสวรรค์ยังไม่ได้แยกออกจากกันมาก
 นัก แล้วเทพทั้งสองก็ส่งนางขึ้นไปบนฟ้าด้วยเสาแห่งสวรรค์⁴⁴

(นิสน โมะะกิ ตอนที่ 5 ตัวบทหลัก หน้า 36-37)

ตัวบทหลักจากนี้มีความแตกต่างจากจากอื่นๆ ในตอนเดียวกัน ก็กล่าวว่เทพอิสะนะกิ
 และอิสะนะมิร่วมกันให้กำเนิดเทพผู้ยิ่งใหญ่ทั้งสาม นอกจากนั้นยังเน้นว่าเทพผู้เป็นพ่อและแม่รู้สึก
 ปลาบปลื้มเมื่อเทพอะมะเตะระซูถือกำเนิดมา และทั้งสองเห็นพ้องต้องกันว่านางควรเป็นผู้ปกครอง
 โลกสวรรค์

「天照大神は、高天原を治らすべし。月讀尊は以ちて滄海原の潮の八百重を
 治らすべし。素戔鳴尊は以ちて天下を治らすべし」とのたまふ。
 (เทพอิสะนะกิ) มอบหมายว่า “ควรให้เทพอะมะเตะระซูไปปกครองดินแดนทะเลกะมะ โนะ
 สะนะ ส่วนเทพทซุกุโยะมิให้ครองฟองคลื่นที่ทับซ้อนเป็นชั้นบนท้องทะเล และเทพซุ
 ชะ โนะ โอะ ให้ครองโลกเบื้องใต้สวรรค์”

(นิสน โมะะกิ ตอนที่ 5 คำานานที่ 6 หน้า 51)

「天照大神は以ちて高天之原を御らすべし。月夜見尊は以ちて日に配べて天
 の事を知らすべし。素戔鳴尊は以ちて滄海之原を御らすべし」。
 (เทพอิสะนะกิสั่งว่า) “ให้เทพอะมะเตะระซูครองดินแดนทะเลกะมะ โนะ สะระ เทพทซุกุโยะ
 มิให้ดูแลงานบนฟ้าเคียงคู่กับดวงอาทิตย์ ส่วนเทพซุชะ โนะ โอะ ให้ครองดินแดนแห่งท้อง
 ทะเล”

(นิสน โมะะกิ ตอนที่ 5 คำานานที่ 11 หน้า 59)

⁴⁴ Amanomihashira เสาศักดิ์สิทธิ์ต้นหลักที่ตั้งบนดินใจกลางโลก สูงขึ้นไปถึงสวรรค์ เป็นสิ่งที่เทพอิสะนะกิและอิสะนะมิ
 เดินวนเพื่อให้กำเนิดบุตร ลักษณะการเดินวนรอบเสาแล้วเกิดพิชพรรณธัญญาหารนี้มีที่มาจากพิธีกรรมของชนเผ่าในมณฑลยูนนาน
 ของจีน โดยชายหญิงรำรายด้วยนัยยะทางเพศสขณะเดินวนเสา ตามท้องถื่นแถบตะวันออกของญี่ปุ่นก็มีพิธีที่สามภรรยาเดินวน
 บริเวณด้านหลังเตาฝังไฟ (จากเชิงอรธที่ 18 หน้า 25 นิสน โมะะกิ ฉบับ โฉมแก้ไข)

จะเห็นได้ว่าในวรรณกรรมเรื่อง *โคะจิกิ* และ *นิฮน โมะะกิ* ฉากอื่นๆ นอกเหนือจากตัวบทหลัก เทพอะมะเตะระะซุได้รับมอบหมาย หรือได้รับคำสั่งจากเทพอิสะนะกิผู้เป็นบิดาให้ดำรงตำแหน่งเป็นผู้ปกครองโลกสวรรค์หรือดินแดนทะกะอะมะ โนะสะระระ แตกต่างจาก *นิฮน โมะะกิ* ตัวบทหลักที่ให้เทพอิสะนะกิและอิสะนะมิ ผู้เป็นพ่อและแม่ร่วมกันให้กำเนิด และยังเห็นพ้องต้องกัน ให้นางครองโลกสวรรค์ด้วย กล่าวได้ว่า *นิฮน โมะะกิ* สะท้อนบทบาทของเทพอะมะเตะระะซุในฐานะผู้ครองเมืองว่ามีความคล้ายคลึงมนุษย์มากกว่า *โคะจิกิ*

อีกประเด็นหนึ่งที่ทำให้รายละเอียดของตำนานเทพใน *โคะจิกิ* กับ *นิฮน โมะะกิ* มีความแตกต่างกันคือ บทบาทของเทพทะกะมิมุซุอิ(高御産巢日神) ซึ่งเป็นเทพไม่มีคู่ ที่สิดิตขึ้นเองในยุคแรก ดังที่โคโนะมิ ทะกะมิทซุ(神野志隆光) วิจัยไว้ใน “โคะจิกิกับนิฮน โมะะกิ – ประวัติศาสตร์ของตำนานแห่งจักรพรรดิ” ความตอนหนึ่งสรุปได้ว่า “คำว่า มุซุอิ (Musui 産霊) หมายถึงพลังงานอันเป็นต้นกำเนิดสรรพสิ่ง ในโคะจิกิ มีเทพที่ชื่อมีคำว่ามุซุอิ ที่มีบทบาทในฉากสำคัญๆ อยู่ตลอดเรื่องคือเทพอะมะมุซุอิ และทะกะมิมุซุอิ เช่นในการสั่งให้เทพอิสะนะกิและอิสะนะมิให้กำเนิดเกาะและเทพต่างๆ การที่เทพทะกะมิมุซุอิคอยอยู่เคียงข้างและให้คำปรึกษาเทพอะมะเตะระะซุในการบริหารบ้านเมือง เป็นต้น หากเปรียบเทียบกับ *นิฮน โมะะกิ* แล้ว จะเห็นภาพของโลก (Sekaizou 世界像) ที่มีการเกิดและดับสูญของสรรพสิ่งโดยการสั่งการของเทพสวรรค์ชัดเจนกว่า และมีเทพอะมะเตะระะซุเป็นผู้รับรอง(Hoshō 保障)ในความถูกต้องของการปกครองโดยจักรพรรดิ ในขณะที่นิฮน โมะะกิ สรรพสิ่งเกิดความเปลี่ยนแปลงด้วยหลักการตามทฤษฎีหยิน-หยาง เทพอะมะเตะระะซุมีสถานะเป็นเทพแห่งดวงอาทิตย์(日神) ไม่ได้มีอำนาจครอบคลุมถึงการปกครองโลกมนุษย์ ฟ้าและแผ่นดินมีสถานภาพเสมอกัน”⁴⁵ โคโนะมียังใช้คำว่า “มุซุอิคอสโมโลยี” (Musuhi Cosmology) กับ *โคะจิกิ* และคำว่า “อิน โยคอสโมโลยี” (Yin-Yang Cosmology) กับ *นิฮน โมะะกิ* ด้วย

ดังที่บทที่ 3 ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ได้อ้างถึงงานวิจัยของโคโนะมิกับความตายของเทพอิสะนะมิไปแล้วนั้น ตัวบทหลัก(正文) ของ *นิฮน โมะะกิ* ตอนที่ 5 ซึ่งกล่าวถึงกำเนิดของเทพอะมะเตะระะซุผู้เป็นสัญลักษณ์แสดงถึงดวงอาทิตย์และให้กำเนิดเชื้อสายจักรพรรดิต่อมา เปรียบเหมือนภาพรวมโครงสร้างของวรรณกรรม นอกจากตัวบทหลักของ *นิฮน โมะะกิ* ให้นางเกิดจากเทพคู่ชายหญิง ขณะที่ *โคะจิกิ* ให้นางกำเนิดจากเทพชายองค์เดียวด้วยพิธีอันศักดิ์สิทธิ์แล้ว ยังมีความแตกต่างด้านพื้นฐานอำนาจในการปกครอง โดยเทพอะมะเตะระะซุมีบทบาทสำคัญร่วมกับเทพทะกะมิมุซุอิใน *โคะจิกิ* ส่วนใน *นิฮน โมะะกิ* นั้นเทพผู้ครองดินแดนมีการสืบทอดอำนาจต่อกันตามยุคสมัย เทพอะมะเตะระะซุมีสถานะเป็นสัญลักษณ์ บทบาทของเทพอะมะเตะระะซุที่แตกต่างกันใน

⁴⁵ 神野志隆光『古事記と日本書紀—「天皇神話」の歴史』講談社現代新書、1999年 (pp. 89-97, 120-133)

วรรณกรรมทั้งสองสะท้อนความสำคัญของหลักหยิน-หยางในนิฮน โอะกะกิ และความพยายามสื่อให้เห็นอำนาจการครอบครองดินแดนรวมเป็นหนึ่งเดียวของจักรพรรดิใน โอะกะกิ

4.2.2) ให้กำเนิดทายาทผู้เป็นต้นราชวงศ์จักรพรรดิ

ใน โอะกะกิ บรรยายไว้ว่า เมื่อเทพซุชะ โนะ โอะโอะได้รับคำสั่งจากบิดาให้ไปดูแลดินแดนแห่งท้องทะเลแล้ว ก็ได้เดินทางไปพบเทพอะมะเตะระซุผู้เป็นพี่สาว เมื่อนางทราบว่าน้องชายจะเดินทางมาหาก็คิดว่าเขาคงไม่ประสงค์ดี จึงแต่งกายพร้อมรบออกมารับหน้า และบอกให้เขาพิสูจน์ว่าตนมีใจบริสุทธิ์ ทั้งสองจึงตกลงทำพิธีอุกะเออิ โดยเทพอะมะเตะระซุนำดาบของเทพซุชะ โนะ โอะโอะมาหักเป็นสามท่อนใส่ปาก เคี้ยวแล้วพ่นออกมา เกิดเป็นเทพหญิงสามองค์ ส่วนเทพซุชะ โนะ โอะโอะนำลูกประคำของเทพอะมะเตะระซุมาอมแล้วพ่นออกมาเช่นกัน เกิดเป็นเทพชาย 5 องค์ อะมะเตะระซุได้กล่าวกับน้องชายว่า

是に天照大御神、速須佐之男命に告らししく、「是の後に生める五柱の男子は、物実我が物に因りて成れるが故に、乃ち汝が子ぞ。先づ生める三柱の女子は、物実汝が物に因りて成れるが故に、乃ち汝が子ぞ」と、如此詔り別きき。

แล้วอะมะเตะระซุโอมิอะมะเตะระซุจะกล่าวแก่ชะยะซุชะ โนะ โอะโอะ โนะมิโกะ โตะว่า “บุตรชายทั้งห้าที่เกิดทีหลัง เกิดจากสิ่งอันเป็นของข้า จึงถือว่าเป็นบุตรของข้าอย่างแน่นอน บุตรสาวทั้งสามที่เกิดก่อนนั้นเกิดจากสิ่งอันเป็นของเจ้า จึงหมายความว่า เป็นบุตรของเจ้า” ว่าแล้วก็แบ่งแยกบุตรของกันและกัน

(โอะกะกิ หน้า 61)

หลังจากนั้นมีการบรรยายถึงคำพูดที่เทพซุชะ โนะ โอะโอะกล่าวต่อเทพอะมะเตะระซุว่า

「我が心清く明きが故に、我が生める子は手弱女を得つ。此れに因りて言はば、自ら我勝ちぬ」

“เพราะจิตใจของข้าบริสุทธิ์ ข้าจึงให้กำเนิดบุตรสาวได้ เมื่อผลออกมาเป็นเช่นนี้ แน่แน่นอนที่จะถือว่าข้าเป็นผู้ชนะ”

(โอะกะกิ หน้า 63)

โอะกะกิ กล่าวว่า เทพซุชะ โนะ โอะโอะดีใจในชัยชนะของตน(勝ちさび)⁴⁶ ทำลายเรือกสวนไร่นา ก่อความเสียหายแก่เครื่องบวงสรวง และที่ร้ายที่สุดคือการโยนม้าลงไปในวิหารทอผ้า อันเป็น

⁴⁶ Kachisabi ได้ชัยชนะแล้วจึงฮึกเหิม ตึกคะนอง

เหตุให้เทพอะมะเตะระซุต้องหลบเข้าถ้ำไป อย่างไรก็ตาม เจริญอรธในหน้า 58 (อักษรสีแดง) กล่าวไว้ว่า “พิธีอุเกะอินี่ไม่ได้เน้นถึงชัยชนะหรือความพ่ายแพ้ แต่เป็นพิธีให้กำเนิดบุตรที่ประกอบขึ้นเพื่อพิสูจน์ข้อสงสัยของเทพอะมะเตะระซุว่าเทพซุชะโนะโอะมิได้มีจิตใจมุ่งร้ายมาแต่เดิม”⁴⁷ หรืออีกนัยหนึ่งคือ เทพซุชะโนะโอะมิเป็นผู้ประสงค์จะใช้พิธีนี้เสมือนการเสี่ยงทายเพศบุตร แสดงความบริสุทธิ์ใจของตน เมื่อผลปรากฏตามการตัดสินของเทพอะมะเตะระซุว่าบุตรสาวถือเป็นบุตรของเทพซุชะโนะโอะมิ เขาจึงอ้างว่าตนเป็นผู้ชนะ

นิฮน โมะะกิ มีเนื้อความตอนนี้อีกส่วนหนึ่ง แต่ได้มีการระบุชัดเจนว่าเทพซุชะโนะโอะมิใช้เพศของบุตรเป็นสิ่งพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตน กล่าวคือหากบุตรเกิดเป็นชายให้ถือว่าตนมีเจตนาดี ตอนที่ 6 ตัวบทหลักกล่าวไว้ดังนี้

「もし吾が生まむ、^{これをみな}是女ならば、^{きたなきころ}濁心有り^{おも}と以為ほすべし。若し、^{これをのこ}是男ならば、^{きよきころ}清心有り^{おも}と以為ほすべし」とのたまふ。

เทพซุชะโนะโอะมิกล่าวว่า “หากข้าให้กำเนิดบุตร ให้ถือว่าข้ามีจิตใจมุ่งร้าย แต่หากบุตรเป็นชาย ให้ถือว่าจิตใจข้านั้นบริสุทธิ์”

(นิฮน โมะะกิ หน้า 65)

อย่างไรก็ตาม หลังจากให้กำเนิดบุตรแล้ว เทพอะมะเตะระซุเป็นผู้ประกาศว่าบุตรของตนคือเทพชายห้าองค์ ส่วนบุตรของน้องชายคือเทพหญิงสามองค์ ในตอนที่ 6 ตัวบทหลักกล่าวว่า

是の時に、天照大神、^{みことのり}勅して曰はく、^{のたま}「^{ものざね たづ}其の物根を原ぬれば、^{やさかに}八坂瓊の五百^{いほ}箇御統は、是吾が物なり。故、彼の^{いつはしらのひこかみ}五男神は、^{ことごとく}悉^{これあ}に是吾が児なり」とのたまひて、乃ち取りて子養したまふ。

แล้วอะมะเตะระซุโอมิคะมิจึงกล่าวว่า หากพิจารณาถึงต้นกำเนิดแล้ว ลูกประกาศห้ามีดนั้นเป็นสมบัติของข้า ดังนั้นบุตรชายห้าองค์จึงต้องเป็นบุตรของข้า” ว่าแล้วนางจึงได้พาบุตรไปเลี้ยงดู

(นิฮน โมะะกิ หน้า 67)

นิฮน โมะะกิ ตอนที่ 6 ตำนานที่ 1 เทพอะมะเตะระซุเป็นผู้กล่าวว่าหากเทพซุชะโนะโอะมิคิดร้ายจริงให้บุตรของเขาเกิดเป็นชาย ในพิธีนางอมดาบแล้วพ่นออกมาเป็นบุตรสาว 3 คน ส่วนเทพซุชะโนะโอะมิอมลูกแก้ว (ทะมะ) ที่ห้อยบนคอตนแล้วพ่นออกมาเป็นบุตรชาย 5 คน เทพอะมะ

⁴⁷ อ้างอิงจากเจริญอรธใน 『新編日本古典文学全集 古事記 1』小学館、2004 年

เตอะระซุยอมรับว่าน้องชายชนะการเลี้ยงทายครั้งนี้เนื่องจากให้กำเนิดบุตรชาย และรับบุตรสาวทั้ง 3 ไปอุปถัมภ์ ดังคำบรรยายต่อไปนี้

故、素戔嗚尊すで、既に勝てるしるし 驗え を得つ。是に日神ひのかみ、方に素戔嗚尊まさの固まこと に
あしきころな 悪意無きことを知ろしめし、乃ち日神しの生みたまへる 三 女神みほしらのひめかみを以ちて、
つくしのくに 筑紫洲くだに降らしめたまふ。因りて教へて曰はく、「汝 三 神よ、道中をしに降
あめみまり居て、天孫たすを助け奉りて、天孫まつの為に祭られよ」とのたまふ。

จึงเป็นที่พิสูจน์แล้วว่าเทพซุชะ โนะ โอะเป็นผู้ชนะ เทพอะมะเตอะระซุได้เห็นว่าเขาไม่มี
 จิตใจเป็นปฏิปักษ์ต่อนางจริง จึงได้พาบุตรสาวทั้งสามที่เทพแห่งดวงอาทิตย์เป็นผู้ให้
 กำเนิดลงไปยังเมือง ทัชกูมิ แล้วบอกว่า “พวกเจ้าทั้งสามจงสถิตอยู่บนเส้นทางทะเล (ที่
 เชื่อมไปยังเกาหลี)⁴⁸ คอยให้ความช่วยเหลือทายาทเทพสวรรค์⁴⁹ และให้ทายาทเทพสวรรค์
 ได้สักการะ”

(นิฮน โมะเกกิ หน้า 69)

และที่น่าสนใจคือใน นิฮน โมะเกกิ ตอนเดียวกัน ตำนานที่ 3 ระบุว่าเทพซุชะ โนะ โอะเป็นผู้ให้กำเนิดบุตรชาย 6 องค์ แต่เทพอะมะเตอะระซุปฏิบัติตามที่ตกลงกันไว้ก่อนประกอบพิธีคือรับ
 เทพชายทั้งหมดไปเลี้ยงที่ดินแดนสวรรค์ในฐานะบุตรของตน

其れ素戔嗚尊その生みたまふ兒みこ、皆已に男なり。故、日神みなすで、方に素戔嗚尊元かれよ
きよきころり赤 心あ有りけりと知ろしめし、便ち其の 六 男すなはを取りて日神むほしらのひこかみの子と
あまのはらし、天原しを治らしめたまひ、即ち日神みほしらのひめかみの生みたまへる 三 女神みこを以ちては、
あしはらのなかつくに葦原 中国うの宇佐島さに降居さしめたまふ。

บุตรที่เทพซุชะ โนะ โอะให้กำเนิดทุกองค์เป็นชาย แล้วเทพแห่งดวงอาทิตย์ก็ได้เข้าใจแล้ว
 ว่าเทพซุชะ โนะ โอะมีใจบริสุทธิ์ จึงได้รับเทพชายทั้งหมดเป็นบุตรของนาง แล้วให้ปกครอง
 ดินแดนสวรรค์ ส่วนเทพหญิงสามองค์ที่เทพแห่งดวงอาทิตย์ให้กำเนิดนั้น ให้ลงไปสถิต
 ยังเกาะอุชะ โนะ มิยะ ที่บนดินแดนอะมิสะระ โนะ นะกะ ทัชกูมิ

(นิฮน โมะเกกิ หน้า 75)

⁴⁸ Michi no naka บนถนน ปรากฏในตำนานที่ 3 ตอนเดียวกันว่าหมายถึงทะเลทางเหนือ ซึ่งคือเส้นทางบนทะเลระหว่าง
 ด้านเหนือของเกาะคิวชูไปยังเกาหลีเหนือ เทพอะมะเตอะระซุมอบหมายให้เทพทั้งสามดูแลเมื่อทายาทลงไปยังเกาะคิวชู พร้อมกับที่
 ระบุให้ผู้สืบทอดราชวงศ์ต้องเคารพสักการะศาลเจ้าที่พวกนางสถิตอยู่ (จากเชิงอรธที่ 20-21 หน้า 69)

⁴⁹ Amemima เป็นการผสมอักษร “สวรรค์” กับ “ทายาท(บุตรหลาน)” หมายถึงเทพินิจิ หลานของเทพอะมะเตอะระซุ ที่จะลง
 มาจากสวรรค์เป็นคันทาราชวงศ์จักรพรรดิ

ตาราง 4.3 รายละเอียดของพิธีอุกะอิที่ปรากฏในวรรณกรรมทั้งสอง

ตำนานใน	ใคร	สิ่งที่ใช้	บุตรที่เกิด	ผลของพิธี
K	อะมะเตะระชะ ชูชะโนะโอะ	ดาบ ทะมะ	ชาย 5 คน หญิง 3 คน	อะมะเตะระชะตัดสินว่าบุตรชายเกิดจากทะมะของตนจึงเป็นบุตรของตน ชูชะโนะโอะบริสุทธิ์เพราะให้กำเนิดหญิง
N ตอนที่ 6 ตัวบทหลัก	อะมะเตะระชะ ชูชะโนะโอะ	ดาบ ทะมะ	ชาย 5 คน หญิง 3 คน	ชูชะโนะโอะกล่าวก่อนทำพิธีว่าถ้าตนให้กำเนิดบุตรชายถือว่าจิตใจบริสุทธิ์ อะมะเตะระชะตัดสินว่าบุตรชายเกิดจากทะมะของตนจึงเป็นบุตรของตน
N ตำนาน 1	อะมะเตะระชะ ชูชะโนะโอะ	ดาบ ทะมะ	หญิง 3 คน ชาย 5 คน	อะมะเตะระชะกล่าวก่อนทำพิธีว่าถ้าชูชะโนะโอะให้กำเนิดบุตรชายถือว่าบริสุทธิ์ อะมะเตะระชะฟันดาบออกมาเป็นหญิง ชูชะโนะโอะฟันทะมะออกมาเป็นชาย
N ตำนาน 2	อะมะเตะระชะ ชูชะโนะโอะ	ทะมะ ดาบ	ชาย 5 คน หญิง 3 คน	ชูชะโนะโอะกล่าวก่อนทำพิธีว่าถ้าตนให้กำเนิดบุตรชายถือว่าบริสุทธิ์ อะมะเตะระชะแลกดาบของตนกับทะมะของน้องชาย ฟันทะมะออกมาเป็นหญิง ชูชะโนะโอะฟันดาบออกเป็นชาย
N ตำนาน 3	อะมะเตะระชะ ชูชะโนะโอะ	ดาบ ทะมะ	หญิง 3 คน ชาย 6 คน	อะมะเตะระชะกล่าวก่อนทำพิธีว่าถ้าชูชะโนะโอะให้กำเนิดบุตรชายถือว่าบริสุทธิ์ ตนจะขอรับบุตรชายนั้นมาเลี้ยงเอง อะมะเตะระชะฟันดาบออกมาเป็นหญิง ชูชะโนะโอะฟันทะมะออกมาเป็นชาย

เครื่องหมาย แลกเปลี่ยนอุปกรณ์กัน → ฟันออกมาเป็น ถือผู้ให้กำเนิดบุตรนั้น

ทะกะยะมะ รินจิโร (Takayama Rinjirou 高山林次郎 1871-1902) นามแฝงของนักเขียนและนักวิจัยสมัยเมจิ ชื่อ ทะกะยะมะ โชะจิ (Takayama Chogyū 高山樗牛) เคยเขียนบทวิจัยว่าชนชาติญี่ปุ่นมีรากฐานมาจากฝั่งใต้ของคาบสมุทรแปซิฟิก เขายังได้วิจัยว่าตำนานเทพใน โคะจิกิ มีความคล้ายคลึงกับตำนานเทพแห่งหมู่เกาะโพลินีเซีย (Polynesia) เป็นที่ตีพิมพ์ในปีเมจิที่ 32 (ค.ศ. 1899) ความตอนหนึ่งจากงานวิจัยหัวข้อ “ตำนานและประวัติศาสตร์ของยุคแห่งเทพใน โคะจิกิ” มี

ดังนี้ “การที่เทพอะมะเตะระซุและเทพซุชะโนะโอะแลกคาบกับทมะกันอมแล้วพ่นออกมาทำให้เกิดเทพต่างๆ ขึ้นมากมายนั้น ซึ่งถึงการต่อสู้ระหว่างดวงอาทิตย์กับพายุ การกลั่นแกล้งที่ทำให้เทพอะมะเตะระซุเข้าถ้ำก็สะท้อนปรากฏการณ์เมฆดำยามมีพายุบดบังแสงจากดวงอาทิตย์เสีย โดยในที่สุดดวงอาทิตย์ก็ออกมาใหม่แสดงถึงชัยชนะ ตำนานการต่อสู้ของเทพสององค์มีเบื้องหลังมาจากธรรมชาติที่เกิดขึ้นจริงในประวัติศาสตร์ และยังสะท้อนว่าการมีอำนาจเหนือชนกลุ่มน้อยของราชวงศ์จักรพรรดิเป็นชัยชนะของสงครามที่มีจริงในยุคโบราณ โคะจิกินำตำนานเรื่องเล่าขานมาผสมผสานกับความเป็นจริงในประวัติศาสตร์ ซึ่งมีความคล้ายคลึงกับการเล่าตำนานในอินเดีย กรีก หรือประเทศอื่นๆ ตำนานเทพจึงจัดเป็นหลักฐานในการเรียนรู้ประวัติศาสตร์พันธุชาติพันธุ์ชาวญี่ปุ่น”⁵⁰ ทะกะยะมะยังนำเสนอความคล้ายคลึงระหว่างตำนานเทพใน โคะจิกิ กับตำนานการต่อสู้ระหว่างชนเผ่าในประเทศต่างๆ ของหมู่เกาะในทะเลแปซิฟิก และตำนานเกี่ยวกับเทพในคัมภีร์พระเวทของอินเดีย

เนื้อหาสำคัญในบทวิจัยของทะกะยะมะคือ ตำนานเทพได้แสดงให้เห็นประวัติศาสตร์การต่อสู้ระหว่างชนเผ่าที่สืบเชื้อสายเป็นจักรพรรดิ และชนเผ่าอิสุโมะ โดยใช้จินตนาการถึงปรากฏการณ์ตามธรรมชาติของชาวญี่ปุ่น โบราณเป็นสื่อสะท้อน แม้ว่าการศึกษาเกี่ยวกับที่มาของชาติพันธุ์ญี่ปุ่นเป็นการศึกษาทางประวัติศาสตร์ แต่ความเป็นจริงตามธรรมชาติกับแนวคิดและความเชื่อของมนุษย์ในสังคมเกษตรกรรมมีความเป็นสากล ที่คล้ายคลึงกันแทบทุกชนเผ่า สิ่งที่นักวิจัยรุ่นหลังยังมีข้อกังขาในงานวิจัยของทะกะยะมะแม้ในปัจจุบันคือ การแพ้-ชนะในตำนานการให้กำเนิดบุตรระหว่างเทพอะมะเตะระซุกับเทพซุชะโนะโอะ

ทะกะยะมะ ยูกิชิ (Takeda Yūkiichi 武田祐吉) กล่าวใน “รวมผลงานของทาเคดะ ยูกิชิ – โคะจิกิ, ฟุโดกิ” เกี่ยวกับพิธีอุเกะอิ (誓約) สรุปได้ว่า “พิธีอุเกะอิเป็นความเชื่อหนึ่งในสมัยโบราณ เป็นการเสี่ยงทายเพื่อตัดสินและพิสูจน์จิตใจอันบริสุทธิ์ เป็นที่ยอมรับกันอย่างกว้างขวางว่าสมัยโบราณใช้พิธีนี้ตัดสินการต่อสู้เพื่อยุติข้อพิพาทอย่างสงบ การใช้พิธีอุเกะอิกับการทำนายเพศของบุตรนั้น สืบเนื่องจากความคิดของคนโบราณที่ว่าไม่มีทางใดที่จะทราบได้ว่าทารกในครรภ์เป็นหญิงหรือชาย อะมะเตะระซุกับซุชะโนะโอะประกอบพิธีนี้ร่วมกัน ให้กำเนิดบุตรและใช้เพศบุตรเป็นสิ่งกำหนดแพ้ชนะ ถือเป็นวิธีการที่มีความศักดิ์สิทธิ์ (Shinsei 神聖) ที่สุด”⁵¹ การกล่าวอ้างของเทพซุชะโนะโอะถึงเพศของบุตรก่อนเริ่มประกอบพิธีมีระบุไว้ใน นิฮน โมะะกิ เท่านั้น ในขณะที่ โคะจิกิ ปรากฏเพียงเทพอะมะเตะระซุอ้างภายหลังจากทั้งสองให้กำเนิดบุตรแล้วว่า บุตรชายนั้นเป็นของตน แสดงให้เห็นว่านิฮน โมะะกิ เคารพในพิธีกรรมและมีความประสงค์จะถ่ายทอดความ

⁵⁰ 高山林次郎「古事記神代卷の神話及歴史」、松本信広：編者『論集 日本文化の起源 第三卷 民族学 I』、平凡社、昭和 46 年 (pp.92-94)

⁵¹ 武田祐吉『武田祐吉著作集 第四卷古事記・風土記 III』昭和 48 年 (pp.154-159)

ศักดิ์สิทธิ์ของการทำนายเพศบุตรในพิธีอุกะอิมากกว่าโคะจิกิ ซึ่งมุ่งเน้นถึงชัยชนะและการครอบครองเพศชายเป็นบุตรของเทพอะมะเตะระซู

กล่าวได้ว่าตำนานการให้กำเนิดบุตรของเทพอะมะเตะระซูในวรรณกรรมทั้งสอง มีความโดดเด่นและไม่เหมือนเทพหญิงองค์อื่นเนื่องจากนางใช้วิธีฟันออกทางปาก ไม่ใช่คลอดผ่านช่องคลอดเหมือนมนุษย์ หากวิเคราะห์จากตัวบทในวรรณกรรมทั้งสองแล้ว สังเกตได้ว่าทั้งโคะจิกิและนิฮิน โอะกะอิ ระบุว่าเทพอะมะเตะระซูอ้างว่าตนให้กำเนิดเพศชาย นางขอรับเพศชายที่เกิดมาเป็นบุตรของตน แสดงว่านางตัดสินใจเองว่าตนสมควรมีบุตรชาย เนื่องจากเบื้องหลังของพิธีอุกะอิได้แทรกแนวคิดทางการเมืองหรือการต่อสู้ระหว่างเผ่าพันธุ์ไว้ ทำให้ต้องมีการตัดสินใจว่าฝ่ายเทพอะมะเตะระซูหรือฝ่ายราชวงศ์จักรพรรดิเป็นผู้ชนะ หรืออาจเรียกว่าเป็นฝ่ายธรรมะ หากเปรียบว่าคู่ต่อสู้ อีกฝ่ายเป็นฝ่ายอธรรม ชัยชนะที่มีความคลุมเครือนี้อาจเป็นเหตุให้เทพอะมะ โนะ โอะมิ โอะมิ มิ มิ (มะชะคะที่ซุอะคะที่ซุคะชิชะยะชิอะมะ โนะ โอะมิ โอะมิ มิ มิ โนะ มิ โกะ โตะ (正勝吾勝々速日天忍穗耳命)) บุตรชายที่เกิดจากพิธีนี้ ไม่เหมาะสมที่จะลงจากสวรรค์ไปเป็นต้นราชวงศ์จักรพรรดิก็ได้ ดังจะกล่าวถึงรายละเอียดเรื่องทายาทของเทพอะมะเตะระซูในบทที่ 5 ต่อไป

4.2.3) การเลี้ยงดูส่งเสริมบุตร

วรรณกรรมทั้งสองล้วนระบุถึงบทบาทของเทพอะมะเตะระซูในฐานะแม่ นางเป็นผู้กำหนดว่าบุตรชายทั้งห้าเป็นของตน และนิฮิน โอะกะอิยังกล่าวอย่างชัดเจนว่านางรับบุตรไปเลี้ยงดู (Hidashi 子養^{ひだ}シ⁵²) ด้วย ในนิฮิน โอะกะอิ ตอนที่ 6 ตัวบทหลักที่เทพอะมะเตะระซูกล่าวว่า

「^{ものざね たづ}其の物根を原ぬれば、^{やさかに}八坂瓊の五百箇御統は、^{いはし}是吾が物なり。故、彼の五^{らのひこかみ}男^{ことごとく}神は、^{これあ}悉^{ひだ}に是吾が児なり」とのたまひて、乃ち取りて子養^{ひだ}したまふ。

“หากพิจารณาถึงต้นกำเนิดแล้ว ลูกประจำห้ามีต้นนั้นเป็นสมบัติของข้า ดังนั้นเทพชายห้าองค์จึงต้องเป็นบุตรของข้า” ว่าแล้วนางจึงได้พาบุตรไปเลี้ยงดู

(นิฮิน โอะกะอิ หน้า 67)

นอกจากนั้น ในการมอบอำนาจให้แก่ทายาทเพื่อเดินทางลงจากสวรรค์มาปกครองโลกมนุษย์ โคะจิกิ ระบุถึงเจตนารมณ์ของเทพอะมะเตะระซูว่านางต้องการให้เทพอะมะ โนะ โอะมิ โอะมิ มิ มิ ผู้เป็นบุตรชายปกครองแผ่นดิน แต่เมื่อเขาเดินทางไปดูแลก็เห็นว่าดินแดนนั้นมีความวุ่นวาย จึงกลับขึ้นมาแจ้งต่อมารดา ดังนั้นเทพอะมะเตะระซูและเทพอะกะมิมุซุอิจึงเรียกประชุมปวงเทพ

⁵² หมายถึงการเลี้ยงดูเด็กทารก ตำราประวัติศาสตร์บางเล่มเขียนว่า 「日足」 (成長の日数を足らす) ซึ่งมีความหมายถึงทารกแรกเกิด

เพื่อหาวิธีจัดการให้บ้านเมืองสงบ เมื่อส่งเทพต่างๆ ไปเจรจาจนเทพโอกุนิมิยอมยกเมืองให้แล้ว นางพร้อมด้วยเทพทะกะจิ (Takagi no Kami 高木神)⁵³ จึงมอบหมายให้บุตรชายลงไปปกครอง แต่เขากลับตอบว่า ระหว่างที่เตรียมการอยู่ ภรรยาของเขาซึ่งเป็นบุตรสาวของเทพทะกะจิได้ให้กำเนิดบุตรชายชื่อเทพอะมะทะซุอิทะกะอิโกะโสะโนะนินิจิ (天津日高日子番能邇々芸能命) (ภายหลังเรียกย่อว่า เทพนินิจิ) เห็นว่าบุตรชายสมควรรับหน้าที่เดินทางจากสวรรค์แทน เทพอะมะเตะระซุและเทพทะกะจิจึงมอบสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งสามได้แก่ มะงะตะมะ กระจก และดาบ พร้อมทั้งเทพสำคัญที่มีบทบาทในการเชิญเทพอะมะเตะระซุออกจากถ้ำให้ติดตามเทพนินิจิจากสวรรค์ไปด้วย นางกล่าวต่อหลานชายขณะมอบกระจกว่า

「この鏡は、専ら我が御魂と為て、吾が前を拝むが如く、いつき奉れ」
 “กระจกนี้เป็นเสมือนจิตวิญญาณของข้า ขอให้เคารพสักการะเหมือนที่ปฏิบัติเบื้องหน้าตัวข้า”

(โคะจิกิ หน้า 115-116)

เชิงอรรถใน โคะจิกิ (หน้า 114-115) ชี้แจงว่า การให้เทพต่างๆ ที่ปฏิบัติการณ์ในฉากหลบเข้าถ้ำอะมะโนะอิวะยะ มาติดตามเทพนินิจิจากสวรรค์เหมือนผู้รักขานี้ เป็นการเชื่อมโยงตำนานทั้งสองเข้าด้วยกัน แสดงให้เห็นว่าเทพอะมะเตะระซุเป็นผู้เชื่อมโยงสองดินแดนเข้าด้วยกัน คือทะกะอะมะโนะซะระ (โลกสวรรค์) กับ อะมิซะระโนะนะกะทะซุคุนิ (โลกมนุษย์) การสืบทอดเชื้อสายของเทพสวรรค์เป็นการรับรองในความถูกต้องของการปกครองโดยจักรพรรดิ⁵⁴

ในประวัติศาสตร์การต่อสู้ระหว่างชนเผ่าที่สืบเชื้อสายเป็นจักรพรรดิและชนเผ่าอิสุโมะนั้น ในที่สุดอำนาจในการปกครองแผ่นดินตกเป็นของฝ่ายราชวงศ์ยะมะโตะ นิสิน โมะะกิ กล่าวถึงเทพโอกุนิมิ (大國主神) ซึ่งเป็นเทพวิรบุรุษแห่งตำนานเทพอิสุโมะเพียงเล็กน้อย โดยไม่ได้เล่ารายละเอียดของการตายหรือการฟื้นคืนชีพซึ่งเป็นวีรกรรมที่เชิดชูเกียรติของเขา บั้นปลายกล่าวถึงการยอมมอบเมืองให้แก่ทายาทของเทพอะมะเตะระซุโดยคนจะขอสติอย่างสงบในศาลเจ้า (幽界への隠退) (ตอนที่ 9 ตำนานที่ 2) บางงานวิจัยกล่าวว่า นอกจากโคะจิกิ ต้องการแสดงให้เห็นถึงความยิ่งใหญ่ในการรวบรวมประเทศของยะมะโตะโดยลี้ภัยอิสุโมะฝ่ายตรงข้ามได้แล้ว⁵⁵ ตำนานเทพแห่งอิสุโมะเป็นส่วนประกอบสำคัญของตำนานเทพในโคะจิกิ (มีสัดส่วน 1 ใน 4 ของเล่มแรกหรือยุคแห่งเทพ) เป็นการแสดงถึงโลกทัศน์ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวของโคะจิกิ ในขณะที่นิสิน โมะะ

⁵³ อีกชื่อหนึ่งของเทพทะกะมิมุซุอิ

⁵⁴ อ้างอิงจากเชิงอรรถใน 『新編日本古典文学全集 古事記 1』小学館、2004 年

⁵⁵ 多田元 監修、『もう一度学びたい古事記と日本書紀』、西東社、2007 年、(p.55)

กึ่งซึ่งเป็นตำราประวัติศาสตร์แห่งชาติไม่จำเป็นต้องนำตำนานส่วนนี้มากล่าวถึง⁵⁶ แม้ว่าวรรณกรรมทั้งสองจะมีความแตกต่างในการถ่ายทอดตำนานเกี่ยวกับเทพแห่งอิสุโมะ แต่ทั้งสองได้ระบุตรงกันว่าอำนาจในการปกครองแผ่นดิน ถูกเปลี่ยนมือจากเทพโอกุนิฮิเมะไปยังเทพอะมะเตะระสุ โดยเทพอะมะเตะระสุใช้วิธีการส่งทายาทของตนลงมาจากสวรรค์ และมีการเจรจาอำนาจเดิมขอมยกบ้านเมืองให้ สะท้อนให้เห็นลักษณะทางการเมืองของชาวญี่ปุ่นโบราณที่เปลี่ยนสงครามหรือความวุ่นวายให้เป็นความสงบได้ โดยมีความเชื่อและความศรัทธาต่อเทพและวิญญาณแห่งเทพที่สถิตในธรรมชาติเป็นเครื่องมือ

ลักษณะการมอบอำนาจให้เทพนิจินผู้เป็นหลานทันทีที่เขาเกิดมานั้น เหมือนกับครั้งที่เทพอิสะนะกิมอบอำนาจให้เทพอะมะเตะระสุเองเป็นผู้ครองโลกสวรรค์ ลักษณะนี้ทำให้เห็นความชอบธรรมและความเหมาะสมในการดำรงตำแหน่ง “ผู้ครองดินแดน” ของทั้งสอง หรืออีกนัยยะหนึ่งคือเทพทั้งสองเกิดมาเพื่อครองแผ่นดินฟ้าและแผ่นดินนั่นเอง โยะมิคะ อะทซุชิโกะ(吉田敦彦) เขียนบทวิจัยเชิงเทววิทยาในหนังสือ “ความเชื่อเรื่องเทพของชาวญี่ปุ่น” ความตอนหนึ่งกล่าวถึงความคล้ายคลึงกันนี้ว่า “โครงสร้างของตำนานการเดินทางลงจากสวรรค์ของเทพนิจินนั้น เหมือนกับตำนานที่เทพอะมะเตะระสุได้เป็นกษัตริย์แห่งดินแดนทะเลอะมะโนะฮะระ โดยเปลี่ยนจากการแปรสถานจากดินสู่ฟ้า มาเป็นจากฟ้าสู่ดิน และจากเดิมผู้ครองเมืองเป็นหญิง ก็ถูกเปลี่ยนให้เป็นชาย”⁵⁷ จึงอาจกล่าวได้ว่าการถ่ายทอดอำนาจทางการเมืองจากบุคคลในตระกูลเดียวกันเป็นวัฒนธรรมที่มีมาแต่ดั้งเดิม เทพอิสะนะกิมอบหมายให้เทพอะมะเตะระสุครองดินแดนสวรรค์เนื่องจากเห็นว่านางมีความเหมาะสม และเมื่อเทพอะมะเตะระสุมอบหมายให้บุตรหรือหลานครองโลกมนุษย์ ย่อมหมายถึงนางได้เล็งเห็นถึงความเหมาะสมแล้วเช่นเดียวกัน

นิสน โมะเกกิ ตอนที่ 9 ตำนานที่ 1 เทพอะมะเตะระสุกล่าวต่อเทพอะมะวะกะชิโกะว่า

とよあしはらのなかつくに これあ みこ きみ つち しか おもひみ
 「豊葦原中国は、是吾が児の王たるべき地なり。然れども 慮るに、
 ちはやぶ あ かみどもあ かれ いまし ま ち む
 残賊強暴る横悪しき神有り。故、汝先づ往きて平けよ」

“ดินแดนอะมิฮะระ โนะนะกะทซุคุนิ นั้นเหมาะกับการให้ลูกของข้าไปปกครอง แต่ดูเหมือนยังมีบรรดาเทพที่ร้ายกาจก่อความวุ่นวายอยู่ ขอให้เจ้าลงไปปราบปรามให้บ้านเมืองเกิดความสงบเถิด”

(นิสน โมะเกกิ หน้า 123)

⁵⁶ 三浦佑之『古事記講義』、文藝春秋、2004年 (pp. 202-255)

⁵⁷ 吉田敦彦『日本人の女神信仰』青土社、1995年(p.140)

ゆか おほと の いはひのかがみ またあまのこやね
 床を同じくし 殿を共にして、 斎鏡と為すべし」とのたまふ。 復天児屋
 のみこと ふとたまのみこと みことのみこと これなむぢ おほとののうち さもら
 命・太玉命に 勅したまはく、「惟爾二神も、同じく 殿内に侍
 ひ、善く防ぎ護りまつることを為せ」とのたまふ。 又勅して曰はく、「吾が
 高天原に御しめす 斎庭の穂を以ちて、亦吾が児に御せまつるべし」とのた
 まふ。

บัดนั้น เทพอะมะเตะระชะถู้อกระจกขณะกล่าวให้พรต่อเทพอะมะโตะโอะมิโสะมิมิว่า
 “เจ้าผู้เป็นบุตรของข้า เมื่อมองกระจกล้ำค่าอันนี้ ขอให้คิดว่าเหมือนกับมองข้าอยู่ จงให้
 กระจกนี้ตั้งอยู่ในอาคารเดียวกับที่นอนของเจ้า จงเคารพสักการะกระจกนี้” และยังคงกล่าว
 ให้พรต่อเทพอะมะ โนะ โคะยะเนะกับเทพฟูโตะตะมะว่า “เจ้าทั้งสองจงสถิตอยู่ที่อาคาร
 เดียวกัน คอยปกป้องรักษา คุ้มครองพองภัยจากภายนอกไม่ให้ย่างกรายเข้ามาได้” นางได้
 กล่าวต่อว่า “ข้าขอมอบข้าอันอุดมจากผืนนาศักดิ์สิทธิ์บนดินแดนทะกะมะ โนะ อะระ
 ให้แก่บุตรของข้า”

(นิพนธ์ โมะเกกิ หน้า 138-139)

คำบรรยายในทั้งสองฉากนี้ได้ระบุถึง “สามสิ่งศักดิ์สิทธิ์” เช่นเดียวกับใน โคะจิกิ ซึ่ง
 เซ็งอรรถ (หน้า 114-115) กล่าวว่า ไม่มีหลักฐานกล่าวถึงตอนที่จักรพรรดิจิมมุ (神武天皇) เสวย
 ราชสมบัติว่าทรงได้รับสามสิ่งนี้ ดังนั้นตำนานของสามสิ่งศักดิ์สิทธิ์จึงไม่ใช่ที่มาของ “สามสิ่ง” อัน
 เป็นสัญลักษณ์แสดงถึงการดำรงตำแหน่งจักรพรรดิ (即位のしるしとして)⁶¹ แต่หากวิเคราะห์
 ความสัมพันธ์ระหว่างสามสิ่งนี้กับเทพอะมะเตะระชะแล้ว จะเห็นว่า “ทะมะ” เป็นสิ่งที่มีความขลัง
 มีจิตวิญญาณแห่งเทพ ที่เทพอิสระจะมอบให้กับเทพอะมะเตะระชะพร้อมกับสั่งให้นางปกครอง
 แดนสวรรค์ “กระจก” เปรียบเหมือนสัญลักษณ์แทนดวงอาทิตย์ เป็นสิ่งที่ใช้เชิญให้นางออกจากถ้ำ
 จึงเหมือนเป็นเครื่องเชิญเทพมาสถิตเพื่อคุ้มครอง และคลบบันดาลให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ “ดาบ”
 เป็นเครื่องแทนตัวเทพชะ โนะ โอะ ที่ในที่สุดต้องยอมจำนนกับเทพอะมะเตะระชะ จึงเปรียบ
 เหมือนชัยชนะในการต่อสู้กับความร้ายกาจหรือเภทภัย ผู้วิจัยยังเห็นว่าสามสิ่งดังกล่าวเป็น
 สัญลักษณ์แทนอำนาจและความถูกต้องในการปกครองของจักรพรรดิ(天皇権のしるし) โดยมี
 เทพอะมะเตะระชะเป็นผู้สนับสนุนอยู่เบื้องหลัง

แม้เทพอะมะเตะระชะจะมอบหมายให้ทายาทปกครองโลกมนุษย์แล้ว นางยังคงคุ้มครอง
 ดูแล โดยมีสามสิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นสัญลักษณ์แทนตัว ซึ่งจักรพรรดิได้ถือเป็นเครื่องรางของมีค่า
 ประจำตระกูลสืบมา การที่นางยังคงเป็นดวงอาทิตย์ นั่นคือนางยังคงสภาพผู้ครองดินแดนบนฟ้า
 และเอื้ออำนวยให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ทุกหย่อมหญ้า หากวิเคราะห์ในแง่ของความเป็นแม่ อาจ

⁶¹ อ้างอิงจากเซ็งอรรถใน 『新編日本古典文学全集 古事記 1』小学館、2004 年

กล่าวได้ว่า การที่นางเป็นเทพผู้ปกครองสวรรค์ ในขณะที่เดียวกับที่เป็นเสมือนเทพอารักษ์สำหรับราชวงศ์จักรพรรดิผู้ปกครองโลกมนุษย์ เปรียบได้กับบทบาทของแม่ที่มีต่อลูกหลานที่แยกตัวออกไปสร้างครอบครัวใหม่ของตนเอง

อย่างไรก็ตาม การที่เทพอะมะเตะระซุส่งทายาทลงจากสวรรค์ เป็นส่วนหนึ่งของบทบาทที่นางได้มอบหมายแก่ผู้สืบเชื้อสายของตน ในฐานะที่นางเป็นผู้ครองดินแดนสวรรค์ ส่วนผู้เป็นหลานที่มีการระบุอย่างชัดเจนว่าเกิดจากบุตรชายของเทพอะมะเตะระซุและบุตรสาวของเทพทะกะงิ ได้ปกครองโลกมนุษย์ เป็นการเล่าตำนานที่บ่งบอกถึงปรากฏการณ์ที่สองดินแดนได้รวมกันเป็นหนึ่ง หลังจากที่โลกแห่งความเป็นและความตายมีการรวมกันและแยกออกจากกัน ดังที่ปรากฏในตำนานของเทพอิสะนะมิ

4.3. อารมณ์ความรู้สึกในฐานะแม่

เทพอะมะเตะระซุมีการแสดงออกทางอารมณ์โดยวรรณกรรมทั้งสองได้ถ่ายทอดให้เห็นในฉากการหลบเข้าถ้ำ ในโคะจิกิไม่ได้กล่าวถึงความรู้สึกของอะมะเตะระซุเมื่อออกจากถ้ำแล้ว แต่กล่าวถึงนางขณะที่แฉ่งประตูล้อออกดู ตอนที่เทพอะมะ โนะอุซุเมะพูดว่า “ทุกคนยินดีที่จะมีเทพซึ่งยิ่งใหญ่กว่าท่านมา” แล้วเอาระจกส่องให้อะมะเตะระซุเห็น เมื่อเห็นแล้วนางเกิดความรู้สึกแปลกใจ (いよよあや 逾 奇しと思ほして) แสดงถึงความมีจิตใจใกล้เคียงกับมนุษย์ มีความอยากรู้อยากเห็น นับเป็นลักษณะพิเศษของตำนานเทพในวรรณกรรมทั้งสอง คือกล่าวถึงเทพที่มีความเป็นมนุษย์อยู่ในตัว มีความรู้สึก มีการแสดงออกเพื่อสื่อความรู้สึกต่างๆ ในจิตใจ

กระนั้น จากการศึกษาตัวบทในวรรณกรรมทั้งสอง ทำให้เห็นว่าการแสดงออกทางอารมณ์ความรู้สึกที่แม่มีต่อบุตรนั้น แทบไม่ปรากฏในตัวเทพอะมะเตะระซุเลย

ดังที่กล่าวข้างต้นว่า เทพหญิงองค์นี้เป็นหญิงพรหมจารี และให้กำเนิดบุตรด้วยพิธีอุกะอิ ซึ่งเชื่อกันว่าเป็นพิธีที่พิเศษและมีความศักดิ์สิทธิ์ เช่นเดียวกับที่ โคะจิกิ ระบุว่าตัวนางเองก็เกิดจากพิธีมิโซะงิ ที่เทพอิสะนะกิประกอบพิธีเพื่อชำระตนให้บริสุทธิ์ปราศจากมลทิน เมื่อพิจารณาบทวิจัยทางคติชนวิทยา ชาวญี่ปุ่นโบราณเชื่อว่า มลทินเกิดจากความตาย เลือดประจำเดือนและการคลอด ดังที่ปรากฏใน “สารานุกรมความเชื่อชาวบ้าน” โดยให้คำจำกัดความว่า “มลทิน (穢れ) ตามแนวคิดชาวญี่ปุ่นโบราณคือ การสัมผัสกับสิ่งที่เป็นสาเหตุของความทุกข์ หรืออาการเจ็บป่วยไม่สบายตัว ต้องประกอบพิธีกรรมเพื่อขับไล่หรือชำระล้างสิ่งนั้นออกจากตัว”⁶² ในสารานุกรมนี้ยังอธิบายคำศัพท์ต่างๆ ที่เกี่ยวกับมลทินว่า มลทินที่เกิดจากความตายเรียกว่า “ความสกปรกสีดำ” (Kurofujō 黒不浄) มลทินที่เกิดจากเลือดประจำเดือนเรียกว่า “ความสกปรกสีแดง” (Akafujō 赤

⁶² 桜井徳太郎：編者、『民間信仰辞典』東京堂出版、昭和62年(pp.107,159)

不淨) และมลทินที่เกิดจากการคลอดเรียกว่า “ความสกปรกสีขาว”(Shirofujō 白不淨) ดังนั้น ภาพลักษณ์อันปราศจากมลทินของนาง จึงจะแปลเป็นด้วยเหตุอันนำไปสู่ความตายและการคลอด เสียมิได้ ตำนานของเทพอะมะเตะระซุจึงไม่มีบทบรรยายที่ระบุให้นางตาย มีเพศสัมพันธ์กับชาย คลอดบุตร หรือแม้แต่กล่าวถึงอวัยวะเพศหญิง ซึ่งเชื่อมโยงไปสู่เลือดประจำเดือนได้

หากเปรียบเทียบกับเทพหญิงในยุคถัดไป ที่มีฉากบรรยายการคลอดบุตรอย่างชัดเจน และมีคำแสดงอารมณ์ความรู้สึกที่พวกนางมีต่อบุตรแล้ว ผู้วิจัยสังเกตเห็นว่าการไม่คลอดบุตรผ่านอวัยวะ เพศหญิงของเทพอะมะเตะระซุ ดังที่คาดว่าเนื่องจากวรรณกรรมทั้งสองต้องการคงไว้ซึ่งสถาน ภาพเสมือนสัญลักษณ์ของความบริสุทธิ์ปราศจากมลทินของนาง อาจเป็นสาเหตุให้นางไม่อาจ บรรยายความรู้สึกหรือแสดงออกถึงอารมณ์ใดๆ ต่อบุตรได้ แม้นางจะมีการแสดงออกว่าหวาดกลัว หรือประหลาดใจ บ่งบอกถึงสภาพจิตใจที่คล้ายคลึงกับลักษณะของมนุษย์ก็ตาม และสืบเนื่องจากการที่นางมีภาพลักษณ์เสมือนดวงอาทิตย์

กล่าวได้ว่า เทพอะมะเตะระซุในตำนานเทพที่ปรากฏใน *โคะจิกิ* และ *นิฮัน โมะะกิ* ไม่มีการ แสดงออกทางอารมณ์ความรู้สึกในฐานะแม่ เช่นเดียวกับเทพอิสะนะมิ (ตามรายละเอียดในบทที่ 3)

สรุป

- 1) **ภาพลักษณ์** - วรรณกรรมทั้งสองจะถ่ายทอดตำนานของนางว่ามีภาพลักษณ์ของเทพแห่งดวงอาทิตย์ และเป็นหญิงพรหมจารีที่มีพลังพิเศษ เป็นผู้นำอันยิ่งใหญ่เหมือนกัน แต่เทพอะมะเตะระซุ ใน *นิฮัน โมะะกิ* มีรูปลักษณะคล้ายคลึงกับมนุษย์มากกว่าที่นางมีลักษณะคล้ายสัญลักษณ์ใน *โคะจิกิ* ซึ่งเน้นความเป็นเทพ ที่มีความพิเศษ บริสุทธิ์และสูงส่ง ต่างจากเทพหญิงองค์อื่นๆ
- 2) **บทบาท** - ผู้ครองโลกสวรรค์ ให้กำเนิดทายาทเป็นต้นตระกูลจักรพรรดิผู้ครองแผ่นดิน ทำให้โลกสวรรค์กับโลกมนุษย์เชื่อมโยงกัน แต่กำเนิดของตัวเองและจากการให้กำเนิดบุตรขาด ความชัดเจน การที่นางส่งทายาทของตนลงมาจากสวรรค์ และดำเนินการจนเทพแห่งอิสุโมะยอม ยกบ้านเมืองให้ สะท้อนให้เห็นการเปลี่ยนมือของอำนาจทางการเมืองโดยสันติ ตำนานเทพถูกใช้เป็นเครื่องมือให้การปกครองโดยราชวงศ์ยะมะโตะมีความชอบธรรม
- 3) **ความรู้สึก** - นอกจากการมอบหมายให้ทายาทเป็นผู้ครองเมือง และใช้สัญลักษณ์แทนตนเป็น เสมือนเทพผู้ปกป้องคุ้มครองแล้ว ในวรรณกรรมทั้งสองแทบไม่ปรากฏการแสดงออกทางอารมณ์ ความรู้สึกที่แม่มีต่อบุตร

ภาพ 4.1 ภาพเขียนฉากเทพอะมะเตะระซุหลบเข้าถ้ำ ที่มาของศิลปะการแสดง และพิธีบูชาเทพ
 三代豊国, 歌川国貞 (Utagawa Toyokuni III, Kunisada)
 岩戸神楽ノ起頭, いわとかぐらのきけん, "ORIGIN OF IWATO KAGURA DANCE" 1857
<http://www.weblio.jp/content/%E5%A4%A9%E5%B2%A9%E6%88%B8>

ภาพ 4.2 เครื่องประดับของผู้หญิงโบราณ เชื่อกันว่า“มะงะตะมะ” หรือลูกแก้วรูปทรงคล้ายผล
 มะม่วงเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์เปี่ยมมนต์ขลัง 『日本発見・人物シリーズ』第3号「古代王朝の女
 性」昭和57年、編集：坪田五雄、暁教育図書

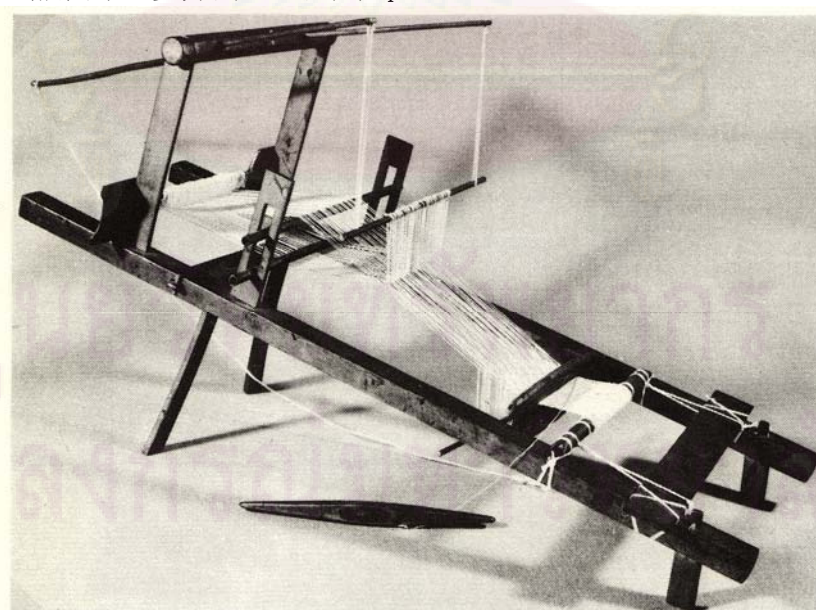

ภาพ 4.3 ทรงผมโบราณ เก้าสองข้างแบบชายที่เรียกว่า “มิสุระ”
河村長観『日本の髪型』京都美容文化クラブ、平成 18 年
Traditional Japanese Coiffures 「美豆良」 (みずら) P 18-19

ภาพ 4.4 กี่ทอผ้าโบราณ

三品彰英『図説 日本の歴史 2 神話の世界』集英社、昭和 49 年
金銅機織具 (福岡県・安井良三氏提供) p. 235

ภาพ 4.5 ศิลปะงานแกะสลักไม้ จากการเดินทางลงจากสวรรค์ของเทพนินิงิและคณะ
天孫降臨

http://edobori.fan-site.net/dashi/070706narita-dashi05_09koranR-yaoyorozu.jpg

ภาพ 4.6 สามสิ่งศักดิ์สิทธิ์ คือกระจก ดาบ และตะมะ เป็นเครื่องหมายแสดงอำนาจแห่งเทพและ
จักรพรรดิ (三種の神器)

http://img.blogs.yahoo.co.jp/ybi/1/f3/c6/yoshimizushrine/folder/1427187/img_1427187_51691632_0?1237696801

ศูนย์วิจัยสุขภาพกร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 5

โคะโนะสะนะโนะชะกุยะบิเมะ (K:木花之佐久夜毘売 N:木花之開耶姫)

โคะโนะสะนะโนะชะกุยะบิเมะ เป็นเทพหญิงที่มีความโดดเด่นด้านความงดงามและ บทบาทการคลอบุตรในไฟ ซึ่งปรากฏในเนื้อหาคล้ายคลึงกันทั้ง โคะจิกิ และ นิสัน โมะเกะกิ ตำนาน เทพในช่วงเปลี่ยนผู้มีอำนาจปกครองดินแดน จากฝ่ายตระกูลเทพชะโนะโอะ มาเป็นตระกูล เทพอะมะเตะระชะ หรือเทพแห่งดวงอาทิตย์ซึ่งเป็นบรรพบุรุษของราชตระกูลจักรพรรดิที่สืบทอด มาจนถึงปัจจุบัน นางเป็นชายาของเทพนินิจิ ผู้เป็นหลานของเทพอะมะเตะระชะผู้เดินทางมาจาก สวรรค์ และเป็นแม่ของเทพชายผู้ที่จะสืบทอดราชสมบัติต่อไป จัดได้ว่านางมีความสำคัญในฐานะ เทพผู้เป็นแม่ ควรแก่การศึกษาดังจะนำเสนอรายละเอียดต่อไป

5.1. ภาพลักษณ์

โคะโนะสะนะโนะชะกุยะบิเมะได้รับการกล่าวขานจากนักวิจัยชาวญี่ปุ่นทั่วไปว่าเป็นสตรีผู้ มีรูปโฉมงดงาม ภาพลักษณ์ที่โดดเด่นคือเทพหญิงผู้เปรียบเหมือนดอกซากุระ เป็นสัญลักษณ์ของ ความเจริญรุ่งเรืองหรือความอุดมสมบูรณ์ และตำนานของนางยังเป็นที่มาของการที่จักรพรรดิมี อายุขัยสั้น วิกรรมการคลอบุตรในไฟยังทำให้เห็นภาพลักษณ์ของแม่ผู้มีพลังพิเศษ สอดคล้อง กับความเชื่อของชาวญี่ปุ่นโบราณ

5.1.1) หญิงงาม

คำที่ใช้แทนตัวโคะโนะสะนะฯ เมื่อกล่าวถึงตำนานตอนที่เทพนินิจิพบนางเป็นครั้งแรกมี ดังนี้

ここ あまつ ひたかひ こほの ににぎのみこと かささ みさき うるは をとめ あ
是に天津日高日子番能邇々芸能命、笠沙の御前に、麗しき美人に遇ひき。

เมื่อนั้น เทพอะมะเตะระชะที่ชะกุยะบิเมะ โอะโนะนินิจิ ได้พบกับหญิงงามผู้ทรงโฉมที่แหลมคะ ชะชะ

(โคะจิกิ หน้า 121)

すめみま ゆ とどま そ よきをとめ なづ か し つ ひ め
故、皇孫就きて留住ります。時に彼の国に美人有り。名けて鹿葦津姫と曰ふ。

เชื้อสายแห่งจักรพรรดิได้หยุดพักแรม ณ ที่นั่น ในดินแดนนั้นมีหญิงงาม ชื่อคะมิทซุชิมะ¹

(นิสัน โมะเกะกิ ตอนที่ 9 ตัวย่อหน้า 121)

¹ อีกชื่อเรียกหนึ่งของ โคะโนะสะนะโนะชะกุยะบิเมะ

すめみま み や こ こ や す うみへた いでま
時に皇孫、因りて宮殿を立て、是焉に遊息みます。後に海浜に遊幸し、
ひとりのをとめ みそこなは
一美人を見す。

แล้วเชื้อสายแห่งจักรพรรดิก็สร้างปราสาทขึ้น และพักอยู่ ณ ที่นั้น เวลาผ่านไปเขาได้เดิน
ไปยังชายหาด และเห็นหญิงงามนางหนึ่ง

(นิสน โมะะกิ ตอนที่ 9 ตำนานที่ 2 หน้า 141)

กล่าวได้ว่า วรรณกรรมทั้งสองได้ใช้คำว่า หญิงงาม (Otome 美人²) แทนตัวโคะโนะสะนะ
ๆ เหมือนกัน ซึ่งนำไปสู่การเปรียบเทียบของสองสาวพี่น้อง คือ พี่สาวชื่ออิวะนะงะฮิเมะ
(Iwanagahime 石長比売) ที่แข็งแกร่งแต่อัปลักษณ์ กับน้องสาวที่งดงาม การที่เทพนินิงเลือก
แต่งงานเฉพาะกับน้องสาวเป็นการกำหนดชะตาของจักรพรรดิผู้สืบทอดตระกูลต่อมา ว่าจะมี
อายุขัยสั้น

โคะจิกิ เล่าว่า เทพโอยะมะทซุมิ(Oyamatsumi no kami 大山津見神) ผู้บิดารู้สึกอับอายที่
เทพนินิงส่งอิวะนะงะฮิเมะกลับคืนมา และได้ชี้แจงเหตุผลที่มอบลูกสาวทั้งสองแก่เทพนินิงดังนี้

むすめふたりとも 仲よ つか み こ いのち
「我が女二並に立て奉りし由は、石長比売を使はば、天つ神の御子の命は、
ゆきふ つね いは ごと ときは かちは いま
雪零り風吹くとも、恒に石の如くして、常に堅に動かさず坐さむ。亦、木花佐久
さか ま たてまつ か
夜毘売を使はば、木の花の栄ゆるが如く栄え坐さむとうけひて、貢進りき。此く、
石長比売を返らしめて、独り木花佐久夜毘売のみを留むるが故に、天つ神御子の
みいのち いま
御寿は、木の花³のあまひのみ坐さむ」

“ที่ข้ามอบลูกสาวทั้งสองแก่ท่าน เพราะหากท่านให้อิวะนะงะฮิเมะรับใช้แล้ว ชีวิตของ
บุตรหลานแห่งเทพสวรรค์ จะแข็งแกร่งดุจหินผาตลอดกาล ไม่สะทกสะท้านแม้หิมะตก
หรือลมเป่า และหากท่านให้โคะโนะสะนะ โนะชะกุยะบิเมะรับใช้แล้ว จะได้รับความ
เจริญรุ่งเรืองดุจดอกไม้ยามบานสะพรั่ง แต่เมื่อท่านส่งอิวะนะงะกลับมาเสียเช่นนี้ เหลือ
เพียงโคะโนะสะนะฯ ผู้เดียว จึงทำให้อายุขัยของบุตรหลานเทพสวรรค์ ต้องสั้นดั่งดอก
ซากุระ”

นิสน โมะะกิ เล่มที่ 2 ตอนที่ 9 ตำนานที่ 2 เล่าว่า เมื่อเทพนินิงได้ขอ โคะโนะสะนะฯ กับบิดา
ของนาง และได้รับสองสาวพี่น้องมาแล้ว เทพนินิงเห็นว่าอิวะนะงะฮิเมะผู้เป็นพี่สาวอัปลักษณ์จึง
ไม่ข้องเกี่ยวกับ และมีความสัมพันธ์กับโคะโนะสะนะฯ ผู้มีความงดงามจนทำให้นางตั้งครภัก์ใน
หนึ่งคืน อิวะนะงะฯ รู้สึกอับอาย จึงสาปแช่งดังนี้

² อักษร 美 หมายถึงความงดงาม คำนี้ในภาษาปัจจุบันอ่านว่า บิจิน (Bijin)

³ Konohana หมายถึงความถึง เปรียบกับดอกซากุระ (จากคำอธิบายในเชิงอรรถของดัวบท โคะจิกิ ฉบับโคะกุ๊ก หน้า 123)

ある い いはながひめ うら つは うつしきあをひとくさ⁴ にはか
一に云はく、磐長姫恥ぢ恨みて唾き泣きて曰く、「頭見蒼生⁴は、木の花の如く俄に
遷転ひて衰去へなむ」といふといふ。

ตำนานหนึ่งกล่าวว่าอิวะนะงะฮิเมะร้องไห้และถ่มน้ำลายแข่งด้วยความแค้นใจว่า “ผู้คนในโลกจะมีความเจริญรุ่งเรืองเป็นช่วงๆ ราวกับการบานของดอกซากุระ จากนั้นก็ต้องดับสิ้นอายุขัย”

ฟูกูมิมะ ชิกะโกะ(Fukushima Chikako 福島千賀子) เขียนบทความเรื่อง “แนวคิดหนึ่งในเรื่องโคะโนะสะนะโนะชะกะยะบิเมะ – เกี่ยวกับด้านวัฒนธรรมการเกษตร” ในวารสารงานวิจัยวิทยาลัยชะอิตะมะ ฉบับที่ 4 สรุปได้ว่า “ตำนานโคะโนะสะนะโนะ ในโคะจิกิและนิฮนโอะกิแสดงภาพลักษณ์ของมิโกะผู้ศักดิ์สิทธิ์ (聖なる巫女) ของชนเผ่าชะยะโตะ⁵ และยังเชื่อมโยงไปยังพิธีกรรมในการปลูกและเก็บเกี่ยวข้าว ชื่อของเทพหญิงองค์นี้แสดงถึงแนวคิดทางคติชนและทัศนคติด้านธรรมชาติของชาวญี่ปุ่นโบราณเกี่ยวกับดอกซากุระและนาข้าว กล่าวได้ว่าลักษณะพิเศษของนางคือเป็นเทพหญิงแห่งการฟื้นคืนชีพหรือการที่พืชพรรณงอกงามใหม่(再生復活) และความอุดมสมบูรณ์ของพืชผลทางการเกษตร โดยมีวัฒนธรรมการเผาเพื่อเผ่าถางเรียกสวนไร่นา(焼畑農耕文化) และวัฒนธรรมการปลูกข้าวนาดำ(水稻栽培文化) เป็นพื้นฐาน”⁶ ฟูกูมิมะยังกล่าวว่า “โคะโนะสะนะโนะ กลายเป็นเทพหญิงผู้เป็นแม่ของเทพโตะโอะ โสะ โสะ เตะมิ เนื่องจากนางมีคุณสมบัติของศูนย์กลางความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงไปยังวัฒนธรรมการเกษตร โดยชี้แจงว่าจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์สมัยโจมง กิ่งไม้ซากุระถูกนำมาทำอาวุธด้วยความที่เปลือกมีความสวยงาม เนื้อไม้คงทน และชาวญี่ปุ่นโบราณยังนับถือว่าต้นซากุระมีพลังวิเศษแห่งเทพสิงสถิตอยู่(神聖な灵力) มีการนำดอกซากุระป่าสีขาวมาใช้ประกอบพิธีเพื่อขอพรเทพดาให้พืชผลในการเกษตรอุดมสมบูรณ์ ชาวประมงใช้การบานของดอกซากุระคำนวณช่วงเวลาในการออกเรือหาปลา เรื่องราวของโคะโนะสะนะโนะ ในวรรณกรรมทั้งสองบรรยายถึงการที่นางเป็นผู้รับรองต้อนรับเทพนินิงผู้มิวิญญาณแห่งพืชพรรณที่อ่อนเยาว์ ผ่านการแต่งงานที่ศักดิ์สิทธิ์ และกลายเป็นมารดาผู้ให้กำเนิดวิญญาณแห่งพืชพรรณใหม่”⁷ งานวิจัยของฟูกูมิมะ ได้ชี้ให้เห็นถึงความเชื่อมโยงระหว่างเทพหญิงองค์นี้กับเกษตรกรรม โดยวิเคราะห์ชื่อเรียก ภาพลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับซากุระ คุณสมบัติ

⁴ Utsushiki หมายถึงการมีชีวิตอยู่ในโลกนี้ Aohitokusa เป็นการเปรียบเทียบถึงมนุษย์ โดยมีการกล่าวถึงความเป็นความตายของมนุษย์ ด้วยการใช้คำว่า Aokusa หรือ “หญ้าอ่อน” แทนคำว่า “มนุษย์” เมื่อครั้งที่อิวะนะงะกิและอิวะนะงะมิเจรจาดังกล่าวกำหนดชะตาชีวิตของมนุษย์ (จากคำอธิบายในเชิงวรรณคดี 8 ของดัตตานิฮนโอะกิ ฉบับโมเคะกุกัน หน้า 60)

⁵ 隼人 hayato ชนเผ่าชะยะโตะ อาศัยอยู่บริเวณตอนใต้ของเกาะคิวชูในสมัยโบราณ ถูกจักรวรรดิชะยะโตะกวาดล้างรวมเข้าพื้นที่ในช่วงคส.ที่ 8 (จากพจนานุกรมประวัติศาสตร์ญี่ปุ่น 日本史事典)

⁶ 福島千賀子「コノハナノサクヤビメの一考察 —農耕文化との関連において—」『埼玉短期大学研究紀要 第4号』(第43回日本民俗学会年会(1991年)において口頭発表した小論を更に発展させたもの)

⁷ Ibid.

ของการฟื้นคืนชีพหรือให้ชีวิตใหม่ ฉากการคลอคลุมรูปในไฟสอดคล้องกับการจุดไฟเผ้าดวงไร่นา
ก่อให้เกิดพืชพรรณขึ้นมาใหม่

ในด้านภาพลักษณ์ของโคะโนะสะนะะ นักวิจัยชาวญี่ปุ่นทั่วไปล้วนตีความตรงกันว่า นาง
เป็นสตรีผู้มีรูปโฉมงดงาม เปรียบเหมือนดอกซากุระ ที่บานสะพรั่งสวยงามในช่วงสั้นๆ ดังเช่นที่
ซะกะโมะโตะ มะซะรุ (Sakamoto Masaru 坂本勝) กล่าวไว้ใน “การอ่านโคะจิกิ” ว่า “สำหรับ
ชาวญี่ปุ่นแล้ว ดอกไม้เป็นสัญลักษณ์ของความมีอายุสั้น ชื่อของโคะโนะสะนะะประกอบด้วยคำว่า
ซะกุ ซึ่งหมายถึง ความรุ่งเรือง ความอุดมสมบูรณ์ เหล่า ฯลฯ ส่วนคำว่า ะ เป็นคำแสดงอารมณ์
ชื่อของเทพหญิงองค์นี้จึงหมายถึง การเปล่งพลังแห่งชีวิตที่เก็บกักไว้ภายในออกสู่ภายนอกทั้งหมด
การบานของดอกซากุระแสดงให้เห็นถึงพลังที่ถึงพลังนั้นอย่างชัดเจน”⁸ การนำอิวะนะงะฯ ผู้เป็นเสมือน
หินผาที่แข็งแกร่งทนทานมาเปรียบเทียบ ทำให้โคะโนะสะนะะ ดูเหมือนเป็นผู้หญิงที่มีความ
ตรงกันข้ามกับหิน คือบอบบางและอ่อนแอ

ทศุรุมิ คะสุโกะ (Tsurumi Kazuko 鶴見和子) และคณะได้เรียบเรียงประวัติศาสตร์
เกี่ยวกับผู้หญิงญี่ปุ่น ในหนังสือรวมบทความเรื่อง “ช่องว่างทางกาลเวลาของผู้หญิงและผู้ชาย –
บททวนประวัติศาสตร์ผู้หญิงญี่ปุ่น เล่ม 1 ยุคหิน-ยุคโบราณ” ความตอนหนึ่งว่า “ตำนานที่เมื่อบิดา
ของโคะโนะสะนะะฯ มอบทั้งนางและพี่สาวให้เป็นชายาเทพนินิจิ แต่เขากลับส่งอิวะนะงะซึ่งมี
รูปลักษณะน่าเกลียดคล้ำไป และแต่งงานแต่กับโคะโนะสะนะะฯ คนเดียว ซึ่งเป็นเหตุให้จักรพรรดิมี
อายุขัยไม่ยืนยวนั้น เป็นการสื่อให้เห็นถึงความสมดุลระหว่างความเป็นและความตายผ่านมิโกะ⁹
สองสาวพี่น้อง”¹⁰ เห็นได้ว่าหากอิวะนะงะถูกจัดให้เป็นตัวแทนของ “ความเป็น” นั้น
หมายถึงโคะโนะสะนะะฯ เป็นตัวแทนของ “ความตาย” แต่เมื่อวิเคราะห์จากตัวบทแล้ว จะเห็นได้ว่า
วรรณกรรมทั้งสองกล่าวถึงนางว่ามีรูปโฉมงดงามจริง แต่ไม่ได้กล่าวว่านางเป็นเทพที่ “อ่อนแอ
หรือบอบบาง” ไม่ว่าจะเป็คำชี้แจงของเทพโอะโสะยะมะที่ซุมิที่ว่าเป็เพราะเทพนินิจิเลือกแต่
โคะโนะสะนะะฯ ทำให้บุตรหลานของเทพสวรรค์มีอายุไม่ยืน หรือคำสาปแห่งของอิวะนะงะฯ ว่า
มนุษย์ต้องอายุสั้น ล้วนเป็นการพูดถึงอายุขัยของจักรพรรดิและมนุษย์ มิใช่กล่าวว่าโคะโนะสะนะะฯ
เองมีอายุสั้น

5.1.2) พลังและความพิเศษของโคะโนะสะนะะโนะซะกุยะบิเมะ ในฉากคลอคลุมรูป

⁸ 坂本勝 『古事記の読み方』 岩波新書 864、岩波書店 2003 年(pp.174-175)

⁹ 巫女 miko หมายถึงหญิงผู้รับใช้เทพเจ้า หรือหญิงที่ทำหน้าที่ประกอบพิธีกรรมเพื่อสื่อสารกับเทพ ส่วนใหญ่เป็นสาว
พรหมจรรย์

¹⁰ 鶴見和子他 監修、河野信子 編者 『女と男の時空—日本女性史再考 1 ヒメとヒコの時代—
一原始・古代』 藤原書店、1995 年 (p. 85)

ตำนานเกี่ยวกับ โคะ โนะ สะ นะ ะ นอกจากจะมีความโดดเด่นในเรื่องที่นางเป็นสัญลักษณ์ของความงดงามและเจริญรุ่งเรืองเหมือนดอกซากุระ ยังมีตำนานที่มีความสำคัญอย่างมากในวรรณกรรมทั้งสองคือการคลอดบุตรในไฟ เนื้อหาของการคลอดนั้นใกล้เคียงกัน แต่ก็มีความแตกต่างในรายละเอียด และความชัดเจนของตัวตนของเทพหญิงองค์นี้

โคะ โนะ สะ นะ โนะ สะ กุยะ บิ เมะ คลอดบุตรในไฟ เพื่อพิสูจน์ว่าบุตรเป็นเทพสวรรค์ (Amatsukami 天つ神) หรือเป็นเชื้อสายของเทพอะมะเตะระซะ ความมุ่งมั่นของนางแสดงให้เห็นถึงความมั่นใจว่าบุตรในครรภ์เป็นบุตรของเทพนินิจิจริง นางยอมเสี่ยงชีวิตของตนเพื่อให้ลูกได้รับการยอมรับจากทั้งพ่อและสังคม ขณะที่ โคะ จิกิ ไม่ได้กล่าวว่าเทพผู้เป็นแม่นั้นเป็นอย่างไรต่อไปหลังจากบุตรทั้งสามเกิดมาอย่างปลอดภัยแล้ว นิฮัน โดเมะ กิ บรรยายว่าบุตรทั้งสามและตัวนางเองล้วนปลอดภัยจากไฟ อีกทั้งยังมีข้อความยืนยันจากคำพูดของผู้เป็นสามีว่า โคะ โนะ สะ นะ ะ มีพลังพิเศษ (Reiryoku 霊力) เป็นการยืนยันถึงพลังของเทพหญิงผู้เป็นแม่ด้วย นอกจากนั้นยังได้กล่าวถึงประเพณีดั้งเดิมคือการใช้มิดไม้ไผ่ตัดสายสะดือทารกแรกเกิด ซึ่งเป็นขนบธรรมเนียมญี่ปุ่นที่ปฏิบัติสืบทอดมาเป็นเวลายาวนานจนถึงยุคสมัยที่การแพทย์แผนปัจจุบันมีบทบาทมากขึ้น

กล่าวได้ว่านอกเหนือจากภาพลักษณ์คือการเป็นหญิงงามแล้ว วัตรกรรมการคลอดบุตรในไฟ หรือการใช้ไฟพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตน และพิสูจน์ในความพิเศษของบุตรที่ตนให้กำเนิดในฐานะเชื้อสายเทพสวรรค์ผู้เหมาะสมกับการเป็นต้นราชตระกูลจักรพรรดิ ซึ่งในวรรณกรรมทั้งสองระบุไว้ด้วยเนื้อหาคล้ายคลึงกันนั้น ยังส่งเสริมให้ โคะ โนะ สะ นะ ะ มีภาพลักษณ์ของแม่ผู้เด็ดเดี่ยวและมั่นคง คือเชื่อมั่นในความบริสุทธิ์และกล้าพิสูจน์ตนเอง แม้จะต้องเสี่ยงชีวิต

โคะ จิกิ บรรยายว่า

かれ のち 故、後に木花佐久夜毘売、参み出でて白ししく、「妾は妊身みぬ。今、産む時に臨みて、是の天つ神の御子は、私に産むべくあらぬが故に、請す」とまをしき。爾くして、詔ひしく、「佐久夜毘売、一宿にや妊みぬる。是は、我が子に非じ。必ず国つ神の子ならむ」とのりたまひき。爾くして、答へ白さく、「吾が妊める子、若し国つ神の子ならば、産む時に幸くあらじ。若し天つ神の御子ならば、幸くあらむ」とまをして、即ち戸無き八尋殿を作り、其の殿の内に入り、土を以て塗り塞ぎて、方に産まむとする時に火を以て其の殿に著けて産みき。故、其の火の盛りに焼ゆる時に生める子の名は、火照命。〈此は隼人の阿多君の祖ぞ〉。次に生みし子の名は、火須勢理命。次に生みし子の御名は、火遠理命。亦の名は天津日高日子穗穗手見命。〈三柱〉

จากนั้น โคะ โนะ สะ นะ โนะ สะ กุยะ บิ เมะ ได้เข้าเฝ้าเทพนินิจิจและกล่าวว่า “ข้าตั้งครรภ์ บัดนี้ถึงเวลาจะคลอดแล้ว เนื่องจากข้าไม่ควรแอบคลอดบุตรแห่งเทพสวรรค์นี้เอง จึงมาแจ้งข่าวต่อท่าน” เทพนินิจิจได้ฟังดังนั้นจึงกล่าวว่า “ชะกุยะบิเมะเอ๋ย เจ้าตั้งครรภ์ในช่วงเวลา

เพียงคืนเดียว น่าจะไม่ใช่บุตรของข้า แต่เป็นบุตรของเทพพื้นดินแน่” นางจึงกล่าวตอบว่า “ถ้าบุตรที่ข้าจะคลอดนี้เป็นบุตรของเทพพื้นดิน คงจะไม่ได้เกิดมาอย่างปลอดภัย แต่ถ้าเป็นบุตรของเทพสวรรค์ ย่อมต้องเกิดมาปลอดภัย” จากนั้นจึงสร้างประภาคารขนาดใหญ่ ไม่มีประตูทางออก แล้วเข้าไปด้านใน เอาหินทาปิดผนังไว้ เมื่อถึงเวลาคลอด นางได้จุดไฟเผาประภาคารนั้นแล้วคลอด บุตรที่คลอดในขณะที่ไฟลุกโชติช่วงมีชื่อว่า เทพ โสอะเคะริ ((เทพองค์นี้เป็นบรรพบุรุษของกษัตริย์อะตะแห่งเผ่าสะยะ โตะ) บุตรที่คลอดถัดไปชื่อ เทพ โสอะซุเซะริ บุตรองค์ถัดไปชื่อ เทพ โสอะ โอะริ หรืออีกชื่อหนึ่งคือ เทพอะมะที่สุอิตะกะฮิ โกะ โสอะ โสอะเคะมิ (รวมสามองค์)

(โคะจิกิ หน้า 123)

จะเห็นได้ว่า มีการใช้คำว่า “เทพพื้นดิน”(Kunitsukami くに ^{คามิ} 神) และ “เทพสวรรค์” (Amatsukami 天 ^{คามิ} 神) พจนานุกรมศัพท์ทางศาสนาชินโต (Shintojiten 神道辞典) นิยามไว้ว่า “โดยทั่วไปแล้วเทพสวรรค์(天 神) หมายถึงเทพที่สถิตอยู่ในดินแดนทะกะอะมะ โนะสะระะ (高天原) หรือลงมาจากดินแดนดังกล่าวสู่โลกมนุษย์ ส่วนเทพพื้นดิน(国 神) หมายถึงความรวมถึงเทพที่ จุติขึ้นบนโลกนี้ และวิญญาณหรือชนเผ่าต่างๆ ที่อาศัยอยู่บนโลกมาตั้งแต่ก่อนที่เทพสวรรค์จะลงมา บนโลก”¹¹ การนิยามดังกล่าวได้อ้างอิงที่โมะโตะ โอะริ โนะรินะงะ ปรมาจารย์ทางวรรณคดีวิจัย วิเคราะห์ตีความวรรณกรรมเรื่องโคะจิกิ ไว้

ฮะจิวะระ อะซะ โอะ (Hagiwara Asao 萩原浅男) เขียนบทความในหนังสือชุดแบบเรียน วรรณคดีญี่ปุ่น ฉบับเดือนพฤศจิกายน ค.ศ.1977 ว่า “ราชวงศ์ยะมะ โตะเรียกเทพที่อยู่ฝั่งเดียวกับตน ว่าเทพสวรรค์ ส่วนเทพที่ต่างเผ่าพันธุ์เรียกเชิงดูถูกว่า เทพพื้นดิน ซึ่งหมายถึงใครก็ตามที่อาศัยอยู่ บนโลกมนุษย์ ทำให้เกิดจินตนาการว่าเทพพื้นดินคือบรรดามนุษย์ทั้งหลาย”¹² แนวคิดทาง การเมืองที่แฝงอยู่ในตำนานเทพ โดยสื่อผ่านการเรียกชื่อแบ่งประเภทของเทพนั้น แสดงให้เห็น ความแตกต่างระหว่างชนชั้นของเผ่าพันธุ์ผู้พ่ายแพ้ และเผ่าพันธุ์ผู้มีอำนาจครอบครองดินแดน

การใช้คำว่าสวรรค์และพื้นดินนี้เป็นการเรียกที่แสดงความแตกต่างทางฐานะของเทพอย่าง ชัดเจน ถือเป็นคำอุปมาเปรียบเปรยว่าเทพสวรรค์คือเทพ ส่วนเทพพื้นดินคือมนุษย์ ตำนานการ คลอดบุตรของ โคะ โนะสะนะะฯ ย้ำให้เห็นถึงคามพิเศษของบุตรแห่งเทพสวรรค์ นอกจากนี้ บท บรรยายใน โคะจิกิ ทำให้การเป็นแม่ผู้คลอดเทพสวรรค์มีความสำคัญ สื่อความสำคัญของการคลอด ในไฟซึ่งเป็นวีรกรรมอันยิ่งใหญ่ที่ส่งผลให้ โคะ โนะสะนะะฯ มีความโดดเด่น ทว่าได้เน้นการเกิดของ บุตรมากกว่าระบอบอย่างชัดเจนว่า โคะ โนะสะนะะฯ ผู้เป็นแม่นั้นเป็นอย่างไร

¹¹ 『神道辞典』編者：國學院大學・日本文化研究所、弘文堂、1994年(p.39)

¹² 萩原浅男「神話の想像力」、監修：市古卓次、編集：稲岡耕二・大林太良『講座 日本文学 神話上』、至文堂、昭和52年11月発行(p.38)

นิสน โมะกิ เล่มที่ 2 ตอนที่ 9 คำนานที่ 3 มีเนื้อหาใกล้เคียงกับ โคะจิกิ แต่ยังเสริมรายละเอียดเกี่ยวกับพิธีกรรมในการคลอด ซึ่งเป็นที่น่าศึกษาให้เข้าใจถึงวิถีชีวิตของชาวญี่ปุ่นโบราณ สมกับวัตถุประสงค์ในการเรียบเรียง นิสน โมะกิ ให้เป็นตำราศึกษาประวัติศาสตร์ญี่ปุ่น และยังย้ำว่า ไม่เพียงแต่บุตรเท่านั้นที่ปลอดภัยจากไฟ แต่ผู้เป็นแม่ก็ปลอดภัยเช่นกัน การกล่าวถึงความพิเศษของตัวโคะโนะสะนะๆ เป็นสิ่งที่ โคะจิกิ มองข้าม แต่ นิสน โมะกิ กลับให้ความสำคัญดังเห็นได้จากตัวบทต่อไปนี้

一書に曰く、初め火焰明る時に兒火明命を生む。次に火炎盛なる時に兒火進命を生む。又は火酢芹命と曰す。次に火炎避る時に兒火折彦火火出見尊を生む。凡て此の三子、火も害うこと能はず。及母も少しも損ふ所無し。時に竹刀を以ちて、其の兒の臍を截る。其の棄てし竹刀、終に竹林と成る。

ตำนานหนึ่งกล่าวว่า ในเริ่มแรกที่ไฟติด นางคลอดเทพโสะโนะอะกะริ ขณะที่ไฟลุกโชติช่วงนางคลอดเทพโสะโนะซุซุมิ หรืออีกชื่อหนึ่งคือ เทพโสะโนะซุเซะริ จากนั้นเมื่อไฟใกล้จะมอดดับลง นางคลอดเทพโสะโนะโอะริชิโกะโสะโสะเคะมิ ไฟไม่สามารถทำอะไรต่อบุตรทั้งสามได้เลย อีกทั้งมารดาที่ไม่ได้รับอันตรายจากไฟเลยแม้แต่น้อย จากนั้นได้ใช้มิดทำจากไม้ไผ่ตัดสายสะดือของบุตร มิดที่ทิ้งไปก็กลายเป็นป่าไผ่

(โคะจิกิ หน้า 143)

นิสน โมะกิ เล่มที่ 2 ตอนที่ 9 คำนานที่ 5 เล่าเรื่องราวโคะโนะสะนะๆ คลอดลูก 4 คน หลังจากแต่งงานกับเทพนินิงเพียงคนเดียว นางอุ้มบุตรมาหาเทพนินิงแล้วกล่าวว่า

「天神の子、寧にぞ私に養しまつるべけむや。故、状を告知聞ゆ」
“บุตรแห่งเทพสวรรค์นี้ ไม่ทราบว่าจะข้ามควรจะเลี้ยงดูเช่นไรต่อไปดี จึงขอนำเรื่องนี้มาแจ้งให้ท่านทราบ”

เมื่อเทพนินิงเห็นบุตรนั้นก็แสดงความสงสัย โคะโนะสะนะๆ จึงคับแค้นใจ นางสร้างอาคารทึบไม่มีทางออก แล้วเข้าไปด้านใน ตั้งสัตยาธิษฐานก่อนจุดไฟเผาว่า

「妾が娠める、もし天神の胤に非ずは必ず亡せむ。是若し天神の胤ならば 害る所無けん」

“หากบุตรที่ข้าอุ้มท้องมาไม่ใช่โอรสแห่งเทพสวรรค์แล้วไซ้ จะต้องสิ้นชีพแน่นอน แต่หากเป็นโอรสแห่งเทพสวรรค์จริงย่อมไม่มีภัยใดแผ้วพานได้”

จากนั้น บุตรของนางก็ทยอยก้าวเท้าออกมาจากกองไฟอย่างสง่างาม ขณะกล่าวประกาศว่า ตนเป็นบุตรแห่งเทพสวรรค์ โคะโนะสะนะะ ก้าวออกมาจากไฟเป็นคนสุดท้าย ดังต่อไปนี้

しか 然して後に、母吾田鹿葦津姫、火燼の中より出来り、就きて称して曰く、
 「妾が生める児と妾が身と自づからに火難に当れども、少しきも損はるる所
 無し。天孫、豈見しつるや」といふ。対へて曰く、「我本よりは是吾が児と知
 りぬ。但一夜にして有身めり。疑ふ者有らむを慮ひ、衆人をして皆是吾が児な
 ること、並びに亦天神は能く一夜にして有娠ましむることを知らしめむと欲
 ひ。亦汝靈しくに異しき威有り、子等復倫に超れたる気有ることを明さむと
 欲う。故、前日の嘲る辞有り」とのたまふ。

หลังจากนั้น อะตะกะกะมิทซุฮิเมะ¹³ ผู้เป็นมารดา ออกมาจากไฟที่มอดไหม้จนดับหมดแล้ว กล่าวว่ “เทพผู้เป็นเชื้อสายแห่งสวรรค์ ท่านได้เห็นแล้วหรือไม่ บุตรที่ข้าคลอดออกมา รวมทั้งตัวข้าเองมิได้รับอันตรายจากไฟเลยแม้แต่น้อย” เทพนินิงิจิตอบว่า “ข้ารู้อยู่ตั้งแต่แรกแล้วว่าเป็นบุตรของข้าเอง แต่การที่นางตั้งครรถ์หลังจากเรามีความสัมพันธ์ได้เพียงคืนเดียว ผู้อื่นอาจสงสัยได้ จึงต้องการให้ทุกคนได้เห็นว่บุตรทั้งสามเป็นบุตรแห่งข้าจริง และเทพสวรรค์สามารถถือกำเนิดได้แม้ในเวลาเพียงคืนเดียว อีกทั้งอยากให้เป็นทีประจักษ์ว่ข้ามีพลังอันน่าพิศวง และบุตรของข้าล้วนเปี่ยมพลังแรงกล้า ดังนั้นข้าจึงจงใจกล่าวคูหมีนไปในคราวก่อน”

(นิสน โมะเกิ หน้า 147)

จะเห็นได้ว่า นิสน โมะเกิ จากนี้ได้เล่ารายละเอียด รวมทั้งแสดงความเป็นเหตุเป็นผล โคะโนะสะนะะ จุดไฟเผาตนเองและลูกด้วยความคับแค้นใจและเชื่อมั่นในความเป็นบุตรแห่งเทพสวรรค์ของลูกๆ เทพนินิงิจิแจ่งว่ที่แสดงควมสงสัยออกไปเพราะต้องการให้ผู้อื่นยอมรับในควมพิเศษของบุตรและภรรยาของตน

5.2. บทบาท

ตามที่กล่าวไปแล้วข้างต้นว่า บทบาทที่โดดเด่นของ โคะโนะสะนะะ โนะชะกุยะบิเมะคือการคลอดบุตร โดยเฉพาะอย่างยิ่ง นางได้รับการเลือกเฟ้นให้มีหน้าที่เป็นภรรยาของเทพสวรรค์ และแม่ของผู้สืบทอดเป็นต้นราชวงศ์จักรพรรดิต่อไป นอกจากนี้ ในฐานะเชื้อสายของเทพแห่งภูเขานางจึงเป็นสัญลักษณ์ที่สื่อให้เห็นถึงอำนาจการปกครองของจักรพรรดิที่ครอบคลุมทั้งแดนสวรรค์และแดนดิน

¹³ อีกชื่อหนึ่งของ โคะโนะสะนะะ โนะชะกุยะบิเมะ

5.2.1) ความสำคัญในฐานะภรรยาของเทพสวรรค์

โคะโนะสะนะฯ ปรากฏในตำนานเทพช่วงหลัง เมื่ออำนาจในการปกครองดินแดนมนุษย์ ตกเป็นของทายาทแห่งสุริยเทพหรือเทพอะมะเตะระซูแล้ว ความเป็นมาของเทพนินิจิ ผู้เป็นสามีเมื่อ ถูกส่งลงมาจากสวรรค์มีดังนี้

โคะจิกิ บรรยายว่า เมื่อดินแดนอะมิสะระโนะนะกะทซุกุนิ (葦原中国) สงบราบรื่นแล้ว เทพอะมะเตะระซูพร้อมด้วยเทพทะกะงิ (Takagi 高木神)¹⁴ ผู้เป็นที่ปรึกษา เห็นว่าถึงเวลาที่จะส่ง ทายาทของเทพอะมะเตะระซูไปปกครอง จึงเรียกบุตรชายคือเทพมะชะกะทซุอะคะทซุอะชิชะยะฮิอะมะโนะโอะมิโอะมิมิ (正勝吾勝々速日天忍穗耳命)¹⁵ มา (ต่อไปจะเรียกว่าเทพมะชะกะทซุ) แล้วบอกให้ลงไปครองดินแดนมนุษย์ แต่เขากลับตอบว่า ในระหว่างที่เตรียมการจะ เดินทางอยู่นั้น ภรรยาของเขาซึ่งเป็นบุตรสาวของเทพทะกะงิได้ให้กำเนิดบุตรชื่อเทพอะมะนิกิมิคุนิ นิกิมิอะมะทซุฮิอะกะชิโอะโอะโนะนินิจิ (天瀨岐志国瀨岐志天津日高日子番能瀨瀨芸命)

(ต่อไปเรียกย่อว่า เทพนินิจิ) เห็นควรให้บุตรผู้นี้เป็นผู้ลงไปปกครองบ้านเมืองมากกว่า เทพอะมะเตะระซูจึงสั่งการตามที่เทพมะชะกะทซุเสนอ

นิฮัน โมะะกิ เล่มที่ 2 ตอนที่ 9 ดั้วบทหลัก (正文) กล่าวไว้ตั้งแต่เริ่มเรื่องว่า เทพมะชะกะทซุอะคะทซุอะชิชะยะฮิอะมะโนะโอะมิโอะมิมิซึ่งเป็นบุตรของเทพอะมะเตะระซู ได้รับบุตรของ เทพทะกะมิมุซุอิ (高皇産霊尊) เป็นภรรยา นางได้ให้กำเนิดเทพนินิจิ เทพผู้เป็นตามีความเอ็นดู หลานคนนี้เป็นพิเศษ และประสงค์จะให้ปกครองดินแดนอะมิสะระโนะนะกะทซุกุนิ แต่ขณะนั้น บ้านเมืองยังวุ่นวายเนื่องจากบรรดาทายาทที่สร้างความอลหม่านอยู่ เทพทะกะมิมุซุอิจึงพยายาม จัดการให้เกิดความสงบเรียบร้อย ในที่สุดเมื่อเทพโอะอะนะมุชิ (大己貴神)¹⁶ ยอมยกเมืองให้แก่ ทายาทของเทพอะมะเตะระซู เทพทะกะมิมุซุอิจึงส่งตัวเทพนินิจิลงจากสวรรค์

ใน นิฮัน โมะะกิ เล่มที่ 2 ตอนที่ 9 ตำนานที่ 1 (一書第一) นั้น เทพอะมะเตะระซูเป็นผู้กล่าว ว่าอยากให้บุตรของตนไปครองดินแดนอะมิสะระโนะนะกะทซุกุนิ นางให้บุตรของตนแต่งงานกับ น้องสาวของโอะโอะฮิอะกะเนะ (Omohikane 思兼神)¹⁷ และลงไปจากสวรรค์ แต่เทพมะชะกะทซุฯ ต้องดูแล้วเห็นว่าบ้านเมืองยังไม่สงบ เต็มไปด้วยมลทิน (เคะงะระ) จึงไม่ยอมไป ครั้นเทพอะมะ

¹⁴ อีกชื่อหนึ่งของเทพทะกะมิมุซุอิ (高御産巢日の神) เป็นเทพสวรรค์ผู้อาวุโสที่เทพอะมะเตะระซูให้ความนับถือ และมีบทบาทในการจัดการให้ทายาทของเทพอะมะเตะระซูได้ลงไปปกครองดินแดนอะมิสะระฯ แทนที่ตระกูลของเทพโอะคุนิฮิมาตสึ

¹⁵ บุตรที่เกิดเมื่อเทพอะมะเตะระซูทำพิธีสวดขานกับเทพซุชะโนะโอะผู้เป็นน้องชาย โดยเทพซุชะโนะโอะเอาลูกประคำของ เทพอะมะเตะระซูใส่ปากแล้วพ่นออกมาเป็นบุตรชาย 5 คน ในขณะที่เทพอะมะเตะระซูเอาดาบของเทพซุชะโนะโอะใส่ปากแล้วพ่น ออกมาเป็นเทพหญิง 3 คน เทพอะมะเตะระซูเป็นผู้กำหนดให้ถือว่าบุตรชายทั้ง 5 นั้นเป็นบุตรของตน

¹⁶ อีกชื่อหนึ่งของเทพโอะคุนิฮิมาตสึ (大国主の神) สืบทอดเชื้อสายจากเทพซุชะโนะโอะ วิบุรุษในตำนานเทพแห่งเมืองอิสุโมะ ในโคะจิกิให้ความสำคัญมากกว่านิฮัน โมะะกิ โดยมีตำนานเกี่ยวกับเทพองค์นี้ถึงประมาณ 1 ใน 3 ของยุคแห่งเทพ

¹⁷ บุตรคนโตของเทพทะกะมิมุซุอิ

เตระระซุส่งเทพไปเจรจากับเทพโออะนะมุจิเพื่อให้ยอมยกเมืองให้ทายาทตน จนสำเร็จเรียบร้อยแล้ว ขณะที่นางสั่งการให้เทพมะชะกะทซุเตรียมการลงไปอยู่นั้น ผู้สืบตระกูลแห่งราชวงศ์จักรพรรดิก็ได้ถือกำเนิด ชื่อเทพอะมะทซุอิโกะโอะโนะนิมิจิ (天津彦火瓊瓊杵尊) เทพมะชะกะอะกะทซุจึงทูลต่อเทพอะมะเตระระซุว่าเห็นควรให้เทพผู้บุตรนี้ไปครองดินแดนแทนตน นางจึงได้ประทานสามสิ่งอันเป็นสัญลักษณ์แห่งอำนาจคือลูกประกาศา กระจก และดาบให้เทพนิมิจิ จัดขบวนทวยเทพอารักขาลงจากสวรรค์ไป

ใน *นิฮน โมะะกิ* ตอนเดียวกัน ตำนานที่ 2 กล่าวว่าเทพนิมิจิเกิดบนฟ้าตรงกลางระหว่างโลกสวรรค์กับโลกมนุษย์ ขณะที่เทพมะชะกะทซุและโยะโระสุสะตะฮิเมะ (Yorozuhatahime 万幡姫) ผู้เป็นภรรยากำลังเดินทางลงไปจากสวรรค์พอดี เมื่อเห็นดังนั้นเทพอะมะเตระระซุจึงคิดให้เทพนิมิจิเป็นผู้ปกครองดินแดนอะมิสะระโนะนะกะทซุคุนิแทนบิดา ให้ปวงเทพมาอารักขาดูแลเหมือนที่เคยดูแลเทพมะชะกะทซุ และให้เทพมะชะกะทซุเดินทางกลับสวรรค์ไปดังเดิม

จะเห็นได้ว่า เทพนิมิจิมีความพิเศษและมีอภินิหาร โดยวรรณกรรมทั้งสองได้จัดให้มีความสำคัญ มีการใช้คำแสดงเทพองค์นี้ว่า “ผู้สืบตระกูลแห่งราชวงศ์จักรพรรดิ” (Sumemima 皇孫) บ่อยครั้ง เป็นผู้ที่เกิดมาในเทววงศ์เพื่อเป็นบรรพบุรุษของจักรพรรดิโดยแท้ การเปลี่ยนตัวทายาทของสุริยเทพจากเทพมะชะกะทซุ เป็นเทพนิมิจิทันทีที่เขาเกิด เป็นการเน้นให้เห็นความเหมาะสมในการปกครองดินแดนมนุษย์ของเขา ไม่ว่าจะด้วยคำริชของเทพอะมะเตระระซุหรือเทพทะกะมิมุซุอิก็ตาม นอกจากนี้ ใน *นิฮน โมะะกิ* ยังมีการใช้คำว่า “ทายาทแห่งสวรรค์” (Amemima 天孫)¹⁸ แทนตัวเทพนิมิจิด้วย ซึ่งเป็นการเน้นความเป็นผู้แทนจากสวรรค์ แสดงถึงความแตกต่างของสถานภาพระหว่างเทพสวรรค์กับเทพพื้นดินหรือคนธรรมดา ส่งเสริมความเป็นผู้สูงส่งของจักรพรรดิ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

「妾が娠める、若し天孫の胤に非ずは、必ず~~衰~~け滅びなむ。如し実に天孫の胤ならば、火も害ふこと能はじ」

“หากบุตรในครรภ์ของข้านี้มีเชื้อไขของเทพสวรรค์แล้วไซ้ร้ ย่อมมอดไหม้เสียสิ้นเป็นแน่ แต่หากเป็นทายาทแห่งเทวที่แท้จริง ไฟอันใดย่อมจกมิอาจทำอันตรายได้”

(นิฮน โมะะกิ ตอนที่ 9 ดั้วบทหลัก หน้า 123)

「妾は天孫の子を孕めり。私に生ままつるべからず」

“ข้าได้ตั้งครรภ์บุตรแห่งทายาทเทพสวรรค์ ไม่อาจคลอดเองโดยพลการได้”

(นิฮน โมะะกิ ตอนที่ 9 ตำนานที่ 2 หน้า 143)

¹⁸ Amemima (天孫) คำเรียกที่เทพพื้นดินเรียกเชื้อสายของเทพสวรรค์ผู้เป็นผู้สืบราชตระกูลแห่งจักรพรรดิในยุคต่อมา (อ้างอิงจากเชิงอรรถที่ 18 นิฮน โมะะกิ หน้า 119)

「妾が生める児と妾が身と自づからに火難に当れども、少しきも損はるる所無し。天孫、豈見しつるや」

“เทพผู้เป็นเชื้อสายแห่งสวรรค์ ท่านได้เห็นแล้วหรือไม่ บุตรที่ข้าคลอดออกมารวมทั้งตัวข้าเองมิได้รับอันตรายจากไฟเลยแม้แต่น้อย”

(นิสน โมะเกิ ตอนที่ 9 ดำนานที่ 5 หน้า 149)

ชะยะฉิ มิชิโยะฉิ(Hayashi Michiyoshi 林道義) วิเคราะห์พิธีกรรมอุเกะอิ(Ukei 誓約) การให้กำเนิดบุตรของอะมะเตะระซู ใน “วีรบุรุษในตำนานเทพญี่ปุ่น” ว่า “การอุเกะอิคือการต่อสู้ระหว่างเทพทั้งสองโดยใช้การเสี่ยงทาย ในโคะจิกิ ไม่ได้ให้คำตอบที่ชัดเจนว่าชายหรือหญิงกันแน่ที่เป็นผู้ชนะ ขณะที่นิสน โมะเกิให้อะมะเตะระซูเป็นผู้ชนะ ซึ่งถือว่าเป็นแนวคิดด้านอำนาจของฝ่ายหญิง (母権的觀念) โดยที่ให้กำเนิดบุตรชาย ซึ่งถือว่าเป็นแนวคิดด้านอำนาจของฝ่ายชาย (父権的觀念) ความไม่สอดคล้องนี้อาจเกิดจากภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ คือชนเผ่าทางทิศเหนือซึ่งฝ่ายชายครองอำนาจ รวมตัวกับชนเผ่าทางทิศใต้ซึ่งฝ่ายหญิงครองอำนาจ โดยชนเผ่าแถบยะมะโตะฮิระโนะ(Yamatohirano 大和平野) ซึ่งเป็นบรรพบุรุษของจักรพรรดิมีแนวโน้มว่าจะให้อำนาจหญิงเป็นใหญ่ เมื่อถึงช่วงศตวรรษที่ 7-8 แนวคิดให้อำนาจชายเป็นใหญ่นั้นปรากฏชัดเจนมากขึ้น ทำให้การกระจายอำนาจระหว่างหญิงและชายค่อนข้างเท่าเทียมกัน หากวิเคราะห์จากการเมืองในสมัยนั้น การเปลี่ยนตัวผู้ลงจากสวรรค์มาปกครองโลกจากบุตรเป็นหลานของเทพอะมะเตะระซูอย่างกะทันหัน คือการทำให้ทั้งกลุ่มที่ให้หญิงเป็นใหญ่และกลุ่มที่ให้ชายเป็นใหญ่มีความพอใจ และยังทำให้เป็นที่พอใจของบรรดาผู้แวดล้อมจักรพรรดินิชิโตซึ่งทรงเน้นการสืบทอดราชตระกูลโดยชาย และมีพระราชประสงค์จะให้พระราชนัดดาสืบราชสมบัติต่อไป เนื่องจากพระราชโอรสสิ้นพระชนม์ไปก่อน”¹⁹

นอกจากแนวคิดเรื่องอำนาจทางการเมืองที่ชะยะฉินำมาวิเคราะห์แล้ว ผู้วิจัยเห็นว่าเมื่อเปรียบเทียบความสำคัญระหว่างบุตร (เทพมะชะคะทังชู) กับหลาน (เทพนินิงิ) ของเทพอะมะเตะระซู สังเกตได้ว่าบุตรเกิดจากการที่เทพชูชะโนะโอะอมลูกประจำของนางแล้วพนอนออกมา โดยที่เทพอะมะเตะระซูไม่ได้ตั้งครรภ์และคลอดออกมา แต่หลานเกิดจากเทพชายหญิง โดยฝ่ายหญิงเป็นบุตรของเทพทะกะมิมุซุอิซึ่งจัดว่าเป็นหนึ่งในเทพสวรรค์ผู้เกิดขึ้นตั้งแต่เริ่มมีดินแดนสวรรค์และโลกเกิดขึ้น ก่อนที่เทพอิสะนะมิและอิสะนะกิซุติขึ้นมาเสียอีก หากเปรียบเทียบแล้วนับว่าเทพทะกะมิมุซุอิมีฐานะสูง สมควรให้เทพอะมะเตะระซูยกย่อง และยังมีบทบาทในการสนับสนุน เป็นที่ปรึกษาให้แก่เทพอะมะเตะระซูอย่างต่อเนื่อง เทพนินิงิซึ่งถือเป็นเชื้อสายของเทพทะกะมิมุซุอิ โดย

¹⁹ 林道義『日本神話の英雄たち』、文藝春秋、平成 15 年(pp.52-69)

มีการสืบทอดทางสายโลหิตผ่านการแต่งงานและการคลอดของมารดา จึงมีความเหมาะสมในการเป็นต้นราชวงศ์จักรพรรดิ มากกว่าบุตรที่เทพอะมะเตะระซุอ้างว่าเป็นบุตรของตน แต่การเกิดไม่มีความชัดเจน

การที่วรรณกรรมทั้งสองกำหนดให้โคะโนะสะนะโนะชะกุยะบิเมะปรากฏตัวขึ้นเมื่อเทพนินิงมาจากสวรรค์ มอบหมายหน้าที่ความเป็นภรรยาให้ นั่น เป็นการวางตัวหญิงสาวผู้มีความเหมาะสมกับความยิ่งใหญ่ของเทพนินิง ซึ่งเทพสวรรค์ผู้เป็นสามีได้คู่ชอกกับเทพแห่งภูเขาผู้เป็นบิดาของนางอย่างเป็นทางการ และเลือกนางเป็นภรรยาแต่เพียงผู้เดียวแม้จะสามารถรับพี่สาวชื่ออะวะสะฮิเมะเป็นภรรยาได้อีกคนหนึ่ง นับได้ว่าโคะโนะสะนะโนะฯ ได้รับการยกย่องให้เกียรติจากสามี แสดงถึงคุณสมบัติอันเหมาะสมของนางที่จะดำรงตำแหน่งสำคัญนี้

5.2.2) แม่ของเชื้อสายเทพสวรรค์ผู้เป็นต้นราชวงศ์จักรพรรดิ

เหตุการณ์เมื่อเทพนินิงได้พบกับโคะโนะสะนะโนะฯ เป็นครั้งแรก มีการระบุถึงประวัติของตัวนางดังนี้

ใน โคะจิกิ โคะโนะสะนะโนะฯ กล่าวตอบเมื่อเทพนินิงถามว่านางเป็นใครว่า

おほやまつみのかみ むすめ かむあたつ このはなのさくやびめ
「大山津見神の女、名は神阿多都比売、亦の名は木花佐久夜毘売と謂ふ。」

“ข้าเป็นบุตรชองเทพโอยะมะทะซุมิ ชื่ออะมะเตะระซุฮิเมะ หรืออีกชื่อหนึ่งเรียกว่าโคะโนะสะนะโนะชะกุยะบิเมะ”

ใน นิฮอน โนะกิ เล่มที่ 2 ตอนที่ 9 ตัวบทหลัก (正文) มีรายละเอียดว่า

これあまつかみ おほやまつみのかみ めと
「妾は是天神の大山祇神を娶り、生める兒なり」

“ข้าเป็นบุตรที่เทพสวรรค์ซึ่งแต่งงานกับเทพโอยะมะทะซุมิให้กำเนิด”

(หน้า 121)

ส่วนตำนานอื่นๆ ใน นิฮอน โนะกิ มิได้กล่าวถึงมารดาของโคะโนะสะนะโนะฯ เพียงแต่ระบุว่านางเป็นบุตรชองเทพโอยะมะทะซุมิ ตำนานใน โคะจิกิกล่าวว่าเทพโอยะมะทะซุมิเป็นบุตรของเทพคู่ผู้ให้กำเนิดคืออิสะนะกิและอิสะนะมิ เขาเป็นเทพแห่งภูเขา ได้แต่งงานกับเทพีแห่งท้องทุ่งชื่ออะวะสะฮิเมะ (Kayanohime 鹿屋野比売神) ซึ่งเป็นบุตรชองอิสะนะกิและอิสะนะมิเช่นเดียวกัน ให้กำเนิดเทพต่างๆ ที่สัมพันธ์กับภูเขาและท้องทุ่งรวม 8 องค์ นอกจากนั้นยังมีการอ้างถึงชื่อของเทพโอยะมะทะซุมิว่าเป็นบิดาของอะชิเนะทะซุชิ-เทนะทะซุชิ (Ashinatsuchi-Tenatsuchi 足名椎・手名椎) ซึ่งเป็นบิดามารดาของคุชินะคะฮิเมะ (Kushinadahime 櫛名田比売) ผู้ที่เทพชะโนะโอะแสดงวิกรรรมต่อผู้กับงูยักษ์แปดหัวเพื่อช่วยนาง ส่วนในนิฮอน โนะกินั้น เล่มที่ 1 ตอนที่ 5 ตัวบท

หลักกล่าวว่า เทพอิสะนะกิและอิสะนะมิมาร่วมกันให้กำเนิดเทพแห่งทะเล แม่น้ำ ภูเขา ต้นไม้ ทุ่งหญ้า (ชื่อคะยะโนะฮิเมะ 草野姫) จากนั้นจึงให้กำเนิดสุริยเทพี โดยในตัวบทไม่ได้ระบุชื่อของเทพแห่งภูเขา ชื่อของเทพโอยะมะทซุมิ กลับปรากฏใน ตอนที่ 5 ตำนานที่ 8 คือเล่าตำนานว่าเมื่ออิสะนะกิโกรธเทพไฟที่เป็นสาเหตุให้ภรรยาต้องตาย จึงเอาดาบฟันร่างของเทพไฟขาดเป็น 5 ท่อน กลายเป็นภูเขา 5 ลูก ส่วนลำคอกกลายเป็นภูเขาชื่อ โอยะมะทซุมิ (大山祇) ในตอนที่ 8 ตัวบทหลัก ซึ่งเป็นฉากเทพซุซะโนะโอะปราบยักษ์แปดหัวนั้น ระบุว่าอะฉินะทซุชิ-เทะนะทซุชิ (脚摩乳・手摩乳) เป็นเทพแผ่นดิน(国神) ^{くにつかみ} ไม่ได้อ้างถึงผู้เป็นบิดา เมื่อวิเคราะห์ความเป็นมาของเทพภูเขาโอโสะยะมะทซุมิแล้ว สังเกตได้ว่าวรรณกรรมทั้งสองให้ความสำคัญเทพผู้นี้ต่างกัน คือ โคะอิกิยกย่องว่าเป็นบิดาของเทพหญิง ซึ่งกลายเป็นภรรยาของเทพองค์สำคัญๆ ในขณะที่นิฮอน โมะะกิชังไม่มีความชัดเจนเกี่ยวกับเทพภูเขา ดังนั้นประโยคที่อ้างถึงกำเนิดและวีรกรรมของโคะโนะสะนะๆ จึงจำเป็นต้องแสดงความพิเศษของนางให้มีความชัดเจน เพื่อถ่ายทอดให้ผู้อ่านเข้าใจว่า นางมีความเหมาะสมในการเป็นแม่ของต้นราชตระกูลจักรพรรดิ ผู้วิจัยเชื่อว่า ประวัติความเป็นมาของโคะโนะสะนะที่มีความชัดเจนต่างกันในวรรณกรรมทั้งสองเป็นอีกประเด็นหนึ่งที่ทำให้การอธิบายเหตุผลที่โคะโนะสะนะถูกวางตัวให้เป็นมเหสีเอกของเทพนินิงซึ่งเป็นผู้แทนจากสวรรค์ที่ลงมาปกครองโลกมนุษย์และเป็นต้นราชตระกูลจักรพรรดิ และได้รับการคัดเลือกให้เป็นผู้ให้กำเนิดทายาทสืบเชื้อสายของเทพสวรรค์ มีรายละเอียดเนื้อหาในตำนานแตกต่างกัน

งานวิจัยของยะนะอิ คิยูซะกุ(Yanai Kiyusaku 柳井己西朔) ใน “ลักษณะพิเศษของวรรณกรรมโบราณ” กล่าวถึงการสืบทอดเชื้อสายของราชวงศ์จักรพรรดิญี่ปุ่นว่า “ทายาทผู้สืบตระกูลจักรพรรดิเป็นบุตรหลานของเทพอะมะเตะระซุ และยังมีชื่อที่สัมพันธ์กับข้าว(稻穂) เทพนินิงเกิดจากเทพมะชะกะคะทซุผู้เป็นบุตรของเทพอะมะเตะระซุ กับบุตรของเทพทะกะมิมุซุอิซึ่งมีคุณสมบัติเป็นน้ำและยังมีอีกชื่อหนึ่งเรียกว่า โทะ โยะอะคะทซุฮิเมะ(豊秋津)หมายถึง ข้าวที่อุดมสมบูรณ์ในนา เทพนินิงจึงเป็นเสมือนเทพผู้มีวิญญูณแห่งนาและรวงข้าว การคลอดบุตรในไฟของโคะโนะสะนะๆ หมายถึงการทำให้วิญญูณของพืชพรรณงอกงามขึ้นใหม่ สอดคล้องกับความเชื่อในการเผาไร่นาเพื่อเพิ่มผลผลิตที่สืบทอดต่อมาถึงยุคหลัง ตำนานการแต่งงานของเทพนินิงและโคะโนะสะนะๆ และให้กำเนิดทายาทในไฟจึงเป็นการรวมระหว่างวิญญูณแห่งสวรรค์กับพื้นดิน เป็นเรื่องราวที่เหมาะสมสำหรับประเทศเกษตรกรรมอย่างแท้จริง”²⁰

ยูอะซะ ยะซุโอะ(Yuasa Yasuo 湯浅泰雄) กล่าวใน “กำเนิดปวงเทพ” โดยส่วนหนึ่งอ้างอิงงานวิจัยของมะทซุมุระ ทะเกะ โอะ (Matsumura Takeo 松村武雄) สรุปได้ว่า “ชื่อเรียกโคะโนะสะนะๆ อีกชื่อหนึ่งคือ อะตะกะคะมิทซุฮิเมะ (Atakashitshime ^{あたかしつひめ} 吾田鹿葦津姫) หรือ อะตะทซุฮิเมะ (Atatsuhime ^{あたつ} 阿多都比売) คำว่า อะตะ นี้เป็นชื่อเมืองที่เผ่าสะยะโตะ(Hayato 隼人)

²⁰ 柳井己西朔『古代文学の特質』桜楓社、昭和 55 年 (pp.7-12)

เคยอาศัย การที่เทพนินิงแต่งงานกับ โคะ โนะสะนะะฯ แสดงถึงการที่จักรพรรดิรวมอำนาจกับชนเผ่า
 สะยะโตะ ยึดครองที่สไต้ของเกาะคิวชู โคะ โนะสะนะะฯ ให้กำเนิดเทพโสะเคะริ(火照命) บุตรคน
 โตะ ซึ่งตำนานระบุว่า เป็นบรรพบุรุษของเผ่าสะยะโตะ และเทพโสะโอะริ(火遠理命) ผู้เป็นต้นราช
 ตระกูลจักรพรรดิ โดยเรื่องราวต่อมาเล่าถึงการต่อสู้ระหว่างบุตรทั้งสอง นำมาซึ่งชัยชนะของ
 ราชวงศ์จักรพรรดิ เป็นการถ่ายทอดความเป็นจริงของภูมิหลังทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสงคราม
 และการยึดอำนาจระหว่างชนเผ่า โดยจักรพรรดิเป็นผู้ชนะในที่สุด²¹ เมื่อการต่อสู้ระหว่างพี่น้อง
 ท้องเดียวกันในตำนาน สะท้อนภาพการรวมอาณาจักรเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในประวัติศาสตร์
 ญี่ปุ่น แม้ผู้ให้กำเนิดบุตรผู้เป็นตัวแทนจากสองเมืองหรือสองชนเผ่า ย่อมมีความสำคัญในการสื่อ
 ความหมายถึงความแตกแยกและความปรองดอง ฉากการคลอดในไฟของ โคะ โนะสะนะะฯ ทำให้
 ความเป็นพี่น้องของเทพโสะเคะริและโสะโอะริมีความชัดเจน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

時に 焰の初め起る時に共に児を生み、火酢芹命と号す。次に火の盛なる時
 に児を生み、火明命と号す。次に児を生み、彦火火出見尊と号す。または
 火折尊と号す。

เมื่อไฟเริ่มลุกติดนางคลอดบุตรชื่อ เทพโสะ โนะสะซะริ ขณะที่ไฟลุกโชติช่วงนางคลอด
 บุตรชื่อเทพโสะ โนะอะกะริ จากนั้นก็คลอดบุตรคนถัดไปชื่อเทพโสะ โสะ โสะเคะมิ หรือ
 อีกชื่อหนึ่งคือ เทพโสะ โนะโอะริ

(นิสน โมะเกิ ตอนที่ 9 ตำนานที่ 2 หน้า 143)

初め火焰明る時に児火明命を生む。次に火炎盛なる時に児火進命を生
 む。又は火酢芹命と曰す。次に火炎避る時に児火折彦火火出見尊を生む。

ในเริ่มแรกที่ไฟติด นางคลอดเทพโสะ โนะอะกะริ ขณะที่ไฟลุกโชติช่วงนางคลอดเทพ
 โสะ โนะสะซะมิ หรืออีกชื่อหนึ่งคือ เทพโสะ โนะสะซะริ จากนั้นเมื่อไฟใกล้จะมอดดับนาง
 นางคลอดเทพโสะ โนะโอะริชื่อเทพโสะ โสะ โสะเคะมิ

(นิสน โมะเกิ ตอนที่ 9 ตำนานที่ 3 หน้า 143)

สังเกตได้ว่า ฉากการคลอดดังกล่าวระบุถึงความเป็นพี่น้องว่าแม่ได้คลอดออกจากครรภ์
 เรียงตามกันมา แม้ว่าเทพหนึ่งในสามองค์จะไม่ปรากฏในเรื่องราวต่อไปอีกเลย แต่เทพโสะเคะริ
 และเทพโสะโอะริเติบโตขึ้น ขัดแย้งกัน ในที่สุดเทพโสะโอะริต้องไปยังดินแดนแห่งท้องทะเลและ
 ได้รับความช่วยเหลือจนสามารถกลับคืนมาเอาชนะพี่ชายได้ ผู้วิจัยเห็นว่า การคลอดของ โคะ โนะสะ
 นะะฯ นอกจากจะแสดงพลังของผู้เป็นแม่และความพิเศษของบุตรแห่งเทพสวรรค์ทั้งสามแล้ว ยัง

²¹ 湯浅泰雄『神々の誕生』以文社、1984年 (pp.85-87)

เป็นการยืนยันความเป็นพี่น้องของบุตรชาย คือเทพโอะคะเอริ ซึ่งเป็นบรรพบุรุษของเผ่าชะยะโตะ และเทพโอะโอะริผู้เป็นต้นราชวงศ์จักรพรรดิซึ่งเป็นเผ่าชะมะโตะ โดยเรื่องราวต่อมาเล่าถึงการต่อสู้ระหว่างบุตรทั้งสอง นำมาซึ่งชัยชนะของราชวงศ์จักรพรรดิ การใช้ตำนานเทพกล่าวถึง สงครามและการประนีประนอม เป็นการเปรียบเปรยถึงการทะเลาะเบาะแว้งระหว่างพี่น้อง ซึ่งในที่สุดเมื่อฝ่ายหนึ่งได้รับอำนาจในการปกครองแล้วก็จะเกิดสันติสุข

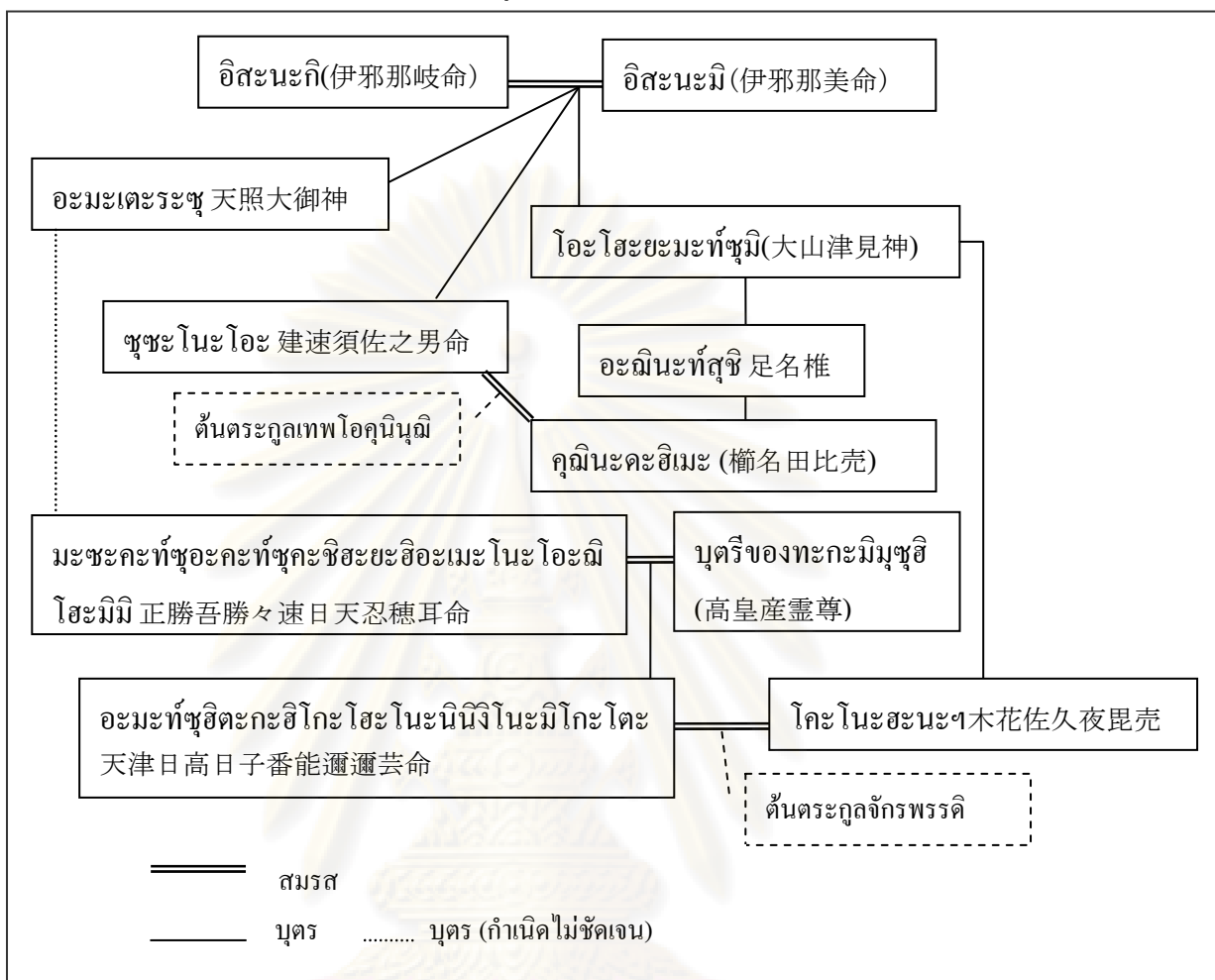
มิอูระ ซุเกะยุกิ(Miura Sukeyuki 三浦佑之) นักวิจัยวรรณคดีผู้เชี่ยวชาญเรื่อง โคะจิกิ กล่าวถึงความสงสัยของเทพนินิงิในฐานะพ่อว่า “หากมองภาพของความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่กับลูกในตำนานเทพแล้ว มักจะเห็นภาพของแม่ชัดเจนกว่าพ่อ สายสัมพันธ์แม่-ลูกเกิดจากบทบาทของแม่คือการให้กำเนิด และการเลี้ยงดูลูก เมื่อเทพนินิงิไม่เชื่อว่าโคะโนะสะนะโนะชะกุยะบิเมะ ตั้งครรภ์ลูกของตน นางจึงตั้งสัจจานิษฐานพิสูจน์ด้วยการคลอดลูกในไฟ ทั้งคำว่าเลือด (血) และนมแม่(乳)ในสมัยโบราณเรียกว่า “ชิ” (Chi) เหมือนกัน แสดงให้เห็นความเชื่อของชาวญี่ปุ่นโบราณว่ามีความผูกพันระหว่างแม่กับลูกผ่านทางสายเลือดและน้ำนม ในขณะที่พ่อผูกพันกับลูกด้วยสายเลือดซึ่งต้องใช้ระบบโครงสร้างครอบครัวพิสูจน์เท่านั้น ตำนานเทพได้เน้นความสัมพันธ์อันลึกซึ้งระหว่างแม่กับลูกมากกว่าพ่อ”²² มุมมองดังกล่าวทำให้เห็นว่าชาวญี่ปุ่นโบราณเชื่อว่าการตั้งครรภ์และคลอดบุตรเป็นบทบาทของแม่ซึ่งพ่อไม่สามารถทำได้ และความสัมพันธ์ที่แนบแน่นของแม่กับลูกปรากฏในตำนานเทพอย่างชัดเจน ยังสามารถกล่าวเสริมได้ว่า นิสัน โมะะกิ ในฉากเดียวกันนี้ได้ให้เทพนินิงิชี้แจงสาเหตุที่ตนเกิดความสงสัย โดยยกย่องความพิเศษของภรรยาและบุตรของตนด้วย

ผู้วิจัยเห็นว่า ความชัดเจนทางกำเนิดของโคะโนะสะนะโนะชะกุยะบิเมะ การอ้างถึงเทพแห่งภูเขาผู้เป็นบิดาของนาง ที่โคะจิกิให้ความสำคัญมากกว่านิสัน โมะะกิ นั้น อาจเป็นสาเหตุหนึ่งที่ นิสัน โมะะกิ ต้องมีบทบรรยายเพิ่มเติม และเน้นความพิเศษ หรือพลังที่นางมี เพื่อส่งเสริมให้บทบาทของนางมีความโดดเด่นและมีความเหมาะสมต่อสถานะการเป็นมารดาของบุตรแห่งเทพสวรรค์ ที่จะดำรงตำแหน่งต้นตระกูลจักรพรรดิต่อไป

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

²² 三浦佑之『万葉びとの「家族」誌』講談社、1996年 (pp. 23-46)

ตาราง 5.1 ความสัมพันธ์ของเทพต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับกำเนิดโคะโนะสะนะฯ ในโคะจิกิ

5.3. การแสดงออกถึงความรู้สึกของแม่

โคะโนะสะนะ โนะชะกุยะบิเมะเป็นเทพหญิงที่มีการแสดงออกทางอารมณ์ความรู้สึกค่อนข้างน้อย โดยเฉพาะความรู้สึกที่มีต่อบุตร

โคะจิกิ เต่าว่า เมื่อเทพนินิจิได้พบโคะโนะสะนะฯ เขารู้สึกต้องตาต้องใจ เอ่ยปากกับนางเป็นคำแรกว่า 「誰が女ぞ」 “เจ้าเป็นบุตรของผู้ใด” และกล่าวแสดงความรู้สึกว่าเขาประสงค์จะได้นางเป็นภรรยา นางเห็นเป็นอย่างไร โคะโนะสะนะฯ ได้กล่าวตอบดังนี้

「僕は白すこと得ず。僕が父大山津見神、白さむ」とまをしき。

นางเอ่ยว่า “ข้าไม่สามารถตอบประการใดได้ ขอให้เทพโอะยะมะทังซุมิบิดาของข้าเป็นผู้ตอบเถิด”

เนื้อหาในนิฮน โมะะกิ ตอนที่ 9 ดำเนินที่ 2 คล้ายกับใน โคะจิกิ โดยระบุว่าเทพนินิงิแจ้งว่า ต้องการแต่งงานกับ โคะโนะสะนะะ แต่นางบอกให้เขาไปถามบิดาของนางแทน

นิฮน โมะะกิ ตอนที่ 9 ตัวบทหลัก กล่าวว่าเมื่อเทพนินิงิได้พบกับ โคะโนะสะนะะ เขาถามว่านางเป็นใคร เมื่อได้รับคำตอบว่า 「妾は是天神の大山祇神を娶り、生める児なり」 “ข้าเป็นบุตรที่เทพสวรรค์ซึ่งแต่งงานกับเทพโอยะมะทะซุมิให้กำเนิด” (หน้า 121) เขาก็รับนางเป็นภรรยา โดยไม่มีบทสนทนาใดๆ อีก

จะเห็นว่าในวรรณกรรมทั้งสอง สะท้อนสภาพสังคมโบราณที่การตัดสินใจแต่งงานมีฝ่ายชายเป็นหลัก เริ่มจากการที่ชายมีความประสงค์ในผู้หญิง และการขออนุญาตต่อผู้เป็นบิดาของผู้หญิงนั้น การขอแต่งงานของเทพนินิงิแตกต่างจากเมื่อเทพอิสะนะกิขอเทพอิสะนะมิแต่งงานในยุคแรก คือเทพอิสะนะกิไม่จำเป็นต้องขออนุญาตจากบิดา เนื่องจากเทพทั้งสองจุดขึ้นเองตามธรรมชาติ ไม่มีบิดาหรือมารดา อย่างไรก็ตาม เทพนินิงิและเทพอิสะนะกิต้องการความเห็นจากฝ่ายหญิงก่อน จึงรับนางเป็นภรรยา ย่อมหมายความว่า การแต่งงานในสมัยโบราณ ต้องอาศัยความเห็นชอบจากฝ่ายหญิง สื่อถึงการให้ความสำคัญและอำนาจในการตัดสินใจแก่ผู้หญิงเท่าเทียมกับผู้ชาย ลักษณะการที่ โคะโนะสะนะะ บอกให้เทพนินิงิไปถามบิดาของนาง ในแง่มุมหนึ่งแสดงให้เห็นถึงความเต็มใจของนาง ว่าหากบิดาอนุญาตนางก็ยินดีเป็นภรรยาของเขา

มิอุระ ชูเกะยุกิ(三浦佑之) กล่าวถึงสิทธิในการยกบุตรสาวให้แต่งงานสรุปได้ว่า “มักกล่าวกันว่าอำนาจในการอนุญาตให้ลูกสาวแต่งงานนั้นอยู่ที่พ่อ แต่ควรสังเกตว่าส่วนใหญ่เป็นชนชั้นจักรพรรดิหรือเชื้อพระวงศ์ นั้นเพราะราชสมบัติหรือทรัพย์สินจะสืบทอดจากพ่อสู่ลูกชาย หรือจากพ่อสู่ลูกเขยผ่านทางลูกสาว จากรุ่นหนึ่งไปยังรุ่นหลังต่อมา ในกวีนิพนธ์มันโยงูได้กล่าวถึงความรู้สึกที่แม่มีต่อการแต่งงานของลูกสาวมากมาย ในตำนานเทพหรือนิทานพื้นบ้านก็มักมีคำว่า “พ่อแม่” หรือ “แม่พ่อ” มากกว่าจะกล่าวถึงพ่อหรือแม่คนใดคนหนึ่ง หากพิจารณาภาพรวมโครงสร้างครอบครัวแล้ว เมื่อบทบาทของแม่คือผู้คลอด ให้นมลูก และเลี้ยงดูลูก แม่เปลือกนอกจะกล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างพ่อกับลูกสาวหรือลูกชาย แต่ก็ต้องมองถึงแม่ซึ่งมีตัวตนอยู่เบื้องหลังด้วย โคะจิกิบรรยายว่าเมื่อเทพซุชะ โนะ โอะเอะปากขอคุฉินะคะอิเมะ พ่อและแม่ของนางได้ตกปากยกลูกสาวให้ นั่นหมายถึง แม่มีส่วนร่วมในการตัดสินใจให้ลูกสาวแต่งงาน”²³

ขอนำตอนหนึ่งใน โคะจิกิ มาเพื่อประกอบคำชี้แจงของมิอุระ

爾しかくして、速須佐はやすの男命きの、其の老夫おきなに詔りたまひけらく、「是の汝なむちが女むすめは、吾まつに奉らむや」とのりたまひき。答へて白かしこしく、「恐かしこし。亦みな、御名あまてらすおほみを覚さとらず」とまをしき。爾くして、答へて詔ひしく、「吾は、天照大御神

²³ 三浦佑之『万葉びとの「家族」誌』講談社、1996年 (pp. 113-115)

のいろせぞ。故、今天より降り坐しぬ」とのりたまひき。爾くして、足名
 椎・手名椎の神の白ししく、「然坐さば、恐し。立て奉らむ」とまをし
 き。

จากนั้น เทพชชะ โนะ โอะจึงกล่าวแก่ชายชราว่า “ข้าประสงค์ในบุตรสาวของเจ้า จะมอบ
 ให้ได้หรือไม่” เขาตอบว่า “ทว่าข้ายังไม่ทราบชื่อเสียงเรียงนามของท่านเลย” เทพช
 ชะ โนะ โอะจึงกล่าวว่า “ข้าเป็นน้องชายร่วมมารดาเดียวกับเทพอะมะเตะระชะ เพิ่งลงมาจาก
 สวรรค์” จากนั้น เทพอะมินะทสุชิและเทนะทสุชิจึงตอบว่า “หากเป็นดังนั้น พวกข้าก็
 ยินดียกนางให้”

(โคะจิกิ หน้า 70-71)

สังเกตได้ว่าผู้ที่ตอบรับอนุญาตให้บุตรสาวตกเป็นของเทพชชะ โนะ โอะคือเทพอะมินะทสุ
 ชิและเทนะทสุชิซึ่งเป็นทั้งพ่อและแม่ของนาง แม้ว่าเทพชชะ โนะ โอะจะกล่าวขอต่อ “ชายชรา”
 (Okina 老夫) ซึ่งน่าจะหมายถึงผู้เป็นพ่อเพียงคนเดียว

ในกรณีที่คล้ายคลึงกับการขอแต่งงานของเทพชชะ โนะ โอะ อาจกล่าวได้ว่าการที่โคะ โนะ
 ะนะฯ บอกให้เทพนินิงิไปขออนุญาตต่อบิดา ย่อมหมายความว่ารวมถึงการได้รับการยอมรับจากทั้ง
 บิดาและมารดา ซึ่งวรรณกรรมทั้งสองได้ระบุถึงความยินดีของบิดาของฝ่ายหญิงอย่างชัดเจน
 พฤติกรรมของโคะ โนะ ะนะฯ ที่สะท้อนผ่านวรรณกรรมเรื่องการเทิดทูนบุพการีเป็นสิ่งที่น่ายกย่อง
 การตัดสินใจแต่งงานโดยได้รับความเห็นชอบจากพ่อแม่ เสริมส่งให้คุณค่าของนางเป็นที่ประจักษ์
 คู่ควรกับการเป็นครอบครัวของเทพสวรรค์

โคะ โนะ ะนะฯ ยังแสดงออกถึงความรู้สึกเชื่อมั่นในตัวบุตร จากคำกล่าวอธิษฐานก่อนจุด
 ไฟและขังตัวเองไว้ในโรงกลอดดังนี้

「吾が妊める子、若し国つ神の子ならば、産む時に幸くあらじ。若し天つ神の御
 子ならば、幸くあらむ」

“ถ้าบุตรที่ข้าจะคลอดนี้เป็นบุตรของเทพพื้นดิน คงจะไม่ได้เกิดมาอย่างปลอดภัย แต่ถ้า
 เป็นบุตรของเทพสวรรค์ ย่อมต้องเกิดมาปลอดภัย”

(โคะจิกิ หน้า 123)

「妾が妊める、若し天神の胤に非ずば必ず亡せむ。是若し天神の胤ならば
 害るる所無けむ」

“หากบุตรที่ข้าอุ้มท้องมาไม่ใช่โอรสแห่งเทพสวรรค์แล้วไซ้ร้ จะต้องสิ้นชีพแน่นอน แต่
 หากเป็นโอรสแห่งเทพสวรรค์จริงย่อมไม่มีภัยใดแผ้วพานได้”

(นิฮน โนะะกิ หน้า 147)

นิสน โฉะกิ ตอนที่ 9 ตำนานที่ 2 ยังระบุถึงความรู้สึกของนางดังนี้

皇孫の曰く、「天神の子と雖復も、如何か一夜にして人を娠ましめむや。抑
 吾が児に非ざるか」とのたまふ。木花開耶姫、甚だ慙ぢ恨み、乃ち無戸
 室を作りて誓ひて曰く、「吾が娠める、是若し他神の子ならば、必ず不幸
 けむ。是実に天孫の子ならば、必ず全く生れたまふべし」

เชื้อสายจักรพรรดิกล่าวว่า “แม่ข้าจะเป็นบุตรแห่งเทพสวรรค์ แต่จะสามารถทำให้ภรรยา
 ตั้งครรภ์เพียงชั่วคืนอย่างไรได้ ไม่น่าจะเป็นลูกของข้าได้” โคะโนะสะนะโนะชะกุยะบิ
 เมะรุสึกิอับอายและคับแค้นใจ จึงสร้างโรงคลอดไม่มีทางออกขึ้น แล้วกล่าวคำสาบานว่า
 “หากบุตรในท้องข้าเป็นบุตรของเทพผู้อื่น ขอให้มိอันเป็นไป แต่หากเป็นเชื้อสายของเทพ
 สวรรค์จริง ย่อมต้องเกิดมาโดยไม่มีภัยใดแก่ข้าพานได้”

(นิสน โฉะกิ หน้า 143)

ความรู้สึกอับอายและคับแค้นใจนี้ เกิดจากการที่เทพนินิงแสดงความไม่เชื่อถือว่าบุตรใน
 ครรภ์เป็นบุตรของตน ทำให้นางต้องพิสูจน์ความบริสุทธิ์ด้วยการคลอดบุตรในไฟ นอกจากนี้จะ
 มั่นใจในความซื่อสัตย์ต่อสามีของตนแล้ว นางยังต้องการแสดงให้เห็นว่าบุตรของตนเป็นเชื้อสาย
 ของเทพสวรรค์จริง ที่น่าสังเกตคือการใช้คำว่า “เทพผู้อื่น” (Atashikami 他神) มาเป็นสิ่งที่
 เปรียบเทียบกับ “เทพสวรรค์” แทนที่จะใช้คำว่า “เทพพื้นดิน” เหมือนตอนอื่น ผู้วิจัยเชื่อว่าเป็นการ
 เน้นให้เห็นว่า โคะโนะสะนะฯ มีมั่นคงต่อสามีตนเพียงผู้เดียว นอกเหนือจากเทพนินิงแล้ว ไม่เคย
 ข้องเกี่ยวกับเทพอื่นใด ความอับอายย่อมเกิดจากการถูกดูหมิ่นศักดิ์ศรี ซึ่ง โคะโนะสะนะฯ ไม่อาจ
 ขอมให้คลุมเครือได้

เมื่อกล่าวถึงอารมณ์ความรู้สึกที่ปรากฏในวรรณกรรมทั้งสอง โคะโนะสะนะฯ มีการ
 แสดงออกทางอารมณ์ โดยมีคำบรรยายว่านางรู้สึกคับแค้นใจหรืออับอาย ดังที่ยกตัวอย่างไว้ข้างต้น
 แต่ไม่ปรากฏว่านางได้แสดงความรู้สึกผูกพันต่อลูก นางแสดงความเชื่อมั่นในตัวบุตรว่าเป็นเชื้อ
 สายเทพสวรรค์ หรือเป็นบุตรของสามีของนางเองจริง นั่นหมายถึงนางมีความมั่นใจในความ
 บริสุทธิ์ของตนด้วย ความมั่นใจนี้ทำให้นางไม่กล่าวสิ่งใดที่แสดงถึงความหวังไขบุตรขณะเข้าไปยัง
 ตัวเองและบุตรอยู่ในโรงคลอดแล้วจุดไฟ

สรุป

1. **ภาพลักษณ์** - หญิงงาม ความอุดมสมบูรณ์และรุ่งเรืองเหมือนดอกซากุระ แม่ผู้เคียดเคียวเชื่อมั่นในความบริสุทธิ์ของตนและบุตร เทพหญิงผู้มีพลังพิเศษ
2. **บทบาท** - ภรรยาของเทพสวรรค์ และด้วยการที่นางเป็นบุตรของเทพภูเขา เมื่อแต่งงานกับเทพนินิจแล้วจึงเปรียบเทียบการเชื่อมโยงระหว่างสองดินแดนคือที่ราบและที่สูง ให้กำเนิด(โดยการคลอด) ผู้สืบเชื้อสายจากเทพสวรรค์มาเป็นราชวงศ์จักรพรรดิ สื่อให้เห็นอำนาจปกครองแดนสวรรค์และแดนดินของจักรพรรดิ
3. **อารมณ์ความรู้สึก** - แสดงความเชื่อมั่นในตัวบุตรว่าเป็นเชื้อสายเทพสวรรค์จริง แต่ไม่ได้แสดงความรู้สึกผูกพันต่อลูก

ภาพ 5.1 ภาพเขียน “โคะโนะสะนะโนะชะกุยะบิเมะ” ที่หอศิลป์โดโมะโตะอินโมะ จ.เกียวโต

木華開耶媛 1929 年

京都府立 堂本印象美術館 <http://www2.ocn.ne.jp/~domoto/index-j.htm>

บทที่ 6

โทะโยะตะมะบิเเมะ

(K: 豊玉毘売 N: 豊玉姫)

ตำนานเทพที่เกี่ยวข้องกับโทะโยะตะมะบิเเมะ (豊玉毘売) ปรากฏในทั้งโทะจิกิ และนิฮน โนะกิ โดยเล่าเรื่องราวของบุตรของโทะโนะสะนะโนะซะกุยะ ว่าพี่น้องชื่อเทพโสะเดริ (Hoderi no mikoto 火照命) หรืออีกชื่อหนึ่งคือ อุมิซะชิบิโกะ (Umisachibiko 海佐知毘古) และเทพโสะโอะริ (Hoori no mikoto 火遠理命) หรือเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า ยะมะซะชิบิโกะ (Yamasachibiko 山佐知毘古) ลองแลกราวที่ตนถนัดกัน เทพโสะโอะริผู้เชี่ยวชาญการจับสัตว์ในภูเขาได้ลงไปหาปลา แต่กลับจับสัตว์ทะเลไม่ได้เลย ซ้ำแล้วยังทำเบ็ดตกปลาหายอีก เมื่อพี่ชายเรียกเรื่องจะเอาเบ็ดของตนคืน เทพโสะโอะริจึงลอยเรือออกทะเลไป จนถึงปราสาทแห่งหนึ่ง และได้พบกับบุตรสาวของเทพแห่งท้องทะเล (Watanokami no musume わたのむすめ 海神の女) ชื่อ โทะโยะตะมะบิเเมะ ทั้งสองแต่งงานอยู่ในดินแดนนั้นร่วมกัน เมื่อเวลาผ่านไป 3 ปี เทพโสะโอะริระลึกได้ว่าต้องหาเบ็ดไปคืนพี่ชาย เทพแห่งทะเลได้ช่วยหากลับคืนมาให้และยังสอนวิธีการกับเทพโสะเดริด้วย เทพโสะโอะริกลับมายังดินแดนของตนและทำให้พี่ชายยอมสวามิภักดิ์ได้ จากนั้นโทะโยะตะมะบิเเมะเดินทางมาหาสามีเพราะตนตั้งครรภ์ จำเป็นต้องขึ้นมากลอดบุตรแห่งเทพสวรรค์บนบก นางได้ขอร้องเทพโสะโอะริไม่ให้แอบดูขณะคลอด เนื่องจากนางจะกลายร่างเป็นร่างเดิมของตน แต่แล้วเขากลับแอบดู ได้เห็นโทะโยะตะมะบิเเมะมีร่างเป็นวะนิ(Wani 和邇)¹ เมื่อนางรู้ว่าสามีเห็นจึงต้องกลับสู่ทะเลโดยทิ้งทารกไว้ จากนั้นนางได้ส่งน้องสาวชื่อ ทะมะโยะริบิเเมะ (Tamayoribime 玉依毘売) มาดูแลบุตรแทน ภายหลัง ทะมะโยะริบิเเมะได้กลายเป็นภรรยาของบุตรคนนั้น และให้กำเนิดบุตรซึ่งเป็นจักรพรรดิแห่งราชวงศ์ยะมะโตะในพระนามว่า “จักรพรรดิจิมมู” (Jimmu tennou 神武天皇) ในเวลาต่อมา นั้นหมายความว่าโทะโยะตะมะบิเเมะ เป็นเทพหญิงผู้เป็นแม่องค์สุดท้ายของ “ยุคแห่งเทพ” และมีฐานะเป็นพระอัยยิกา (ย่า) ของจักรพรรดิองค์แรกของญี่ปุ่น

6.1. ภาพลักษณ์

ชื่อของโทะโยะตะมะบิเเมะมีอักษร “ทะมะ” (Tama 玉) หมายถึงลูกแก้วและมีความหมายแฝงคือวิญญาณหรือพลังลึกลับ(spirits) ทำให้นางมีภาพลักษณ์ที่สื่อถึงความงามและพลังพิเศษ นอกจากนี้นางยังมีภาพลักษณ์ของธิดาของเทพแห่งท้องทะเล และตำนานของนางยัง

¹ คำว่า “วะนิ” เป็นที่เข้าใจกัน โดยทั่วไปของผู้ศึกษาด้านตำนานเทพว่าหมายถึง “ปลาฉลาม” แต่บางบทความวิจัยกล่าวว่าจะหมายถึง “จระเข้” มีปรากฏในโทะจิกิและตำนานเทพแห่งเมืองอิสุโมะ ตอนเทพโอะคุนิบุมิช่วยกระต่าย หลังจากที่ถูกกระต่ายหลอกว่านิจินต้องถูกถอนขน เป็นการกล่าวถึงสัตว์ทะเลที่มีขนาดใหญ่และมีความดุร้าย

สื่อถึงความแตกต่างทางเผ่าพันธุ์ของชาวญี่ปุ่นโบราณ ดังขอยกตัวอย่างบทบรรยายในวรรณกรรมทั้งสอง

6.1.1) หญิงงาม

เรื่องราวเมื่อเทพโอะริเดินทางไปได้ทะเลและได้พบกับโทะโยะตะมะะ เป็นครั้งแรก นั้น ใน *นิฮน โมะะกิ* ตอนที่ 10 ตัวบทหลัก มีบรรยายว่า “มีหญิงงามนางหนึ่ง” (一の美人有り) (หน้า 157) ตอนที่โทะโยะตะมะะ เดินทางออกมา และ *นิฮน โมะะกิ* ตอนเดียวกัน ตำนานที่ 1 ระบุไว้ดังนี้

やや ひとり よきをとめ かたちよ すぐ まかたちむ したが
 良久して一の美人有り。容貌世に絶れたり。侍者群れ従ひ、内よりして
 出て、玉壺を以ちて水を汲まむとし、仰ぎて火火出見尊を見つ。

(หลังจากเทพโอะโสะคะมิปีนขึ้นไปบนต้นไม้แล้ว) สักครู่ก็มีหญิงงามนางหนึ่ง งดงามหาที่ใดในโลกไม่มีเหมือน นางเดินตามเหล่าสาวใช้บริวารมากมายออกมาจากด้านในวัง ถือไหใส่น้ำจะตักน้ำ เมื่อก้มลงดูนางก็เห็นเทพโอะโสะคะมิ

(*นิฮน โมะะกิ* หน้า 164-165)

ส่วนตัวบทใน *โคะจิกิ* ไม่ได้กล่าวถึงโทะโยะตะมะะ ว่าเป็นหญิงสาวที่มีความงดงามหรือไม่อย่างไร เนื้อหาส่วนใหญ่เน้นถึงความงดงามและความพิเศษของเทพโอะโสะริ ที่ทั้งเทพแห่งทะเลและบุตรสาวต่างให้ความยกย่อง *โคะจิกิ* กล่าวถึงการที่เทพโอะโสะริกับโทะโยะตะมะะ ได้พบกันดังนี้

爾くして水を飲まずして、御頸の璫(たま)を解き、口に含みて其の玉器に唾き入れき。是に其の璫、器に著きて、婢璫を離つこと得ず。

เขาไม่ดื่มน้ำที่ได้รับ กลับถอดสร้อยประจำที่คอออก อมในปากแล้วพ่นใส่ไหหน้านั้น ลูกแก้ว(ตะมะ)ติดแน่นอยู่ที่ก้นไห สาวใช้หยิบออกไม่ได้จึงนำไปมอบให้โทะโยะตะมะะบิเมะทั้งไห

(*โคะจิกิ* หน้า 128)

สังเกตได้ว่า มีการใช้คำว่า “ตะมะ” (ลูกแก้ว) หลายจุด คำว่าไหใส่น้ำก็มีการใช้อักษร “ตะมะ” ด้วย ใน *โคะจิกิ* เรียกว่า Tamamoi 玉器 ส่วนใน *นิฮน โมะะกิ* ตัวบทหลัก เรียกว่า Tamamari 玉甕 ซึ่งในเชิงอรรถ² อธิบายว่าหมายถึง ภาชนะใส่น้ำ (รูปทรงเป็นชามหรืออ่าง) ที่มีความงดงาม ส่วน

² เชิงอรรถที่ 2 ของ *นิฮน โมะะกิ* หน้า 157-158 กล่าวว่า 美しい椀 (わん)

สร้อยประคำเป็นหนึ่งในสามสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งถือเป็นเครื่องราชย์แสดงบรรดาศักดิ์ของ จักรพรรดิ อาจหมายถึงสัญลักษณ์แทนความเป็นทายาทของเทพอะมะเตะระซู เนื่องจากเป็น เครื่องประดับของนางมาก่อน กลอนใน โคะจิกิบทหนึ่งที่โทะโยะตะมะบิเมะร้องให้แก่สามีเมื่อต้อง พراقจากกันว่า

あかだま を 緒さへ光れど しらたま 君が装し たふと
赤玉は 緒さへ光れど 白玉の 君が装し 貴くありけり

ลูกแก้วสีแดงส่องแสงผ่านถึงสายสร้อย แต่ตัวท่านซึ่งเป็นราวลูกแก้วสีขาว งามสง่ายิ่งกว่า (การใช้คำว่าสายสร้อยอาจหมายถึงการพลัดพราก ลาจาก และลูกแก้วอาจหมายถึงน้ำตา หรือความ โศกเศร้า)

(โคะจิกิ หน้า 137)

กลอนดังกล่าวเป็นที่อภิปรายและตีความมากมาย แม้ว่าลูกแก้วสีแดงนั้นจะยังไม่ชัดเจนว่า เปรียบกับอะไร แต่ลูกแก้วสีขาวหมายความถึงเทพโอะโอะริแน่นอน และยังหมายถึงไข่มุกด้วย⁴ นอกจากนั้น ในตำนานที่เทพโอะโอะริต้องเดินทางกลับไปบนแผ่นดิน เทพแห่งทะเลได้มอบ ลูกแก้วสองลูกคือ ลูกแก้วมิโอะมิทซุกับลูกแก้วมิโอะฟูรุ (Shiomitsutama-Shiofurutama^{しほみつ たま しほふるたま} 珠、塩乾珠) เพื่อใช้จัดการกับพี่ชาย ลูกแก้วทั้งสองมีความพิเศษคือเป็นเวทย์มนต์ที่เทพแห่งทะเล จะบันดาลให้น้ำท่วมหรือน้ำแห้งเหือดก็ได้ “ตะมะ” นี้แม้จะเขียนด้วยตัวอักษรไม่เหมือนกัน แต่ สื่อความหมายพ้องกัน คือ ความสวยงาม(Tama 玉) อำนาจ(Magatama 勾玉) ความศักดิ์สิทธิ์มี มนต์ขลัง(Tama 珠) และวิญญาณ(Tamashi 魂) ชะกะโมะโตะ มะชะรุ แสดงความคิดเห็นไว้ใน “การอ่านโคะจิกิ” ว่า “แม้ว่าสิ่งที่เป็นตะมะเอง หรือวิธีการใช้ตะมะนั้นจะแตกต่างกัน แต่ ภาษาญี่ปุ่นดั้งเดิมถือเป็นตะมะเดียวกัน ซึ่งหมายถึง วิญญาณ เรื่องราวของโทะโยะตะมะบิเมะเป็น เรื่องเล่าที่แสดงถึงการเชื่อมโยงวิญญาณ (Tamaai 魂合い) ระหว่าง วิญญาณแห่งแผ่นดินกับ วิญญาณแห่งท้องทะเล”⁵

เมื่อพิจารณาจากชื่อของ โทะโยะตะมะบิเมะ ซึ่งเป็นการผสมอักษรสองตัวคือ “ความอุดม สมบูรณ์ รุ่งเรือง” (Toyo 豊) กับ “ตะมะ”(tama 玉) จึงน่าจะแสดงถึงภาพลักษณ์ของหญิงงาม และ เปี่ยมพลังพิเศษ การใช้คำว่าตะมะในการสื่อถึงเทพโอะโอะริผู้เป็นสามีบ่อยครั้ง อาจแฝงนัยยะถึง ความเชื่อมโยงระหว่างคู่สามีภรรยาด้วย

³ Sanshu no shinki 三種の神器 ได้แก่ สร้อยประคำมะงะตะมะ เครื่องประดับของเทพอะมะเตะระซู กระจก และดาบที่ เทพชูชะโอะโอะ ได้จากการฆ่างูยักษ์แปดหัว

⁴ ตามคำอธิบายในเชิงอรรถที่ 10 โคะจิกิ หน้า 137

⁵ 坂本勝『古事記の読み方』岩波新書 864、岩波書店 2003 年(p.157)

งานวิจัยเชิงคติชนวิทยาที่ วะกะโมะริ ทะโร (Wakamori Tarō 和歌森太郎) เป็นผู้เขียน ในหนังสือชุด “คติชนวิทยาญี่ปุ่น” เล่มที่ 6 ตอน “ชีวชีวิตหนึ่งของผู้หญิง” กล่าวถึงความสัมพันธ์ของคำว่าทะมะ กับผู้หญิงไว้ว่า “ทะมะ โยะริ (Tamayori 玉依姫) เป็นชื่อเทพหญิงองค์หนึ่ง ซึ่งชื่อนี้สื่อถึงความเชื่อทั่วไปว่า ผู้หญิงมีความสามารถในการเชิญทะมะ (หรือวิญญาณแห่งเทพ) เข้ามาสถิตในตัวได้ (女性に玉(霊)を依らしめる性能があった) ดังตำนานที่มีชื่อเสียงเรื่องหนึ่งเล่าไว้ว่า เทพหญิงองค์นี้ลงไปเล่นน้ำในลำธาร มีสรลอมมา แล้วปักเข้ากับอวัยวะเพศของนาง จากนั้นนางได้ตั้งครรภ์และให้กำเนิดลูกชาย ตำนานเรื่องนี้แสดงให้เห็นแนวคิดที่ว่าเทพหญิงซึ่งมีทะมะอยู่ในตัว มีความเป็น มิโกะ (巫女)⁶ คือสามารถแต่งงานกับเทพได้⁷ ความสามารถในการสื่อสารกับเทพที่ผู้หญิงมีอยู่ในตัวนั้นเป็นความเชื่อของชาวญี่ปุ่นโบราณที่ปรากฏให้เห็นในบทวิจัยทางคติชนวิทยามากมาย ความหมายหนึ่งของคำว่าทะมะจึงเป็นสัญลักษณ์ที่แสดงถึงการมีความสัมพันธ์ทางเพศกับเทพ สื่อให้เห็นความพิเศษของโทะ โยะตะมะบิเมะ ในฐานะผู้หญิงและภรรยาของเทพ กล่าวได้ว่าในตำนานเกี่ยวกับนาง แม้ว่าทะมะจะถูกนำมาอ้างถึงเทพโสะ โอะริอย่างชัดเจน แต่อีกนัยหนึ่ง ชื่อโทะ โยะตะมะบิเมะซึ่งหมายความว่าเทพหญิงผู้คุมด้วยทะมะ คือหญิงงามผู้ทรงคุณค่า คู่ควร มีพลังพิเศษ และเหมาะสมแก่การเป็นภรรยาของเทพสวรรค์ผู้มีทะมะในตัวเช่นกัน

6.1.2) บิดาของเทพแห่งท้องทะเล

วรรณกรรมทั้งสองได้ระบุอย่างชัดเจนว่า บิดาของโทะ โยะตะมะบิเมะ เป็นเทพแห่งทะเล โดย โคะจิกิ กล่าวว่า เทพแห่งทะเลนั้นชื่อ เทพโอะวะตะทซุมิ (Owatatsumi no kami 大綿津見神) เป็นบุตรของเทพอิสะนะกิและอิสะนะมิ ชื่อเทพองค์นี้ระบุเป็นอักษรคันจิอย่างชัดเจนในนิฮน โมะเกกิว่า “เทพแห่งทะเล” (Watatsumi^{わたつみ}海神) โคะจิกิไม่ได้กล่าวว่าเทพวะตะทซุมิแต่งงาน หรือมีภรรยาชื่ออะไร แต่นิฮน โมะเกกิบรรยายว่าโทะ โยะตะมะฯ มีบทสนทนา กับ “พ่อและแม่” (Chichihaha 父母) ซึ่งทำให้เข้าใจได้ว่า โทะ โยะตะมะฯ เกิดจากเทพชายและหญิง และสืบเชื้อสายของเทพอิสะนะกิและอิสะนะมิ กล่าวคือหลังจากเทพทั้งสองให้กำเนิดเกาะต่างๆ แล้ว ก็เริ่มให้กำเนิดเทพแห่งธรรมชาติ เทพแห่งทะเลเกิดในรุ่นเดียวกับเทพแห่งแม่น้ำ หิน ลม ไม้ ภูเขาและทุ่งหญ้า สุดท้ายจึงเป็นเทพแห่งไฟซึ่งเมื่อเกิดมาแล้วทำให้อิสะนะมิผู้เป็นแม่ต้องไปอยู่ดินแดน โยะมิโนะกุนิ เนื้อหาของนิฮน โมะเกกิ ตอนที่ 5 ตัวบทหลัก(正文) ซึ่งเป็นที่อภิปรายกันอย่างกว้างขวาง เนื่องจากแตกต่างจากตำนานที่ 2-10 ในตอนเดียวกันและ โคะจิกิ คือไม่มีฉากบรรยายความตาย

⁶ Miko หญิงผู้ให้บริการ รับใช้เทพเจ้า ร่ายรำบูชาเทพ และถ่ายทอดคำของเทพเจ้าสู่คน ในสมัยโบราณเชื่อว่าเป็นสาวพรหมจารี

⁷ 和歌森太郎『日本の民俗 第6巻 女の一生』、河出書房新社、昭和51年(p.176)

ของอิสะนะมินั้น ได้กล่าวถึงการให้กำเนิดเทพต่างๆ ก่อนจะให้กำเนิดเทพแห่งดวงอาทิตย์หรือเทพอะมะเตะระซู ดังนี้

既にして伊弉諾尊・伊弉冉尊共に議りて曰はく、「吾已に大八洲国及び山川草木とを生めり。何ぞ天下の主者を生まざらむ」とのたまふ。是に共に日神を生みたまふ。

แล้วเทพอิสะนะกิและเทพอิสะนะมิจึงได้ปรึกษากันว่า “เราได้ให้กำเนิดเกาะเป็นเมืองทั้งแปดและภูเขา แม่น้ำ ทุ่งหญ้า ต้นไม้แล้ว เหตุใดเราจะไม่ให้กำเนิดผู้นำที่จะปกครองดินแดนเบื้องใต้สวรรค์ ด้วยเล่า”ว่าแล้วทั้งสองจึงร่วมกันให้กำเนิดเทพแห่งดวงอาทิตย์

จะเห็นได้ว่าใน นิฮน โอะกะกิ ตอนดังกล่าว เทพแห่งทะเลถูกจัดให้มีความสำคัญเทียบเท่ากับเทพในธรรมชาติอื่นๆ ไม่ได้เป็นผู้ที่จะเป็นผู้นำหรือปกครองดินแดน

โคะจิกิ เล่าเรื่องราวเมื่อเทพอิสะนะกิกลับจากการไปหาเทพอิสะนะมิที่โยะมิโนะกุนิหรือโลกแห่งความตาย ว่าเขาได้ทำพิธีมิโสะงิ ชำระล้างร่างกายจากมลทินที่แปดเปื้อน ทำให้เกิดเทพสำคัญทั้งสาม (Mikiko 三貴子) คือ เทพอะมะเตะระซู(天照大御神) ให้ปกครองดินแดนทะกะอะมะโนะอะระระ(高天原) เทพทซุกุโยะมิ (月読命) ให้ปกครองดินแดนโยะรุ โนะ โอะซุกุนิ(夜之食国) และเทพทะกะอะระอะซุชะโนะโอะ(建速須佐之男命) ให้ปกครองดินแดนอุนะอะระระ (Unahara 海原)⁹ แต่เทพซุชะโนะโอะฯ กลับไม่ปกครองดินแดนอุนะอะระระตามที่ได้รับมอบหมาย เขาร้องไห้จนทำให้เกิดความเดือดร้อนไปทุกหย่อมหญ้า ต้นไม้ใบหญ้าเหี่ยวเฉา แม่น้ำและทะเลแห้งเหือด เขาให้เหตุผลว่าร้องไห้เพราะต้องการจะไปอยู่กับมารดาที่ดินแดนเนะ โนะ กะตะซุกุนิ(妣¹⁰ 国之根之堅州国) เมื่อเทพอิสะนะกิได้ฟังดังนั้นก็โกรธ และขับไล่ไม่ให้เขาอยู่ในดินแดนสวรรค์อีกต่อไป

นิฮน โอะกะกิ ตอนที่ 5 ดำเนินที่ 11 มีเนื้อหาเหมือน โคะจิกิ คือ เทพซุชะโนะโอะได้รับมอบหมายให้ไปดูแลดินแดนอะ โอะ อุนะอะระระ (滄海之原) ซึ่งหมายถึงดินแดนแห่งท้องทะเลสี่คราม แต่ในนิฮน โอะกะกิ ตอนเดียวกัน ดำเนินที่ 6 กล่าวว่าเมื่อเทพอิสะนะกิชำระร่างกายและให้กำเนิดเทพทั้งสามแล้ว ก็สั่งให้เทพอะมะเตะระซูปกครองดินแดนทะกะอะมะโนะอะระระ เทพทซุกุโยะ

⁸ Amenoshita 天下 หากแปลตรงตามตัวอักษรจะหมายถึงภายใต้สวรรค์ แต่โดยทั่วไปเป็นคำที่ใช้ในความหมายว่าทั่วประเทศญี่ปุ่นหรือทั่วทุกดินแดนที่อยู่ใต้ฟ้า

⁹ ความหมายของอักษรคันจิสองตัวนี้คือ ท้องทะเล คือการรวมอักษร 海(ทะเล) กับ 原(ท้องทุ่ง)

¹⁰ Haha ในที่นี้ เชิงอรุทที่ 4 หน้า 54 ใน โคะจิกิอธิบายว่าโดยทั่วไปแล้วเป็นที่เข้าใจว่าหมายถึงแม่ที่เสียชีวิตไป แต่น่าแปลกที่เทพซุชะโนะโอะนั้นเกิดจากการชำระตัวของเทพอิสะนะกิ ดังนั้นควรจะไม่มีแม่ มุมมองที่ว่าหาก “อะระ” หมายถึง เทพอิสะนะมิ “เนะ โนะ กะตะซุกุนิ” ก็จะหมายถึง “โยะมิโนะกุนิ” นั่นจึงฟังไม่ขึ้น ดินแดนเนะ โนะ กะตะซุกุฯ จึงน่าจะเป็นอีกดินแดนหนึ่งต่างหาก (ระบุรายละเอียดของคำว่า แม่ ด้วยอักษรนี้ ในบทที่ 3 อิสะนะมิ หน้า 56-57)

มิกครองดินแดนที่พื้นน้ำซ้อนกันเป็นชั้นบนท้องทะเล (滄海原の潮の八百重) ส่วนเทพชชะโนะโอะ ครองดินแดนเบื้องใต้สวรรค์(天下) หรือหมายถึงโลกมนุษย์

วรรณกรรมทั้งสองกล่าวถึงดินแดนแห่งท้องทะเลในฉากการจัดสรรดินแดนให้เทพทั้งสาม ทำหน้าที่ปกครองกับเมืองหรือปราสาทที่เทพแห่งทะเลและโทะ โยะตะมะอาศัยอยู่นั้น ใช้คำศัพท์แตกต่างกัน คำว่า “อุนะชะระ” น่าจะหมายถึงเบื้องบนของท้องทะเล ซึ่งอาจรวมอาณาจักรของเทพแห่งทะเลด้วย อย่างไรก็ตาม เมื่อเทพชชะโนะโอะปฏิเสธการไปปกครองดินแดนอุนะชะระ จึงต้องถูกขับไล่ให้ไปอยู่ดินแดนเนะโนะกุนิแล้ว ไม่ปรากฏว่ามีผู้ใดได้รับมอบหมายให้ปกครองแทน เทวะตะทซุมิจึงเป็นเหมือนผู้ดูแลดินแดนแห่งทะเล มีหน้าที่เหมือนเทพพิทักษ์ ในวรรณกรรมทั้งสองจึงระบุให้เทวะตะทซุมิเป็น “เทพแห่งทะเล” (海神) ไม่ใช่ผู้นำหรือผู้ปกครองดินแดน ฉากการเดินทางไปยังเมืองในทะเลของเทพโอะโอะริมีบรรยายไว้ดังนี้

爾くして、^{しほつちのかみ}塩椎神の云はく、「^{あれ}我、^{ながみこと}汝命の^よ為に^よ善き^{はかりこと}議^なを作さむ」といひて、^{まなしかつま}即ち無間勝間の^{をぶね}小船を造り、^{をし}其の船に載せて、^{あれ}教へて曰ひしく、「^{いろう}我其の船を押し流さば、^{ややしま}差^ゆ暫らく^{うま}往け。味^み御路有らむ。乃ち其の道に乗りて往かば、^{いろ}魚鱗の如く造れる^み宮室、^{わたつ}其綿津見神の^み宮ぞ。其の神の御門に到らば、^み傍^{かた}の井上^あに^{のへ}湯津香木有らむ。故、^ゆ其の木の上^かに^い坐さば、^う其の海^うの神^{むすめ}の女、^あ見て^あ相議らむぞ」といひき。

เทพมิโอะทซุชิปลอบเทพโอะโอะริซึ่งนั่งร้องไห้อยู่ชายหาดเพราะกลัวใจที่หาเบ็ดตกปลาไปคืนพี่ชายไม่ได้ว่า “ข้าจะแนะนำวิธีการดีๆ ให้” แล้วสร้างตระกร้าไม้ไผ่ที่ไม่มีช่องว่างทำเป็นเรือ ให้เทพโอะโอะริลงไปข้างในแล้วบอกว่า “เมื่อข้าเงินเรือให้ลอยไปแล้ว ให้นำมันไปเรื่อยๆ สักพักหนึ่ง จะพบทางในน้ำ ให้ลอยเรือไปตามทางนั้นจะพบปราสาทรูปทรงเหมือนเกล็ดปลาตั้งตระหง่านอยู่ ที่นั่นคือวังของเทพวะตะทซุมิ เมื่อไปถึงทางเข้าวัง จะมีต้นคะทซุระข้างบ่อน้ำ หากปีนขึ้นไปรออยู่บนต้นไม้ นั่น ธิดาของเทพแห่งทะเลจะพบและให้การช่วยเหลือท่านได้”

(โอะโอะริ หน้า 157)

นิฮน โมะเกกิ ตอนที่ 10 ตัวบทหลักมีเนื้อหาด้ายกัน แต่เทพมิโอะทซุชินำเทพโอะโอะริใต้ตระกร้าแล้วจมลงไปในน้ำ (海に沈む) ตระกร้านั้นได้ลอยไปถึงชายหาดอันสวยงาม ต้องออกจากตระกร้าและเดินต่อไปจนถึงวัง และยังบรรยายความมดงามของวังไว้ว่า

其の宮は、^{ちてふとのほ}雉堞整頓り、^{だいうてりかかや}台宇玲瓏けり。

วังแห่งนั้นสูงใหญ่เปล่งประกายงดงาม บนยอดและชายคาตกแต่งอย่างเป็นระเบียบ

(นิฮน โมะเกกิ หน้า 157)

นิสน โมะเกกิ ตอนเดียวกัน ตำนานที่ 1 กล่าวว่า

時に海底に自づからに可怜小汀有り。乃ち汀の尋に進みます。忽に海神豊玉彦の宮に到ります。

ที่ก้นทะเลนั้น มีชายหาดอันสุดแสนงดงามปรากฏอยู่ เทพโอะโอะริเดินไปตามชายหาด จนถึงวังของเทพแห่งทะเล โทะ โยะตะมะะชิ โกะ¹¹

(นิสน โมะเกกิ หน้า 163)

นิสน โมะเกกิ ตอนเดียวกัน ตำนานที่ 3 กล่าวว่าเรือของเทพโอะโอะริจมลงไปในน้ำ

เช่นเดียวกัน แต่ระบุว่าเส้นทางปรากฏ คำว่าเส้นทางแห่งเทพ (Umashimichi 可憐御路) นี้มีเสียงอ่านเหมือนที่ปรากฏในโคะจิกิแม้จะแทนคำด้วยอักษรคันจิที่ไม่เหมือนกัน แต่เข้าใจได้ว่ามีความหมายตรงกันว่า “เส้นทางอันศักดิ์สิทธิ์” ในตำนานที่ 4 เทพโอะโอะริชื่อ “วะนิ” ลงไปได้ทะเลด้วยความช่วยเหลือของเทพมิโอะทังซุชิ นอกจากนั้น สังเกตได้ว่าในวรรณกรรมทั้งสองได้ระบุถึงต้นกะทังซุระที่ริมบ่อน้ำหน้าประตูวัง ซึ่งเทพโอะโอะริได้ปีนขึ้นไปและทำให้ได้พบกับโทะ โยะตะมะะชิเมะ ต้นกะทังซุระนี้ เชื่อกันว่าเป็นต้นไม้ศักดิ์สิทธิ์ มีพลังแห่งเทพ(Rei 霊) สิ่งสถิตอยู่หรือเป็นสื่อเชิญเทพลงมาจากสวรรค์ ในตำนานเทพได้ระบุถึงต้นไม้ในหลายตอน โดยเฉพาะส่วนที่เป็นจุดเชื่อมโยงไปในต่างดินแดน เช่น เมื่อเทพอะมะวะกะชิโอะเกเดินทางไปที่ดินแดนอะมิสะระนะกะทังซุคุนิเพื่อเจรจาให้เทพโอะคุนิมุคิยกเมืองให้ทายาทของเทพสวรรค์ แล้วไม่ยอมกลับไปรายงานเทพอะมะวะกะชิโอะเกให้หนักไถ่ฟ้ามาตาม นกไถ่ฟ้าได้เกาะบนต้นกะทังซุระที่อยู่หน้าทางเข้าที่อาศัยของเทพอะมะวะกะชิโอะเก ก่อนส่งเสียงร้องบอกข่าว

กล่าวได้ว่า วังที่เทพแห่งทะเลอาศัยอยู่นี้ เป็นอีกดินแดนหนึ่งที่มีความลึกลับและงดงามแตกต่างหากจากดินแดนโลกมนุษย์และสวรรค์ และดินแดนนั้นอยู่ใต้ทะเล มีเส้นทางอันศักดิ์สิทธิ์เชื่อมอยู่ แต่ถึงกระนั้นเทพสวรรค์ก็ยังมีฐานะสูงกว่า สังเกตได้จากที่เทพแห่งทะเลต้องแสดงความคารวะเทพโอะโอะริอย่างสูง ดังในฉากให้การต้อนรับเมื่อเทพโอะโอะริมาถึงวัง เทพแห่งทะเลต้องเชิญให้นั่งบนเบาะที่ซ้อนทับกันหลายชั้น¹² (โคะจิกิ หน้า 129, นิสน โมะเกกิ หน้า 157)

แม้ว่าโทะ โยะตะมะะชิ มีภาพลักษณ์ของการเป็นธิดาของเทพแห่งทะเล แต่หากวิเคราะห์รายละเอียดเกี่ยวกับสถานภาพของบิดาของนาง ซึ่งมีฐานะต่ำต้อยกว่าเทพสวรรค์ผู้สืบทอดเชื้อสายจากเทพอะมะวะกะชิโอะเก ทำให้นางเปรียบเสมือนเทพหญิงผู้ให้บริการและอำนวยความสะดวกแก่เทพ

¹¹ เชื่อกันว่าเป็นองค์เดียวกับเทพอะวะกะชิโอะมิ ผู้เป็นเทพแห่งทะเล

¹² Yaetatami (八重たたみ) การใช้เบาะรองนั่งซ้อนหลายชั้น เป็นการให้เกียรติและแสดงความคารวะต่อผู้มีฐานะสูงกว่า ในโคะจิกิยังมีบรรยายว่าใช้หมอนปูหลายชั้น และยังใช้ผ้าไหมปูซ้อนกันอีกหลายชั้น แสดงถึงความเป็นผู้สูงศักดิ์

โอะโอะริผู้สามี ความช่วยเหลือของนางและบิดาทำให้เทพโอะโอะริสามารถเอาชนะพี่ชาย ได้ปกครองบ้านเมืองอันยิ่งใหญ่ การแต่งงานของนางเป็นการอธิบายเหตุผลของการรวมอำนาจระหว่างแผ่นดินและท้องทะเล ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงอำนาจอันเกรียงไกรของราชวงศ์จักรพรรดิ ดังนั้นจะนำเสนอรายละเอียดเกี่ยวกับบทบาทของนางต่อไป

6.1.3 ความแตกต่างทางเผ่าพันธุ์

นอกจากภาพลักษณ์ของการเป็นธิดาของเทพแห่งทะเลดังวิเคราะห์ได้จากการบรรยายถึงดินแดนแห่งท้องทะเลแล้ว โอะโอะริตะมะฯ ยังมีภาพลักษณ์ของความต่างเผ่าพันธุ์ คือร่างเดิมของนางนั้นไม่ใช่มนุษย์ และได้แสดงความรู้สึกอับอายเมื่อสามีได้เห็นร่างนั้นเมื่อนางคลอดลูก การละเมิดทำในสิ่งต้องห้ามนี้คล้ายคลึงกับตำนานของเทพอิสะนะมิ เมื่อเทพอิสะนะมิได้เห็นร่างก้นน้ำเกลียดน่ากลัวของนางในดินแดนโอะโอะริตะมะฯแล้ว ทำให้สองสามีภรรยาไม่อาจอยู่ร่วมกันได้ ผลของการละเมิดโดยฝ่ายชายเป็นผู้กระทำในโอะโอะริตะมะฯก็เช่นกัน คือ สามีภรรยาต้องพลัดพรากจากกันในที่สุด

โคะจิกิ บรรยายรูปลักษณะของนางเมื่อจะคลอดว่า นางกลายร่างเป็น“ปลาฉลามขนาดใหญ่” (八尋和邇) โดยนำอักษร “ยะ” (Ya 八) คือเลขแปดแต่โดยทั่วไปหมายถึง“จำนวนมาก” กับอักษร “อิโระ” (Hiro 尋) หมายถึงการวัดโดยกางแขนออกทั้งสองข้าง รวมแล้วจึงหมายถึงสิ่งที่มีขนาดใหญ่มหึมา ยากจะวัดได้ แม้ว่าคำว่า “อะนิ” จะเป็นที่เข้าใจโดยทั่วไปว่าหมายถึงปลาฉลาม แต่ยังมีงานวิจัยบางส่วนที่กล่าวว่าจะอาจเป็น จระเข้ ได้ อย่างไรก็ตามโอะโอะริตะมะได้กลายร่างเป็นสัตว์ใหญ่ที่อยู่ในน้ำซึ่งเป็นร่างเดิมของนาง ส่วนใน นิฮอน โมะะกิ ตอนที่ 10 ตัวย่อหลักกระบอกอย่างชัดเจนว่าขณะคลอดนางกลายร่างเป็นมังกร (Ryū 龍) สัตว์ในจินตนาการที่ได้รับอิทธิพลมาจากความเชื่อของจีน ถือเป็นสิ่งที่ร้ายและมีอิทธิฤทธิ์ เป็นเทพผู้ปกครองน้ำ มีวังอยู่ใต้ทะเล (Ryūgyū 竜宮) จัดว่าเป็นเผ่าพันธุ์ที่แตกต่างจากเทพโอะโอะริซึ่งปกครองแผ่นดิน¹³ ส่วนตอนเดียวกัน ตำนานที่ 1 นางกลายร่างเป็น “ปลาฉลามขนาดใหญ่” (Yahirokumawani 八尋大熊鯨) ซึ่งคล้ายกับใน โคะจิกิ แต่มีการใช้อักษร “คุมะ” ที่แปลว่า “หมี” (kuma 熊) มาประกอบด้วยแสดงถึงความเข้มแข็งแกร่งกล้า (勇猛) และยังมีบทวิจัยว่าในตำนานของเอเชียตะวันออก หมีเป็นเทพแห่งน้ำ¹⁴ พจนานุกรมศัพท์คติชนวิทยา (Minzokugakujiten 民族学辞典) อธิบายว่า “หมีเป็นสัตว์ที่ใหญ่ที่สุดในบรรดาสัตว์ป่าของญี่ปุ่น บางท้องถิ่นเคารพสักการะเหมือนเทพเจ้า มีคำกล่าวที่ว่าถ้าล่าหมีแล้วจะทำให้เกิด

¹³ จากคำอธิบายในเชิงอรรถที่ 9 นิฮอน โมะะกิ หน้า 161

¹⁴ จากคำอธิบายในเชิงอรรถที่ 17 นิฮอน โมะะกิ หน้า 167 「東アジアにおいて熊を水神とする観念があったとする説もある」

อากาศแปรปรวน”¹⁵ กล่าวได้ว่าวรรณกรรมทั้งสองจัดให้โทะ โยะตะมะะ เป็นเทพหญิงผู้เป็นแม่ที่มีความแตกต่าง มีรูปลักษณะที่เป็นหญิงสาวงดงาม แต่กลายร่างเป็นสัตว์ใหญ่ที่น่าเกรงขามในขณะคลอด สอดคล้องกับความเชื่อของชาวญี่ปุ่นโบราณว่าหญิงตั้งครรภ์มีพลังพิเศษ (Reiryoku 霊力) หรือการคลอดเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ รูปลักษณะที่แตกต่างจากมนุษย์ขณะคลอดของโทะ โยะตะมะะ สื่อให้เห็นถึงพลังพิเศษของเทพผู้เป็นแม่อย่างชัดเจน

6.2. บทบาท

โทะ โยะตะมะะบิเมะในวรรณกรรมทั้งสองมีบทบาทที่โดดเด่นคล้ายคลึงกัน คือมีฉากบรรยายการให้กำเนิดบุตรด้วยการคลอด นางมีฐานะเป็นแม่ของเชื้อสายของเทพสวรรค์ผู้เป็นต้นราชวงศ์จักรพรรดิ และการเป็นผู้แทนดินแดนแห่งทะเลของนางยังสื่อให้เห็นอำนาจในการปกครองของจักรพรรดิว่าครอบคลุมทั้งแผ่นดินและแผ่นน้ำ

6.2.1) การคลอดบุตรซึ่งเป็นเชื้อสายของเทพสวรรค์

ตำนานของเทพหญิงองค์นี้เน้นความสำคัญของการคลอดบุตรเช่นเดียวกับตำนานของอิตะนะมิและโทะ โนะสะนะ โนะชะกุยะ มีการกล่าวถึงการสร้างโรงคลอด (Ubuya 産屋) อย่างเป็นรูปธรรม และบทบาทของแม่ในการคลอดบุตรที่มีความพิเศษเนื่องจากเป็นเชื้อสายของเทพสวรรค์ ในฉากการคลอดของโทะ โยะตะมะะ ระบุถึงการละเมิดข้อห้ามโดยสามีแอบดูร่างเดิมของนาง ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอันยิ่งใหญ่ คือการพรางจากกันของสามีภรรยา หนทางเชื่อมต่อระหว่างแผ่นดินกับอีกโลกหนึ่งในทะเลต้องถูกปิด

โทะจิกิ บรรยายว่า

ここ うみ むすめとよたまびめのみこと
是に海の神の女豊玉毘売命、自ら参み出でて白ししく、「妾は已に妊身みぬ。
今、産む時に臨みて。此を念ふに、天つ神の御子は、海原に生むべくあらず。
故、参み出でて到れり」とまをしき。爾くして、即ち其の海辺の波限にして、鶺鴒の
羽を以て葺草と為て、産殿を造りき。是に其の産殿を未だ葺き合へぬに、御腹の
急かなるに忍べず。故、産殿に入り坐しき。爾くして、方に産まむとする時に、
其の日子に白して言ひしく、「凡そ他し国の人、は、産む時に臨みて、本つ国の
形を以て産生むぞ。故、妾、今本の身を以て産まむと為。願ふ、妾を見ること勿
れ。」といひき。是に、其の言を奇しと思ひて、窃かに其の方に産まむとする
を伺へば、八尋和邇と化りて、葡萄ひ委蛇ひき。即ち見驚き畏みて、遁げ退
きき。爾くして、豊玉毘売命、其の伺ひ見る事を知りて、心 恥しと以為ひ

¹⁵ 柳田国男監修『民族学辞典』財団法人民俗学研究所編、東京堂出版、1991年

て、乃ち其の御子を生子置きて、白さく、「妾は恒に海つ道を通りて往来はむと欲ひき。然れども吾が形を伺ひ見つること、是甚^{これいとほづか}忤^{なづ}し」とまをして、即ち海坂^{うなさか}を塞ぎて、返り入りき。是を以て、其の産める御子を名けて、天津日高日子波限建鵜草葺不合^{あまつひたかひこなぎさたけうかやふきあへずのみこと}命と謂ふ。

โทะ โยะตะมะบิเมะ ผู้เป็นธิดาของเทพแห่งท้องทะเล เดินทางมาบนแผ่นดินด้วยตนเอง และพูดว่า “ข้ากำลังตั้งครรรภ์ คิดว่าถึงเวลาใกล้คลอดแล้ว ไม่ควรที่จะคลอดบุตรแห่งเทพสวรรค์ในมหาสมุทร จึงเดินทางมา” จากนั้นจึงเร่งสร้างโรงคลอดที่ชายหาด ใช้ขนนกกระทาปูมุงหลังคา ยังมีทันจะมุงเสร็จดี นางก็ทนเจ็บครรรภ์ไม่ไหวจึงเข้าไปในโรงคลอด เมื่อถึงเวลาจะคลอดนางกล่าวกับเทพโอะโอะริว่า “บุคคลที่มาจากดินแดนอื่น เมื่อจะคลอดบุตร จะกลายร่างเป็นร่างเดิมแห่งดินแดนของตน ข้าใคร่ขอความกรุณาจากท่าน อย่าได้มองดูข้าเลย” เทพโอะโอะริได้ยินดังนั้นก็รู้สึกประหลาดใจ จึงแอบดูนางขณะคลอด ก็เห็นนางกลายร่างเป็นปลาฉลามตัวใหญ่บิดกายไปมา เขาารู้สึกตกใจและหวาดกลัวจึงได้หลบหนีไป โทะ โยะตะมะบิเมะ ได้ทราบข่าวเทพโอะโอะริมาแอบดูก็รู้สึกอับอาย นางจึงทารกที่เพิ่งเกิดไว้ตรงนั้น ก่อนจากไปได้กล่าวว่า “ข้าคิดจะเดินทางไปมาโดยใช้เส้นทางแห่งทะเล แต่ท่านมาแอบดูแบบนี้ รู้สึกอับอายมาก” ว่าแล้วนางก็ปิดเนินแห่งทะเลซึ่งเชื่อมไปสู่ดินแดนของตน และให้ชื่อบุตรที่คลอดออกมาว่า “เทพอะมะทซุชิตะกะฮิโอะนะงิชะตะกะอะอะสะกุอะสะกุอะอะสะ”

(โคะจิกิ หน้า 135-137)

นิฮน โมะะกิ เล่มที่ 2 ตอนที่ 10 ตัวบทหลัก

而^{しか}して甚^{はなは}だ慙^はぢて曰^もく、「如^{はちみ}し我^{うみくがあひかよ}に辱^{うみくがあひかよ}せざらましかば、海陸相通^{うみくがあひかよ}はしめ、永^{とこしへ}に隔絶^{へだ}つること無^{はちみ}からましを。今^{はちみ}し既に辱^{むつま}せつ。何を以^{むつま}ちてか親昵^{むつま}しき^{こころ}情^{すなは}を結^{かや}ばむ」といひ、乃^{みこ}ち草^{つつ}を以^{うみへた}ちて児^うを裹^うみ、海^{うみのみち}辺^{みち}に棄^うて、海^{うみのみち}途^{みち}を閉^うぢて^{ただ}徑^いに去^{なづ}ぬ。故^{ひこなぎさたけう}、因^{かやふきあへずのみこと}りて児^{なづ}の名^{ひこなぎさたけう}けて、彦^{かやふきあへずのみこと}波^{なづ}激^{ひこなぎさたけう}武^{なづ}鵜^{ひこなぎさたけう}草^{なづ}葺^{ひこなぎさたけう}不^{なづ}合^{ひこなぎさたけう}尊^{ひこなぎさたけう}と曰^{ひこなぎさたけう}す。

โทะ โยะตะมะบิเมะกล่าวว่า “ถ้าท่านไม่ทำให้ข้าต้องอับอายเช่นนี้ หนทางระหว่างทะเลและแผ่นดินคงไม่แยกกันชั่วนิรันดร์ แต่บัดนี้ข้ารู้สึกอับอายยิ่งนัก เราสามภรรยาจะอยู่ร่วมกันอย่างปรองดองต่อไปอย่างไรได้” พูดแล้วก็ใช้ใบไม้(ที่มุงหลังคา) ห่อทารกแล้วทิ้งไว้บนหาดทราย จากไปทันทีที่หนทางสู่ทะเลปิดลง บุตรผู้นี้ได้รับการตั้งชื่อว่า “เทพฮิโอะนะงิชะตะกะอะอะสะกุอะสะกุอะอะสะ”

(นิฮน โมะะกิหน้า 161)

เนื้อหาในตำนานตอนนี้อย่างชัดเจนถึงความยิ่งใหญ่ของเทพสวรรค์ การตั้งครุฑและคลอบุตรแห่งเทพสวรรค์เป็นบทบาทอันยิ่งใหญ่ของเทพหญิง เทพทั้งสองไม่สามารถอยู่ร่วมกันได้เพราะความแตกต่าง นอกจากข้อความในดัวบทกล่าวถึงความไม่เข้ากันหรือผิดระเบียบแบบแผนในการที่เทพทั้งสองจะอยู่ร่วมกันในฐานะสามีภรรยา ยังอาจวิเคราะห์ได้จากอิทธิพลของความเชื่อเรื่องธาตุทั้งห้า (Gogyōsetu 五行説) จากจีนคือ สรรพสิ่งเกิดขึ้นและเปลี่ยนแปลงไปเนื่องจากธาตุทั้งห้า ได้แก่ น้ำ ไฟ ทอง ไม้ และดิน (水火金木土) น้ำแพ้ต่อดินแต่สามารถชนะไฟ ไฟชนะทอง ไม้ให้กำเนิดไฟและไฟให้กำเนิดดิน¹⁶ การผสมผสานระหว่างสามี่ซึ่งมีคุณสมบัติของธาตุไฟ กับภรรยาซึ่งมีคุณสมบัติของธาตุน้ำจึงไม่ถูกต้องตามหลักการ แม้ในวรรณกรรมทั้งสองจะให้เหตุผลว่าทั้งคู่ต้องแยกจากกันตลอดกาลเนื่องจากเทพโอะโอะริแอบดูภรรยาในขณะที่คลอ ซึ่งเป็นการละเมิดข้อห้ามและทำให้นางอับอายเมื่อร่างที่แท้จริงถูกเปิดเผย แต่อักษรส่วนหนึ่งในชื่อของบุตรที่เกิดได้แฝงความหมายเกี่ยวกับความไม่เข้ากัน (Fugō 不合) ไว้ นับเป็นสิ่งสนับสนุนความเชื่อเรื่องธาตุทั้งห้าดังกล่าว

6.2.2) ผู้แทนของดินแดนแห่งทะเล

ชาวญี่ปุ่นเปรียบเปรยว่าเมื่อข้ามทะเลและแม่น้ำไปจะพบกับดินแดนอีกฝั่งหนึ่ง เบื้องหลังเส้นขอบฟ้าจะมีดินแดนที่ต่อเนื่องไปไม่มีที่สิ้นสุดจินตนาการเกี่ยวกับอีกโลกหนึ่งของชาวญี่ปุ่นโบราณปรากฏเป็นลายลักษณ์อักษรอย่างชัดเจนในตำนานของโทะโอะยะตะมะบิเมะ นอกจากนั้นยังมีตำนานที่คล้ายคลึงกันเรียกว่า “ตำนานพื้นบ้านอุระชิมะ” (Urashima densetsu 浦島伝説) บันทึกไว้ใน “ถังโงะฟุโตะกิ” (Tangofudoki 丹後風土記) กล่าวถึงการเดินทางไปเยือนดินแดนใต้ทะเลของชายผู้หนึ่งชื่ออุระชิมะ 3 ปีในดินแดนนั้นเท่ากับ 300 ปีในโลกมนุษย์ เมื่อเขากลับมาอีกครั้งจึงต้องกลายเป็นชายชรา จุดจบของเรื่องคือความตายของอุระชิมะ

ความเชื่อเรื่องวัฏจักรของชีวิตและความตายของชาวญี่ปุ่น คือเมื่อตายแล้วจะไปจุติยังอีกโลกหนึ่ง ความตายไม่ได้หมายถึงการสูญสิ้น วิญญาณยังสามารถสิงสถิตอยู่ในธรรมชาติ การเดินทางไปยังอีกดินแดนหนึ่งอาจหมายถึงการตายหรือเปลี่ยนสภาพได้ “อีกโลกหนึ่ง” ของฝั่งทะเลคือโลกที่คนตายแล้วไปอยู่ ในวรรณกรรมสมัยโจคะอิมิการใช้คำว่า “โทะโอะโยะ โนะ กุนิ” (Tokoyonokuni 常世国) เป็นดินแดนที่เชื่อกันว่าไม่มีการแก่หรือตาย อยู่อีกฝั่งหนึ่งของทะเลตำนานเทพใน โคะจิกิและนิฮน โมะเกกิ ก็มีการระบุถึงคำนี้ในเรื่องราวของเทพโอกุนิโนมิ ที่มีเทพมีขนาดตัวเล็กจิ๋วองค์หนึ่งชื่อ เทพซุกุโนะฮิโอะนะ มาช่วยเขาสร้างเมืองอันแข็งแกร่ง จากนั้นก็นั่งเรือจากไปยังดินแดนโทะโอะโยะ

¹⁶ 『日本国語大辞典』第5巻、編者：日本大辞典刊行会、小学館、昭和48年 (p. 685)

นะกะนิชิ ซุซุมุ(Nakanishi Susumu 中西進) เขียนบทความเรื่อง “ฝั่งโน้นของทะเล” ความตอนหนึ่งว่า “ชาวญี่ปุ่นโบราณมีความคิดเกี่ยวกับอีกโลกหนึ่งที่แตกต่าง ดินแดนเบื้องบนที่อยู่ในการปกครองของเทพอะมะเตะระสุก็เป็นอีกโลกหนึ่ง และยังมีอีกฟากหนึ่งของทะเลที่มีภาพลักษณ์ของความสงบ แต่ในขณะที่เดียวกันก็แฝงความเร้นลับและน่ากลัว ชาวญี่ปุ่นโบราณจึงใช้ตำนานเทพสื่อจินตนาการเกี่ยวกับดินแดนแห่งทะเล(Kaibi^{かいひ}海彼)ที่ไม่อาจหยั่งรู้ได้ ดังเรื่องราวของอุมิซะชิ-ยะมะซะชิ(Umisachi-Yamasachi 海幸・山幸) ที่ดินแดนนั้นเป็นเหมือนแดนสุขาวดี อีกโลกหนึ่งที่เป็นอสังขาร แฝงความหวังรวมทั้งความผิดหวังเรื่องความเป็นอมตะของมนุษย์”¹⁷

อย่างไรก็ตาม จากตัวบทในวรรณกรรมทั้งสอง ตำนานของโทะโยะตะมะอิเมะและวังของเทพแห่งทะเล ไม่พบการใช้คำว่า “โทะ โคะ โยะ” แม้จะมีการตีความว่าเป็นดินแดนอีกฝั่งหนึ่งของทะเล แต่ผู้วิจัยเห็นว่าไม่ได้หมายถึงดินแดนที่ผู้ตายแล้วจะไปอาศัยอยู่แต่อย่างใด อุระมิสะกลับมาแล้วต้องแก่และตาย แต่เทพโสะโอะริกลับมาแล้วต่อสู้กับพี่ชายจนได้ครองประเทศ เป็นกษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่ และได้บุตรผู้สืบสกุลซึ่งมีเชื้อสายของเทพแห่งทะเลด้วย ทะเลในตำนานดังกล่าวสื่อความหมายในแง่สนับสนุนให้ทายาทของเทพสวรรค์ซึ่งรวมถึงจักรพรรดิมีความเจริญรุ่งเรือง

บทบาทของโทะโยะตะมะฯ นั้น นอกจากเป็นแม่ผู้ให้กำเนิดทายาทเทพสวรรค์ผู้เป็นพระราชบิดาของจักรพรรดิองค์แรกของญี่ปุ่นแล้ว นางยังมีหน้าที่เป็นผู้เชื่อมโยงระหว่างสองดินแดนคือแผ่นดินกับแผ่นดินน้ำ ด้วยการแต่งงาน หรืออาจกล่าวได้ว่าถูกลวเข้าให้เป็นภรรยาของเทพโสะโอะริ ตำนานเรื่องนี้สะท้อนการแผ่ขยายอำนาจในการปกครองของจักรพรรดิ ดินแดนท้องทะเลอาจไม่ใช่โลกแห่งความตาย แต่ก็เป็นอีกโลกหนึ่ง เป็นอาณาจักรที่เร้นลับน่าพิศวง ดินแดนทั้งสองอาจต้องแยกจากกัน ไม่ว่าด้วยเหตุผลคือการละเมิดข้อต้องห้าม หรือการไม่เข้ากันของสามภรรยาก็ตาม แต่ตำนานของโทะโยะตะมะฯ ก็ได้สื่อให้เห็นถึงความเชื่อของชาวญี่ปุ่นโบราณเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างแผ่นดินและทะเล ว่ามีความแนบแน่นใกล้ชิดกันมาแต่อดีตกาล

6.3. ความรู้สึกของแม่เมื่อต้องพรากจากลูก

เทพโสะโอะริแอบดูโทะโยะตะมะบิเมะขณะคลอดบุตร ทำให้เทพทั้งสองไม่สามารถใช้ชีวิตร่วมกันได้อีก หลังจากคลอดแล้วนางต้องเดินทางกลับไปสู่ดินแดนใต้ทะเล โดยทิ้งลูกไว้ หากวิเคราะห์ในแง่บทบาทหน้าที่ของแม่ของบุตรแห่งเทพสวรรค์ จะเห็นว่านางมิได้เจตนาจะทอดทิ้งลูก ตามที่ตัวนางเองกล่าวไว้ตั้งแต่ก่อนคลอดว่าไม่อาจให้ลูกซึ่งเป็นบุตรแห่งเทพสวรรค์เกิดในทะเลได้ จึงมอบลูกให้สามีเพื่อเป็นผู้สืบเชื้อสายเทพอะมะเตะระสุ ซึ่งเชื่อมโยงถึงต้นราชวงศ์จักรพรรดิต่อไป โคะจิกิ กล่าวถึงความรู้สึกขณะที่นางให้น้องสาวมาดูแลลูกแทนว่า

¹⁷ 中西進 「海の彼方」 『漂白—日本の心性の始原』、毎日新聞社、1978年
(www.japanpen.or.jp/e-bungeikan/study/nakanishisusumu.html)

しか 然くして後は、其の ほか 情を恨むれども、恋ふる心に忍へずして、其の御
子^{ひた}を治養^{よし}す縁^よに因りて、其の弟玉依毘売^{おとたまよりびめ}に附^つけて、歌を 献^{たてまつ}りき。

หลังจากเหตุการณ์นั้น แม้ว่านางจะแค้นเคืองที่สามีแอบดู แต่ก็ไม่อาจหักห้ามใจรักได้
นางได้ส่งน้องสาวคือทมะ โยะริบิเมะเพื่อให้เลี้ยงดูบุตรนั้นแทน โดยแบบทกลอนไว้
ด้วย

(โคะจิกิ หน้า 137)

ความตอนนี้นำแสดงให้เห็นว่านางรู้สึกผูกพันกับสามี และห่วงใยบุตร แต่จำใจต้องจากไป
นิฮน โมะเกกิ เล่มที่ 2 ตอนที่ 10 ตำนานที่ 3 ก็ได้กล่าวถึงความอาลัยอาวรณ์ของนาง ดังนี้

彦火火出見尊、婦人を取り、乳母・湯母と飯嚼・湯坐としたまふ。凡て
もろとものをそなは 諸部備行りて、養し奉る。時に権に他 婦を用ゐ、乳を以ちて皇子を養しまつ
る。此、世に乳母を取り、児を養す縁なりといふ。是の後に豊玉姫、其の児の
端正しきことを聞き、心に甚だ憐び重み、復帰り養さむと欲すも、義に於
て可からず。故、女弟玉依姫を遣して、来し養しまつる。

เทพีโคะ โยะ โยะคะคะมิ ได้จัดหาสตรีเพื่อเป็นแม่น้ำนม แม่น้ำอุ่น และนางเลี้ยงข้าว นาง
อาบน้ำสำหรับทารก และผู้ที่ทำหน้าที่อื่นๆ ที่จำเป็นทุกประการเพื่อเลี้ยงดูบุตร บางครั้งก็
ให้หญิงอื่นเอาน้ำนมมาเลี้ยงทารกด้วย ด้วยเหตุนี้จึงมีการจัดหาแม่นมเพื่อการเลี้ยงบุตรสืบ
มาจนปัจจุบัน หลังจากนั้น โคะ โยะคะคะคะมิ ได้ยืนยันว่าทารกน้อยมีความงดงามเปล่ง
ประกาย ก็ยิ่งรู้สึกเจ็บปวดในจิตใจ ปรารถนาที่จะเดินทางกลับไปเลี้ยงดู แต่ไม่สามารถทำ
ได้เพราะผิดระเบียบแบบแผน จึงได้ใช้ให้น้องสาวชื่อทมะ โยะริบิเมะมาดูแลบุตรแทนตน

(นิฮน โมะเกกิ หน้า 179-180)

นิฮน โมะเกกิ ตอนเดียวกัน ตำนานที่ 4 ส่วนสุดท้ายกล่าวว่า

一に云う。児を波瀲に置くは非し。豊玉姫命、自ら抱きて去ぬ。久しくして曰
く、「天孫の胤、此の海中に置きまつるべからず」といひて、乃ち玉依姫をし
て持かしめて、送り出しまつるといふ。

ตำนานหนึ่งกล่าวว่า การทิ้งบุตรไว้ในที่ที่คลื่นพัดมาได้ถึงนั้นไม่ดี โคะ โยะคะคะคะมิ ได้
อุ้มลูกจากไปพร้อมกัน เมื่อเวลาผ่านไปนางจึงพูดว่า “เชื้อสายของเทพสวรรค์ไม่ควรให้อยู่
ในทะเล” แล้วให้ทมะ โยะริบิเมะกลับไปยังแผ่นดิน

(นิฮน โมะเกกิ หน้า 187)

วรรณกรรมทั้งสองแสดงให้เห็นว่า แม้อโหะโอะตะมะฯ จะรักและห่วงใยลูกเพียงใด แต่เนื่องด้วยสภาวะจำยอมตามแบบแผนประเพณี ทำให้นางไม่สามารถใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับลูกได้ นางระลึกอยู่เสมอว่าบุตรของนางเป็นบุตรแห่งเทพสวรรค์ อีกทั้งมีหน้าที่ในการสืบทอดเชื้อสายของเทพสวรรค์เป็นต้นตระกูลจักรพรรดิต่อไป นางจึงยอมรับการแยกจาก และส่งมอบบุตรให้สามี นางได้ส่งน้องสาวมาเป็นผู้เลี้ยงดูบุตรแทนตนด้วยความอาวรณ์และสำนึกในหน้าที่ที่แม่เพียงมีต่อบุตร ซึ่งต่อมาทะมะโอะริผู้เป็นน้องสาวได้แต่งงานกับลูกเลี้ยง และให้กำเนิดเชื้อสายเทพสวรรค์ต่อไป

บทบรรยายถึงอารมณ์ความรู้สึกในฐานะแม่ของเทพหญิงองค์นี้ใน โคะจิกิ และนิฮน โอะกะกิ มีระบุมากและชัดเจนกว่าเทพหญิงองค์อื่นๆ ในยุคที่ผ่านมา แสดงความเสียใจ อาลัยอาวรณ์เมื่อต้องพรากจากลูก และยังห่วงใย ปรารถนาที่จะได้เลี้ยงดูลูกต่อไป แม้ว่าไม่อาจทำได้ตามที่ตนต้องการ

สรุป

1) **ภาพลักษณ์** – แม่ผู้เป็นตัวแทนจากทะเล ทะเลเป็นดินแดนที่เร้นลับและน่าพิศวง และยังเป็นอีกโลกหนึ่งที่มีความสำคัญ การแต่งงานกันของเทพโอะโอะริและโอะโอะตะมะฯ ทำให้ดินแดนทั้งสามโลกคือ สวรรค์ แผ่นดิน ทะเล รวมกันเป็นหนึ่ง สื่อถึงอำนาจอันยิ่งใหญ่ของจักรพรรดิในการปกครองดินแดนทั้งหมด โอะโอะตะมะฯ มีรูปลักษณะที่เป็นได้ทั้งมนุษย์และสัตว์ใหญ่ที่น่าเกรงขาม แสดงถึงความแตกต่างของเผ่าพันธุ์ และแฝงความเชื่อเรื่องพลังศักดิ์สิทธิ์ที่ผู้หญิงมีขณะตั้งครรภ์และคลอด

2) **บทบาท** – แม่ของเทพผู้เป็นต้นตระกูลจักรพรรดิ การคลอดเทพสวรรค์เป็นสิ่งพิเศษหน้าที่ของแม่แห่งเทพสวรรค์คือต้องให้กำเนิดอย่างสมศักดิ์ศรี เชื้อสายของเทพสวรรค์ต้องเป็นต้นตระกูลจักรพรรดิต่อไป การคลอดในไฟเป็นการพิสูจน์การสืบทอดเชื้อสายอย่างเป็นทางการ ส่งเสริมให้ตำนานมีความน่าเชื่อถือมากขึ้น

3) **ความรู้สึกของแม่** - เมื่อต้องพรากจากลูกแสดงความเสียใจ ห่วงใย ปรารถนาที่จะได้เลี้ยงดูลูกเอง มีการแสดงออกในอารมณ์มากกว่าเทพหญิงองค์อื่นๆ ในยุคก่อนหน้านี้ เนื่องจากนางเป็นเทพหญิงผู้เป็นแม่องค์สุดท้ายของ “ยุคแห่งเทพ” และมีฐานะเป็นพระอัยยิกา (ย่า) ของจักรพรรดิองค์แรกของญี่ปุ่น จึงมีลักษณะนิสัย อารมณ์ความรู้สึกใกล้เคียงกับมนุษย์มากกว่าเทพหญิงองค์อื่นในยุคก่อนหน้า

ภาพ 6.1 ภาพเขียนตำนานที่เทพโอะโอะริไปเยือนดินแดนใต้ท้องทะเล ผลงานของอะโอะกิ ชิเงะรุ
「わだつみのいろこの宮 (青木繁 Aoki Shigeru) 1907 年
石橋美術館 (石橋財団) <http://www.ishibashi-museum.gr.jp/collections/a.html>

ภาพ 6.2 ภาพเขียนม้วน จากโตะโยะตะมะบิเมะตั้งครรภ์แก่ใกล้คลอด

「彦火々出見尊絵巻」『日本発見・人物シリーズ』第3号「古代王朝の女性」昭和57年、編集：坪田五雄、暁教育図書

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 7

สรุปผลการวิจัย

โคะจิกิ และ นิสิน โมะะกิ ถูกนำมาศึกษาในหลายด้านนอกเหนือจากเชิงวรรณคดี เพราะมีเนื้อหาที่กล่าวถึงประวัติศาสตร์ ความเชื่อและพิธีกรรมทางคติชนวิทยา จัดเป็นหลักฐานสำคัญในการเรียนรู้เรื่องราวในอดีต วรรณกรรมทั้งสองเรียบเรียงโดยมีเนื้อหาจากตำนานดั้งเดิมส่วนหนึ่งด้วย มีวิธีการและวัตถุประสงค์ในการเรียบเรียงต่างกัน แต่สิ่งที่เหมือนกันคือ ในส่วนแรกของวรรณกรรมทั้งสอง ระบุถึง “ยุคแห่งเทพ” (คะมิโยะ) ซึ่งเล่าตำนานการเกิดแผ่นดิน การเกิดและวิวัฒนาการต่างๆ ของปวงเทพ เป็นที่มาของการศึกษาด้านานเทพญี่ปุ่นที่เรียกว่า “นิสอินนิวะ” ตำนานเทพในวรรณกรรมทั้งสองมีเนื้อหาเชื่อมโยงกับวัฒนธรรมการดำรงชีวิตของชาวญี่ปุ่นอันผูกพันกับธรรมชาติและมีความศรัทธาต่อเทพซึ่งสถิตอยู่ทั่วไปในทุกสรรพสิ่ง อีกทั้งยังสะท้อนให้เห็นแนวคิดและความเชื่อของชาวญี่ปุ่น โบราณและเจตนาของผู้เรียบเรียงที่ต้องการสื่อถึงอำนาจและความชอบธรรมในการปกครองแผ่นดินของจักรพรรดิราชวงศ์ยะมะโตะ โดยมีตำนานเทพเป็นเครื่องมือ นอกจากนี้ จากประวัติศาสตร์การเรียบเรียงวรรณกรรม สังเกตได้ว่าวรรณกรรมทั้งสองได้ถูกนำถวายแก่จักรพรรดินี คือ โคะจิกิ ถูกนำถวายแก่จักรพรรดินีเก็มมะเออิ ส่วน นิสิน โมะะกิ ถูกนำถวายแก่จักรพรรดินีเก็นโฌ จึงอาจเป็นเหตุผลหนึ่งที่มีการเน้นเนื้อหาในตำนานเทพซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของที่มาของราชวงศ์จักรพรรดิ ในการให้ความสำคัญกับบทบาทของเทพหญิง วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ได้นำเสนอบทบาทสำคัญของเทพผู้เป็นแม่ด้านการให้กำเนิด สื่อให้เห็นแนวคิดและมุมมองของชาวญี่ปุ่น โบราณเกี่ยวกับความสำคัญของผู้หญิงที่เป็นแม่ และยังสะท้อนความหมายแฝงที่อยู่ในฉากการแต่งงาน การคลอดบุตร และการแยกจากระหว่างสามีภรรยา เกี่ยวกับการแผ่ขยายอำนาจในการปกครองของจักรพรรดิไปทุกเขตคามอีกด้วย

7.1. ภาพลักษณ์ของเทพผู้เป็นแม่ในวรรณกรรมเรื่อง โคะจิกิ และ นิสิน โมะะกิ

พบว่าภาพลักษณ์ที่เทพหญิงที่ยกมาศึกษาทั้ง 4 องค์มีร่วมกันคือ เป็นหญิงผู้เป็นแม่ และมีพลังพิเศษต่างจากมนุษย์

7.1.1) ความเป็นหญิง

โคะจิกิ และ นิสิน โมะะกิ ได้ระบุว่าทั้งสี่เป็นเทพหญิงอย่างชัดเจน เทพอิสະนะมิเป็นเทพหญิงที่กำเนิดพร้อมกับเทพชายเป็นเทพคู่ที่เปรียบเหมือน “หยิน” และ “หยาง” ซึ่งเป็นพลังของเพศชายและเพศหญิง สามารถให้กำเนิดสรรพสิ่งในโลกตามแนวคิดเรื่อง “หยิน-หยาง” ของลัทธิเต๋า โดยใช้คำว่า “เทพหยิน” (陰神) ซึ่งไม่ปรากฏว่ามีใช้คำเดียวกันนี้กับเทพหญิงองค์อื่น เทพอะมะตะ

ระชู้ซึ่งวรรณกรรมทั้งสองระบุถึงกำเนิดของนางแตกต่างกันคือ *โคะจิกิ* และ *นิฮน โฉะกิ* ตอนที่ 5 ดำเนินที่ 2-10 กล่าวว่าเทพอิสะนะกิเป็นผู้ให้กำเนิดนางด้วยพิธีมิโซะจิ (禊) ซึ่งเป็นพิธีศักดิ์สิทธิ์ ในขณะที่ตัวบทหลักของนิฮน โฉะกิ ตอนที่ 5 ให้เทพอิสะนะกิและอิสะนะมิร่วมกันให้กำเนิดเทพอะมะเตะระชูให้กำเนิดบุตรชาย 5 องค์จากพิธีอุกะเออิ (誓約) ที่ทำกับเทพชูชะโนะโอะ บุตรเกิดโดยการพ่นออกทางปาก ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า นางให้กำเนิดบุตรทั้งๆ ที่ไม่เคยมีเพศสัมพันธ์กับชายใด การเป็นมารดาผู้ทรงพรหมจารีนับว่ามีความพิเศษที่แตกต่างจากเทพหญิงองค์อื่น โคะโนะสะนะ โนะชะกะยะบิเเมะเป็นเทพหญิงที่มีความโดดเด่นด้านความงดงาม วรรณกรรมทั้งสองได้ใช้คำว่า หญิงงาม (美人) ส่วน โทะโยะตะมะบิเเมะนั้น *นิฮน โฉะกิ* ตอนที่ 10 ใช้คำบรรยายว่า “หญิงงาม” ส่วนตัวบทใน *โคะจิกิ* ไม่ได้กล่าวถึง โทะโยะตะมะฯ ว่าเป็นหญิงสาวที่มีความงดงามหรือไม่อย่างไร เนื้อหาส่วนใหญ่เน้นถึงความงามและความพิเศษของเทพ โสะโอะริ ที่ทั้งเทพแห่งทะเลและบุตรสาวต่างให้ความยกย่อง

7.1.2) ความเป็นแม่

มีคำบรรยายที่แสดงถึงการให้กำเนิดอย่างเป็นรูปธรรมและสมจริง ยกเว้นตำนานของเทพอะมะเตะระชู กล่าวคือตำนานของเทพอิสะนะมิในวรรณกรรมทั้งสองได้ระบุถึงความแตกต่างทางกายภาพระหว่างหญิงชายอย่างเป็นรูปธรรม การมีเพศสัมพันธ์กับเทพชาย หรือการให้กำเนิดบุตร “ร่วมกัน” กับเทพอิสะนะกิ และการคลอดผ่านอวัยวะเพศหญิง เป็นการเล่าตำนานที่มีความสมจริง ที่ทั้ง *โคะจิกิ* และ *นิฮน โฉะกิ* ให้ความสำคัญไว้คล้ายคลึงกัน การแทนชื่อเทพอิสะนะมิว่า “เทพหยิน” (陰神) ที่สิ้นสุดลงเมื่อเกิดการประสมพลังงานหญิง-ชาย สื่อให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงของตัวเทพหญิงองค์นี้ ว่าได้มีการ “เปลี่ยนสภาพ” จากการเป็นเพียงตัวแทนเพศหญิงเป็นเทพผู้ให้กำเนิด นอกจากเทพอิสะนะมิจะถูกกำหนดให้เป็นเทพหญิงองค์แรกที่ต้องแต่งงานกับเทพชายและให้กำเนิดดินแดนซึ่งเป็นที่อาศัยของมนุษย์ต่อไปแล้ว นางเป็นผู้ให้กำเนิดเทพไฟ เทพแห่งธรรมชาติ การเกษตร และพิธีการในการดำรงชีวิตมากมาย อันมีคุณูปการต่อมนุษยชาติ

ตำนานของเทพอะมะเตะระชูไม่ปรากฏในวรรณกรรมทั้งสองว่านางมีความสัมพันธ์กับชาย หรือมีการคลอดบุตรผ่านทางอวัยวะเพศ เนื่องจากนางมีฐานะเป็นสุริยเทพี บรรพสตรีผู้ให้กำเนิดต้นราชวงศ์จักรพรรดิ กำเนิดและชีวิตของนางจึงต้องมีความบริสุทธิ์ผุดผ่อง เป็นภาพลักษณ์ของเทพที่แตกต่างจากมนุษย์ธรรมดา นางเป็นผู้ยืนยันว่าบุตรชายเป็นบุตรของตน เนื้อหาในตำนานระบุการมอบหมายให้บุตรและหลานลงจากสวรรค์ไปปกครองโลกมนุษย์ พร้อมทั้งมอบสามสิ่งศักดิ์สิทธิ์ (Sanshunoshinki 三種の神器) ให้ และบอกกับทายาทว่าให้เคารพสักการะกระเจกเหมือนอยู่ต่อหน้านาง หมายถึงนางได้ใช้กระเจกเป็นสัญลักษณ์แทนตัว เพื่อสถิตอยู่กับบุตรหลาน ให้การคุ้มครองดูแลต่อไปเสมือน “เทพอารักษ์”

ตำนานเกี่ยวกับโคะโนะสะนะโนะชะกุยะบิเมะนอกจากจะมีความโดดเด่นในเรื่องที่น่าจะเป็นสัญลักษณ์ของความงดงามและเจริญรุ่งเรืองเหมือนดอกซากุระ ยังมีตำนานที่มีความสำคัญอย่างมากในวรรณกรรมทั้งสองคือการคลอดบุตรในไฟ หรือการใช้ไฟพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตน และพิสูจน์ในความพิเศษของบุตรที่ตนให้กำเนิดในฐานะเชื้อสายเทพสวรรค์ผู้เหมาะสมกับการเป็นต้นราชตระกูลจักรพรรดิ นอกจากนี้ *นิฮน โมะเกกิ* บรรยายถึงรายละเอียดและพิธีกรรมในการคลอดไว้อย่างสมจริง การสร้างโรงคลอด(Ubuya 産屋) และฉากการคลอดซึ่งระบุในวรรณกรรมทั้งสองนี้มีในตำนานของโทะ โยะตะมะบิเมะด้วยเช่นกัน มีคำบรรยายที่สมจริงถึงฉากการตั้งครกและคลอดบุตรซึ่งจะเป็นพระราชบิดาของจักรพรรดิองค์แรกของญี่ปุ่นต่อไป

7.1.3) ความพิเศษหรืออภินิหารของเทพหญิง

วรรณกรรมทั้งสองกล่าวถึงความพิเศษและลักษณะเหนือธรรมชาติของเทพหญิงทั้งสองนี้ เทพอิสะนะมิ นอกเหนือจากตัวบทหลัก(正文) ของ *นิฮน โมะเกกิ* ตอนที่ 5 ซึ่งไม่ระบุว่า เทพอิสะนะมิสิ้นชีพแล้วนั้น ภาพลักษณ์ของแม่ผู้ให้กำเนิดสิ้นสุดลงเมื่ออิสะนะมิคลอดเทพไฟและต้องไปจุติในดินแดนหลังความตาย สภาพของนางเปลี่ยนไปเป็นคล้ายซากศพ นำรังเกียจ และมีมลทิน ทำให้เทพอิสะนะมิที่ได้อพบเห็นนางต้องชำระร่างกายตนเพื่อล้างมลทินที่ติดตัวมาเพื่อไปเยือนดินแดนโยะโมะทึซุ แต่ในอีกแง่มุมหนึ่ง สภาพของนางในดินแดนโยะโมะทึซุนี้ บ่งบอกถึงความพิเศษและอภินิหารของเทพอิสะนะมิ ญี่ปุ่นสมัยโบราณมีความเชื่อว่าผู้หญิงโดยเฉพาะผู้หญิงท้องนั้นมีความพิเศษ การตายตอนคลอดเป็นวิธิตายที่แตกต่างจากการตายทั่วไป ภาพลักษณ์ของเทพอิสะนะมิหลังตายจากการคลอดย่อมต้องแตกต่างจากภาพลักษณ์ของนางเมื่อก่อนตาย หรือแม้แต่ภาพลักษณ์ของผู้หญิงที่ตายด้วยวิธีการอื่น นอกจากนางเป็น “เทพผู้ตาย” แล้ว ตำนานในวรรณกรรมทั้งสองยังระบุว่านางเป็น “ผู้ให้ความตายแก่มนุษย์” ด้วย ความสัมพันธ์ของเทพอิสะนะมิกับความตาย บ่งบอกถึงความพิเศษในฐานะเทพหญิงผู้เป็นแม่ได้อย่างชัดเจน

เทพอะมะเตะระสุถือกำเนิดด้วยพิธีอันศักดิ์สิทธิ์ นางกับเทพชะวะ โนะ โอะประกอบพิธีอุเกะอิร่วมกัน ให้กำเนิดบุตรและใช้เพศบุตรเป็นสิ่งกำหนดแพ้ชนะ ถือเป็นวิธีการที่มีความศักดิ์สิทธิ์ ตำนานการหลบเข้าถ้ำของเทพอะมะเตะระสุแสดงถึงความเป็นดวงอาทิตย์และเป็นเทพผู้ทรงอิทธิฤทธิ์ สามารถคลบบันดาลให้เกิดความมืดมิดและเหตุเภทภัยต่างๆ เมื่อมีการบวงสรวงประกอบพิธีเชิญนางออกจากถ้ำแล้วจึงทำให้แสงสว่างกลับคืนสู่พิภพได้อีก นางมีภาพลักษณ์ของเทพหญิงที่มีความศักดิ์สิทธิ์ควรค่าแก่การเคารพบูชา

ในการคลอดบุตรในไฟ ขณะที่ *โคะจิกิ* ไม่ได้กล่าวว่าโคะโนะสะนะโนะ ผู้เป็นแม่นั้นเป็นอย่างไรต่อไปหลังจากบุตรทั้งสามเกิดมาอย่างปลอดภัยแล้ว *นิฮน โมะเกกิ* บรรยายว่าบุตรทั้งสามและตัวนางเองล้วนปลอดภัยจากไฟ อีกทั้งยังมีข้อความยืนยันจากคำพูดของผู้เป็นสามีว่า เทพโคะโนะ

ฮะนะๆ มีพลังพิเศษ (Reiryoku 霊力) เป็นการยืนยันถึงพลังของเทพหญิงผู้เป็นแม่ด้วย จากการคลอคในไฟของโคะโนะฮะนะๆ ยังหมายถึงการทำให้วิญญาณของพีชพรรณงอกงามขึ้นมาใหม่ สอดคล้องกับความเชื่อในการเผาไร่นาเพื่อเพิ่มผลผลิตที่สืบทอดต่อมาถึงยุคหลัง ส่วนโทะโยะตะมะๆ เป็นเหมือนผู้แทนจากดินแดนแห่งท้องทะเล มีรูปลักษณะที่เป็นหญิงสาวงาม แต่กลายร่างเป็นสัตว์ใหญ่ที่น่าเกรงขามในขณะคลอค รูปลักษณะที่แตกต่างจากมนุษย์ขณะคลอคของโทะโยะตะมะๆ ลือให้เห็นถึงพลังพิเศษของเทพผู้เป็นแม่เช่นเดียวกัน สอดคล้องกับความเชื่อของชาวญี่ปุ่นโบราณว่าหญิงตั้งครรภ์มีพลังพิเศษ (霊力) หรือการคลอคเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์

ตาราง 7.1 ภาพลักษณ์ที่เทพหญิงทั้งสี่มีร่วมกันและภาพลักษณ์ที่โดดเด่นเฉพาะตัวของแต่ละองค์

ภาพลักษณ์	ฮะนะนะมิ		อะมะเตะระซุ		โคะโนะฮะนะ		โทะโยะตะมะ	
	K	N	K	N	K	N	K	N
เป็นหญิง	O	O	O	O	O	O	O	O
งงาม	O	O	X	O	O	O	X	O
เป็นแม่	O	O	ไม่ชัดเจน	ไม่ชัดเจน	O	O	O	O
มีพลังพิเศษ	O	O	O	O	O	O	O	O
มีรูปร่างต่างจากมนุษย์ธรรมดา	O	O	O	O	X	X	O	O
อื่นๆ	เทพมารดาแห่งแผ่นดิน ตัวแทนของเทพหญิงผู้ให้กำเนิดสรรพสิ่ง หลังตายเป็นเทพผู้มอบความตายแก่มนุษย์		แม่ผู้ทรงพรหมจรรย์ ผู้มีอำนาจปกครองดินแดนทั้งหมด บรรพสตรีของราชวงศ์จักรพรรดิ		สัญลักษณ์ของความงามและเจริญรุ่งเรือง เหมือนดอกซากุระ แม่ผู้กล้าหาญเด็ดเดี่ยว		ตัวแทนจากทะเล มีรูปลักษณะที่เป็นได้ทั้งมนุษย์และสัตว์ใหญ่ที่น่าเกรงขาม แสดงถึงความแตกต่างของเผ่าพันธุ์	

สัญลักษณ์ที่ใช้ในตาราง K = โคะจิกิ N = นิฮันโอะเกกิ

O = ระบุในวรรณกรรม X = ไม่ระบุในวรรณกรรม

ภาพลักษณ์ที่เทพทั้งสี่มีร่วมกันคือ มีความเป็นหญิง เป็นแม่ และมีพลังพิเศษเหนือธรรมชาติ แม้ว่าตำนานของเทพอะมะเตะระซุกล่าวถึงการให้กำเนิดบุตรที่ไม่มีความชัดเจน เนื่องจากไม่มีการแต่งงานและคลอคผ่านช่องคลอค แต่สุดท้ายตัวนางเองกล่าวว่าเป็นบุตร

ของตน ส่วนเทพหญิงองค์อื่นนั้นมิพบบรรยายถึงการแต่งงานและการคลอดอย่างสมจริง กล่าวถึง
โรงคลอดซึ่งเป็นการระบุอย่างเป็นรูปธรรม

7.2. บทบาทของเทพผู้เป็นแม่ในวรรณกรรมเรื่อง *โคะจิกิ* และ *นิฮนโอะกะกิ*

พบว่าบทบาทที่เทพทั้งสี่แสดงถึงความเป็นแม่ที่โดดเด่น คือการคลอด นอกจากเทพอะมะเตะ
ระซุที่ไม่กล่าวถึงช่องคลอดหรืออวัยวะเพศหญิง แต่เทพหญิงทั้งสี่นับว่ามีฐานะเป็นแม่ของผู้สืบ
ทอดเป็นราชวงศ์จักรพรรดิเหมือนกัน ถือว่ามีความสำคัญในฐานะผู้ให้กำเนิดบรรพบุรุษของผู้นำ
ประเทศ อีกทั้งในตำนานของพวกนางยังแฝงความหมายการแผ่อำนาจของจักรพรรดิในการ
ปกครองครอบคลุมไปทุกดินแดน

7.2.1) การให้กำเนิดบุตร

เรื่องราวของเทพอิสะนะมิเน้นความสำคัญในการให้กำเนิดบุตรของนางมาก นับจากต้น
เรื่องจนการให้กำเนิดบุตรของนางสิ้นสุดเมื่อคลอดเทพไฟ ความตอนนี้อยู่ที่ตอนแนวคิดและ
พิธีกรรมของชาวญี่ปุ่นโบราณถึงความสำคัญของไฟในการยังชีพ ทำให้เห็นถึงความสำคัญของเทพ
หญิงองค์นี้ในฐานะผู้ให้กำเนิดไฟ พกอาหารและอื่นๆ อันล้วนเป็นประโยชน์ต่อมวลมนุษย์ ใน
ตำนานที่ปรากฏใน *นิฮนโอะกะกิ* ตอนที่ 5 ด้วยบทหลักยังระบุว่านางเป็นผู้ให้กำเนิดเทพอะมะเตะระซุ
ซึ่งเป็นบรรพสตรีของราชวงศ์จักรพรรดิ

เทพอะมะเตะระซุไม่ได้คลอดบุตรผ่านอวัยวะเพศเหมือนเทพหญิงองค์อื่น แต่ใน
วรรณกรรมทั้งสองให้นางมีฐานะเป็นแม่ของเทพชาย 5 องค์ นางได้รับมอบหมายจากเทพอิสะนะกิ
ให้เป็นผู้ปกครองโลกสวรรค์ เมื่อนางส่งทายาทลงมาเป็นผู้ปกครองโลกมนุษย์ ทำให้เกิดความ
เชื่อมโยงระหว่างสองดินแดน การที่ต้นตระกูลราชวงศ์จักรพรรดิสืบเชื้อสายจากเทพสวรรค์และ
เป็นบุตรของเทพแห่งดวงอาทิตย์ซึ่งมีความศักดิ์สิทธิ์เป็นที่เคารพบูชา โดยเฉพาะในสังคม
เกษตรกรรม เป็นการสร้างศรัทธาให้จักรพรรดินำเลื่อมใส เหมาะสมที่จะปกครองบ้านเมือง

โคะโนะสะนะะ^๔ เป็นบุตรสาวของเทพภูเขา ได้รับการเลือกให้เป็นภรรยาแต่เพียงผู้เดียว
ของเทพนิงิผู้เป็นทายาทเทพสวรรค์ การแต่งงานจึงสื่อให้เห็นถึงอำนาจการปกครองของ
จักรพรรดิที่ครอบคลุมทั้งแดนสวรรค์และแดนดิน ที่ราบและที่สูง การคลอดของนางนอกจากจะ
แสดงพลังของผู้เป็นแม่และความพิเศษของบุตรแห่งเทพสวรรค์ทั้งสามแล้ว ยังเป็นการยืนยันความ
เป็นที่นอင့်ของบุตรชาย คือเทพโอะเดะริ (火照命) บุตรคนโต ซึ่งตำนานระบุว่า เป็นบรรพบุรุษ
ของเผ่ายะยะโตะ (隼人) และเทพโอะโอะริ (火遠理命) ผู้เป็นต้นราชวงศ์จักรพรรดิซึ่งเป็นเผ่ายะ
มะโตะ โดยเรื่องราวต่อมาเล่าถึงการต่อสู้ระหว่างบุตรทั้งสอง นำมาซึ่งชัยชนะของราชวงศ์
จักรพรรดิ การใช้ตำนานเทพกล่าวถึงสงครามและการประนีประนอม เป็นการเปรียบเทียบถึงการ

ทะเลาะเบาะแว้งระหว่างพี่น้อง ซึ่งในที่สุดเมื่อฝ่ายหนึ่งได้รับอำนาจในการปกครองแล้วก็จะเกิดสันติสุข

ตำนานของโทะ โยะตะมะฯ เน้นความสำคัญของการคลอดบุตรเช่นเดียวกับตำนานของอิสะนะมิและโคะ โนะสะนะฯ บุตรของนางเป็นเชื้อสายของเทพสวรรค์กับเทพแห่งทะเล การละเมิดข้อห้ามของสามีที่แอบดูนางขณะคลอดนำมาสู่การเปลี่ยนแปลงอันยิ่งใหญ่ หนทางเชื่อมต่อระหว่างแผ่นดินกับอีกโลกหนึ่งในทะเลต้องถูกปิดลง

7.2.2) แม่ของทายาทเทพสวรรค์และผู้สืบเชื้อสายราชวงศ์จักรพรรดิ

เทพอิสะนะมิในคัวบทหลัก(正文) ของ *นิฮน โมะะกิ* ตอนที่ 5 มีความสำคัญอันยิ่งใหญ่อีกประการหนึ่งคือ นางมีฐานะเป็นมารดาผู้ให้กำเนิดเทพอะมะเตะระซุ ซึ่งเป็นต้นตระกูลจักรพรรดิ สันนิษฐานคำกล่าวอย่างยกย่องว่านางเป็นมารดาแห่งสรรพสิ่ง รวมถึงมนุษย์

เทพอะมะเตะระซุอ้างภายหลังจากทั้งสองให้กำเนิดบุตรแล้วใน *โคะจิกิ* ว่า บุตรชายนั้นเป็นของตน แสดงให้เห็นว่า *นิฮน โมะะกิ* เคารพในพิธีกรรมและมีความประสงค์จะถ่ายทอดความศักดิ์สิทธิ์ของการทำนายเพศบุตรในพิธีอุเอะอิมากกว่า *โคะจิกิ* ซึ่งมุ่งเน้นถึงชัยชนะและการครอบครองเทพชายเป็นบุตรของเทพอะมะเตะระซุ อย่างไรก็ตาม วรรณกรรมทั้งสองระบุถึงบทบาทของนางในฐานะแม่ นางเป็นผู้กำหนดว่าบุตรชายทั้งห้าเป็นของตน และ *นิฮน โมะะกิ* ยังกล่าวว่านางรับบุตรไปเลี้ยงดู (子養¹) ด้วย

การที่วรรณกรรมทั้งสองกำหนดให้โคะ โนะสะนะฯ ปรากฏตัวขึ้นเมื่อเทพนินิงิฯ ลงมาจากสวรรค์ มอบหมายหน้าที่ความเป็นภรรยาให้นั้น เป็นการวางตัวหญิงสาวผู้มีความเหมาะสมกับความยิ่งใหญ่ของเทพผู้เป็นต้นราชวงศ์จักรพรรดิและสืบเชื้อสายจากเทพอะมะเตะระซุ เทพนินิงิฯ ได้คู่ขอกับเทพแห่งภูเขาผู้เป็นบิดาของนางอย่างเป็นทางการ และเลือกนางเป็นภรรยาแต่เพียงผู้เดียวแม้จะสามารถรับพี่สาวชื่ออิวะนะงะฮิเมะเป็นภรรยาได้อีกคนหนึ่ง นับได้ว่าโคะ โนะสะนะฯ ได้รับการยกย่องให้เกียรติจากสามี แสดงถึงคุณสมบัติอันเหมาะสมของนางที่จะดำรงตำแหน่งสำคัญคือเป็นภรรยาและแม่ต่อไป นอกจากนี้ วรรณกรรมทั้งสองให้ความสำคัญเทพภูเขาโอะโสะยะมะที่ซุมิต่างกัน คือ *โคะจิกิ* ยกย่องว่าเป็นบิดาของเทพหญิง ซึ่งกลายเป็นภรรยาของเทพองค์สำคัญๆ ในขณะที่ *นิฮน โมะะกิ* ยังไม่มีความชัดเจนเกี่ยวกับเทพภูเขา ดังนั้นประโยคที่อ้างถึงกำเนิดและวีรกรรมของโคะ โนะสะนะฯ จึงจำเป็นต้องแสดงความพิเศษของนางให้มีความชัดเจน เพื่อถ่ายทอดให้ผู้อ่านเข้าใจว่า นางมีความเหมาะสมในการเป็นแม่ของต้นราชตระกูลจักรพรรดิ

¹ หมายถึงการเลี้ยงดูเด็กทารก คำราชประวัติศาสตร์บางเล่มเขียนว่า 「日足」 (成長の日数を足らす) ซึ่งมีความหมายถึงทารกแรกเกิด

ส่วนโทะ โยะตะมะบิเมะนั้น นางต้องพรากจากบุตรและสามี เดินทางกลับไปสู่ดินแดนใต้ทะเลโดยทิ้งลูกไว้ หากวิเคราะห์ในแง่บทบาทหน้าที่ของแม่ของบุตรแห่งเทพสวรรค์ จะเห็นว่านางมิได้เจตนาจะทอดทิ้งลูก ตามที่ตัวนางเองกล่าวไว้ตั้งแต่ก่อนคลอดว่าไม่อาจให้ลูกซึ่งเป็นบุตรแห่งเทพสวรรค์เกิดในทะเลได้ จึงมอบให้สามีเพื่อให้เป็นผู้สืบเชื้อสายเทพอะมะเตะระซู ซึ่งต่อมาบุตรนี้จะเป็นพระราชบิดาของจักรพรรดิองค์แรกของญี่ปุ่น

7.2.3) การแต่งงานหรือมีบุตรส่งผลต่อความสัมพันธ์ระหว่างดินแดน

บทบาทที่ระบุเกี่ยวกับการแต่งงาน การให้กำเนิด หรือการแยกจากครอบครัวของเทพหญิงทั้งสี่ ส่งผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงของโลก ซึ่งมีความหมายสื่อถึงการแผ่ขยายอำนาจของจักรพรรดิในการปกครองดินแดนต่างๆ

เทพอิสະนะมิแยกทางกับสามี ทางเชื่อมระหว่างดินแดนความเป็นและความตายถูกขวางกั้นด้วยหินผา ตำนานนี้เป็นการอธิบายถึงการแยกจากกันของดินแดนแห่งชีวิตและความตาย โคะงิก็ ยังระบุชัดเจนว่าเทพอิสະนะมิเป็นเทพผู้ยิ่งใหญ่ในดินแดนแห่งความตายต่อไป สะท้อนให้เห็นภาพลักษณ์ของเทพหญิงที่เป็นผู้กำหนดความตายให้แก่มนุษยชาติ และอาจสื่อความหมายถึงการปกครองผู้ตายที่ได้ไปจุติยังดินแดน โยะโมะท้ซุด้วย ส่วน *นิฮัน โมะเกกิ* ให้นางมีฐานะเป็นแม่ของเทพอะมะเตะระซู ทำให้ผู้ปกครองฟ้าและแผ่นดินมีความสัมพันธ์กับดินแดนใต้พิภพด้วยระบบเครือญาติ

การให้กำเนิดบุตรของเทพอะมะเตะระซูคือการมอบต้นราชวงศ์จักรพรรดิให้แก่โลก ทว่าเมื่อเปรียบเทียบความสำคัญระหว่างบุตร (เทพมะชะกะอะคะท้ซุ) กับหลาน (เทพนินิงิ) ของเทพอะมะเตะระซู สังเกตได้ว่าบุตรเกิดจากการที่เทพซุชะ โนะ โอะอมลูกประจำของนางแล้วพ่นออกมา โดยที่เทพอะมะเตะระซูไม่ได้ตั้งครรภ์และคลอดออกมา แต่หลานเกิดจากเทพชายหญิงโดยฝ่ายหญิงเป็นบุตรของเทพทะกะมิมุซุอิซึ่งจัดว่าเป็นหนึ่งในเทพสวรรค์ผู้จัดขึ้นตั้งแต่เริ่มมีดินแดนสวรรค์และโลกเกิดขึ้น ก่อนที่เทพอิสະนะมิและอิสະนะกิจุติขึ้นมาเสียอีก หากเปรียบเทียบแล้วนับว่าเทพทะกะมิมุซุอิมีฐานะสูง สมควรให้เทพอะมะเตะระซูยกย่อง และยังมีบทบาทในการสนับสนุน เป็นที่ปรึกษาให้แก่เทพอะมะเตะระซูอย่างต่อเนื่อง เทพนินิงิซึ่งถือเป็นเชื้อสายของเทพทะกะมิมุซุอิ โดยมีการสืบทอดทางสายโลหิตผ่านการแต่งงานและการคลอดของมารดา จึงมีความเหมาะสมในการเป็นต้นราชวงศ์จักรพรรดิ มากกว่าบุตรที่เทพอะมะเตะระซูอ้างว่าเป็นบุตรของตน แต่การเกิดไม่มีความชัดเจน อาจกล่าวได้ว่า ในฐานะเทพอะมะเตะระซูผู้มีบทบาทสร้างทายาทให้ต่อโลก การมอบหมายให้ผู้เป็นต้นราชวงศ์จักรพรรดิคือเทพนินิงินั้น มีความเหมาะสมและเป็นที่ยอมรับได้ และเมื่อส่งเทพนินิงิจากสวรรค์ลงมาปกครองแผ่นดิน ถือว่าเกิดการเชื่อมโยงระหว่างสองดินแดน คือแผ่นดินและแผ่นฟ้า

วรรณกรรมทั้งสองกล่าวถึงบิดาของ โคะ โนะสะนะนะ ซึ่งเป็นเทพภูเขามีสมาคมต่างกัน แต่แสดงความเป็นตัวแทนของแผ่นดินของนางคล้ายคลึงกัน การที่เทพนินิงแต่งงานกับนางแสดงถึงการที่จักรพรรดิยึดครองดินแดนของเผ่าสะยะโตะ บุตรของนางคือเทพโสะคะระริ (บรรพบุรุษของเผ่าสะยะโตะ) และเทพโสะโอะริ (ต้นราชตระกูลจักรพรรดิ) การแต่งงานของนางยังแฝงความหมายของการรวมดินแดนระหว่างที่ราบและที่สูง เสริมความเป็นปึกแผ่นทางอำนาจของจักรพรรดิ

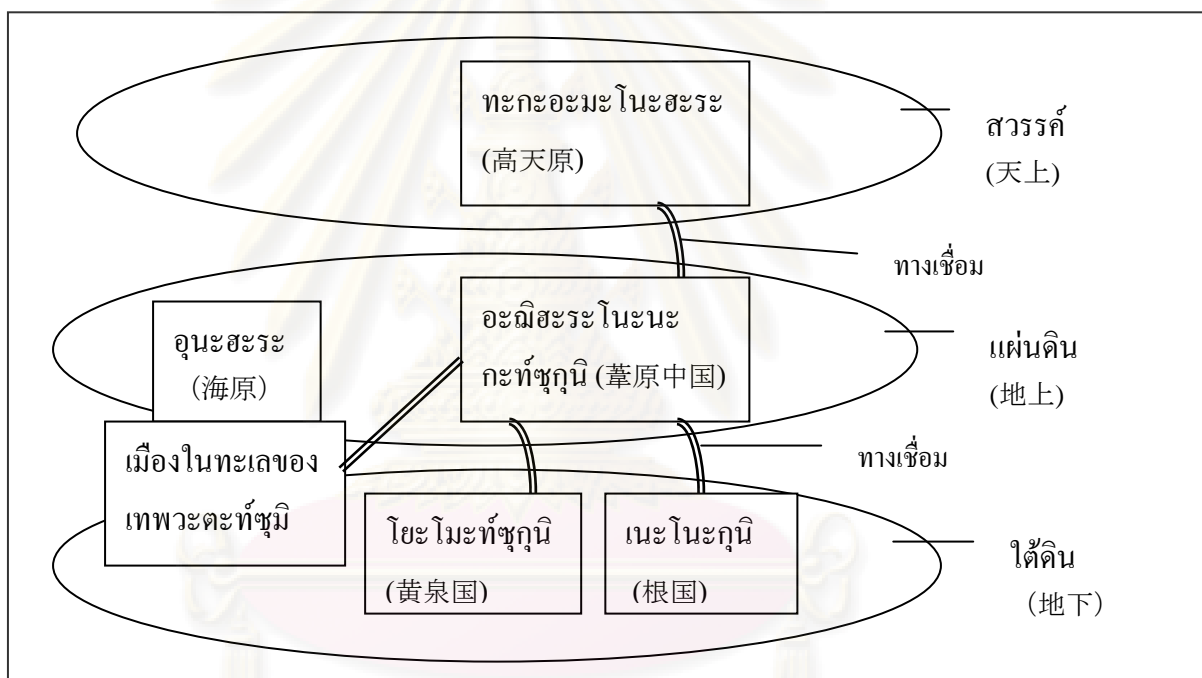
โทะ โยะตะมะบิเมะมีหน้าที่เป็นผู้เชื่อมโยงระหว่างสองดินแดนคือ แผ่นดินกับแผ่นน้ำ ด้วยการแต่งงาน หรืออาจกล่าวได้ว่าถูกมอบตัวให้เป็นภรรยาของเทพโสะโอะริ ตำนานเรื่องนี้สื่อให้เห็นถึงความเชื่อของชาวญี่ปุ่นโบราณเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างแผ่นดินและทะเล ว่ามีความแนบแน่นใกล้ชิดกันมาแต่อดีตกาล ตำนานของนางแสดงถึงความพิเศษของเทพสวรรค์และการขยายอำนาจของจักรพรรดิ การให้กำเนิดบุตรที่มีเชื้อสายผสมระหว่างเทพสวรรค์กับเทพแห่งทะเล จึงหมายความว่าอำนาจการปกครองที่ครอบคลุมทั้งผืนน้ำและแผ่นดิน

ตาราง 7.2 บทบาทความเป็นแม่ของเทพหญิงทั้งสี่

บทบาท	อิสระนะมิ		อะมะเตะระซะ		โคะ โนะสะนะนะ		โทะ โยะตะมะ	
	K	N	K	N	K	N	K	N
คลอดบุตร	O	O	X	X	O	O	O	O
ให้กำเนิดทายาทเทพสวรรค์ผู้เป็นต้นตระกูลจักรพรรดิ	X	O	O	O	O	O	O	O
ละเลยต่อบุตร	O	O	X	X	X	X	X	X
เลี้ยงดูบุตร	X	X	X	O	O	O	X	X
สื่อถึงความสัมพันธ์ระหว่างดินแดน	O	O	O	O	O	O	O	O
บทบาทอื่นๆ ที่เป็นผลสืบเนื่องจากการแต่งงานหรือคลอดบุตร	ให้กำเนิดสรรพสิ่งอันเป็นประโยชน์ต่อมนุษยชาติโลกแห่งความเป็นและความตายถูกตัดขาด		คุ้มครองดูแลราชวงศ์จักรพรรดิและไพร่ฟ้าประชาชน		เชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างชนเผ่า บุตรเป็นเชื้อสายของโลกสวรรค์กับโลกมนุษย์		เชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างชนเผ่า บุตรเป็นเชื้อสายของแผ่นดินกับแผ่นน้ำ	

ตำนานเทพใน โคะจิกิและนิฮอนโอะกะกิกกล่าวถึงดินแดนต่างๆ โดยเริ่มจากมีเทพจู่ขึ้นใน ดินแดนทะกะอะมะ โนะสะระ (高天原) ซึ่งเปรียบเหมือนสวรรค์เบื้องบน แผ่นดินเบื้องล่างอันเป็นที่อาศัยของมวลมนุษยในภายหลังนั้น เรียกว่า ดินแดนอะมิสะระ โนะสะระกะทซุกุณี (葦原中国) เมื่อเทพอิสะนะมิให้กำเนิดเทพไฟจึงต้องเสียชีวิต ลงไปจุติในดินแดนโยะโมะทซุกุณี (黄泉国) ซึ่งมีทางเชื่อมเป็นเนินไปดินแดนอื่น แต่มีหินขนาดใหญ่ปิดกั้นไว้ เชื่อกันว่าเป็นดินแดนใต้พิภพที่เต็มไปด้วยยมลทิน นอกจากนี้ยังมีอีกดินแดนหนึ่งคือเมืองของเทพแห่งทะเล ความสัมพันธ์ระหว่างแต่ละดินแดนอาจวิเคราะห์ได้ดังนี้

7.3 แผนผังแสดงความสัมพันธ์ระหว่างแต่ละดินแดนที่ปรากฏในตำนานเทพ

สามารถแบ่งเป็นดินแดนสามส่วนใหญ่ๆ คือ บนฟ้า (สวรรค์) บนแผ่นดิน และใต้ดิน เทพอิสะนะมิให้กำเนิดเทพไฟแล้วไปอยู่ในดินแดนโยะโมะทซุกุซึ่งเชื่อกันว่าอยู่ใต้ดิน บุตรของนางซึ่งหมายถึงเทพซุสะ โนะ โอะเป็นต้นตระกูลของเทพโอะกุนินุมิ เทพโอะกุนินุมิได้ครองบ้านเมืองในดินแดนอะมิสะระ โนะสะระกะทซุกุณี ซึ่งเปรียบได้กับโลกมนุษย์ หลังจากที่เทพโอะกุนินุมิยินยอมมอบบ้านเมืองให้กับทายาทของเทพอะมะตะระซุหรือคือเทพนินิงิ เมื่อเทพนินิงิแต่งงานกับ โคะ โนะสะนะสะกะกุยะบิเมะ บุตรสาวของเทพแห่งภูเขา และให้กำเนิดเทพโอะโอะริ โดยมีการคลอคในไฟเพื่อพิสูจน์ความเป็นบุตรแห่งเทพสวรรค์ การรวมดินแดนระหว่างสวรรค์กับแผ่นดินก็สมบูรณ์แบบ เมื่อเทพโอะโอะริแต่งงานกับโทะ โยะตะมะบิเมะซึ่งเป็นบุตรสาวของเทพแห่งทะเล และให้กำเนิดทายาทซึ่งเป็นต้นราชวงศ์จักรพรรดิ ทำให้อำนาจของจักรพรรดิครอบคลุมดินแดนทั้ง

สาม โลกสวรรค์- เนื่องจากเป็นทายาทของเทพอะมะเตระระซุ โลกมนุษย์- เนื่องจากได้รับมอบดินแดนจากเทพโอกุโนมิ โลกทะเล- เนื่องจากเป็นลูกหลานของเทพแห่งทะเล การแต่งงานและมีบทบาทความเป็นแม่ของเทพหญิงที่เป็นตัวแทนของอีกโลกหนึ่ง เป็นเสมือนการสื่อความหมายให้เห็นว่าอำนาจในการครอบครองดินแดนของจักรพรรดินั้นแผ่ไปทั่วทุกเขตคาม ดำนานเทพใน โคะจิกิ และ นิฮน โมะเกกิ โดยเฉพาะตำนานที่ระบุถึงเทพหญิงผู้เป็นแม่จึงมีความสำคัญมากให้การถ่ายทอดให้ผู้อ่านได้เข้าใจถึงความยิ่งใหญ่ของจักรพรรดิ ผู้ปกครองบ้านเมืองที่ตนอาศัยอยู่

7.3. อารมณ์ความรู้สึกของแม่ที่มีต่อลูก

จากการศึกษาลักษณะการแสดงออกทางอารมณ์ความรู้สึกที่แม่มีต่อลูก ของเทพหญิง 4 องค์ ไม่ปรากฏการแสดงความรู้สึกในฐานะแม่ด้วยลักษณะที่คล้ายมนุษย์

เทพอิสะนะมิมีการแสดงอารมณ์ที่บ่งบอกถึงความเป็นหญิงอย่างชัดเจนในฉากแต่งงานหรือการตัดพ้อต่อว่าสามีหลังจากที่นางไปอยู่ในดินแดนหลังความตายแล้ว แต่น่าสังเกตว่า นางมิได้มีการแสดงออกทางอารมณ์ใดๆ ที่เกี่ยวกับการให้กำเนิดบุตรเลย มีเพียงความรู้สึกทางกายคืออาการป่วยต่างๆ เมื่อคลอดเทพไฟ อีกทั้งยังไม่ปรากฏการบรรยายถึงความรู้สึกที่นางมีต่อบุตรในทั้งสองวรรณกรรม นางเป็นเทพหญิงผู้ถูกกำหนดให้แต่งงานและมีบุตร นางยอมรับสภาพนั้นเหมือนเข้าใจว่าเป็นบทบาทหรือเป็นธรรมชาติของตน ในแง่ของการแสดงอารมณ์ที่แม่มีต่อบุตรแล้ว นางมีคุณสมบัติของเทพมากกว่ามนุษย์ คือไม่มีความรู้สึกในฐานะแม่

เทพอะมะเตระระซุในฐานะแม่ การปลุกฝังให้หลานชายคือเทพนินิงิเดินทางไปครองดินแดน มอบสัญลักษณ์แห่งอำนาจ และให้กระจกเป็นเครื่องหมายแทนตัวนาง ทำให้เห็นว่าคุณมีความปรารถนาดีต่อราชวงศ์จักรพรรดิอันเป็นทายาทของนาง อย่างไรก็ตาม เนื่องจากเทพอะมะเตระระซุเป็นเทพแห่งดวงอาทิตย์ที่มีภาพลักษณ์ไม่เหมือนมนุษย์ธรรมดา มีบทบาทความเป็นแม่ที่ไม่ชัดเจนเนื่องจากนางเป็นหญิงพรหมจรรย์ และไม่ระบุถึงการคลอดผ่านอวัยวะเพศ เพื่อให้เกิดภาพเทพีผู้บริสุทธิ์ผุดผ่อง ลักษณะที่เป็นเสมือนสัญลักษณ์นี้จึงทำให้นางมีการแสดงออกทางอารมณ์น้อยมาก โดยเฉพาะความรู้สึกที่แม่มีต่อลูกไม่ปรากฏให้เห็นเลยในฉบับท การไม่ได้คลอดบุตรด้วยวิธีการเหมือนมนุษย์อาจเป็นสาเหตุให้ไม่เกิดความผูกพันที่แม่มีต่อบุตร

โคะโนะสะนะะ มีการแสดงออกทางอารมณ์ความรู้สึกค่อนข้างน้อย โดยเฉพาะความรู้สึกที่มีต่อบุตร นางรู้สึกอับอายและคับแค้นใจซึ่งเกิดจากการที่เทพนินิงิแสดงความไม่เชื่อถือว่าบุตรในครรภ์เป็นบุตรของตน ทำให้นางต้องพิสูจน์ความบริสุทธิ์ด้วยการคลอดบุตรในไฟ แต่นางก็ไม่ได้แสดงความรู้สึกผูกพันต่อลูก ส่วนโทะโยะตะมะะ นั้นแสดงออกอย่างชัดเจนในทั้งสองวรรณกรรมว่ามีความรักและห่วงใยลูก แต่เนื่องด้วยสภาวะจำยอมตามแบบแผนประเพณี ทำให้นางไม่สามารถใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับลูกได้ นางระลึกอยู่เสมอว่าบุตรของนางเป็นบุตรแห่งเทพสวรรค์ อีกทั้งมีหน้าที่

ในการสืบทอดเชื้อสายของเทพสวรรค์เป็นต้นตระกูลจักรพรรดิต่อไป นางจึงยอมรับการแยกจาก และส่งมอบบุตรให้สามี นางได้ส่งน้องสาวมาเป็นผู้เลี้ยงดูบุตรแทนตนด้วยความอาวรณ์และสำนึก ในหน้าที่ที่แม่เพียงมีบุตร ซึ่งต่อมาทะมะ โยะริผู้เป็นน้องสาวได้แต่งงานกับลูกเลี้ยง (ซึ่งมีศักดิ์เป็น หลานน้ำ) และให้กำเนิดจักรพรรดิองค์แรกของราชวงศ์ยะมะโตะสืบมา ตำนานของเทพหญิงองค์ นี้จัดอยู่ในช่วงสุดท้ายของยุคแห่งเทพ (คะมิโยะ) ตำนานตอนต่อไปเป็นเรื่องราวของเทพและมนุษย์ ผสมผสานกัน การแสดงออกทางอารมณ์ที่โทะ โยะตะมะะ มีมากกว่าเทพหญิงทั้งสามองค์ น่าจะ เป็นการอธิบายถึงความเปลี่ยนแปลงของลักษณะนิสัยและการแสดงออกว่าเทพเริ่มมีความเป็น มนุษย์ (Jinkaku 人格) มากขึ้น ประเด็นการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเป็นสิ่งที่ทั้ง โคะจิกิ และ นิฮัน โมะะ กิ สื่อถึงอย่างคล้ายคลึงกัน

คุโบะ อะกิโอะ (Kubo Akio 久保昭雄) กล่าวถึงลักษณะนิสัยและพฤติกรรมของผู้หญิงใน วรรณกรรมโบราณไว้ใน “ผู้หญิงในโคะจิกิ นิฮัน โมะะกิ และมันโยอู” สรุปความตอนหนึ่งได้ว่า “การแสดงออกทางอารมณ์เมื่อเทพชายละเมิดในข้อตกลง เมื่อเปรียบเทียบกับเทพอิสระนะมิ กับโทะ โยะตะมะะบิเะ ในตำนานที่คล้ายคลึงกันคือเทพชายแอบดูในสิ่งที่เทพหญิงไม่ให้ดู เห็นได้ ว่าอิสระนะมิแสดงความโกรธและไล่ตามสามี ขณะที่โทะ โยะตะมะะแสดงความอับอายและหนีไป เอง พฤติกรรมและลักษณะนิสัยนี้ที่แสดงความเป็นตัวตนที่ชัดเจนของผู้หญิงเริ่มหายไป ใน วรรณกรรมยุคโบราณของญี่ปุ่นมีแต่ผู้หญิงลักษณะแบบโทะ โยะตะมะะที่ต้องจากไปด้วยความเศร้า โศกเสียเอง”² งานวิจัยนี้ทำให้เห็นว่าพฤติกรรมและการแสดงออกทางอารมณ์ของเทพหญิงมีความ เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย การแสดงความรู้สึกของเทพหญิงที่มีต่อชายผู้เป็นสามีนั้น เทพอิสระนะ มิมีอาการรุนแรงกว่าโทะ โยะตะมะะๆ ก็จริง แต่ในแง่ความรู้สึกที่แม่มีต่อลูกนั้น ผู้วิจัยได้พบว่า โทะ โยะตะมะะๆ ซึ่งเป็นเทพหญิงผู้เป็นแม่องค์สุดท้ายก่อนจะเปลี่ยนจากยุคแห่งเทพไปเป็นยุคที่มี มนุษย์และเทพคละกันนั้น แสดงความห่วงใยลูกซึ่งไม่พบในเทพหญิงองค์อื่น

ตาราง 7.4 สรุปภาพลักษณ์ บทบาท และการแสดงความรู้สึกที่แม่มีต่อบุตรของเทพหญิง 4 องค์

ชื่อเทพ/หัวข้อ	ภาพลักษณ์	บทบาท	ความรู้สึกใน ฐานะแม่
เทพอิสระนะมิ	เทพหญิงที่มีพลังพิเศษ สัมพันธ์กับการเกิดและการตาย	แม่ของเกาะและเทพต่างๆ การตาย และยุติการให้กำเนิด ทำให้เกิดการ เชื่อมโยงและแยกจากของดินแดน แห่งความเป็น-ความตาย	ไม่ปรากฏ

² 久保昭雄『記紀・万葉の女性』武蔵野書院、平成12年 (pp.15-21)

เทพอะมะเตระระซุ	เทพหญิงแห่งดวงอาทิตย์ ผู้ครองสวรรค์ แม่ผู้ทรง พรหมจรรย์	แม่ผู้เป็นบรรพสตรีของราชวงศ์ จักรพรรดิ บุตรเป็นเหมือนผู้ เชื่อมโยงดินแดนสวรรค์กับโลก มนุษย์ มีกระจกเป็นสัญลักษณ์แทน ตน คอยคุ้มครองดูแลทายาท	ไม่ปรากฏ
โคะโนะสะนะะ	เทพหญิงผู้ดงามและมี พลังพิเศษ	แม่ผู้เป็นบรรพสตรีของราชวงศ์ จักรพรรดิ พิสูจน์การสืบเชื้อสาย จากเทพสวรรค์ การแต่งงาน เชื่อมโยงภูเขากับแผ่นดิน	ไม่ปรากฏ
โทะโยะตะมะ	เทพหญิงผู้แทนจากทะเล และมีพลังพิเศษ	แม่ของพระราชบิดาของจักรพรรดิ องค์แรก การแต่งงานและคลอด บุตรทำให้เกิดการเชื่อมโยงและแยก จากของแผ่นดินและทะเล	ห้วงโย อาลัย

กล่าวได้ว่าเทพหญิงส่วนใหญ่ในยุคแห่งเทพมีความเป็นเทพที่เหนือธรรมชาติ แม้จะมีการแสดงอารมณ์ความรู้สึกที่คล้ายคลึงกับมนุษย์ในด้านอื่น แต่ความรู้สึกที่มีต่อลูกนั้นไม่เหมือนมนุษย์ทั่วไป ความรักในฐานะแม่ที่เทพหญิงมีเป็นลักษณะทางนามธรรม คือการปกป้องคุ้มครองเสมือนเทพพึงรู้สึกต่อมนุษย์ หรือความรับผิดชอบที่ผู้เป็นภรรยาของผู้ครองดินแดนมีต่อทายาทซึ่งต้องสืบเชื้อสายต่อไป ไม่ใช่ความรู้สึกที่เกิดจากรักและผูกพันระหว่างแม่และลูก

นอกจากนั้นจากการศึกษาการแสดงอารมณ์ความรู้สึกของแม่ในตำนานเทพผู้เป็นแม่ ทำให้เข้าใจว่าเทพหญิงมีการแสดงออกถึงความรักต่อลูกน้อยมากหรือไม่มี อธิบายถึงความเป็นแม่ในลักษณะที่เป็นนามธรรม คือแม่แห่งแผ่นดิน หรือเทพผู้ให้กำเนิดสรรพสิ่งอันเป็นประโยชน์ต่อมวลมนุษย์ ไม่ใช่แม่ในลักษณะที่คล้ายกับมนุษย์ผู้เป็นแม่ ทว่ามีการบรรยายที่สื่อให้เห็นความรับผิดชอบในฐานะแม่ของลูกชายผู้จะสืบทอดตระกูล ว่าต้องให้ลูกชายอยู่กับฝ่ายพ่อ ด้วยเหตุนี้จึงอาจทำให้เทพผู้เป็นแม่ไม่สามารถแสดงอารมณ์รักและห่วงใยลูกได้มากนัก หรือกล่าวอีกแง่มุมหนึ่งคือผู้เรียบเรียงตำนานในวรรณกรรมทั้งสองมีวัตถุประสงค์จะนำเสนอแม่ในลักษณะของเทพหญิงผู้ทรงพลังพิเศษเหนือธรรมชาติ มากกว่าความเป็นแม่ที่มีอารมณ์ความรู้สึกต่อลูกเหมือนมนุษย์ปุถุชน

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

จำนงค์ ทองประเสริฐ, ผู้แปล, บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น ภาค1-4, ราชบัณฑิตยสถาน, พ.ศ.2545
ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ ษฎุเสน, คัมภีร์เต๋า ฉบับสมบูรณ์ พร้อมมอรรถกถา, สำนักพิมพ์สยาม, พ.ศ.
2545

ทวีวัฒน์ ปุณฺทริกวินวัฒน์(ดร.), ศาสนาและปรัชญาในจีน ทิเบต และญี่ปุ่น, สำนักพิมพ์สุขภาพใจ,
พ.ศ.2545

เพ็ญศรี กาญจโนมัย, ชินโต จิตวิญญาณของญี่ปุ่น, คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์,
พ.ศ.2525

สุรินทร์ ภู่งจร, ข้อมูลและบรรณนิทัศน์เกี่ยวกับการเกิด, คณะอนุกรรมการฝ่ายเอกสารและวิชาการ
เรื่องการเกิด ในโครงการจัดนิทรรศการข้อมูลทางมานุษยวิทยาของไทยเรื่องประเพณีเกี่ยวกับชีวิต,
มหาวิทยาลัยศิลปากร, พ.ศ.2534

เสาวลักษณ์ สุริยะวงศ์ไพศาล, ฟูมิกะเด็น ทฤษฎีการละครญี่ปุ่น, สำนักพิมพ์บำรุงสาสน์ ,พ.ศ.2533

เสาวลักษณ์ สุริยะวงศ์ไพศาล, ศึกษาบทละคร โน, ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะอักษรศาสตร์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, พ.ศ.2529

เสาวลักษณ์ อนันตสานต์, ตำนานพื้นบ้าน (Folk Legends), ภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก
คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, พ.ศ.2547

ภาษาอังกฤษ

“Encyclopedia of PHILOSOPHY” (volume 8) Edward Craig: General Editor, Routledge,
London and New York, 1998.

“Ko-Ji-Ki Record of Ancient Matters”, translated by Basil Hall Chamberlain, The Asiatic
Society of Japan, Tokyo, 1973.

“KOJIKI”, translated by Donald L. Philippi, University of Tokyo Press, 1968.

Yamamori Tetsuo (Edited and translated by Dennis Hirota), Wandering Spirits and
Temporary Corpses. Studies in the History of Japanese Religious Tradition, Chapter 2 ‘The
Death of Gods and the Ancient Worldview’, Nichibunken (International Research Center for
Japanese Studies), 2004.

ภาษาญี่ปุ่น

Akagi Takehiko (赤城毅彦) 『「古事記」「日本書紀」の解明』、文芸社、2006年
Akiyama Ken (秋山虔 総監修)、近藤啓太郎 訳『週間 日本の古典を見る 古事記
二』、世界文化社、2002年5月16日発行

Fukutou Sanae (服籐早苗) 『古代の母と子』、編者：森浩一 『日本の古代 第12巻 女性
の力』中央公論社、昭和62年

- Hagiwara Asao(萩原浅男)「神話的想像力」、監修：市古卓次、編集：稲岡耕二・大林太良『講座 日本文学 神話上』、至文堂、昭和52年11月発行
- Hagiwara Chitzuru(萩原千鶴)『日本古代の神話と文学』、塙書房、1998年
- Hayashi Michiyoshi(林道義)『日本神話の英雄たち』、文藝春秋、平成15年
- Iiizumi Kenji(飯泉健司)「古事記に見る古代人の生活」、青木周平 編著『古事記がわかる事典』、日本実業出版社、2005年
- Inoue Hiroo(井上宏生)『日本神話の神々』、祥伝社、2007年
- Kaminoshi Takamitsu 神野志隆光『古事記と日本書紀—「天皇神話」の歴史』講談社現代新書1999年
- Kanai Seiichi(金井清一)「古事記と日本書紀の違い—天照大御神の扱い方」『国文学研究資料館講演集12 上代の文学』、国文学研究資料館、平成3年神野志隆光『古事記の世界観』吉川弘文館、昭和61年
- Kawai Hayao(河合隼雄)『神話と日本人の心』岩波書店、2003年
- Kobayashi Michinori(小林道憲)『古代探求「記・紀」の世界と日本人の心』、日本放送出版協会(NHK)、1993年
- Kubo Akio(久保昭雄)『記紀・万葉の女性』武蔵野書院、平成12年
- Kudou Takeshi(工藤隆)『古事記の起源』中央公論新社、2006年
- Kuzudo Yoshiaki(楠戸義昭)『神と女の古代』毎日新聞社、1999年
- Matsumae Takeshi(松前健)『出雲神話』講談社、昭和51年
- “Minkanshinkoujiten”『民間信仰辞典』編者：桜井徳太郎、東京堂出版、昭和62年
- “Minzokugakujiten”『民俗学辞典』柳田国男監修、財団法人民俗学研究所編、東京堂出版、1991年
- Miura Sukeyuki(三浦佑之)『古事記講義』、文藝春秋、2004年
- Miura Sukeyuki(三浦佑之)『万葉びとの「家族」誌』講談社、1996年
- Moriya Toshihiko(守屋俊彦)「火神出生の神話」『日本文学研究資料叢書 日本神話』、日本文学研究資料刊行会、昭和45年舟橋豊『古代日本人の自然観—「古事記」を中心に』審美社、平成2年
- Murofushi Shinsuke and others(室伏信助、小林祥次郎、武田友宏、鈴木真弓)、『日本の古典』、角川春樹、昭和61年
- Nagano Kazuo(長野一雄)「国作りの核たる出雲—その象徴的意味」、『古代文学の思想と表現』編者：戸部高明、新典社研究叢書124、新典社、平成12年
- Nakanishi Susumu(中西進)『日本神話の世界』平凡社1991
- Naoki Koujirou(直木孝次郎)『日本神話と古代国家』講談社、2001年
- “Nihonkokugodaijiten”『日本国語大辞典』第5巻、編者：日本大辞典刊行会、小学館、昭和48年
- “Nihonminzokujiten”『日本民俗辞典』大塚民俗学会編、弘文堂、平成3年
- Oobayashi Taryou(大林太良)『神話と民俗』、桜楓社、1979年
- Oobayashi Taryou(大林太良)『神話の系譜』、講談社、1993年
- Oobayashi Taryou(大林太良・益田勝実)「神話のふるさと」、『日本文学の歴史(第1巻) 神と神を祭る者』角川書店、昭和42年
- Oono Susumu(大野晋)『一語の辞典 「神」』、三省堂、1997年
- Oowa Iwao(大和岩雄)『古事記成立考』、大和書房、1988年
- Osabe Hideo(長部日出雄)『「古事記」の真実』、文藝春秋、2008年
- Sakamoto Masaru(坂本勝)『古事記の読み方』岩波書店、2003年
- “Shintoujiten”『神道辞典』編者：國學院大學・日本文化研究所、弘文堂、1994年
- “Shinwadensetsujiten”『神話伝説辞典』東京堂出版、昭和41年
- “Shuukyougakujiten”『宗教学辞典』東京大学出版会、1973年
- Takayama Rinjirou(高山林次郎)「古事記神代巻の神話及歴史」、松本信広：編者『論集 日本文化の起源 第三巻 民族学I』、平凡社、昭和46年

- Takeda Yukichi (武田祐吉) 『武田祐吉著作集 第四卷古事記・風土記 III』 昭和 48 年
 Tanaka Takashi (田中卓) 『神話と史実 田中卓作集 1』 国書刊行会、昭和 62 年
 Tobe Tamio (戸部民夫) 『「日本の女神様」がよくわかる本』 PHP 研究所、2007 年
 Tsurumi Kazuko and others (鶴見和子他 監修)、河野信子 編者 『女と男の時空—日本女性史再考 1 ヒメとヒコの時代—原始・古代』 藤原書店、1995 年 鹿野政直、堀場清子 『祖母・母・娘の時代』、岩波書店、1991 年
 Uchitani Tsutomu (宇治谷 孟)、 『日本書紀(上) 全現代語訳』 講談社、2007 年
 Ueda Masaaki (上田正昭) 『日本神話』 岩波書店、1973 年
 Ueda Masaaki (上田正昭) 『日本の神話を考える』 小学館、2001 年
 Ueda Masaaki (上田正昭) 『古代日本の女帝』 講談社、1996 年
 Wakamori Tarou (和歌森太郎) 『日本の民俗 第 6 卷 女の一生』、河出書房新社、昭和 51 年
 Yajima Izumi (矢嶋泉) 『古事記の歴史意識』 吉川弘文館、2008 年
 Yamakami Izumo (山上伊豆母) 『日本の母神信仰』 大和書房、1998 年
 Yanai Kyuusaku (柳井己酉朔) 『古代文学の特質』 桜楓社、昭和 55 年
 Yoshida Atsuhiko (吉田敦彦) 『日本神話の特色』、青土社、1988 年
 Yoshida Atsuhiko (吉田敦彦) 『日本人の女神信仰』 青土社、1995 年
 Yoshida Atsuhiko (吉田敦彦) 『日本神話』 PHP 研究所、2006 年
 Yuasa Yasuo (湯浅泰雄) 『神々の誕生』 以文社、1984 年

ศูนย์วิทยทรัพยากร
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ความสำคัญของตำนานของเทพผู้เป็นแม่ในวรรณกรรมทั้งสอง

จากการศึกษาด้านานเทพผู้เป็นแม่ โดยนำเทพหญิงที่มีบทบาทโดดเด่น 4 องค์ใน โคะจิกิ และ นิฮน โมะเกกิ มาเป็นตัวอย่าง และสรุปภาพลักษณ์ บทบาท อารมณ์ความรู้สึกในฐานะแม่ดังกล่าวข้างต้นแล้วนั้น ทำให้เห็นความสำคัญของตำนานเทพผู้เป็นแม่ในวรรณกรรมทั้งสอง ควรค่าแก่การศึกษาต่อไป ดังนี้

1. การเมือง

ตำนานเทพผู้เป็นแม่อธิบายถึงอำนาจในการปกครองของจักรพรรดิ การแต่งงานหรือมีบุตรของเทพหญิงทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางธรรมชาติ เช่น เทพอิสะนะมิต้องตายและไปจุติในดินแดน โยะโมะทะชูเมื่อคลอดเทพไฟ ทำให้ดินแดนความเป็นและความตายแยกออกจากกัน และยังทำให้เกิดเทพอะมะเตะระชูหรือสุริยเทพี เทพอะมะเตะระชูประกอบพิธีอุเกะอิให้กำเนิดทายาทผู้สืบเชื้อสายเทพสวรรค์ ทำให้แผ่นดินฟ้าและแผ่นดินมีความเชื่อมโยงกัน โคะโนะสะนะฯ ผู้เป็นบุตรสาวของเทพแห่งภูเขาแต่งงานกับเทพนินิจิผู้ลงมาจากรวรรค์ ทำให้อำนาจของจักรพรรดิครอบคลุมทั้งดินแดนที่เป็นที่ราบและที่สูง ส่วน โทะโยะตะมะฯ ผู้เป็นธิดาของเทพแห่งทะเลแต่งงานและพรากจากเทพ โสะโอะริ อธิบายการเชื่อมโยงและแยกจากของแผ่นดินกับแผ่นน้ำ ปรากฏการณ์ความเชื่อมโยงระหว่างดินแดนต่างๆ นี้ ล้วนเกิดเนื่องจากบทบาทของเทพหญิงผู้เป็นแม่ทั้งสิ้น ตำนานเหล่านี้สะท้อนความเป็นจริงทางประวัติศาสตร์ให้เห็นความยิ่งใหญ่ของจักรพรรดิแห่งราชวงศ์ยะมะโตะ ที่ได้ครอบครองท้องถิ่นต่างๆ รวมทั้งอิสุโมะ การใช้การแต่งงานและให้กำเนิดบุตรเป็นกลวิธีในการเชื่อมโยงดินแดนต่างๆ เข้าด้วยกันนี้ ทำให้บุคคลทั่วไปรู้สึกยอมรับในอำนาจของจักรพรรดิ นับว่าตำนานเกี่ยวกับเทพหญิงผู้เป็นแม่นี้ เป็นเครื่องมือทางการเมืองอย่างหนึ่งที่จะเปลี่ยนแนวคิดว่าสงครามคือความชั่วร้ายหรือการรุกรานให้เป็นการรวมแผ่นดินเป็นหนึ่งเดียวด้วยสันติวิธี

2. ศาสนา

ตำนานเทพในวรรณกรรมทั้งสองเป็นที่มาของศาสนาชินโต อีกทั้งยังเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่อธิบายให้คนรุ่นหลังได้ทราบถึงความเชื่อและวัฒนธรรมดั้งเดิมของชาวญี่ปุ่น โดยเฉพาะด้านความเชื่อเรื่องเทพเจ้า ความผูกพันที่มนุษย์มีต่อธรรมชาติ พลังลึกลับของผู้หญิง พิธีกรรมเกี่ยวกับการคลอดบุตร วันสำคัญและประเพณีทางศาสนาชินโตที่ยังมีสืบทอดอยู่จนถึงปัจจุบัน เช่น พิธีชำระล้าง หรือขจัดมลทิน (Oharai お祓い) การสักการะศาลเจ้าที่เทพผู้มีความสำคัญสถิตอยู่ ความเชื่อว่ามีเทพสถิตอยู่ในธรรมชาติทุกหนแห่ง การเคารพวงเทพโดยเชื่อว่าการทำลายธรรมชาติจะทำให้เกิดเภทภัยนานา หลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่ขุดพบเป็นการยืนยันความศรัทธา

ของมนุษย์ยุคโบราณ ว่าผู้หญิงโดยเฉพาะผู้เป็นแม่มีพลังพิเศษ และสามารถสื่อสารกับเทพได้ ดังที่
ในตำนานของเทพหญิงผู้เป็นแม่ในวรรณกรรมทั้งสองก็ได้บรรยายถึงพลังพิเศษไว้

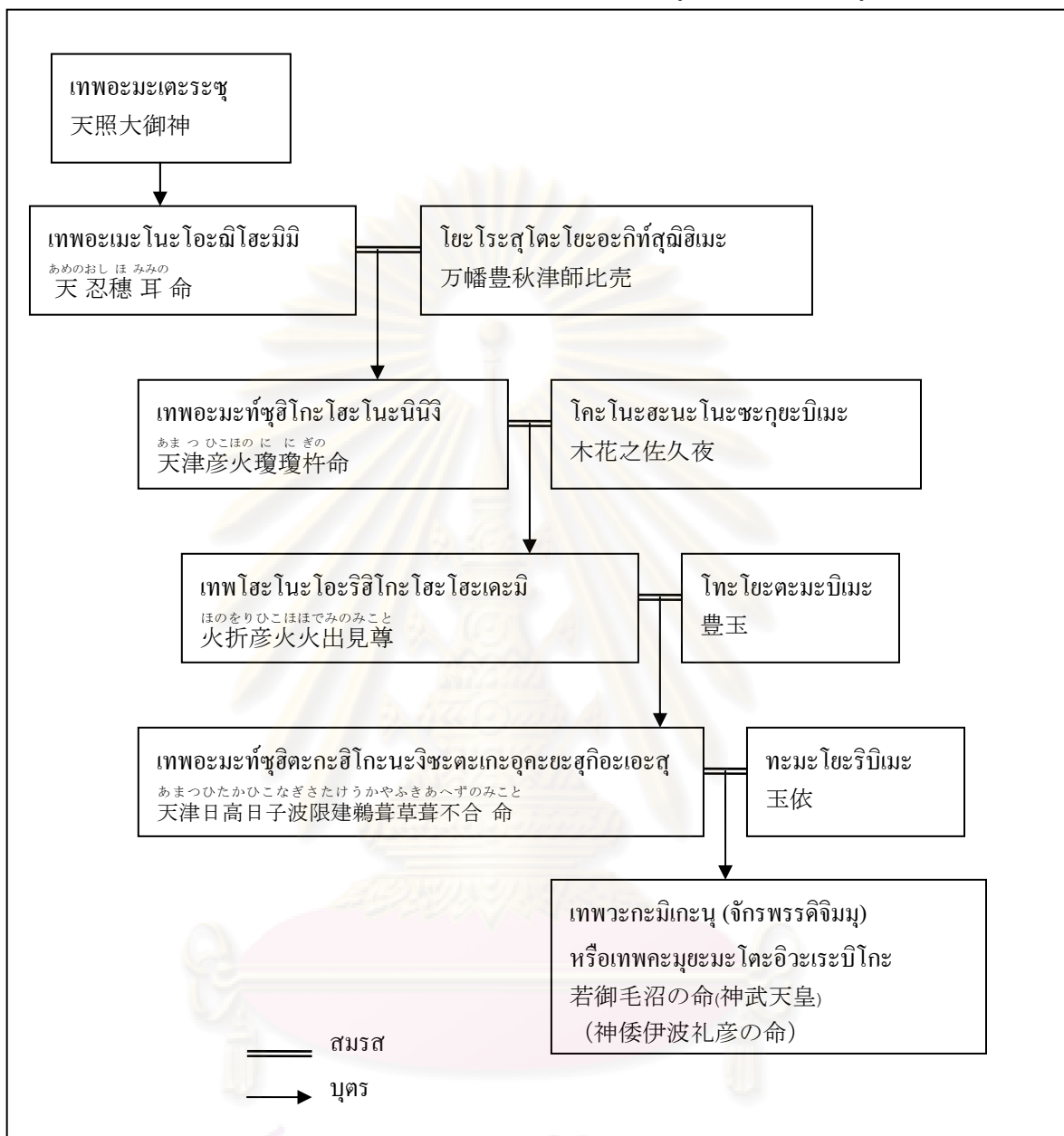
3. สังคม

สังคมญี่ปุ่นโบราณเป็นสังคมเกษตรกรรม ชีวิตความเป็นอยู่ของชาวญี่ปุ่นยุคนั้นขึ้นอยู่กับ
ธรรมชาติ ความเชื่อว่าเทพมีในธรรมชาติจึงเป็นที่มาของตำนานเทพดั้งเดิม วรรณกรรมทั้งสองได้
บรรยายให้เห็นภาพครอบครัวผู้ทำการเกษตรของชาวญี่ปุ่นโบราณไปพร้อมๆ กับแสดงอำนาจและ
ความยิ่งใหญ่ของจักรพรรดิผู้เป็นชนชั้นผู้นำประเทศ นอกจากนี้ ตำนานเทพได้ใช้เรื่องราวการ
แต่งงาน การคลอดบุตร และการต่อสู้ระหว่างพี่น้อง มาใช้เป็นเครื่องมือสื่อความหมายถึงอำนาจใน
การปกครองดินแดนต่างๆ ที่จักรพรรดิราชวงศ์ยะมะโตะมีชัยเหนือชนเผ่าอื่นๆ ในท้องถิ่นดั้งเดิม
ความเป็นทายาทเทพสวรรค์ สืบเชื้อสายของเทพอะมะเตะระซุหรือเทพีแห่งดวงอาทิตย์ ซึ่งเป็นที่
เคารพสักการะอยู่แล้ว ทำให้เกิดศรัทธาและการยอมรับจากบุคคลทั่วไป

ตำนานเทพผู้เป็นแม่ได้ใช้ “ไฟ” และ “ธรรมชาติ” เป็นสัญลักษณ์เชื่อมโยงจักรพรรดิกับเทพ
เจ้า ทำให้บุคคลทั่วไปเข้าใจและยอมรับได้ กล่าวคือ เทพผู้เป็นแม่ล้วนมีความสัมพันธ์กับไฟ เทพอิ
สะนะมิให้กำเนิดเทพไฟ เทพอะมะเตะระซุเป็นดวงอาทิตย์หรือไฟ เนื่องจากคำว่า “อิ” Hi หมายถึง
ดวงอาทิตย์ (日) และไฟ (火) โคะโนะฮะนะนะฯ คลอดบุตรในไฟ และโทะโยะตะมะนะฯ แต่งงานกับไฟ
จึงไม่อาจอยู่ร่วมกันได้ นอกจากนี้ เทพผู้เป็นทายาทและสืบเชื้อสายเป็นราชวงศ์จักรพรรดิล้วนมี
ความสัมพันธ์กับการเกษตร โดยในชื่อมีการใช้อักษร “โอะ” (禾) ซึ่งหมายถึงรวงข้าวและยังมี
เสียงพยัญชนะต้นพ้องเสียงกับคำว่าไฟ (火)

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ผังแสดงการสืบทอดเชื้อสายจากเทพอะมะเตะระซูถึงจักรพรรดิ Jimmu

จากผังข้างต้นนี้จะเห็นได้ว่า การสืบทอดเชื้อสายจากเทพแห่งดวงอาทิตย์มาถึงจักรพรรดิ การใช้สัญลักษณ์เป็นตัวอักษร “อิ” หรือ “โอะ” (Hi 火) (Ho 穗) ซึ่งแปลว่าไฟและรวงข้าวแฝงอยู่ในชื่อของเทพผู้เป็นเชื้อสาย ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์กับดวงอาทิตย์ (Hi 日) ดังนั้นสามารถวิเคราะห์ได้ว่า “ไฟ” ได้ถูกนำมาใช้เป็นสัญลักษณ์ในวรรณกรรมทั้งสอง เพื่อแสดงว่าจักรพรรดิญี่ปุ่นเป็นผู้สืบเชื้อสายจากเทพแห่งดวงอาทิตย์ โดยมีการคลอของเทพหญิงเป็นสิ่งยืนยันอย่างเป็นรูปธรรมว่ามีการเกิดขึ้น

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

ภัทรธร พิพัฒนกุล เกิดวันที่ 23 สิงหาคม พ.ศ.2515 จบการศึกษาระดับปริญญาตรี สาขา สื่อสารมวลชน คณะวัฒนธรรมร่วมสมัย มหาวิทยาลัยโตเกียวโจมิ (Tokyo Women' Christian University) ประเทศญี่ปุ่นเมื่อปีพ.ศ.2539 เคยทำงานในบริษัทผู้ผลิตรายการโทรทัศน์ที่ประเทศ ญี่ปุ่น สมาคมส่งเสริมเทคโนโลยี (ไทย-ญี่ปุ่น) เคยเป็นเจ้าหน้าที่ท้องถิ่นของสถานเอกอัครราชทูต ไทย ณ กรุงโตเกียว หลังจากเดินทางกลับมาประเทศไทยแล้ว ประกอบอาชีพเป็นล่ามและนักแปลอิสระ มีผลงานแปลวรรณกรรมและเข้าร่วมอบรมการสอนภาษาญี่ปุ่นของสถาบันต่างๆ อย่างสม่ำเสมอ

ผู้เขียนวิทยานิพนธ์เข้าศึกษาในคณะอักษรศาสตร์เมื่อพ.ศ.2549 เคยนำเสนอผลงานวิจัย เรื่อง “วีรบุรุษในตำนานเทพญี่ปุ่น” (2549) ที่สมาคมส่งเสริมเทคโนโลยี (ไทย-ญี่ปุ่น) ผลงานวิจัย เรื่อง “ไฟกับการคลอบุตรในตำนานเทพญี่ปุ่น” (2550) ที่มหาวิทยาลัยโอซากา ประเทศญี่ปุ่น และผลงานวิจัยเรื่อง “ไฟกับการคลอบุตรในตำนานเทพญี่ปุ่น: ศึกษาจากบทบาทเทพผู้เป็นแม่ในวรรณกรรมเรื่อง โคะจิกิ และ นิฮน โมงะกิ” ในการประชุมวิชาการระดับชาติ เครือข่ายญี่ปุ่นศึกษาในประเทศไทย ครั้งที่ 2 (2552)

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย